

**“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası
haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə və
Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrasına
dair illik hesabata**

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasının

RƏYİ

BAKİ – 2021

	MÜNDƏRİCAT	
	Abreviatura və akronimlər	3
	Ümumi məlumatlar	4
I BÖLMƏ.	DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN İCRA EDİLDİYİ MAKROİQTİSADI MÜHİT	6
1.1.	Dünya üzrə əsas iqtisadi meyillər	6
1.2.	Azərbaycan iqtisadiyyatının dövlət büdcəsinin icrasına təsir edən əsas meyilləri	12
II BÖLMƏ.	İCRA EDİLMİŞ DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN VƏ İCMAL BÜDCƏNİN ƏSAS PARAMETRLƏRİ	27
2.1.	“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinin və hesabatın (hesabatların) mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğu	27
2.2.	Mövcud “Büdcə qaydası”nın təhlili üzrə əsas nəticələr	32
2.3.	İcra edilmiş dövlət büdcəsinin əsas parametrlərinin təhlili üzrə əsas nəticələr	35
2.4.	İcmal büdcənin əsas parametrləri	41
III BÖLMƏ.	DÖVLƏT BÜDCƏSİ GƏLİRLƏRİNİN AUDİTİ VƏ İCRA VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ	43
3.1.	Dövlət büdcəsi gəlirlərinin əsas mənbələr və sektorlar üzrə icra vəziyyəti və inzibatçılığın qiymətləndirilməsi	43
3.2.	Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin tədiyyələr üzrə icra vəziyyətinin təhlilinin əsas nəticələri	66
3.2.1	<i>Dövlət büdcəsinin vergi gəlirlərinin icra vəziyyəti</i>	66
3.2.2	<i>Dövlət büdcəsinin digər gəlirlərinin icra vəziyyəti</i>	79
IV BÖLMƏ.	DÖVLƏT BÜDCƏSİ XƏRCLƏRİNİN AUDİTİ VƏ İCRA VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ	92
4.1	2020-ci il ərzində dövlət büdcəsində həyata keçirilmiş dəyişikliklərin təhlili	92
4.2	Funksional təsnifat üzrə xərclərin icra vəziyyəti	101
4.2.1	<i>Ehtiyat Fondların icrası</i>	105
4.2.2	<i>Məqsədli büdcə fondlarının icrası</i>	108
4.3	İnzibati təsnifat üzrə xərclərin icra vəziyyəti	114
4.3.1	<i>Dövlət büdcəsi xərclərinin ayrı-ayrı qurumlar tərəfindən icrası vəziyyətinin təhlili</i>	114
4.3.2	<i>Birdəfəlik təyinatlı xərclərin icrası</i>	128
4.3.3	<i>Büdcədən kənar vəsaitlərin icrası</i>	134
4.4	İstifadəsiz saxlanılan büdcə vəsaitləri	140
4.5	Debitor borclar	142
4.6	Dövlət proqramlarının icrası	146
4.6.1	<i>Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası</i>	149
4.7	Dövlət satınalmaları	164
4.8	“COVID-19” pandemiyası ilə mübarizəyə yönələn dövlət vəsaitlərinin analitik prosedurlarla araşdırılması	168
4.9	Yerli gəlir və xərclərin icrası	176
V BÖLMƏ.	DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN KƏSİRİ VƏ KƏSİRİN MALİYYƏLƏŞMƏSİ VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ	180
VI BÖLMƏ.	DÖVLƏT BORCU VƏ DÖVLƏT BORCUNA XİDMƏT XƏRCLƏRİNİN İCRASI VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ	185
6.1	Xarici və daxili dövlət borcu	185
6.2.	Xarici və daxili dövlət borcuna xidmət xərclərinin icrası	192
VII BÖLMƏ.	TÖVSIYƏLƏR	197

ABREVIATURA və AKRONİMLƏR

AAO	Ali Audit Orqanı
AB	Avropa Birliyi
ARDNŞ	Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti
AİB	Asiya İnkişaf Bankı
BVF	Beynəlxalq Valyuta Fondu
DB	Dünya Bankı
DİP	Dövlət İnvestisiya Proqramı
DNF	Dövlət Neft Fondu
DSK	Dövlət Statistika Komitəsi
DSMF	Dövlət Sosial Müdafiə Fondu
İEO	İnkişaf Etmiş Ölkələr
İEOÖ	İnkişaf Etməkdə Olan Ölkələr
INTOSAI	Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Təşkilatı (<i>The International Organisation of Supreme Audit Institutions</i>)
ISSAI	Ali Audit Orqanlarının Beynəlxalq Standartları (<i>International Standards of Supreme Audit Institutions</i>)
MB	Mərkəzi Bank
OPEC	Neft İxrac edən Ölkələr Birliyi (<i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>)
PEFA	Dövlət Xərcləri və Maliyyə Hesabatlılığı (<i>Public Expenditure and Financial Accountability</i>)
ÜDM	Ümumi Daxili Məhsul
WTI	Qərbi Texas Nefti (<i>West Texas Intermediate</i>)

ÜMUMİ MƏLUMATLAR

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə və dövlət büdcəsinin icrasına dair illik hesabatla Hesablama Palatasının rəyi (bundan sonra Rəy) “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 7.0.2-ci maddəsinin tələbinə, habelə “Dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq qanun layihəsinə və illik hesabatla dair Hesablama Palatasının rəyinin hazırlanması, baxılması və təsdiq edilməsi Qaydaları”na uyğun hazırlanmışdır.

Rəyin tərtib olunmasında “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 29 noyabr 2019-cu il tarixli 1696-VQ nömrəli və “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 07 avqust 2020-ci il tarixli 159-VIQD nömrəli Qanunlarından, bu qanunların tətbiqi ilə bağlı Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanlarından, “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi və dövlət büdcəsinin icrasına dair illik hesabatdan, həmçinin Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 15 may tarixli 72 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası”na uyğun təqdim edilən hesabat və məlumatlardan, 2020-ci il və əvvəlki illər üzrə Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin hesabatlarından, Azərbaycan Respublikası İqtisadiyyat Nazirliyinin, Dövlət Gömrük Komitəsinin aylıq və illik hesabatlarından, Mərkəzi Bankın, Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin rüblük hesabat və statistik məlumatlarından, Hesablama Palatası tərəfindən həyata keçirilən kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirlərinin və təhlillərin nəticələrindən, Dünya Bankı, Beynəlxalq Valyuta Fondu, OPEC və s. bu kimi nüfuzlu beynəlxalq təşkilatların hesabat və tədqiqatlarından, həmçinin dövlət büdcəsinin vəsaitlərinin istifadəsi ilə bağlı qurumlar tərəfindən Hesablama Palatasına təqdim edilmiş hesabat və məlumatlardan istifadə edilmişdir.

Hesablama Palatasının Rəyinin hazırlanması zamanı INTOSAI P1 – Lima Bəyannaməsinin (Auditin Təməl Prinsipləri Bəyannaməsi) 2-ci maddəsinin tələbləri nəzərə alınmışdır. Belə ki, standarta əsasən sonrakı audit Ali Audit Orqanının mütləq vəzifəsidir.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə və dövlət büdcəsinin icrasına dair illik hesabatla Hesablama Palatasının rəyi icra edilmiş dövlət büdcəsinə dair Qanun layihəsi və illik hesabatın mövcud qanunvericilik aktlarına uyğunluğu, icra edilmiş dövlət büdcəsinin gəlirləri və xərcləri, dövlət borcu, o cümlədən borca xidmət xərclərinin və büdcə kəsirinin göstəricilərinin əsaslılığı və tamlığı, həmçinin bu göstəricilərin əsas makroiqtisadi parametrlərlə uyğunluğu barədə kənar dövlət maliyyə nəzarəti orqanının mövqeyini ifadə edir.

Rəydə 2020-ci ilin sonuna mövcud olan debitor borclar, hesabat ilində dövlət satınalmaları ilə bağlı ümumi məlumatlar, dövlət proqram və tədbirlərinin, Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası

vəziyyəti, eləcə də “COVID-19” pandemiyası ilə mübarizəyə yönələn dövlət vəsaitlərinin analitik prosedurlarla araşdırılması üzrə nəticələr diqqətdə saxlanılmışdır.

Rəydə 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin ilkin və yenidən baxılan layihəsi ilə birgə təqdim edilmiş məlumatlarda əks etdirilmiş proqnoz göstəriciləri ilə yanaşı icra prosesində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən il ərzində aparılmış dəyişikliklərlə müəyyən olunmuş proqnoz göstəricilərinə, həmçinin 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında Qanun layihəsi və illik hesabatda müəyyən edilmiş göstəricilərə əsaslanılmışdır. Hesabat ilində dövlət büdcəsi xərclərində aparılmış dəyişikliklərə əsaslanaraq Hesablama Palatası aparılmış təhlil zamanı aşağıdakılara istinad etmişdir:

İlkin təyinat məbləğləri olaraq “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 29 noyabr 2019-cu il tarixli 1696-VQ nömrəli Qanunu, “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə bağlı bir sıra məsələlər barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 dekabr 2019-cu il 877 nömrəli Fərmanı ilə müəyyən edilmiş məbləğlərə;

Yenidən baxılmış məbləğlər olaraq “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 07 avqust 2020-ci il tarixli 159-VIQD nömrəli Qanunu, “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il 07 avqust tarixli 159-VIQD nömrəli Qanununun tətbiqi və “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə bağlı bir sıra məsələlər barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 16 dekabr tarixli 877 nömrəli Fərmanında dəyişiklik edilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 12 avqust 2020-ci il tarixli 1131 nömrəli Fərmanı ilə müəyyən edilmiş məbləğlərə;

Dürürləşdirilmiş məbləğlər olaraq il ərzində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilmiş məbləğlərə.

Qeyd edək ki, icra səviyyəsinin qiymətləndirilməsi zamanı dürürləşdirilmiş təyinat məbləğlərinə istinad edilmişdir.

Rəy “Dövlət sirri haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tələbləri nəzərə alınmaqla hazırlanmışdır. Rəyin hazırlanması zamanı yuxarıda qeyd edilmiş mənbələr üzrə məlumatlardan istifadə etməklə statistik təhlil metodları, o cümlədən, müqayisəli təhlil, meyillərin təhlili, retrospektiv yanaşma, kontent təhlili və s. tətbiq edilmiş, nəticələrin qrafik və cədvəl şəklində təsvirinə üstünlük verilmiş, həmçinin bir sıra aktual məsələlər üzrə beynəlxalq təcrübə və nəzəriyyələrdən çıxarışlar haşiyə şəklində Rəyə daxil edilmişdir.

I BÖLMƏ. DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN İCRA EDİLDİYİ MAKROİQTİSADI MÜHİT**1.1. Dünya üzrə əsas iqtisadi meyillər**

2020-ci ildə fəvqəladə tibbi vəziyyətin dünya əhalisinin davranışını dikte etməsi ilə təklif və tələb mexanizmi üzrə həm keyfiyyət, həm də kəmiyyət nöqtəyi-nəzərindən kəskin dəyişikliklər müşahidə olunmuş, pandemiya ilə mübarizə məqsədilə uzunmüddətli karantin şərtlərinin zəruri hal alması həm İEO-lər, həm də İEOÖ-lər üzrə iqtisadi azalma ilə nəticələnmişdir. Aşağıda sadalananlar ilin əsas mənzərəsini formalaşdırmışdır:

Neft bazarında əsas qüvvələr arasında xammal hasilatı barədə razılığa nail olunmaması və bu fonda neft qiymətlərinin dağıdıcı təsire məruz qalaraq əhəmiyyətli ucuzlaşması

Yeni növ koronavirus infeksiyasının pandemiya elan edilməsi ilə ölkələrin özünütəcrid rejiminə keçməsi və il ərzində qlobal karantin müxtəlif fasilələrlə davam etməsi

Səhiyyə göstəricilərinin məqbullaşdırılmasının prioritetlik qazanması ilə iqtisadi göstəricilərə nəzarətin arxa plana keçməsi və qlobal miqyasda sözügedən göstəricilərdə əhəmiyyətli zəifləmənin qeydə alınması

İlin sonlarına doğru infeksiya ilə mübarizə tədbirlərinin müxtəlif növ peyvənd preparatlarının hazırlanması ilə nəticələnməsi, iqtisadi meyillərin pozitiv zonaya istiqamətlənməsi

1.1.1 Hesabat ilinin iqtisadi mənzərəsinin determinantları arasında dominantlıq edən pandemiya faktorunun gözlənilməz olaraq meydana çıxması nüfuzlu beynəlxalq təşkilatlar, eləcə də analitiklərin iqtisadi proqnozlarının kəskin dəyişdirilməsi ilə nəticələnmiş, ilin əvvəli hazırlanmış proqnozlarla icra göstəriciləri arasında disbalans yaranmasına səbəb olmuşdur.

Beynəlxalq Valyuta Fondu (BVF) tərəfindən hazırlanan "Dünyanın iqtisadi mənzərəsi"nin 2020-ci il yanvar buraxılışına əsasən, əvvəlki ilin əsas iqtisadi mövzusu olan ABŞ-Çin gərginliyinin aradan qalxacağı fonunda iqtisadi sabilliyin tədricən bərpa olacağı, müsbət meyillərin müşahidə olunacağı

proqnozlaşdırılsa da, yuxarıda qeyd olunan proseslər ilin tam fərqli rəqəmlərlə başa çatmasını şərtləndirmişdir. Qlobal tələb kanallarının əhəmiyyətli şəkildə sıxılması ilə hesabat ilində dünya iqtisadiyyatı 3,3% kiçilmiş, İEO-lər, həmçinin İEOÖ-lər üzrə ilkin proqnozlara qarşı paradoksal meyillər qeydə alınmış, geniş miqyasda izlənən səhiyyə böhranı iqtisadi böhranla müşayiət olunmuşdur. BVF-in araşdırmalarına əsasən, hesabat ilində pandemiya və onunla mübarizə tədbirlərinin vurduğu ziyanlar daha çox iqtisadiyyatı turizmə köklənən və ya konkret mal ixracından asılı olan ölkələrdə daha çox müşahidə edilmişdir (Cədvəl 1).

Oktyabr ayında gözlənilən proqnozlara nisbətən ilin sonunda göstəricilərdə yaxşılaşmanın qeydə alınması ilin ikinci yarısında müxtəlif regionlarda karantin şərtlərinin bir qədər yumşaldılması, iqtisadiyyatların yeni şərtlərə adaptasiyası və müxtəlif növ peyvəndlərin hazırlanması ilə izah olunur. Qeyd olunanlarla yanaşı, əksər ölkələrdə fiskal (xüsusilə də ABŞ) və monetar dəstəyin reallaşdırılması iqtisadi bərpa barədə daha nikbin düşüncələri formalaşdırmağa şərait yaratmışdır.

Cədvəl 1. BVF-in proqnozları və faktiki göstəricilər, %

Ölkələr\Regionlar	2019	2020				
	Fakt	Proqnoz				Fakt
		Yanvar buraxılışı	Aprel buraxılışı	İyun buraxılışı	Oktyabr buraxılışı	
İqtisadi artım						
Dünya	2,8	3,3	-3,0	-4,9	-4,4	-3,3
İEO	1,6	1,6	-6,1	-8,0	-5,8	-4,7
ABŞ	2,2	2,0	-5,9	-8,0	-4,3	-3,5
Avrozona	1,3	1,3	-7,5	-10,2	-8,3	-6,6
Yaponiya	0,3	0,7	-5,2	-5,8	-5,3	-4,8
Birləşmiş Krallıq	1,4	1,4	-6,5	-10,2	-9,8	-9,9
Kanada	1,9	1,8	-6,2	-8,4	-7,1	-5,4
İEOÖ	3,6	4,4	-1,0	-3,0	-3,3	-2,2
Çin	5,8	6,0	1,2	1,0	1,9	2,3
Rusiya	2,0	1,9	-5,5	-6,6	-4,1	-3,1
Türkiyə	0,9	-	-5,0	-	-5,0	1,8
İran	-6,8	-	-6,0	-	-5,0	1,5
Azərbaycan	2,2	-	-2,2	-	-4,0	-4,3
Ticarətin artım tempi (mal və xidmətlər)						
Dünya	0,9	2,9	-11,0	-11,9	-10,4	-8,5
Xammal qiymətlərinin artım tempi						
Neft	-10,2	-4,3	-42,0	-41,1	-32,1	-32,7
İnflyasiya						
İEO	1,4	1,7	0,5	0,3	0,8	0,7
İEOÖ	5,1	4,6	4,6	4,4	5,0	5,1

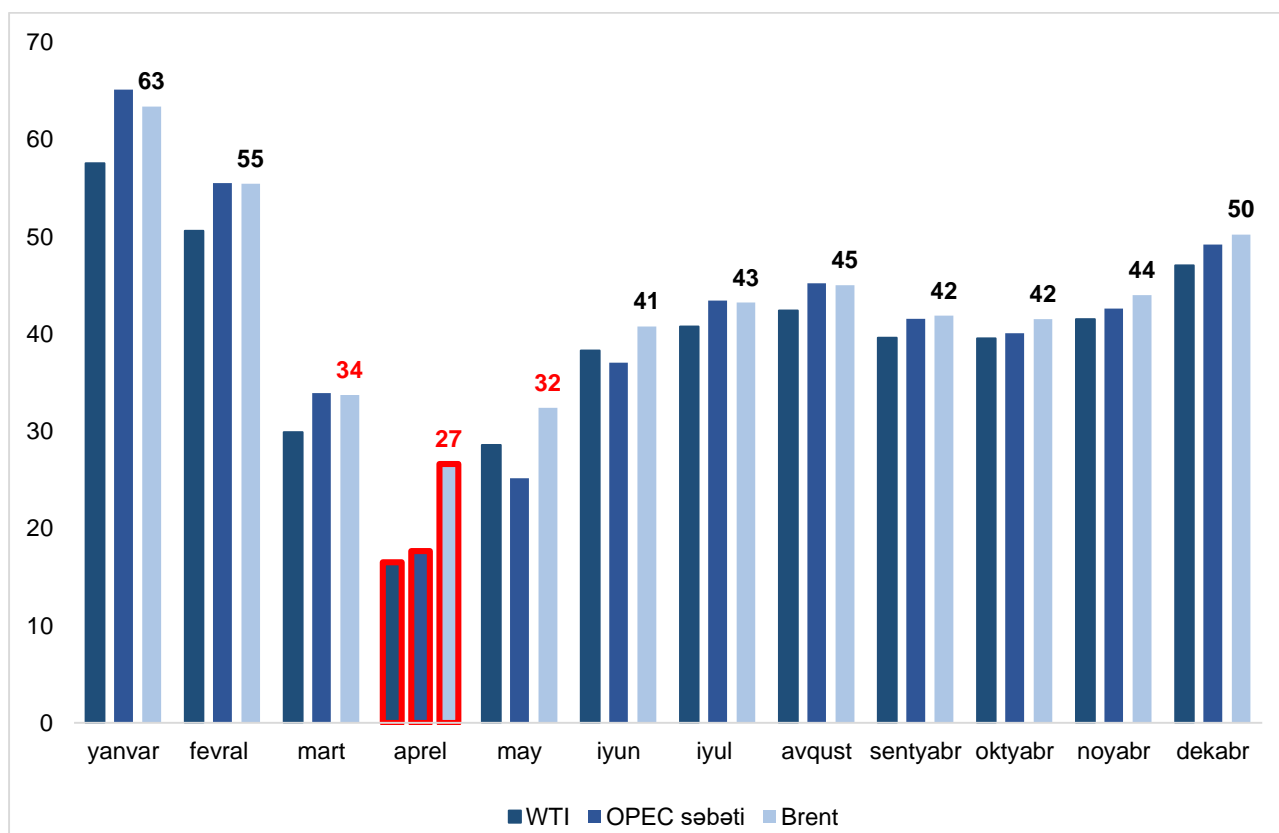
*Neft qiymətləri setri Brent, Dubay və "WTI" markaları üzrə orta qiymətin dəyişməsinə əks etdirir. Bir barel üçün orta neft qiymətləri 2019-cu il üzrə 61,39 ABŞ dolları, 2020-ci il üzrə 41,29 ABŞ dollar olmuşdur.

Cədvəl BVF tərəfindən hazırlanan "World Economic Outlook" icmalının müxtəlif buraxılışları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

1.1.2 2020-ci il ərzində əvvəlki illərdən fərqli dinamika nümayiş etdirən neft qiymətləri həm təklif, həm də tələb faktorlarının dağıdıcı təsirinə məruz qalmış, neft qiymətlərində antirekord ucuzlaşmalar qeydə alınmış, bu sahədə proqnozların bədbin olmasına uyğun olaraq neft qiymətləri il sonunadək 50 ABŞ dollarından aşağı səviyyədə qalmışdır.

İlin əvvəlində neft bazarında dominant qüvvələr arasında sözügedən bazarda payın itirilməməsi uğrundakı mübarizənin şiddətlənməsi neft qiymətlərində əhəmiyyətli azalma ilə nəticələnmiş, mart ayında fevral ayı ilə müqayisədə Brent markalı neftin orta qiyməti 40% ucuzlaşmışdır. Növbəti ayda isə gərgin epidemioloji vəziyyətə müvafiq olaraq ölkələr tərəfindən verilən karantin qərarları fonunda daralmaqda davam edən tələb kanalları neft qiymətlərinə neqativ təsirini ötürmüş, neft bazarında tələb-təklif tarazlığının pozulması nəticəsində anbarlarda saxlanmalı olan neft ehtiyatları artmışdır. Bu izafi ehtiyat həcmnin saxlanma xərcləri nəzərə alınaraq, təklif sahibləri tərəfindən sözügedən məhsulların “mənfi” qiymətlərlə bazara çıxarılması qərarı verilmişdir. Nəticədə aprel ayı üzrə orta qiymət “WTI” markalı neft məhsulunun bir bareli üçün 16,5 ABŞ dolları olmaqla, əvvəlki aya nisbətən 44,7%, əvvəlki ilin müvafiq ayına nisbətən isə 74,1% azalmışdır (Şəkil 1).

Şəkil 1. Müxtəlif markalar üzrə orta aylıq neft qiymətləri, 1 barel üçün ABŞ dolları ilə

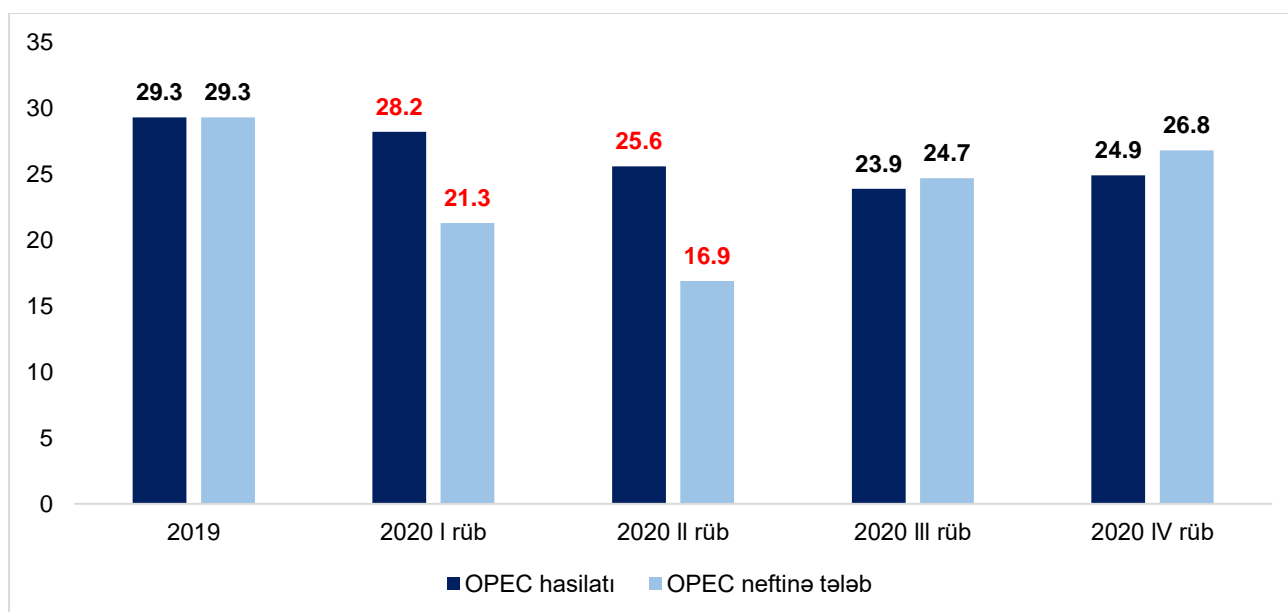
Şəkil OPEC-in aylıq hesabatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Qeyd edək ki, "WTI", OPEC səbəti və Brent markalı neft məhsulları üzrə orta illik qiymətlər müvafiq olaraq, 39,4 ABŞ dolları, 41,4 ABŞ dolları və 43,2 ABŞ dolları olmuş, bu markalar üzrə illik azalmalar isə orta hesabla 30-35% ətrafında qeydə alınmışdır.

1.1.3 Neft qiymətlərində kəskin tərəddüdlər əsas neft ixracatçıları arasında hasilat barədə razılaşmanın imzalanmasını ləğv etmiş, azalan tələb qarşılığında birinci rübdə il ərzindəki ən yüksək həddinə malik olan neft təklifi növbəti rübdə azalmağa başlasa da, tələbin azalma sürətindən geridə qalmış və hasilatın azaldılması neft qiymətlərinin artımına istənilən təkanı verə bilməmişdir.

OPEC təşkilatı tərəfindən dərc olunan məlumatlara əsasən, il ərzində ən yüksək orta günlük neft hasilatı 1-ci rübdə qeydə alınmış, ilk 2 rübdə isə üzv ölkələr tərəfindən reallaşdırılan neft hasilatı bu neftə olan tələbdən yüksək olmuşdur (Şəkil 2). Ümumilikdə, hesabat ilində orta günlük neft hasilatında 2019-cu ilə müqayisədə 12,5% ixtisar qeydə alınmışdır.

Şəkil 2. OPEC təşkilatına üzv ölkələr üzrə neft hasilatı və OPEC neftinə tələb, mln. barel/gün

Şəkil OPEC-in aylıq bülletenləri əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Dünya üzrə neft tələbinə dair statistikaya əsasən, OPEC neftində olduğu kimi, qlobal neft tələbində də ən aşağı göstərici 2-ci rübdə olmuş, ümumilikdə isə 2020-ci il üzrə orta tələb göstəricisi 90,5 mln. barel/gün olmaqla, əvvəlki ilə müqayisədə 9,5% azalmışdır. Tələb və təklif üzrə orta illik göstəricilərə əsasən, il ərzində neft bazarında təklif artıqlığı müşahidə olunmuş, əvvəlki ilə müqayisədə 6,3% azalan neft təklifi bazarda tarazlığı qorumaq üçün yetərli olmamışdır. Xatırladaq ki, son dövrlərdə neft bazarında tələb və təklif arasında bu səviyyədə disbalans müşahidə edilməmiş, cüzi yayınmalarla tarazıq qeydə alınmışdır (Cədvəl 2).

İlin sonlarına yaxın qlobal epidemioloji vəziyyətin tədricən yüngülləşməsi, həmçinin peyvənd axtarışının uğurla nəticələnməsi gözləntilərdə pessimizm meyillərini kənarlaşdırmış, ticari-iqtisadi

fəaliyyətin nisbətən və tədricən bərpası neft qiymətlərinin az da olsa, yüksəlməsinə zəmin yaratmışdır.

Cədvəl 2: Dünya neft bazarında məcmu tələb və təklif, mln. barel/gün

Göstəricilər	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Neftə tələb	89,0	90,7	92,0	94,2	95,7	97,7	99,1	100,0	90,5
Neft təklifi	89,6	90,2	92,6	95,5	95,5	97,1	100,0	100,0	93,7
Balans (tələb-təklif)	-0,6	0,5	-0,6	-1,3	0,2	0,6	-0,9	0,0	-3,2

Cədvəl OPEC-in aylıq bülletenləri əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

1.1.4 Gözlənilməyən “COVID-19” pandemiyası ilə mübarizə və gətirdiyi fəsadların aradan qaldırılması ölkələrin əvvəlcədən proqnozlaşdırdığı büdcələrin icrasına əhəmiyyətli təsir etmiş, pre-pandemiya dövründə prioritet hesab edilən istiqamətlər hesabat ilində öz aktuallığını itirməklə sosial məzmunlu xərclərin yüksəldilməsini labüd etmiş, bu məqsədlə xüsusi fondlar yaradılmışdır.

Pandemiya ilə mübarizə tədbirləri səhiyyə xərclərinin artırılmasını, həmçinin iqtisadi durğunluq səbəbindən gərginləşən sosial vəziyyətin dövlət dəstəyi əsasında nisbətən yumşaldılmasını, bu məqsədlə də sosial məzmunlu xərclərin yüksəldilməsini şərtləndirmişdir. Bu xərclərin maliyyələşdirilməsi, icrası, eləcə də şəffaflığı və dürüstlüyünün təmin edilməsinin vacibliyi nəzərə alınaraq, təxminən 40-dan çox ölkədə xüsusi fond yaradılmışdır. Koronavirus fondlarının yaradılmasının başlıca məqsədləri BVF tərəfindən aşağıdakı kimi şərh edilir:

- “COVID-19” virusuna dair tədbirlərin mərkəzləşdirilməsi, yüksək səviyyədə nəzarət və idarə olunmasının təmin edilməsi;
- Standart büdcə təcrübəsi vasitəsilə mümkün olmayan dövlət və özəl resurslarının birgə yığılımı və istifadəsi;
- Fövqəladə xərclərin reallaşdırılmasına nail olmaq məqsədilə regional və yerli idarəetmə orqanlarını və pandemiya zərər çəkmiş müxtəlif sektorları birləşdirmək;
- Normal şərtlərdə tətbiqi zəruri hesab edilən, lakin iqtisadi və tibbi böhranın aradan qaldırılmasına mane ola biləcək prosedurların (büdcə layihəsi, xərcləmələr, həmçinin satınalmalar zamanı) ixtisar edilməsi və ya yüngülləşdirilməsi;
- Maliyyə şəffaflığı və hesabatlılığı hədəf qəbul edilərək, bu xərclərin audit izlənməsini daha rahat və aşkar şəkildə həyata keçirmək üçün “COVID-19” məzmunlu xərclərin digər xərclərdən ayrılması.

1.1.5 Ölkələr tərəfindən təcili şəkildə atılan fiskal addımlar həm əhali, həm də biznes üçün pandemiyanın doğurduğu fəsadların minimallaşdırılması məqsədi daşımış, bu addımların əsas mənbəyi kimi çıxış edən dövlət fondları üzrə resursların istifadə istiqamətləri və institusional mənbəyi fərqli olmuşdur.

Dünya dövlətlərinin bir qismi (32 dövlət) artıq qəbul edilmiş dövlət büdcəsi haqqında qanuna əlavə və dəyişikliklərin edilməsi ilə, digər bir qismi isə parlament vasitəsilə xüsusi tədbirlər planı təsdiq edərək problemin aradan qaldırılmasına çalışmışdır. Hesabat ilində regional müstəvidə yararlanmağa çalışan dövlətlərlə yanaşı beynəlxalq maliyyə institutlarının kreditləşmə mexanizmindən faydalanmaq istəyi də aktuallaşmışdır (Cədvəl 3).

Cədvəl 3. Pandemiya əleyhinə görülən işlərin maliyyə və institusional mənbəyi

Tədbirin maliyyə və institusional mənbəyi	Ölkələr
2020-ci il üzrə dövlət büdcəsi haqqında Qanuna əlavə və dəyişikliklər edən ölkələr	Azərbaycan, Argentina, Braziliya, Meksika, Əfqanıstan, Albaniya, Əlcəzair, Banqladeş, Butan, Myanma, Kolumbiya, Burkino-Faso, Kapo-Verde, Honduras, Yamayka, Papua Yeni Qvineya, Niger, Nigeriya, Malta, Bolqarıstan, Estoniya, Latviya, Finlandiya, Fransa, Almaniya, Yaponiya, Cənubi Koreya, Tailand, Yeni Zelandiya, Gürcüstan, Bəhreyn, İraq, Oman
Parlament vasitəsilə tədbirlər planı təsdiq edən ölkələr	Kipr, İsrail, Türkiyə
Avropa Birliyinin kreditləşmə mexanizmlərindən yararlanmaq üçün müraciət edən ölkələr	Xorvatiya, Litva
BVF, AİB və DB-dən kredit almaq üçün müraciət edən ölkələr	Tacikistan
Fiskal intizam normasının fors-majör halda dayandırılması	Avropa Komissiyasının qərarı ilə Avropa Birliyi tərəfindən (19 ölkədə) büdcə kəsiri ilə bağlı normanın dayandırılması.

Cədvəl BVF-in məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

1.1.6 Pandemiya ilə mübarizə tədbirləri çərçivəsində dünya ölkələri tərəfindən böyük həcmdə maliyyə resursları istifadə edilmiş, xərclərin əhəmiyyətli hissəsini sosial xərclər təşkil etmiş, gəlirlərin azalması fonunda xərclərin getdikcə artması ölkələr üzrə büdcə kəsiri və dövlət borclarının artmasını şərtləndirmişdir.

BVF tərəfindən açıqlanmış rəqəmlərə əsasən, pandemiya və onun fəsadları ilə mübarizəyə sərf edilmiş qlobal fiskal paket 14,0 trln. ABŞ dolları olmuşdur. Bu fiskal paketlər vasitəsilə ev təsərrüfatlarına və özəl sektora zəruri kömək göstərilmiş, bununla da iqtisadi aktivliyin bərpasına

cəhd göstərilmişdir. Bu vəsaitin təxminən 56,0%-i əlavə xərcləmələr və itirilmiş gəlirləri özündə ehtiva etmişdir.

Ümumilikdə, dünya üzrə fiskal kəsirin 3,6%-dən 10,8%-dək, dövlət borcunun isə 83,7%-dən 97,3%-dək yüksəlməsi pandemiyanın acı nəticələri kimi dəyərləndirilə bilər. Büdcə kəsiri İEO-lərdə gəlirlərin azalması və xərclərin yüksəlməsi, İEO-lərdə isə gəlir səviyyəsinin əhəmiyyətli aşağı düşməsi ilə formalaşmışdır.

İEO-lərdə fiskal dəstək tədbirləri təxminən 11,8 trln. ABŞ dollarına bərabər olmuş və büdcə kəsiri ÜDM-in 11,7%-ə yüksəlmişdir. İqtisadi aktivliyin aşağı düşməsi nəticəsində gəlirləri əhəmiyyətli şəkildə azalmış ev təsərrüfatlarına, özəl sektora dəymiş ziyanın ödənilməsi məqsədilə müxtəlif mərhələlərdə fiskal paketlər reallaşdırılmış, bununla da xərclərin əhəmiyyətli hissəsi sosial xərclərdən ibarət olmuşdur. ABŞ-da mart-aprel aylarında ev təsərrüfatları və müəssisələrə ÜDM-in 14,8%-i həcmində yardım göstərilmiş, dekabr ayında isə ÜDM-in 4,3%-i qədər fiskal stimül paketi qəbul edilmişdir. Yaponiya və Koreya infeksiyanın növbəti dalğalarının qarşısının alınması məqsədilə dəstək proqramlarının müddətini uzatmış, Birləşmiş Krallıq iş yerlərinin saxlanması proqramı çərçivəsində tədbirlərin gücləndirilməsini qərara almışdır. Eləcə də , Avropa İttifaqında iqtisadi bərpa tədbirlərinin həyata keçirilməsi qərara alınmış, özəl sektor üçün fiskal qaydaların yumşaldılması, həmçinin müvəqqəti dövlət dəstəyinin göstərilməsi barədə razılığa gəlinmişdir. Kəskin iqtisadi azalma və əhəmiyyətli artan dövlət xərcləri dövlət borcunun ÜDM-ə nisbətinin orta hesabla 123%-ə yüksəlməsi ilə nəticələnmişdir.

İEO-lərin təxminən 90%-də səhiyyə böhranının qarşısını almaq və iqtisadiyyatı dəstəkləmək məqsədilə fiskal güzəştlər tətbiq edilmiş, fiskal qaydalara müvəqqəti tətbiq edilmiş məhdudiyyətlərin növbəti illərdə tədricən iqtisadi bərpa müşahidə olunduqca yenidən tətbiqi nəzərdə tutulmuşdur. Əksər ölkələrdə fiskal dəstək paketləri çoxillik investisiya stimulları, kənd təsərrüfatına subsidiyalar, iş yerlərinin saxlanması, sosial müdafiə sisteminin genişləndirilməsini özündə ehtiva etmişdir. Bu ölkələr qrupunda ÜDM-in 6%-i həcmində gəlir və xərclər üzrə genişmiqyaslı tədbirlər həyata keçirilmişdir. Fiskal stimullu paketlərin reallaşdırılması büdcə kəsirinin ÜDM-ə nisbətinin 5,5 faiz bəndi artaraq 10,3%-ə yüksəlməsi ilə nəticələnmiş, xammal ixracatçıları isə qiymətlərin ucuzlaşması ilə ixrac gəlirlərinin əhəmiyyətli azalması dövlət borcunun yüksəlməsini şərtləndirmişdir. Belə ki, qrup ölkələri üzrə ikirəqəmli kəsirin izlənməsi dövlət borcunun ÜDM-ə nisbətinin orta hesabla 63,3%-ə yüksəlməsi ilə nəticələnmişdir.

1.2. Azərbaycan iqtisadiyyatının dövlət büdcəsinin icrasına təsir edən əsas meyilləri

Hesabat ilinin ilk aylarından qlobal miqyasda geniş yayılmağa başlamış, sonradan pandemiya elan edilmiş yeni növ koronavirus infeksiyası dünyanın iqtisadi mənzərəsində olduğu kimi,

Azərbaycan iqtisadiyyatında da əsas çalarları müəyyənləşdirmiş, büdcə parametrlərinin icra edildiyi makroiqtisadi mühitdə əvvəlki illərdən kəskin fərqlənən neqativ meyillər izlənmişdir:

Sərt karantin rejimi ikinci rübədən başlayaraq tətbiq olunduğu üçün birinci rüb və digər rüblər arasında makroiqtisadi göstəricilərin dinamikasında qeydə alınan əhəmiyyətli fərqlərin pandemiyanın yerli iqtisadiyyatda izlərini əks etdirməsi

Həm qeyri-neft, həm də neft sahələrindəki mənfi dinamikadan təsirlənməklə, iqtisadi azalmanın müşahidə olunması

Əsas kapitala investisiyalar, o cümlədən dövlət investisiyalarının azalması

Tələb kanallarının daralması səbəbilə deflyasiya meyillərinin izlənməsi

Əhali gəlirlərinin illik müqayisədə həm nominal, həm də real ifadədə azalması

Ənənəvi olaraq müsbət saldoya malik olan xalis ixrac göstəricisi üzrə mənfi saldonun qeydə alınması

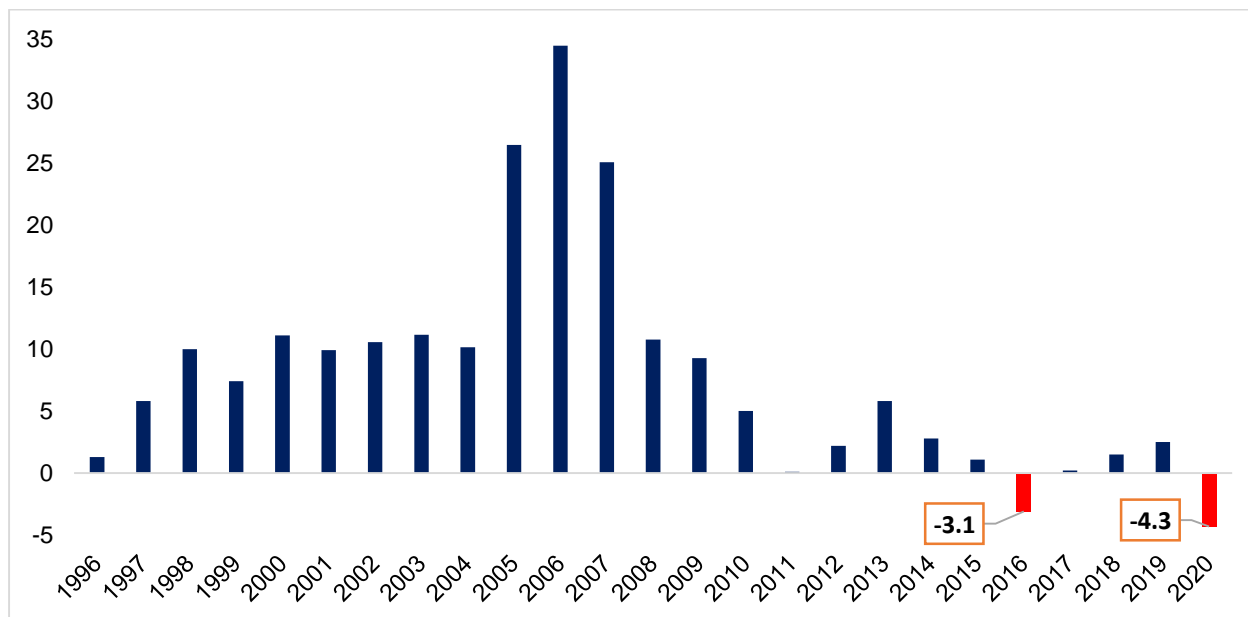
"Büdcə zərfi"ndəki proqnoz rəqəmləri ilə fakt rəqəmləri arasında əhəmiyyətli kənarlaşmanın olması, büdcə parametrlərinə yenidən baxılma zərurətinin meydana çıxması ilə dürlütləşmənin həyata keçirilməsi

Real sektor

1.2.1 Hesabat ilində qeydə alınan 4,3% real azalma son 25 ildə Azərbaycan iqtisadiyyatında ən böyük azalma olmuş, ÜDM-in real ifadədə azalması yalnız 2016-cı və 2020-ci illərdə müşahidə olunsa da, ötən ildə qeydə alınmış rəqəm 2016-cı il səviyyəsini üstələmişdir.

2020-ci ildə qlobal miqyasda kəskin dəyişən tələb və təklif komponentləri Azərbaycanın iqtisadi mənzərəsini müəyyənləşdirən əsas amil olmuş, bütün dünya iqtisadiyyatında qeydə alınan azalma tendensiyası yerli iqtisadiyyatdan da yan keçməmişdir. Hesabat ilinin mart ayından başlayaraq, ölkə daxilində tətbiq edilən uzunmüddətli özünütəcrid rejimləri ölkə iqtisadiyyatında da azalma ilə nəticələnmişdir (Şəkil 3).

Şəkil 3. Son 25 ildə ÜDM-in dinamikası, %-lə

Şəkil DSK-nın məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

1.2.2 Makroiqtisadi dayanıqlılığın təmin edilməsi məqsədilə ölkə iqtisadiyyatı üçün əhəmiyyətli ekzogen göstəricilər kimi qiymətləndirilə bilən neftin qiyməti və büdcə xərcləri üzrə bir neçə ssenarinin tətbiq edilməməsi qeyri-müəyyən dünya iqtisadiyyatı və bu qeyri-müəyyənliyə həssas olan neft qiymətləri şəraitində xüsusilə aktual olmuş, makroiqtisadi çərçivənin bir variantda hazırlanması iqtisadi şərtlərin pisləşməsi səbəbindən iqtisadi nəticələri dəqiq müəyyənləşdirmək imkanını çətinləşdirmişdir.

Hesabat ilinin 1-ci rübündə dünya bazarlarında neftə olan tələbin kəskin azalması fonunda hasil olunan neft həcmünün artırılması ilə neft qiymətlərində antirekordların izlənməsi, ölkə daxilində yeni növ koronavirus infeksiyasının qeydə alınması ilə mübarizə tədbirlərinə start verilməsi daxili və xarici tələb amillərində şok effekti yaratmış, bununla da əksər proqnoz göstəriciləri və baxılan dövrün sonuna açıqlanmış statistik göstəricilər arasında kənarlaşma kifayət qədər böyük olmuşdur. Eyni zamanda, virusla mübarizə tədbirlərinin gücləndirilməsi, həmçinin virusun ölkə iqtisadiyyatına ötürdüyü neqativ təsirlərin yumşaldılması, sosial problemlərin həlli məqsədilə büdcə layihəsinə dəyişikliklərin edilməsi labüd olmuş və ilin ortalarında büdcə parametrlərinə yenidən baxılması qərarı qəbul edilmişdir.

Təqdim olunmuş "Büdcə zərfi"nə (dövlət büdcəsinin layihəsi ilə birlikdə hazırlanan və təqdim olunan sənədlər) əsasən, 2020-ci il və növbəti üç il üzrə hazırlanmış makroiqtisadi çərçivədə 2020-ci il üzrə iqtisadi artımın 3,0% olacağı proqnozlaşdırılsa da, sonradan real şərtlər nəzərə alınmaqla büdcə layihəsinə dürlüştülmələr zamanı ÜDM üzrə də proqnozlara dəyişiklik edilmiş, real ifadədə ÜDM-in 5,0% azalacağı proqnozlaşdırılmışdır. Həmçinin, yenidən baxılma zamanı makroiqtisadi

çərçivə üçün mühüm ekzogen parametr olan xam neftin dünya bazar qiyməti 20,0 vahid azaldılaraq, 35,0 ABŞ dolları səviyyəsində qərarlaşdırılmışdır (Cədvəl 4).

Cədvəl 4. 2020-ci il üzrə proqnoz və fakt göstəriciləri

Göstəricilər	Ölçü vahidi	Proqnoz	Dürüstləşmə	İcra
ÜDM	mln. manat	83321,5	68339,9*	72432,2
real artım	%	3,0	-5,0	-4,3
Neftin qiyməti (Azərilayt)	ABŞ dolları	55,0	35,0	43,7

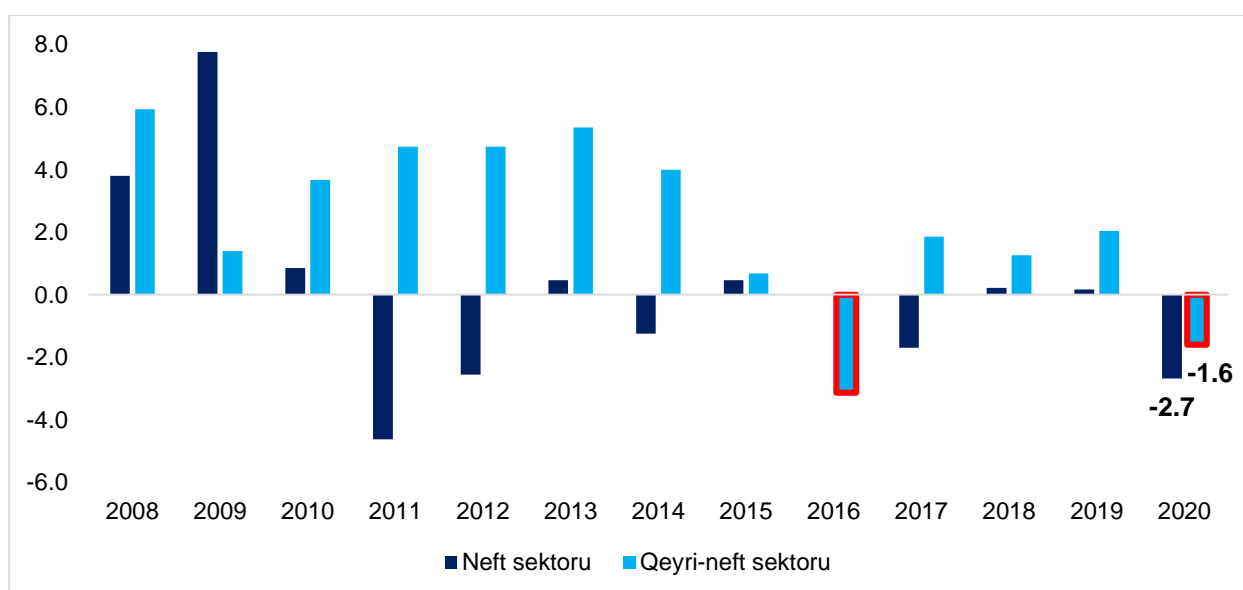
*Dürüstləşmə ilə bağlı təqdim edilmiş sənədlərdə ÜDM-in nominal ifadədə proqnozu göstərilmədiyindən, büdcə gəlirlərinin ÜDM-ə nisbətinin proqnozu vasitəsilə tərəfimizdən hesablanmış təxmini rəqəmdir.

Cədvəl "Büdcə zərfi"nə daxil olan məlumatlar və DSK-nın məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

1.2.3 Ölkə iqtisadiyyatının azalmasının təxminən 62,0%-i neft sektorundan formalaşmış, bu sektorda azalma neft hasilatının ixtisarı ilə bağlı olmuş, hasilat həcmnin, eləcə də neftin qiymətinin proqnozla müqayisədə az olması DNF transferləri nəzərə alınmadan dövlət büdcəsinin neft gəlirlərinə də təsir etmişdir.

ÜDM-in neft üzrə tərkibinə əsasən, azalma həm neft sektoru, həm də qeyri-neft sektoru üzrə qeydə alınmış, lakin neft sektorunun daha sürətlə azalması iqtisadi azalmaya daha çox təkan vermişdir. Tərəfimizdən aparılan hesablamalara görə, ölkə iqtisadiyyatının azalmasının təxminən 62%-i neft sektorundan formalaşmışdır. Ümumiyyətlə, son 10 ildə neft sektorunun ÜDM-in artımına dəstəyi nəzərəcarpacaq həcmdə zəifləmiş və sözügedən sahənin əvvəlki illərdə olan dominant mövqeyi qeyri-neft sektoruna keçmişdir (Şəkil 4).

Şəkil 4. Neft və qeyri-neft sahələrinin iqtisadi artıma təsiri, faiz bəndi ilə

Şəkil DSK-nın məlumatlarına istinadən, Hesablama Palatasının hesablamaları əsasında tərtib edilmişdir.

Hesabat ilində 7,0% azalmış neft sektorunda 21639,7 mln. manat həcmində əlavə dəyər yaradılmış və proqnozlaşdırılan rəqəmdən 7083,0 mln. manat az olmuşdur. Proqnoz və fakt göstəriciləri arasında əhəmiyyətli fərqi yaranması il ərzində neftin qiymətinin aşağı qiymətlər ətrafında tərəddüdləri və antirekord səviyyələrdə ucuzlaşması ilə əlaqədar olmuşdur. Neft ÜDM-nin real dəyişməsi üzrə sözügedən fərqi 8,6 faiz bəndinə bərabər olması neft hasilatının ixtisarı ilə bağlı "OPEC+" razılaşmasında Azərbaycan tərəfinin öz öhdəliyini yerinə yetirməsi ilə izah olunur. Belə ki, OPEC təşkilatının aylıq bülletenlərində təqdim olunan məlumatlara əsasən, Azərbaycan tərəfindən hasil edilən neftin həcmində may ayından etibarən azalmalar izlənmiş, nəticədə 2020-ci il ərzində hasilatda 0,1 mln. barel/gün ixtisar qeydə alınmışdır. Həmçinin, DSK-nın neft və qaz hasilatına dair illik məlumatlarına istinadən, 2020-ci ildə neft hasilatı əvvəlki ilə nisbətən 8,0% azalmışdır.

Hasilat həcmi, eləcə də neftin qiymətinin "Büdcə zərfi"ndə təqdim edilən ilkin proqnozlarla müqayisədə aşağı olması ilkin təyinatla nisbətən icra göstəricilərinin 80% ətrafında qeydə alınması ilə nəticələnmişdir. Məlumat üçün bildirik ki, 2020-ci il dövlət büdcəsinin gəlirlərində vergi orqanlarının xətti ilə neft sektorundan daxilolmalar 1802,1 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu da ilkin proqnozla müqayisədə 82,7% icra deməkdir.

1.2.4 ÜDM-in tələb komponentləri üzrə təhlilinə əsasən, ÜDM-in azalması xalis ixrac faktorundan formalaşmış, artırıcı təsiri ilə xüsusi fərqlənən dövlət idarələrinin istehlakı komponenti xarici ticarət üzrə mənfi saldonun azaldıcı təsirini kompensasiya edə bilməmişdir.

Xarici ticarət üzrə 2019-cu ildə qeydə alınmış 10059,4 mln. manatlıq müsbət saldonun 2020-ci ildə 559,4 mln. manatlıq mənfi saldo ilə əvəzlənməsi tələbin nəzərəcarpacaq dərəcədə azalmasını şərtləndirmişdir. İl ərzində həm ixrac, həm də idxal üzrə azalma qeydə alınmış, lakin dünya bazarlarında neft qiymətlərinin kəskin ucuzlaşması, həmçinin hasilatın ixtisarı səbəbilə ixrac həcmi idxala nisbətən daha sürətlə azalmış və bununla da xalis ixrac göstəricisi üzrə əhəmiyyətli azalmada dominant rolə malik olmuşdur. Əvvəlki ilə müqayisədə idxalın azalması büdcəyə daxil olan gömrük rüsumlarının da əvvəlki ilə nisbətən azalması ilə nəticələnmiş, icra göstəricisi 2019-cu ilə nisbətən 8,4% və ya 92,9 mln. manat az olmuşdur.

Ümumiyyətlə, xalis ixrac komponenti üzrə mənfi saldo Azərbaycan iqtisadiyyatı üçün səciyyəvi deyildir. Belə ki, son illər ərzində bu göstərici mütəmadi olaraq müsbət saldo ilə qeydə alınmış, mal və xidmətlərin ixracı və idxalı arasında kəsir sonuncu dəfə 2004-cü ildə müşahidə edilmişdir.

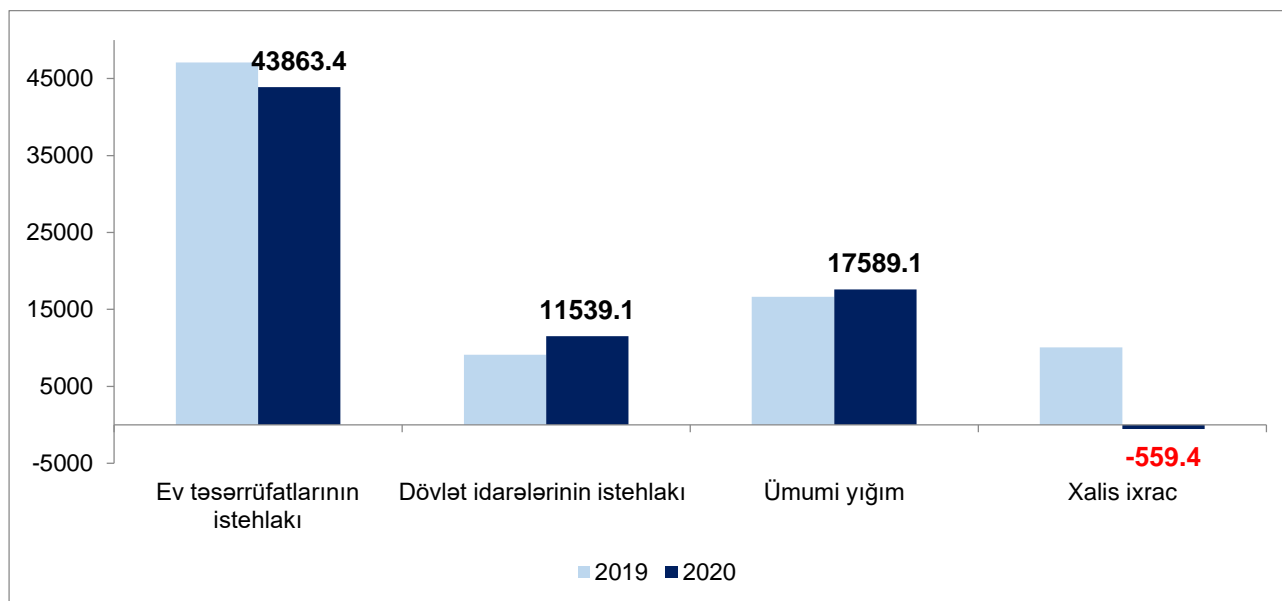
Dövlət istehlakı baxılan dövr üzrə ÜDM-in dəyişməsinə əsas artırıcı təsir verən komponent olsa da, xalis ixrac üzrə mənfi saldonun neqativ təsirini üstələyə bilməmiş, nəticədə ÜDM-də azalma qeydə alınmışdır. İl ərzində dövlət idarələri hesabına maliyyələşdirilmiş son istehlak xərcləri nominal ifadədə 27% artaraq, 11539,1 mln. manat olmuşdur.

Dövlət idarəetmə orqanlarının istehlak xərclərinə dövlət idarəetmə orqanlarının fərdi və kollektiv istehlak üçün əmtəə və xidmətlərə çəkdiyi xərclər, dövlət idarəetmə orqanlarının büdcə təşkilatları tərəfindən bütövlükdə cəmiyyətin tələbatını ödəyən xidmətlərə çəkilən xərclər aid edilir. Bu göstəriciyə müdafiə xərcləri, ümumi dövlət idarəetməsi, elm və elmi xidmət xərcləri, küçələrin abadlaşdırılması və işıqlandırılması xərcləri, kənd təsərrüfatına xidmət edən təşkilatların xidmətləri daxildir.

1.2.5 Əvvəlki illərdə olduğu kimi hesabat ilində də məcmu tələbdə ev təsərrüfatlarının istehlakı əsas paya malik olmuş, karantin rejiminin tətbiqi bu komponentdə azalmanın müşahidə edilməsini şərtləndirmişdir.

Ötən illərdə olduğu kimi, tələbin aparıcı komponenti olan ev təsərrüfatlarının istehlakının tələbdə payı daha da artmış və məcmu tələbin təxminən 60%-nə bərabər olmuşdur. 2020-ci ilin sonuna 43863,4 mln. manata bərabər olan bu istehlak elementi əvvəlki ilə müqayisədə nominal ifadədə təxminən 7% azalmışdır (Şəkil 5). Baxılan dövr ərzində həm pərakəndə ticarət dövriyyəsi, həm də əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlər illik qiymətləndirmədə azalmış, azalma meyilləri pandemiya ilə mübarizə məqsədilə sərt karantin rejiminə keçidin istehlakçı davranışını zəruri şəkildə dəyişdirməsi ilə əlaqədar olmuşdur.

Şəkil 5. ÜDM-in istifadəsi, mln. manatla

Şəkil DSK-nın məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Ev təsərrüfatları tərəfindən maliyyələşdirilən istehlakın azalmasında həm əhali gəlirlərinin azalması, həm də bu subyektlərə təqdim olunan kreditlərin azalmasının rolu olmuşdur. Eləcə də qapanma zamanı istehlakçı davranışının məcburi şəkildə dəyişməsi istehlak həcmində azalma ilə nəticələnmişdir. Belə ki, uzun müddət davam edən karantin rejiminin sosial müstəvidəki fəsadları əhali gəlirlərinin azalması ilə özünü büruzə vermiş, sözügedən göstərici real ifadədə 4,5%

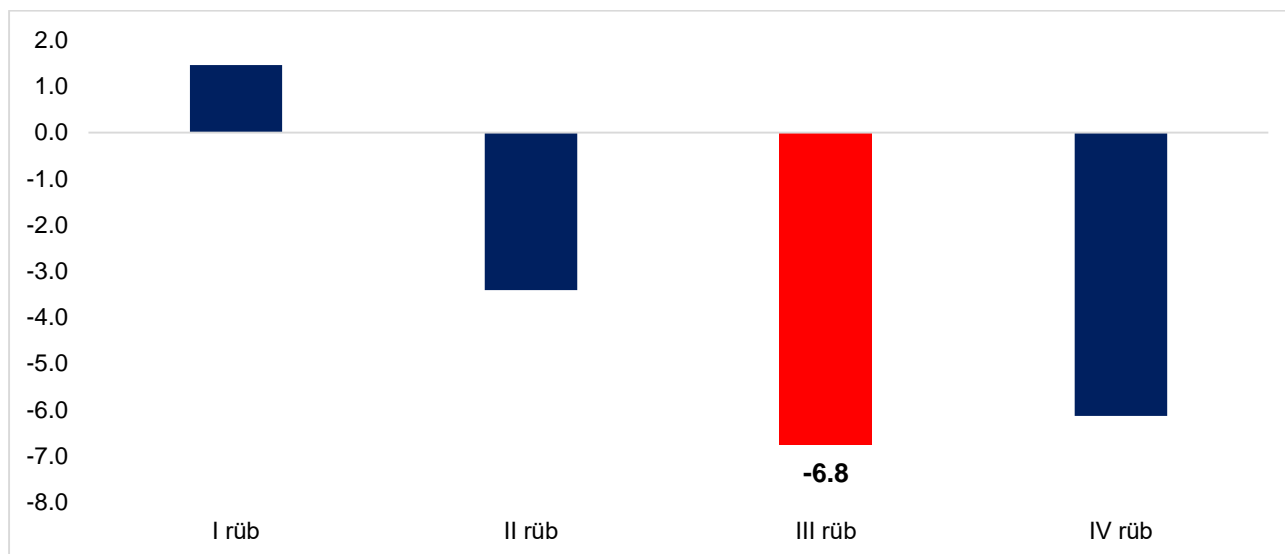
azalmışdır. Ev təsərrüfatlarının istehlakını stimullaşdıran ev təsərrüfatlarına verilən kreditlər də il ərzində 3,9% azalmışdır.

1.2.6 Məhdudlaşdırıcı tədbirlər nəticəsində 2-ci rübədən başlayaraq iqtisadi artım azalma ilə əvəz olunmağa başlamış, 1-ci rüb istisna olmaqla, digər rüblərdə başlıca azaldıcı effekt ötürən sahələr arasında pandemiyanın birbaşa təsiri ilə mehmanxana və restoranlar, dolayı təsiri ilə isə mədənçıxarma sənayesi fərqlənmişdir.

DSK-nın məlumatları əsasında tərəfimizdən aparılan hesablamalara əsasən, 1-ci rübdə iqtisadi artım qeydə alınsa da, sonradan həyata keçirilmiş tədbirlər səbəbilə daxili və xarici tələbdə əhəmiyyətli sıxılma səbəbilə iqtisadi azalma özünün 3-cü rübdə ən pik səviyyəsinə çatmışdır (Şəkil 6).

Pandemiyadan ən çox təsirlənən alt sahələrdən olan mehmanxana və restoranlar 2-ci rübdə əvvəlki ilin müvafiq rübü ilə müqayisədə 70%-dən çox azalaraq, ÜDM-in azalmasına təsir edən əsas sahə olsa da, 3-cü və 4-cü rüblərdə hasilatın azaldılması ilə əlaqədar olaraq, ən böyük neqativ təsir mədənçıxarma sənayesindən formalaşmışdır.

Şəkil 6. ÜDM-in real artım tempi, rüblük, əvvəlki ilin müvafiq rübü ilə müqayisədə, %

Şəkil DSK-nın məlumatlarına əsasən, Hesablama Palatasının hesablamaları əsasında tərtib edilmişdir.

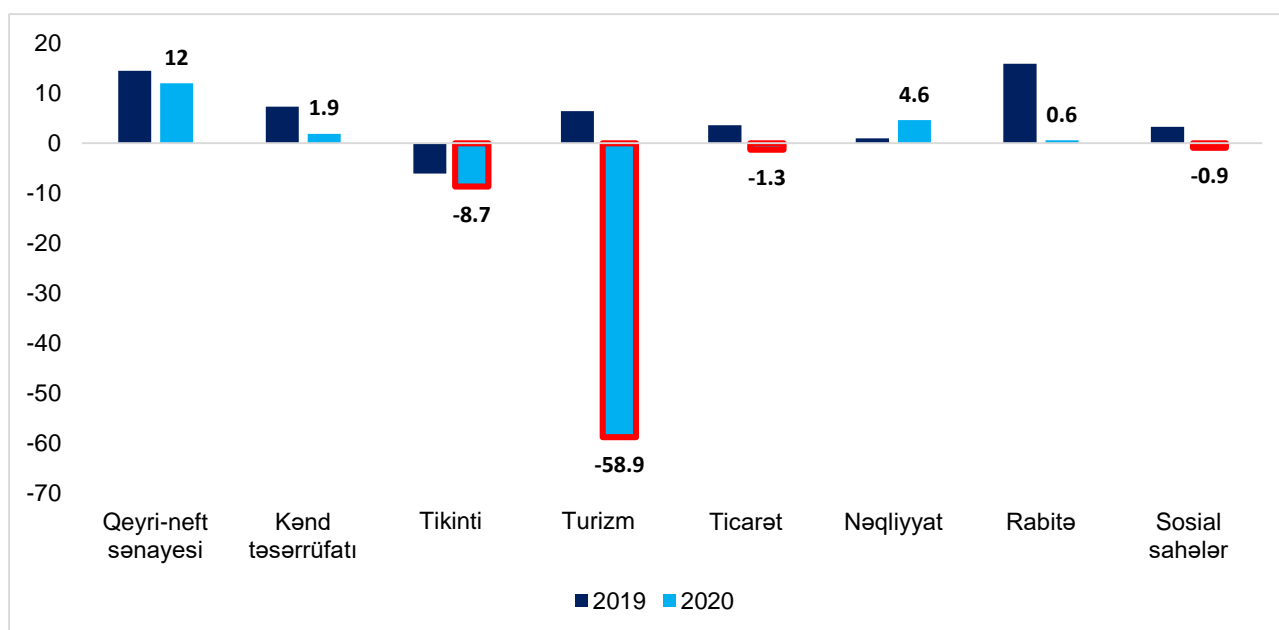
Məlumat üçün qeyd edək ki, dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabat əsasən hesabat ilində dövlət büdcəsindən pandemiyanın ölkə iqtisadiyyatına mənfi təsirlərinin azaldılması məqsədilə 1390,0 mln. manat vəsait ayrılmış, bu məbləğin 1353,0 mln. manatı tam istifadə edilmişdir. Həmçinin, iqtisadi dəstək tədbirləri üzrə digər büdcədən kənar mənbələr hesabına 2,5 mlrd. manat vəsaitin səfərbər edilməsi mümkün olmuşdur. Həyata keçirilən tədbirlər məhdudlaşdırma tədbirlərinin neqativ təsirlərini qismən yumşaltsa da, iqtisadi artımı təmin etmək üçün yetərli olmamışdır.

1.2.7 Pandemiyadan birbaşa olaraq təsirlənən qeyri-neft sektorunda azalma müşahidə edilmiş, ticari sahələr üzrə real artımın qeydə alınmasına baxmayaraq, qeyri-ticari sahələr qeyri-neft ÜDM-nin əsas hissəsini təşkil etdiyi səbəbdən, bu sahələrin əksəriyyətində mənfi tendensiyanın izlənməsi qeyri-neft ÜDM-nin real ifadədə azalması ilə nəticələnmiş, ölkənin ixrac potensialını əks etdirən ticari sahələrin qeyri-neft ÜDM-də payı isə 20%-dən aşağı olaraq qalmışdır.

Baxılan dövr ərzində 2,6% real azalmanın müşahidə olunduğu qeyri-neft sektoru, əvvəlki illərdən fərqli olaraq, iqtisadi artımı formalaşdırma bilməmiş, tətbiq olunan uzunmüddətli özünütəcrid rejimi bu sahədə mənfi meyillərin formalaşmasını şərtləndirmişdir. Sözügedən sahədə nominal ifadədə 50792,5 mln. manat əlavə dəyər yaranmış, "Büdcə zərfi"ndə təqdim edilən proqnoz rəqəmindən 3806,4 mln. manat az olmuşdur. Qeyri-neft sektoru üzrə 3,8% artımın olacağı proqnozlaşdırılsa da, global miqyasda tibbi fəlakətin üzə çıxması və ölkə daxilində əvvəlcə preventiv tədbirlərin, sonra isə virusla mübarizə tədbirlərinin gücləndirilməsi bu sahənin fəaliyyətinə əhəmiyyətli təsir etmiş, nəticədə proqnoz və fakt göstəriciləri arasında fərq 6,4 faiz bəndinə bərabər olmuşdur.

Qeyri-neft bölməsində ticari sahələrdən olan qeyri-neft sənayesi bütün sahələr arasında ən yüksək artım tempi ilə seçilmiş və bununla da əlavə dəyərin illik dəyişməsinə ən böyük artırıcı təsir bu sahədən gəlmişdir. Digər ticari sahə olan kənd təsərrüfatı üzrə artım qeydə alınsa da, artım əvvəlki illə müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə zəifləmiş, bununla da ÜDM-in dəyişməsinə demək olar ki, dəstək verə bilməmişdir (Şəkil 7).

Şəkil 7. Qeyri-neft sahələrində yaradılmış əlavə dəyərin real dəyişməsi, %-lə

Şəkil DSK-nın məlumatlarına əsasən, Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Qeyri-ticari sahələr arasında əhəmiyyətli azalma tempi ilə turizm sektoru xüsusi fərqlənmişdir. Belə ki, DSK-nın açıqladığı məlumatlara əsasən, turistlərin yerləşdirilməsi və ictimai iaşə sektorunda real dəyişmə -58,9% olmuş, təkcə bu sahə iqtisadi azalmaya 1,4 faiz bəndi ilə təkan vermişdir.

Real ifadədə mənfi dəyişmənin izləndiyi digər sahə tikinti sahəsidir ki, bu istiqamət üzrə yaradılmış əlavə dəyər real ifadədə 8,7% azalmışdır. Azalmanın səbəbi əvvəlki illə müqayisədə investisiyaların tikinti-quraşdırma işlərinə 8,6% az yönəldilməsi ilə izah oluna bilər.

1.2.8 Əsas kapitalla olan investisiyaların müxtəlif təsnifatlar üzrə təhlilinə əsasən, əhəmiyyətli azalma dövlət investisiyaları, daxili mənbələr hesabına investisiyalar və qeyri-neft sektoruna yönəldilmiş investisiyaların həcmində ixtisarla əlaqəlidir.

Baxılan dövr ərzində əsas kapitalla cəmi investisiyalar üzrə 8,3% azalma müşahidə edilmiş, bu azalma qeyri-neft sektoruna yönəldilmiş vəsaitlərlə bağlı olmuşdur. Maliyyələşdirmə mənbələri üzrə təhlilə əsasən, cəmi investisiyaların azalmasına həm daxili, həm də xarici mənbələr təkan versə də, daxili mənbələrin rolu daha böyük olmuşdur.

Dövlət büdcəsinin 2020-ci il üzrə icrasına dair hesabatla əsasən, baxılan dövr ərzində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu proqnoza nisbətən 96,7%, 2019-cu ilə nisbətən isə 79,4% icra olunmuşdur. Əsaslı vəsait qoyuluşunun əvvəlki illə müqayisədə əhəmiyyətli azaldılması əsas makroiqtisadi göstəricilərdən olan əsas kapitalla investisiyaların da dinamikasında özünü büruzə vermişdir. Belə ki, dövlət və qeyri-dövlət investisiyaları üzrə bölgüyə nəzər saldıqda aydın olur ki, əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların azalması məhz dövlət investisiyalarının azalması ilə əlaqəlidir. Hesabat ilində dövlət maliyyəsi hesabına əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyalar cəmi investisiyaların 41,6%-ni təşkil etməklə, təxminən, 7,0 mlrd. manata bərabər olmuş, bu məbləğ əvvəlki ilə nisbətən 20,0% azalmış, bununla da 2,1% artan qeyri-dövlət investisiyaları cəmi investisiya artımını formalaşdırmağa yetərli olmamışdır. Əsas kapitalla yönəldilmiş büdcə vəsaitləri baxılan dövr ərzində 12,2% azalmışdır (Cədvəl 5).

Cədvəl 5. 2020-ci il üzrə əsas kapitalla investisiyalar üzrə proqnoz və fakt göstəriciləri

Göstəricilər	Ölçü vahidi	Proqnoz	İcra
Əsas kapitalla investisiyalar	mln. manat	18344,7	17028,1
real artım tempi	%	2,0	-8,3
Daxili investisiyalar	mln. manat	12250,2	11911,1
nominal artım tempi	%	-6,3	-7,4
Xarici investisiyalar	mln. manat	6094,5	5117,0
nominal artım tempi	%	24,3	-9,8
Dövlət investisiyaları	mln. manat	7198,3	7081,2
nominal artım tempi	%	-13,6	-19,7
Qeyri-dövlət investisiyaları	mln. manat	11146,4	9946,9
nominal artım tempi	%	20,4	2,1

*nominal artım tempi

Cədvəl "Büdcə zərfi"nə daxil olan məlumatlar və DSK-nın məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

1.2.9 1-ci rübün sonlarından etibarən məlum səbəblərdən istehlakçı davranışının tamamilə dəyişdirilməsi tələbə əhəmiyyətli dərəcədə təsir etmiş, tələb kanallarının sıxılması dezinflyasiya meyillərini formalaşdırmış, ilin əvvəlində neftin qiymətinin kəskin azalması və ilin sonunadək də aşağı qalması fonunda manatın məzənnəsinin sabitliyinin qorunub saxlanması inflyasiyanın il ərzində aşağı templərlə davam etməsinə öz töhfəsini vermişdir.

Məlumat üçün qeyd edək ki, 2020-ci il üzrə təqdim edilmiş "Büdcə zərfi"ndə orta illik inflyasiyanın 4,6%-ə çatacağı proqnozlaşdırılmış, lakin qeyd etdiyimiz səbəblərdən faktiki inflyasiya proqnozlaşdırılan rəqəmdən əhəmiyyətli şəkildə az olmuşdur. Həmçinin, qeyd edək ki, faktiki inflyasiya Mərkəzi Bankın 2020-ci il üçün elan etdiyi hədəf diapazonunun mərkəzindən aşağı olmuşdur.

Rüblər üzrə bölgüyə nəzər saldıqda, pandemiya ilə mübarizə tədbirlərinin inflyasiyaya azaldıcı təzyiq etdiyi aydın görünür. Belə ki, rüblər arasında ən yüksək inflyasiya (1,9%) pandemiya əvvəlki dövr olan 1-ci rübdə qeydə alınmış, sonrakı rüblərdə qiymətlərin bahalaşması tempi zəifləmiş, 3-cü rübdə isə 0,8% deflyasiya izlənmişdir (Cədvəl 6).

Cədvəl 6. 2020-ci ildə orta illik və rüblük inflyasiya, %

Göstəricilər	I rüb	II rüb	III rüb	IV rüb	Orta illik
Cəmi	1,9	0,5	-0,8	0,8	2,8
Ərzaq məhsulları, içkilər və tütün	4,2	1,3	-2,3	1,1	5,0
Qeyri-ərzaq məhsulları	0,5	0,3	0,1	0,3	1,3
Xidmətlər	-0,1	-0,4	0,6	0,7	1,0

Cədvəl DSK-nın məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

İl ərzində dezinflyasiya meyillərinin müşahidə olunması istehlakçı davranışının dəyişməsilə tələbin tərkibinin fərqli şəkil alması ilə izah olunur. Belə ki, özünü təcrid rejimi zamanı ərzaq məhsullarına tələb yüksək olduğu üçün baxılan dövrdə istehlak səbətinin alt qrupları arasında ən yüksək bahalaşma tempi 5,0% olmaqla, ərzaq məhsulları, içkilər və tütün qrupu üzrə qeydə alınmış, qeyri-ərzaq məhsulları və xidmət istehlakının azaldığı vaxtda bu qrupa daxil olan məhsullar üzrə qiymət artımı ərzaq məhsulları ilə müqayisədə nisbətən zəif olmuşdur.

2020-ci il ərzində bazis inflyasiyası və ya qiymətləri dövlət tərəfindən tənzimlənən məhsullar və xidmətlər, həmçinin mövsümi xarakter daşıyan kənd təsərrüfatı məhsulları nəzərə alınmadan hesablanan inflyasiya 2,0%-ə bərabər olmuşdur. Bu isə il ərzində qiymət artımının daha zəif olması, mövsümi amillərin bahalaşdırıcı təsir etməsi ilə izah olunur.

Sosial sektor

1.2.10 Pandemiya fəsadlarının daha çox hiss olunduğu sosial sektorda mənfə meyillər müşahidə olunmuş, əhalinin gəlirləri həm nominal, həm də real ifadədə azalmış, məşğul əhalinin sayı üçün xarakterik olmayan mənfə dinamika qeydə alınmışdır.

Karantin dövrü ərzində pandemiya birbaşa zərərçəkmiş şəxslərin itirilmiş gəlirlərinin kompensasiyası məqsədilə dövlət tərəfindən əhalinin həssas qruplarına sosial müavinətlər ödənilmiş, əhalinin rifah səviyyəsinin qorunub saxlanmasına, iqtisadiyyatın təşviq olunmasına yönəldilmiş tədbirlər həyata keçirilmiş, lakin baxılan dövrün sonuna əhali gəlirləri üzrə əvvəlki ilə müqayisədə azalma izlənmişdir.

Məbləğ ifadəsində 55726,1 mln. manata bərabər olan, əvvəlki ilə nisbətən real ifadədə isə 4,5% azalan əhalinin gəlirlərinin əsas elementlərindən biri olan orta aylıq əməkhaqqı il ərzində artmağa davam etmiş, bu artım əvvəlki ildə həyata keçirilən sosial-fiskal paketlə əlaqəli olmuşdur.

2020-ci ildə uzun müddətdir müsbət dinamika nümayiş etdirən məşğul əhalinin sayı illik müqayisədə 1,3% azalmışdır ki, bu da qapanma tədbirləri ilə, həmçinin pandemiya ilə əlaqədar dövlət tərəfindən sosial yardımların göstərilməsi şərtlərinin hesabatlılığa müsbət təsiri ilə izah oluna bilər.

Pandemiyanın vurduğu ziyanın aradan qaldırılması məqsədilə həyata keçirilmiş tədbirlər arasında sosial dəstək proqramı olan birdəfəlik ödəmə proqramı üzrə ödənişlər həyata keçirilmişdir. Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin açıqladığı rəqəmlərə əsasən, bu proqram çərçivəsində işsizlərdən və xüsusi karantin rejiminə görə işini itirən qeyri-rəsmi məşğul şəxslərdən ibarət aztəminatlılara – 600 min nəfərə birdəfəlik müavinət ödənilmişdir.

1.2.11 Baxılan dövrdə əhalinin gəlirləri ilə yanaşı, əmanətlərində də azalma qeydə alınmış, yığıma meyillilik əmsalı azalmışdır.

2020-ci ildə əhalinin əmanətləri üzrə 5,3% azalma müşahidə edilmişdir. Uzunmüddətli karantin rejimi ev təsərrüfatları tərəfindən maliyyələşdirilən istehlak xərclərinin azalması ilə nəticələnsə də, bu azalma yığımın yüksəlməsi ilə nəticələnmə bilməmiş, əksinə, əhali əmanətlərinin əhali gəlirlərinə nisbətini ifadə edən yığıma meyillilik əmsalı azalmışdır. İstehlak xərclərinin azalması müqabilində gəlirlərin yığıma yönəldilən hissəsinin üstün mövqe qazanmaması əhali gəlirlərinin real ifadədə azalması ilə izah oluna bilər.

Milli hesablar sistemində dair statistik göstəricilər üzrə apardığımız təhlillərə əsasən, son illər ərzində sərəncamda qalan gəlirlərin strukturunda dəyişikliklər izlənməkdədir. Belə ki, əvvəlki illərdə son istehlak xərcləri və qənaət, təxminən, eyni xüsusi çəkirlərə sahib idisə, son illərdə pay üstünlüyü istehlak xərclərinin xeyrinə dəyişməyə davam etməklə, qənaəti 2 dəfəyə yaxın üstələməkdədir. Məsələn, 2018-ci ildə son istehlak xərcləri 51745,1 mln. manat olduğu halda, qənaət 26381,3 mln. manata bərabər olmuşdur. Sözügedən tendensiya devalvasiya dalğalarından etibarən müşahidə

olunduğu üçün məzənnə təsiri səbəbindən qiymət artımı ilə əlaqədar istehlak xərclərinin yüksəlməsi və bu artımın qarşılınması məqsədilə qənaətin istifadə edilməsi ilə əlaqəli ola bilər.

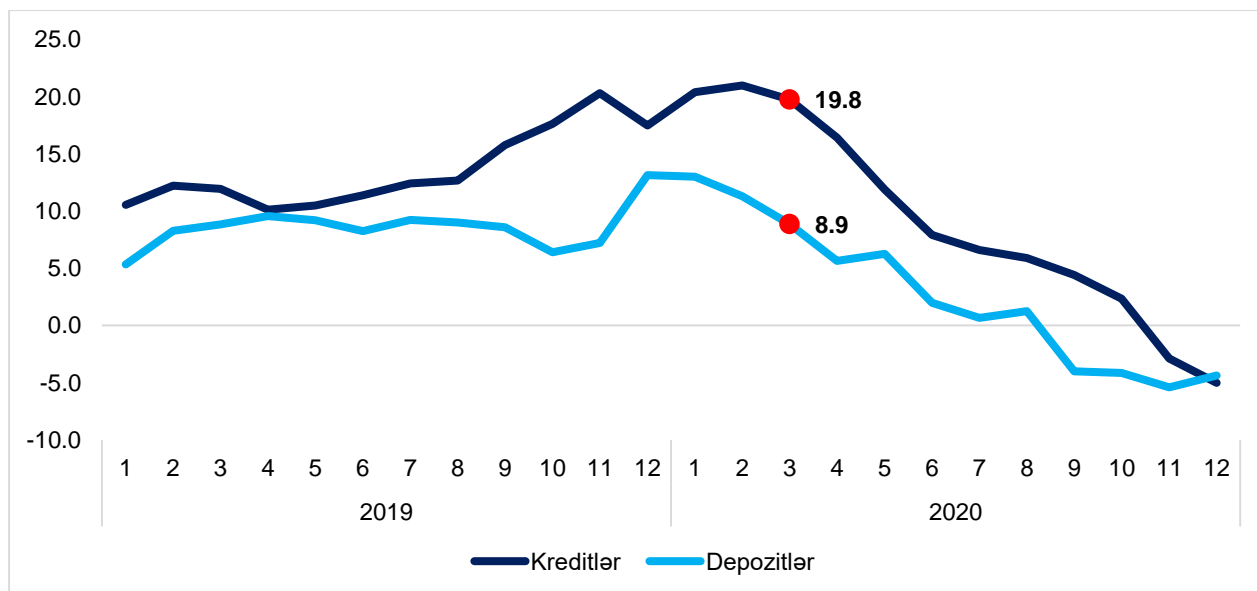
Monetar sektor

1.2.12 Pandemiya ilə mübarizə tədbirlərinin reallaşdırılması bank sektoru üzrə əsas göstəricilərə əhəmiyyətli təsir etmiş, iqtisadi aktivliyin təşviq edilməsi məqsədilə il ərzində bir neçə dəfə uçot dərəcələri üzrə faiz endirimi qərarları reallaşsa da, kreditlər üzrə müsbət meyillər müşahidə edilməmişdir.

2020-ci il ərzində MB tərəfindən faiz dəhlizinin parametrləri bir neçə dəfə müzakirə edilərək, uçot dərəcəsi mərhələlərlə 7,5%-dən 6,25%-ə qədər endirilmiş, qəbul edilən qərarlar iqtisadi aktivliyin dəstəklənməsi məqsədi daşımış, lakin kreditlərin həcmində illik müqayisədə azalma davam etmişdir.

Kreditlər və depozitlər üzrə artım trayektoriyasının aşağıya doğru istiqamətlənməsində azalan tələb amili ilə yanaşı, ilin əvvəlində bəzi bankların lisenziyasının ləğv edilməsi də mühüm rol oynamışdır. İl ərzində təqdim olunmuş kreditlərin həcmi 767,8 mln. manat və ya 5,0% azalmışdır. Həmçinin, depozitlər 2019-cu ilə müqayisədə 1079,2 mln. manat və ya 4,4% azalmış, ilin sonuna 23666,9 mln. manata bərabər olmuşdur (Şəkil 8).

Şəkil 8. 2020-ci il ərzində kredit və depozitlərin artım tempi, %

Şəkil MB-nin məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

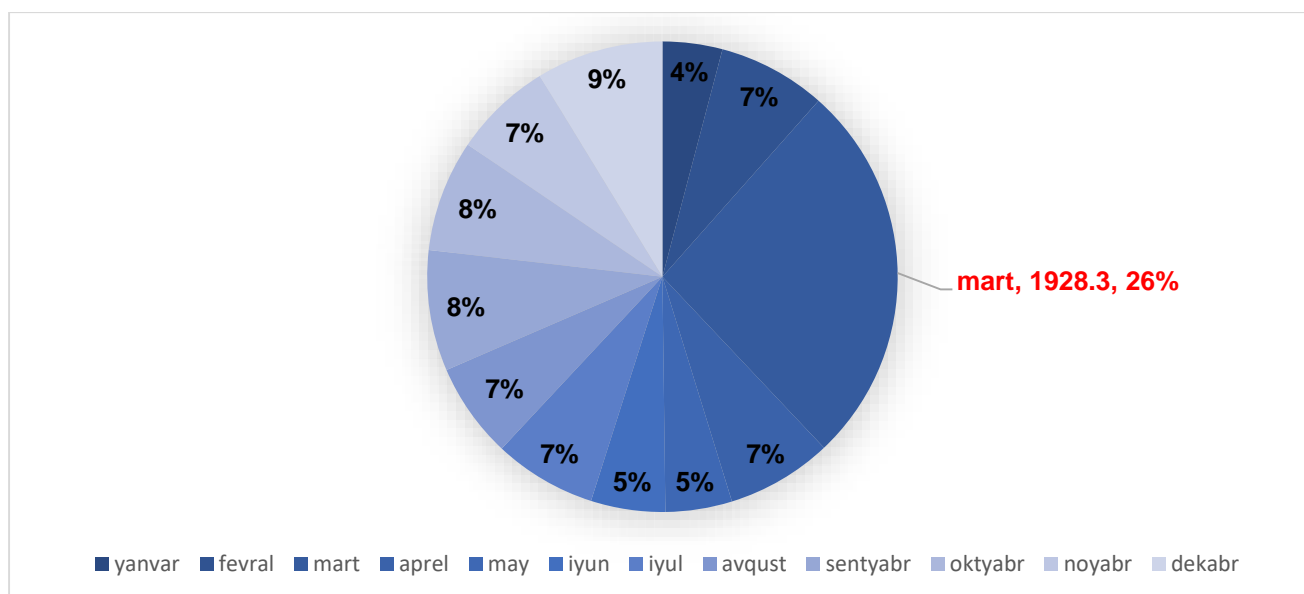
Monetar-fiskal sektor

1.2.13 Büdcə parametrlərinə yenidən baxılma zamanı dövlət büdcəsinə DNF-dən transfertin həcmnin 850 mln. manat artırılması qərara alınmış, bu, həm yenidən baxılma zamanı büdcənin neft gəlirlərində vergi orqanları xətti ilə əldə olunacaq

məbləğin azaldılmasını kompensasiya etmiş, həm də valyuta bazarına əlavə 500 mln. ABŞ dollarının satılmasını (orta hesabla, bir aylıq valyuta satışı) mümkün etməklə, xarici valyutaya olan tələbin ödənilməsinə dəstək olmuşdur.

Baxılan dövrün neft qiymətlərinin kəskin ucuzlaşması yerli valyuta bazarında ajiotaja səbəb olmuş, xarici valyutaya olan tələbin əhəmiyyətli artımını təmin etmək məqsədilə DNF və MB tərəfindən keçirilən hərraclarda valyuta satışının həcmi artırılmış, təkcə mart ayı ərzində satılmış valyuta 1928,3 mln. ABŞ dolları olmaqla, əvvəlki ilin mart üzrə analoji göstəricidən 3,2 dəfə çox olmuş, il ərzində satılmış cəmi valyutanın 26%-ni təşkil etmişdir (Şəkil 9). Növbəti aylarda sərt karantin rejiminin tətbiq edilməsi ilə istehlakçı davranışının təzyiqə məruz qalması, həmçinin dövrüdə olan milli valyutanın azalması nəticəsində xarici valyutaya da tələb öz əvvəlki səviyyəsinə qayıtmış, bununla da il ərzində satılan valyuta həcmi 7303,74 mln. ABŞ dolları olmuşdur. Hərraclarda satılmış valyuta həcmi manatla ifadədə 12416,36 mln. manata bərabər olmuşdur ki, bunun da 98,3%-ni DNF-dən dövlət büdcəsinə transfer edilmiş vəsaitlər təşkil etmişdir. Yenidən baxılma nəticəsində 2020-ci il üzrə 12200 mln. manat nəzərdə tutulmuş bu transfert əvvəlki illə müqayisədə 7,4% çox olmaqla, 100% icra edilmişdir.

Şəkil 9. İl ərzində keçirilmiş hərraclarda valyuta satışı, aylıq, mln. ABŞ dolları ilə

Şəkil DNF-in məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Şəkildən də göründüyü kimi, valyuta satışının həcmi böyüklüyü ilə 1-ci rüb digər rüblərdən fərqlənsə də və həmin dövr ərzində manatın stabilliyinə təhdidlər yaransa da, valyuta hərraclarında tələb tam şəkildə təmin edilmiş, bununla da il ərzində yerli valyutanın məzənnəsinin stabilliyi qorunub saxlanmışdır. Hesabat ilində 1 ABŞ dolları, əvvəlki illərdə olduğu kimi, 1,70 manata mübadilə edilmişdir.

Məlumat üçün bildirek ki, DNF-in açıqladığı məlumata əsasən, hesabat ilinin birinci yarısında DNF manatda olan aktivlərini artıraraq, 2-cü rübün sonuna 997,3 mln. manata yüksəltmiş, bu

vəsaitlərin DNF-in manatla olan öhdəliklərinin ödənilməsi məqsədilə manatla olan aktivlərə əlavə edildiyini şərh etmişdir. Valyuta bazarında olan gərginlik fonunda DNF-in manatla olan aktivlərini artırması mart ayında satılmış valyuta həcmnin dövlət büdcəsində əhəmiyyətli profisit yaratması səbəbilə may ayında transferin reallaşmaması və DNF-in valyuta satışından toplanmış manat kütləsini özünün milli valyutada olan aktivlərinə investisiya etməsi ilə izah oluna bilər.

1.2.14 2020-ci ilin ilk 2 ayında əvvəlki ildə həyata keçirilmiş fiskal stimullar səbəbilə pul kütləsinin artım tempində sürətlənmə müşahidə olunsada, 1-ci rübün sonunda pul təklifinin həcmində azalma müşahidə olunmuş, bu, vahid xəzinə hesabının qalığının artması ilə bağlı olmuşdur.

MB-nin açıqladığı məlumatlara əsasən, ilin əvvəlində 30% ətrafında artan manatla geniş pul kütləsi ilin sonlarında 10% ətrafında artmağa davam etmişdir. Artımın zəifləməsi, əsasən, nağd pul kütləsinin daha aşağı templərlə artması ilə əlaqəlidir. Təkcə mart ayında dövriyyədən 903,9 mln. manat, müxbir hesablardan isə 1080,8 mln. manat çıxarılmış, manatla pul bazası üzrə olan cəmi azalma 2045,4 mln. manata bərabər olmuşdur. Pul təklifinin azalması mart ayında DNF transferlərinin 163,2% icrası nəticəsində dövlət büdcəsində 2556,3 mln. manatlıq profisitin formalaşması və vahid xəzinə hesabının manatla qalığının ay ərzində 2401,2 mln. manat artması ilə izah edilir.

Vahid xəzinə hesabında manatla qalıq mart ayının sonuna 4532,7 mln. manat olması valyuta satışından toplanmış manat kütləsinin dövriyyəyə buraxılması nəticəsində yarana biləcək izafi həcmə mane olmaq, bununla da valyuta bazarında manatın məzənnəsinə təhdidlərin qarşısını almaq kimi şərh edilə bilər.

Xarici sektor

1.2.15 Hesabat ilində izlənən mürəkkəb global iqtisadi konyunktur ölkə üzrə ticarət dövriyyəsinə təsir etmiş, cari əməliyyatlar hesabı üzrə kəsir qeydə alınmış, neft sektoru üzrə profisitin azalması DNF-in mənfəət neftinin və qazının satışından daxilolmalarına əhəmiyyətli təsir göstərmişdir.

2019-cu ildə 4364,9 mln. ABŞ dolları həcmində müsbət balansla malik olan cari əməliyyatlar hesabı üzrə 2020-ci ildə 227,6 mln. ABŞ dolları həcmində kəsir qeydə alınmışdır. Qeyri-neft sektoru üzrə cari əməliyyatlar balansının kəsiri 2019-cu ilə nisbətən 25,4% azalsa da, neft sektoru üzrə profisitin əhəmiyyətli (2,3 dəfə) azalması cari əməliyyatlar üzrə profisitin kəsirlə əvəzlənməsinə səbəb olmuşdur. Neftin qiymətinin elan edilmiş fəvqəladə tibbi vəziyyət səbəbilə əhəmiyyətli dərəcədə ucuzlaşması "Büdcə zərfi"ndə təqdim edilmiş tədiyə balansına dair proqnozlara zidd olan icra göstəricilərinin müşahidə olunmasını şərtləndirmişdir (Cədvəl 7).

Cədvəl 7. Cari əməliyyatlar hesabı üzrə proqnoz və fakt göstəricilər, mln. ABŞ dolları ilə

Göstəricilər	Proqnoz	Fakt
Cari əməliyyatlar hesabı	2538,9	-227,6
Xarici ticarət balansı	6378,7	2511,6
Neft-qaz sektoru	13735,6	8941,2
Digər sektorlar	-7356,9	-6429,6
Xidmətlər balansı	-2046,2	-2840,7
İlkin gəlirlər	-2500,8	-456,3
Təkrar gəlirlər	707,2	557,8

Cədvəl "Büdcə zərfi"nə daxil olan məlumatlar və MB-nin statistik məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Neft sektoru üzrə mal ixracının illik müqayisədə 40% azalması DNF-in mənfəət neftinin və qazının satışından əldə olunan gəlirlərinin əvvəlki ildən 54,9%, proqnozlaşdırılan məbləğdən isə 37,6% az olması ilə nəticələnmişdir.

1.2.16 Qeyri-neft idxalının qeyri-neft ixracı hesabına maliyyələşdirilə bilməməsi və bu idxal həcmnin təxminən yarısını istehlak mallarının təşkil etməsi istehlak bazarını xarici faktorlar qarşısında kövrək etməklə, məzənnə sabitliyində təbii resurs amilinin, qiymət sabitliyində isə məzənnə sabitliyinin rolunu bir daha vurğulamış olur.

İxracda əsas payın bir növ əmtəəyə məxsus olması il ərzində neft bazarında cərəyan edən tərəddüdlərin ölkə daxilindəki iqtisadi proseslərə sürətli transmissiyasına şərait yaratmışdır. Belə ki, qlobal karantin tədbirləri və tələb həcmnin azalması ilə əlaqədar həm malların ixracı, həm də idxalı üzrə azalma qeydə alınmış, ixracın azalma tempi idxal üzrə analoji rəqəmi üstələmişdir. Neft mallarının ixracı digər sektorlar üzrə ixracı 6 dəfə üstələyərək, cəmi mal ixracının 86,0%-ni təşkil etmişdir. 2020-ci ildə malların idxalı illik müqayisədə 11,1% azalaraq, 10076,6 mln. ABŞ dollarına bərabər olmuş, bunun da 42,6%-i istehlak mallarının payına düşmüşdür. Hesabat ilində də qeyri-neft idxalının qeyri-neft ixracından əhəmiyyətli üstünlüyü davam etmişdir.

Həm cari əməliyyatlar balansı, həm də maliyyə hesabı üzrə kəsirin formalaşması ölkənin ehtiyat aktivlərinin 1987,7 mln. ABŞ dolları qədər azalması ilə nəticələnmişdir. Xatırladaq ki, ötən il analoji göstərici 5142,9 mln. ABŞ dolları artımla qeydə alınmışdır.

II BÖLMƏ. İCRA EDİLMİŞ DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN VƏ İCMAL BÜDCƏNİN ƏSAS PARAMETRLƏRİ

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə 20.5. Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatası “Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olaraq dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabatlarla və müvafiq qanun layihələrinə dair rəy verir

“Hesablama Palatası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu

Maddə 7.0.2. icmal büdcənin, o cümlədən dövlət büdcəsinin və büdcədən kənar dövlət fondlarının (təsisatlarının) icrası barədə illik hesabatlarla və müvafiq qanun layihələrinə rəy verir.

INTOSAI P-1

Maddə 2. Ali Audit Orqanı tərəfindən ilkin auditin keçirilməsi hər bir ölkənin hüquqi şəraiti və şərtləri, o cümlədən tələbləri əsasında müəyyən edilir. **Sonrakı audit** isə ilkin auditin keçirilib-keçirilməməsindən asılı olmayaraq Ali Audit Qurumunun mütləq vəzifəsidir;

2.1. “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinin və hesabatın (hesabatların) mövcud qanunvericiliyin tələblərinə uyğunluğu

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı məlumatlara, həmçinin məlumatların təqdim edilmə müddətinə və formalarına dair aşağıdakı istiqamətlərdə tələbləri müəyyən edir:

- *İl ərzində dövlət büdcəsinin icrası üzrə;*
- *Dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı qanun layihəsi və dövlət büdcəsinin icrasına dair hesabat üzrə.*

Hesablama Palatası bu istiqamətlər üzrə təsbit edilmiş tələblərin icra səviyyəsini təhlil edərək aşağıdakıları qeyd edir:

2.1.1 Hesabat ili ərzində dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı məlumatlar “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18-ci və 20-ci maddələri ilə müəyyən edilmiş müddət və formalara əsasən uyğun olmaqla təqdim olunmuşdur.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18-ci və 20-ci maddələrində dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilən məlumatlara və onların təqdim edilmə müddətinə dair tələblər göstərilmişdir (Cədvəl 8).

Cədvəl 8. Dövlət büdcəsinin icrası barədə məlumatlara dair “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18-ci və 20-ci maddələrinin tələbləri və onların icra vəziyyəti

Qanunda maddə	Maddənin tələbi	Təqdim edilmişdir Qismən təqdim edilmişdir Təqdim edilməmişdir 	Qeyd
18.3.	Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin icrasını təmin edən orqanlar, habelə onların regional və yerli bölmələri müvafiq icra hakimiyyəti orqanları ilə razılaşdırılmış formalara uyğun olaraq aylıq, rüblük və ilin əvvəlindən artan yekunla gəlirlərin təsnifatı üzrə hesabatları aidiyyəti üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanına və ya onun yerli bölmələrinə, habelə Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasına təqdim edirlər. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) bu maddə ilə müəyyən edilmiş hesabatlara müvafiq dövr üzrə hesablanmış, ödənilmiş, artıq ödənilmiş vergilər, artıq ödənilmiş vergilərin büdcədən qaytarılan məbləğləri və vergi borcları barədə məlumatları əlavə edir.		
18.3-1.	Büdcə təşkilatları və dövlət büdcəsindən maliyyə yardımları alan təşkilatlar həmin vəsaitlərdən istifadə barədə müəyyən olunmuş qaydada aylıq, rüblük və ilin əvvəlindən artan yekunla funksional, iqtisadi və inzibati təsnifat üzrə hesabatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanına, habelə Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasına təqdim edirlər.		<i>Bir sıra qurumlar tərəfindən hüquqi aktların tələblərinə riayət edilməmiş və hesabatlar 01 may 2021-ci il tarixinədək Hesablama Palatasına göndərilməmişdir. *</i>
18.7.	Dövlət büdcəsinin icrası prosesində dövlət büdcəsinin gəlirlərinin və funksional, iqtisadi və inzibati təsnifat üzrə xərclərinin bölgüsündə dəyişiklik edildiyi təqdirdə, bu barədə məlumatlar müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasına təqdim edilir.		<i>Bu məlumatlar Hesablama Palatasına dəyişiklik olunduğu hallarda ayrı-ayrılıqda deyil, hesabat ilinin nəticələri ilə birgə təqdim edilmişdir.</i>

20.1	Dövlət büdcəsinin icrası barədə aylıq hesabat hesabat ayından sonrakı ayın 25-dək tərtib olunur, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına və Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasına təqdim edilir. Hesabatda dövlət büdcəsinin icrası funksional və iqtisadi təsnifat əsasında ilin əvvəlindən artan yekunla əks etdirilir.	✓	
20.2	Dövlət büdcəsinin icrası barədə rüblük hesabat növbəti rübün birinci ayının sonunadək Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə, müvafiq icra hakimiyyəti orqanlarına və Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasına təqdim olunur. Hesabat mətbuatda dərc edilir. Rüblük hesabatda başqa göstəricilərlə yanaşı, gəlir və xərclərin icrasının həmin dövr üçün təsdiq olunmuş təyinatla müqayisəli təhlili verilir. Xərclərin maliyyələşdirilməsində faktiki göstəricilərlə təsdiq olunmuş rəqəmlər arasında fərq yarandıqda, hesabatda bu fərqlə bağlı izahat və dövlət əhəmiyyətli layihələrə dair məlumatlar da əks olunur. Müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi orqan (qurum) tərəfindən icrası təmin olunan gəlirlər üzrə bu Qanunun 18.3-cü maddəsinin ikinci cümləsində göstərilən məlumatlar da hesabatla əlavə edilir	≈	<i>Müvafiq hesabatda xərclərin maliyyələşdirilməsində faktiki göstəricilərlə təsdiq olunmuş rəqəmlər arasında fərq yarandığı hallar üzrə izahat və dövlət əhəmiyyətli layihələrə dair məlumatlar tam əks olunmamışdır.</i>
20.2-1	Dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabat, büdcə qaydasına uyğun hazırlanmış icmal büdcənin xərclərinə dair proqnoz və kassa icrasının göstəriciləri və müvafiq qanun layihəsi növbəti ilin aprel ayının 25-dək müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən hazırlanaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanına və Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatasına təqdim edilir.	✓	
20.4	Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin icrası barədə hesabat dövlət büdcəsinin gəlirlərini təmin edən orqanlar və dövlət xəzinədarlığı tərəfindən müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi formalarda aylıq, rüblük və ilin əvvəlindən artan yekunla gəlirlərin təsnifatı üzrə təqdim edilmiş hesabatlar əsasında hazırlanır.	✓	<i>“Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası”na uyğun təqdim edilən 3 nömrəli Əlavədə “Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondu”nun gəlirləri üzrə əks etdirilmiş məbləğə dövlət büdcəsinin gəlirlərində nəzərə alınmamışdır.</i>

20.4-1.	Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən təsdiq edilmiş forma və qaydada hesabatları müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi dövlət qurumlarına təqdim edir və müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən müəyyən edilən dövlət qurumlarının dövlət xəzinədarlığı məlumatlarına real vaxt rejimində çıxış imkanlarını təmin edir.	✓	<i>“Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası”na uyğun bütün hesabat və məlumatlar,eyni zamanda, “Dövlət qurumlarının dövlət xəzinədarlığı məlumatlarına real vaxt rejimində çıxışının təmin edilməsi Qaydası”nda göstərilən məlumatlar qaydalarda göstərilən müddətdə və formalarda Hesablama Palatasına təqdim edilmişdir.**</i>
---------	---	---	--

*** Cədvəl 9. Hüquqi aktların tələblərinə əsasən 01 marta kimi təqdim edilməli olsa da, 01 may 2021-ci il tarixinə Hesablama Palatasına hesabat təqdim etməyən büdcə təşkilatları və dövlət büdcəsindən maliyyə yardımları alan təşkilatlarının siyahısı**

S/s	Qurumun adı
1	Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi
2	Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi
3	Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Sosial Müdafiə Fondu
4	İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi
5	“Bakı Konqres Mərkəzi” MMC
6	“Mir” Dövlətlərarası Teleradio şirkəti Azərbaycan Milli Nümayəndəliyi
7	Azərbaycan Nəşriyyatı
8	“Azergold” QSC
9	“Azal” QSC
10	"Azərbaycan Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi" QSC
11	“Azərenerji” ASC
12	"Azərxalça" ASC
13	“Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyi

Qeyd edək ki, qanunvericilikdə büdcədən maliyyə yardımı alan təşkilat anlayışının verilməməsi bir çox təşkilatın bu hesabatları təqdim edib-etməməsi barədə suallar yaradır.

** “Dövlət qurumlarının dövlət xəzinədarlığı məlumatlarına real vaxt rejimində çıxışının təmin edilməsi Qaydası” ilə müəyyən edilmiş prosedur dövlət büdcəsi ilə bağlı 8 (səkkiz) istiqamətdə məlumatların əldə edilməsini tənzimləyir. Qeyd edək ki, Qaydaların tələbinə müvafiq olaraq zəruri sistem quraşdırılmış, dövlət qurumlarının bu sistemə çıxışı təmin edilmişdir. Lakin qüvvədə olan Qayda, həmçinin fəaliyyət göstərən sistem Qanunun tələb etdiyi kimi xəzinədarlıq orqanlarının elektronlaşmış məlumatlarına real vaxt rejimində çıxışın təmin olunmasını nəzərdə tutmur və aylıq məlumatları təqdim edir ki, bu da “Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası” ilə nəzərdə tutulmuş müvafiq məlumatlarla eynilik təşkil edir.

2.1.2 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı qanun layihəsi və illik hesabat müəyyən edilmiş müddətlərdə təqdim edilmiş, tələb olunan məlumatlar layihə və illik hesabatda, əsasən, daxil edilərək müvafiq qaydada tərtib olunmuşdur.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 20.3-cü və 20.6-cı maddələrində dövlət büdcəsinin icrası haqqında Qanun layihəsinə və illik Hesabatda dair tələblər müəyyən edilmişdir (Cədvəl 10).

Cədvəl 10. Dövlət büdcəsinin icrası barədə Qanun layihəsinə və illik hesabatda “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 20.3-cü və 20.6-cı maddələrinin tələbləri və onların icra vəziyyəti

Qanunda maddə	Maddənin tələbi	Təqdim edilmişdir Qismən təqdim edilmişdir Təqdim edilməmişdir 	Qanun layihəsində əks olunduğu maddə və ya illik Hesabatda səhifə	Qeyd
20.3	Dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabat və müvafiq qanun layihəsi təsdiq olunmaq üçün növbəti ilin may ayının 15-dən gec olmayaraq müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim olunur. Hesabat özündə digər məlumatlarla yanaşı bütün dövlət borcları, il ərzində götürülən dövlət borcları, o cümlədən buraxılmış dövlət qiymətli kağızları və verilən dövlət zəmanətləri və dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondunun, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondunun vəsaitlərindən il ərzində istifadə, məqsədli büdcə fondlarının və yerli gəlirlərin vergi və digər ödəniş növləri üzrə icrası haqqında məlumatları da əks etdirir.		25-30-cu və 50-51-ci səhifə	

20.6.1.	müvafiq olaraq gəlir və xərclərin icrası üzrə ümumi məbləği	✓	Maddə 1	
20.6.2.	gəlirlərin mədaxil mənbələri üzrə icrasının məbləği	✓	Maddə 2 , cədvəl üzrə sıra № 1.1.-1.20	
20.6.3.	manatın xarici valyutalara nisbətə məzənnəsinin dəyişməsi nəticəsində yaranan qazanc və ya itki	✓	Maddə 2 , cədvəl üzrə sıra № 1.20.1	
20.6.4.	funksional və inzibati təsnifatə uyğun olaraq bölmə və köməkçi bölmə səviyyəsində xərclərin icrasının məbləği	≈	Maddə 2 , cədvəl üzrə sıra № 2.1-2.12.4.2	<i>Qanun layihəsində yalnız funksional təsnifatın bölmə və köməkçi bölmələri üzrə xərclərin icrasının məbləği göstərilmişdir</i>
20.6.5.	dövlət büdcəsinin kəsirinin (defisit) və ya büdcə artıqlığının (profisit) yuxarı həddinin məbləği	✓	Maddə 2 , cədvəl üzrə sıra № 3	
20.6.6.	cari il yanvarın 1-nə vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığı	✓	Maddə 2 , cədvəl üzrə sıra № 4	

Göründüyü kimi, “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən tələb olunan göstəricilər dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı qanun layihəsində əsasən əks etdirilsə də, bu göstəricilərin sayı əvvəlki ildə təsdiq olunmuş müvafiq dövlət büdcəsinin layihəsi ilə bağlı Qanunda göstərilən məlumatlarla müqayisədə əhəmiyyətli dərəcədə azdır.

2.2 Mövcud büdcə qaydasının təhlili üzrə əsas nəticələr

Fiskal siyasətin məqsədlərinə nail olunması istiqamətində tətbiq edilən institutlar arasında vacib olan fiskal qaydaların ölkəmizdə istifadəsinə 2018-ci ildə “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda edilən dəyişikliklərin və “Büdcə qaydasına uyğun icmal büdcə xərclərinin yuxarı həddinin hesablanması Qaydası”nın qüvvəyə minməsi ilə başlanılmış, 2020-ci ilin yenidən baxılan büdcə layihəsində bu qaydaların “COVID-19” pandemiyasının təsirləri ilə yaranmış vəziyyətə adekvat olmadığı nəzərə alınaraq tətbiqi 2022-ci ilədək dayandırılmışdır.

Qeyd edək ki, “Büdcə zərfi”nə daxil edilmiş məlumatlara əsasən bu qaydaların təkmilləşdiriləcəyi və 2022-ci ildən bərpa ediləcəyi göstərilmişdir.

2.2.1 Hesablama Palatası büdcə qaydasının hazırlanması zamanı beynəlxalq təcrübədə tətbiq edilən bəzi prinsiplərin əhatə olunmadığı, eyni zamanda, bu qaydaları tənzimləyən hüquqi aktlarda boşluqların mövcud olduğu və büdcə qaydasında təsiredici bir sıra amillərin tam nəzərə alınmadığı qənaətidədir.

Hesablama Palatasının əvvəlki rəylərində də qeyd edildiyi kimi, mövcud büdcə qaydasının bir sıra istiqamətlərdə fiskal siyasətin həyata keçirilməsi zamanı yaranan qeyri-müəyyənliklərin azalmasına xidmət edəcək təkmilləşməsinə ehtiyac vardır. Qaydanın təkmilləşməsi ilə bağlı zəruri prinsipləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar.

Fiskal qaydaların tərtibində tətbiq edilməli prinsiplər	sadəlik
	davamlılıq
	stabiləşmə
	büdcə proseslərinə inteqrasiya ilə bağlı açıq təlimat
	möhkəmlik
	monitorinq

Qeyd edək ki, “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 11-1-ci maddəsi ilə müəyyən edilən büdcə qaydasında yuxarıda adı çəkilən bəzi prinsiplər nəzərə alınmamışdır.

Eyni zamanda, qüvvədə olan büdcə qaydasının aşağıdakı “*zəif bəndlər*”inin olması qənaətinəyik.

☑ *Büdcə qaydasının tətbiqini tənzimləyən hüquqi aktlarda boşluqların mövcud olması:*

- ➔ Büdcə qanunvericiliyində büdcə qaydasına riayət olunmama ilə bağlı hər-hansı məsuliyyət müəyyən edilməmişdir;
- ➔ büdcə qaydası üzrə hesablamada istifadə edilən bəzi komponentlərin hansı dövrə aid olması məsələsi konkret müəyyən olunmamışdır;
- ➔ hansı hallarda dövlət büdcəsinin kəsirinin, hansı hallarda isə icmal büdcəsinin kəsirinin maliyyələşmə mənbələri üzrə daxilolmaların icmal büdcəsinin yuxarı həddinin hesablanması zamanı əsas götürülməsi barədə qeydlər mövcud deyil;
- ➔ icmal büdcə xərclərinin yuxarı həddi cari ilin təsdiq olunmuş icmal büdcə xərclərinin 103,0%-ni keçdiyi təqdirdə 103%-lik hədd əsas götürüldüyü bildirilsə də, başqa sözlə, yuxarı həddin 103%-ə kimi azaldılmalı olduğu göstərilərsə də, ayrı-ayrı elementlərin necə azaldılması barədə Qaydada məlumat verilməmişdir;
- ➔ Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondunun vəsaitləri nəzərə alınmamışdır;

→ icmal büdcənin yuxarı həddinin hesablanması zamanı növbəti büdcə ili üzrə icmal büdcənin qeyri-neft baza kəsirinin qeyri-neft ümumi daxili məhsula nisbət göstəricisinin cari ilin müvafiq göstəricisindən az olmadığı təqdirdə azalmanın hansı formada həyata keçirilməsi ilə bağlı şərtlər normativ aktlarda göstərilməmişdir.

☑ *“Büdcə zərfi”nə büdcə qaydasının hesablanması ilə bağlı zəruri sənəd və məlumatların əlavə edilməməsi:*

→ Büdcə qaydasına uyğun hesablamalara dair məlumatların hesablamada istifadə olunan hər bir göstərici daxil olmaqla dövlət büdcəsinin layihəsi ilə birlikdə təqdim olunan sənədlərə əlavə edilməsi üçün hüquqi aktlarda müvafiq dəyişikliklərin edilməsinə zərurət vardır. Belə ki, qayda dayandırılmamışdan öncəki dövr üzrə “Büdcə zərfi”nə daxil olan sənəd və məlumatlarda qaydaya uyğun icmal büdcənin yuxarı həddinin hesablanılmasında istifadə olunan elementlər barədə məlumatlar verilmirdi. Belə ki, xərclənə bilən neft gəlirlərinin məbləği ayrıca, eyni zamanda xərclənə bilən neft gəlirlərinin hesablanılmasında istifadə olunan xalis maliyyə aktivlərinin məbləği və xalis maliyyə aktivlərinin müəyyən edilməsi üçün istifadə olunan göstəricilər “Büdcə zərfi”nə daxil edilmirdi.

☑ *Büdcə qaydasında gələcəkdə baş verə biləcək proseslərin nəticəsində müxtəlif amillərin təsirinin nəzərə alınması ilə bağlı:*

→ Büdcə qaydasının tətbiqində neftin qiymətinin, milli valyutanın məzənnəsinin, eyni zamanda müddət amilinin təsirinin nəzərə alınması mexanizmləri müəyyən edilməmişdir. Xüsusilə neft qiymətinin artımı halında xərclənə bilən neft gəlirlərinin bazasının artımı imkanlarının qaydada mövcud olması kontrsiklikliyi məhdudlaşdıran amil kimi nəzərə alınmalıdır.

→ mövcud qaydalar icmal büdcə xərclərinin növbəti il üçün proqnozlaşdırılan inflyasiya səviyyəsini nəzərə almaqla indeksləşdirilməsini nəzərdə tutur ki, bu da proqnozlaşdırılmış və faktiki inflyasiya arasında kənarlaşmanın icmal büdcənin xərclərinin müəyyənləşdirilməsinə bir başa təsirini labüd edir. Bu isə ilin sonunda sözügedən kənarlaşmaya müvafiq olaraq xərclər üzrə icra səviyyəsinin proqnozlaşdırılandan fərqli olmasına şərait yaradır.

→ eyni zamanda, növbəti illər üzrə xərclənə bilən neft gəlirlərinin müəyyən edilməsi zamanı iqtisadiyyatın artımını səciyyələndirən göstəricilərin də birbaşa nəzərə alınması bu qaydaların iqtisadi volatilliklərə daha adekvat olmasına səbəb olar.

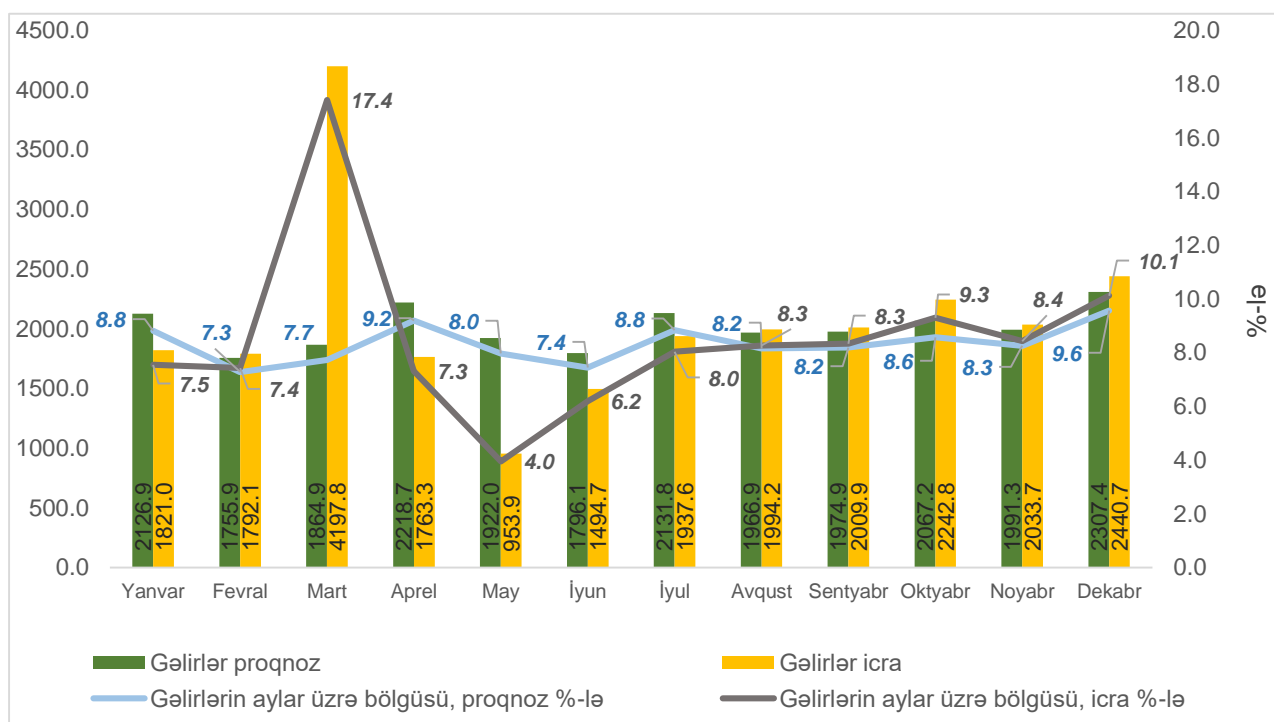
→ neftdən asılılığın tam qiymətləndirilməsinə imkan verən bütün göstəricilər, xüsusilə transfertin məbləği qaydada birbaşa müəyyən edilməmişdir. Həmçinin, hazırda büdcədə qeyri-neft büdcə kəsiri və Dövlət Neft Fondundan transfertin həcmi adları qeyd edilən “büdcə qaydası” və “icmal büdcə xərclərinin limiti” nəzərə alınmaqla tənzimlənir.

2.3. İcra edilmiş dövlət büdcəsinin əsas parametrlərinin təhlili üzrə nəticələr

2.3.1 Hesabat ilində gəlirlərin aylar üzrə proqnoz və faktiki icra göstəriciləri arasında fərqlər müşahidə edilmiş, proqnozlara qarşı gəlirlər 7 ay üzrə artıqlaması ilə, 5 ay üzrə kəsirlə icra edilmiş, mart ayında neftin qiymətində kəskin dəyişikliklərin izlənməsi büdcənin aylıq icra parametrlərinə əhəmiyyətli təsir etmişdir.

Hesabat ilində neftin qiymətində müşahidə olunan tərəddüdlər gəlirlərin proqnoz və faktiki icra göstəricilərində kənarlaşmaların böyüməsi ilə nəticələnmişdir (Şəkil 10).

Şəkil 10. 2020-ci ildə dövlət büdcəsi gəlirlərinin proqnoz və icrasının aylar üzrə bölgüsü, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

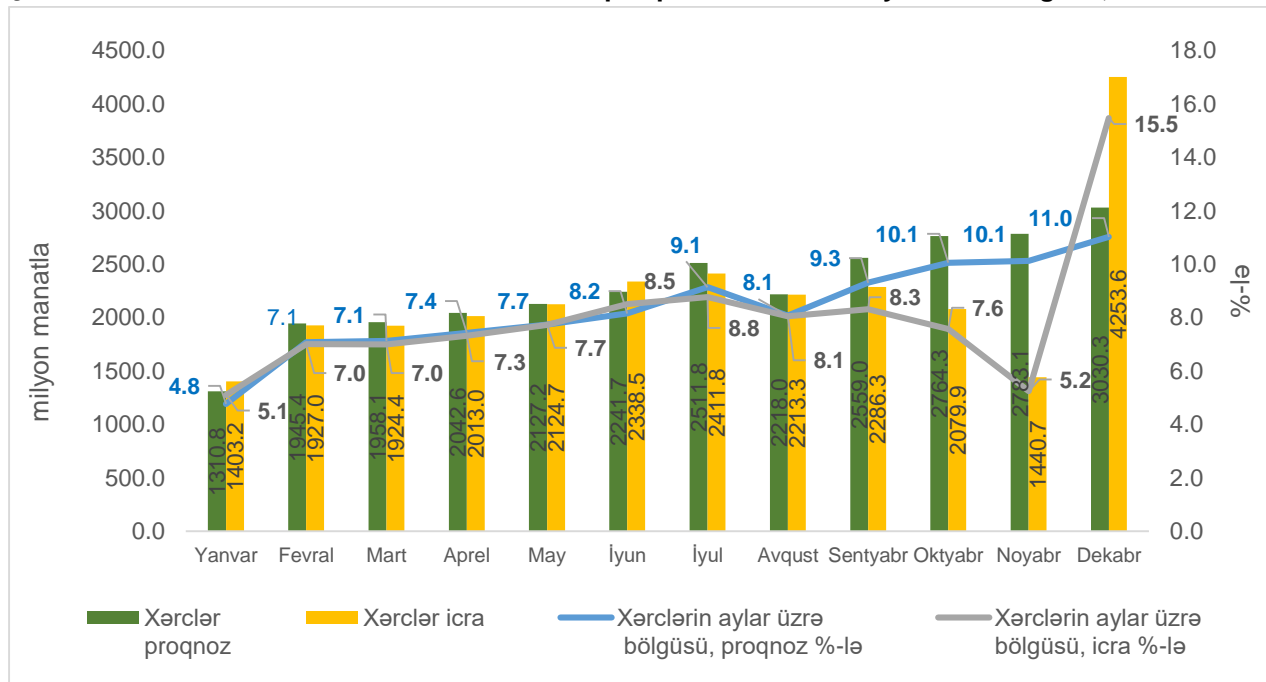
İcranın proqnozu ən çox üstələdiyi göstərici 2332,9 mln. manat olmaqla mart ayında müşahidə edilmişdir. Belə ki, mart ayı üçün dövlət büdcəsi gəlirlərinin rublər və aylar üzrə bölgüsü ilə müəyyən edilmiş göstərici 7,7% olsa da, faktiki göstərici təsdiq edilmiş bölgüdən 9,7 faiz bəndi çox olmaqla 17,4% təşkil etmişdir. Artıq icra məbləğinin 98,0%-i DNF-dən olan transferlərin payına düşmüşdür. Belə ki, mart ayında dünya bazarında xam neftin qiymətinin kəskin ucuzlaşması fonunda valyuta bazarında xarici valyutaya olan tələbin əhəmiyyətli artması ay ərzində keçirilmiş valyuta hərraclarında DNF tərəfindən 1928,3 mln. ABŞ dollarının satılmasını labüd etmişdir.

İcranın proqnozdan ən çox aşağı olduğu göstərici 968,1 mln. manat təşkil etməklə may ayında müşahidə edilmişdir. Belə ki, may ayı üçün dövlət büdcəsi gəlirlərinin rublər və aylar üzrə bölgüsü ilə müəyyən edilmiş göstərici 8,0% olsa da, faktiki göstərici təsdiq edilmiş bölgüdən 4,0 faiz bəndi az olmaqla 4,0% təşkil etmişdir.

2.3.2 2020-ci ildə xərclərin aylar üzrə təsdiq edilmiş göstəriciləri və faktiki icra məbləğləri arasında fərqlər müşahidə edilmiş, həm nisbi, həm də mütləq göstəricilər üzrə ən böyük fərqlər noyabr və dekabr ayları üzrə olmuş, əvvəlki illərdə olduğu kimi, IV rübdə icra edilmiş xərclərin xüsusi çəkisi daha böyük olaraq qalmışdır.

Hesabat ilində xərclərin yanvar, iyun və dekabr aylarında icra göstəriciləri aylar üzrə müəyyən edilmiş proqnozu üstələmiş, digər aylarda isə proqnozdan az olmuşdur (Şəkil 11).

Şəkil 11. 2020-ci ildə dövlət büdcəsi xərclərinin proqnoz və icrasının aylar üzrə bölgüsü, mln. manatla

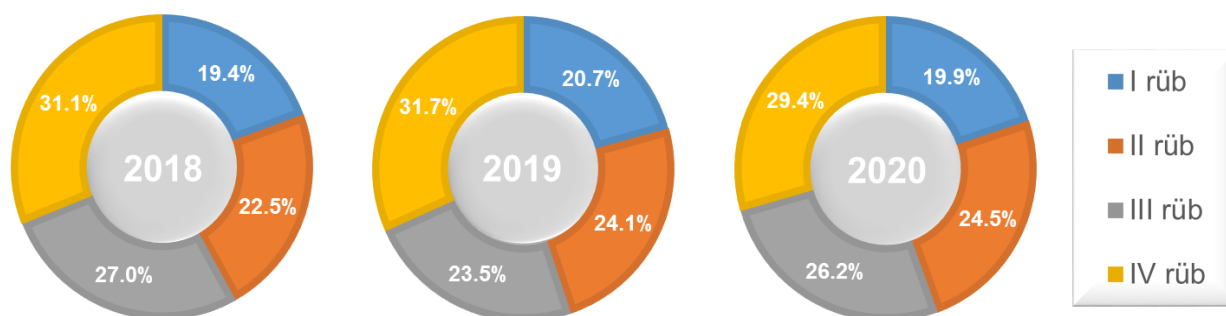
Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

İcranın proqnozdan ən çox aşağı olduğu göstərici 1342,4 mln. manat təşkil etməklə noyabr ayında müşahidə edilmişdir. Belə ki, noyabr ayı üçün dövlət büdcəsi xərclərinin rüblər və aylar üzrə bölgüsü ilə müəyyən edilmiş göstərici 10,1% olsa da, faktiki göstərici təsdiq edilmiş bölgüdən 4,9 faiz bəndi az olmaqla 5,2% təşkil etmişdir.

İcranın proqnozu ən çox üstələdiyi göstərici 1223,3 mln. manat olmaqla dekabr ayında müşahidə edilmişdir. Belə ki, dekabr ayı üçün dövlət büdcəsi xərclərinin rüblər və aylar üzrə bölgüsü ilə müəyyən edilmiş göstərici 11,0% olsa da, faktiki göstərici təsdiq edilmiş bölgüdən 4,5 faiz bəndi çox olmaqla 15,5% təşkil etmişdir.

2020-ci ildə icra edilmiş xərclərin 29,4%-i (2019-cu ildə 31,7%-i) ilin son rübündə icra edilmişdir (Şəkil 12). Həmin məbləğin də 54,7%-i (2019-cu ildə 55,0%-i) dekabr ayının payına düşmüşdür. Məlumatların təhlili göstərir ki, ilk 11 ay üzrə orta aylıq büdcə xərclərinin məbləğinin 2014,8 mln. manat təşkil etməsinə baxmayaraq, dekabr ayında xərclər müvafiq göstəricidən 2,1 dəfə çox olmuşdur. Belə ki, dekabr ayında xərc edilən vəsait ötən il üzrə ümumi büdcə xərclərinin 16,1%-ni (2019-cu ildə 17,4%-ni) təşkil etmişdir. Xərclərin ilin sonunda icra edilməsi büdcə vəsaitlərinin akkreditiv, depozit və tapşırıq, bank hesablarına yönəldilməsinə şərait yaradır.

Şəkil 12. 2018-2020-ci illərdə icra edilmiş dövlət büdcəsi xərclərinin rubl üzrə bölgüsü, %-lə

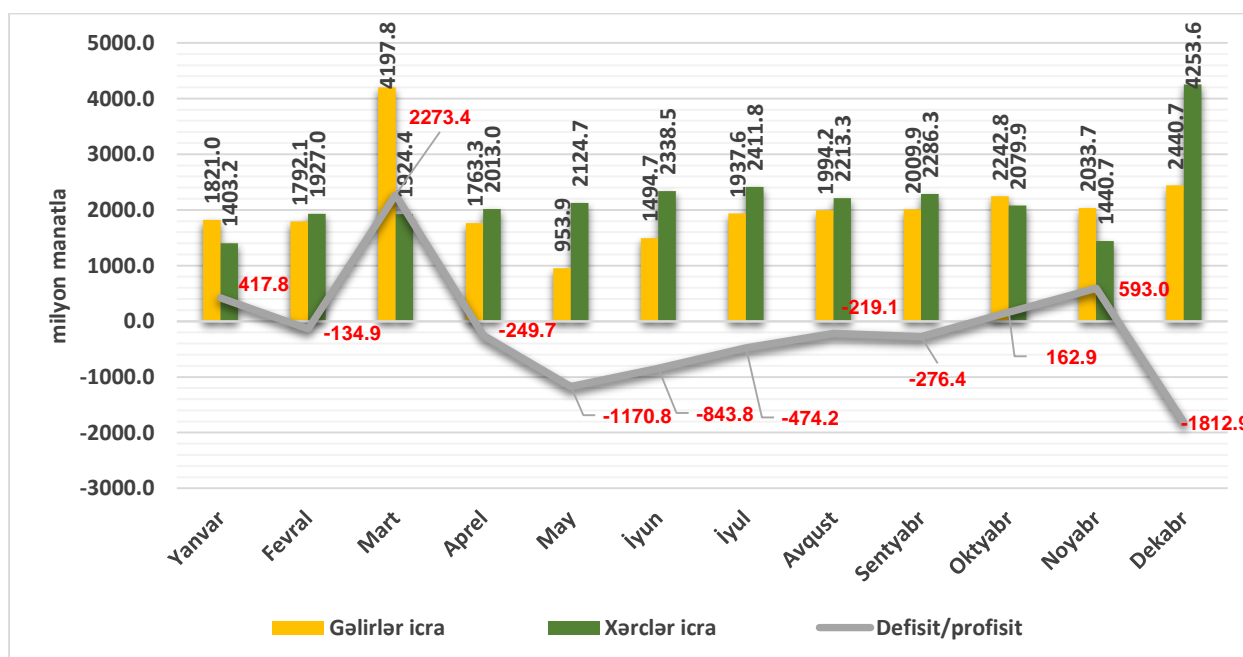
Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

2.3.3 Hesabat ilinin ikinci yarısında dövlət büdcəsinin icra edilmiş məbləğləri ilin birinci yarısı ilə müqayisədə nisbətən çox olmuş, ilin 4 ayında gəlir xərcləri üstələsə də, digər 8 ayda əks meyil müşahidə edilmiş, dövlət büdcəsi balansının 2020-ci il üzrə proqnozlaşdırılmış və icra göstəriciləri arasında fərqlər izlənilmişdir.

2020-ci ildə ümumi büdcə gəlirlərinin və xərclərinin müvafiq olaraq 48,7% və 44,4%-i ilin birinci yarısında, 51,3% və 55,6%-i isə ilin ikinci yarısında icra olunmuşdur. Dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin aylar üzrə icrasının aylıq hesabatlarına əsasən təhlil göstərir ki, yanvar, mart, oktyabr və noyabr aylarında gəlirlər xərclərdən daha çox olmuş, digər aylarda isə əks meyil müşahidə edilmişdir (Şəkil 13).

Hesabat ilində ən böyük profit 2273,4 mln. manat olmaqla mart ayında, ən böyük defisit isə 1812,9 mln. manat olmaqla dekabr ayında müşahidə edilmişdir.

Şəkil 13. Dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin 2020-ci ildə aylar üzrə icrası, mln. manatla

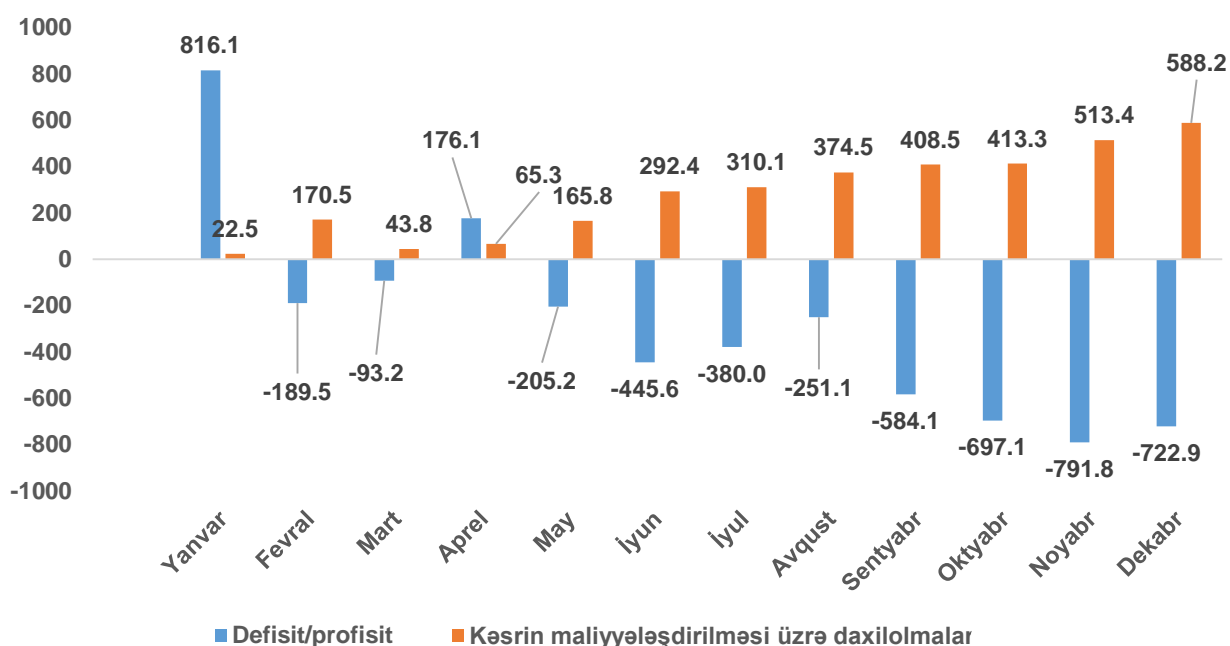
Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Dövlət büdcəsində ilin ilk yarısı üzrə proqnozlaşdırılmış 58,8 mln. manat profisitə qarşı 292,0 mln. manat profisit əldə edilmiş, ilin ikinci yarısında isə proqnozlaşdırılmış 3427,0 mln. manat məbləğində kəsirə qarşı 2026,6 mln. manat kəsirə yaranmışdır. Beləliklə də, 2020-ci ilin sonuna dövlət büdcəsinin kəsiri proqnozlaşdırılmış 3368,2 mln. manata qarşı 1734,6 mln. manat təşkil edərək faktiki büdcə kəsiri proqnozlaşdırılmış göstəricidən 1,9 dəfə az olmuşdur.

2.3.4 Hesabat ilinin bəzi aylarında dövlət büdcəsinin balansı üzrə proqnoz və icra göstəricilərinin həmin aylar üzrə kəsirin maliyyələşmə mənbələrindən daxilolma məbləğləri arasında müəyyən uyğunsuzluqlar mövcud olmuş, Hesablama Palatası büdcə vəsaitlərinin idarəedilməsi ilə bağlı maliyyə planlaşmasının düzgün tərtib edilməməsinin nəzərdə tutulmuş büdcə xərclərindən artıq vəsaitin cəlb edilməsinə, əhəmiyyətli profisit olduğu təqdirdə əlavə borclanmaya gedilməsinə şərait yaratdığı, həmçinin əlavə borclanma üzrə faiz xərclərinin artımına təsirsiz ötürmədiyi qənaətinədir.

Təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, yanvar ayında 816,1 mln. manat və aprel ayında 176,1 mln. manat profisitinin nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, müvafiq aylar üzrə kəsirin maliyyələşdirilməsi üzrə müvafiq olaraq 22,5 mln. manat və 65,3 mln. manat vəsaitin daxilolması da proqnozlaşdırılmışdır (Şəkil 14). Qeyd edək ki, müvafiq daxilolma məbləğinin əhəmiyyətli hissəsi xaricdən cəlb edilmiş kreditlər üzrə nəzərdə tutulmuşdur.

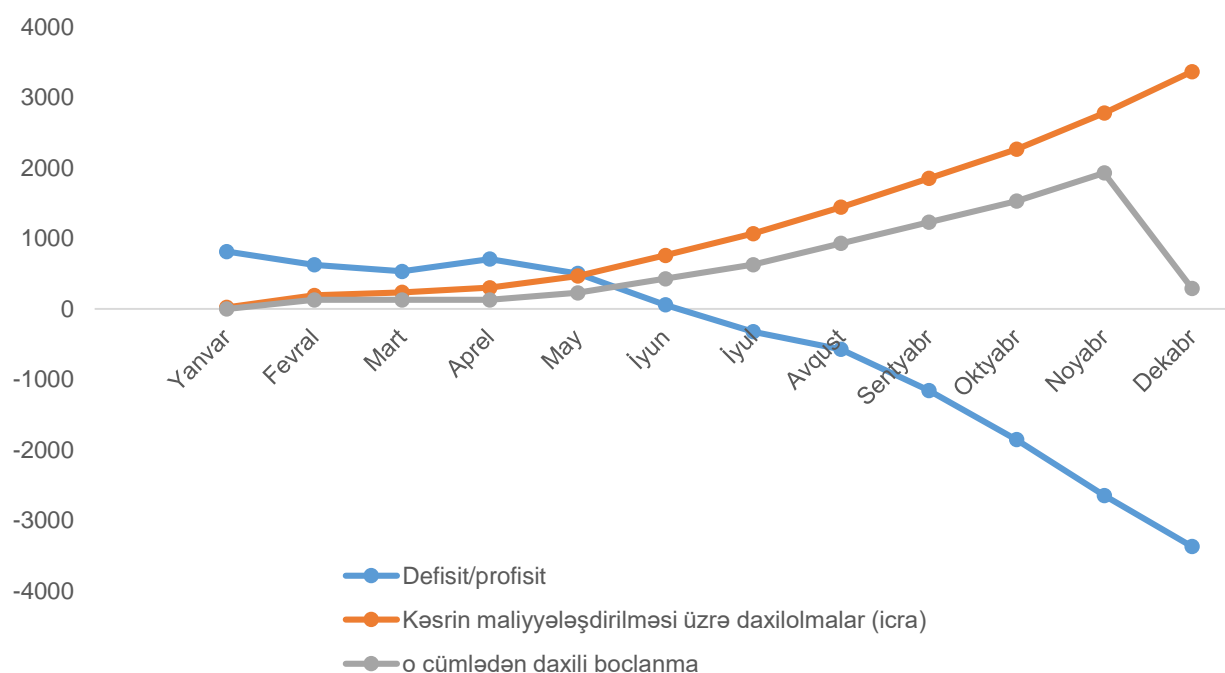
Şəkil 14. 2020-ci ildə aylar üzrə dövlət büdcəsinin balansı və kəsirin maliyyələşdirilməsi üzrə daxilolmaların proqnozu, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

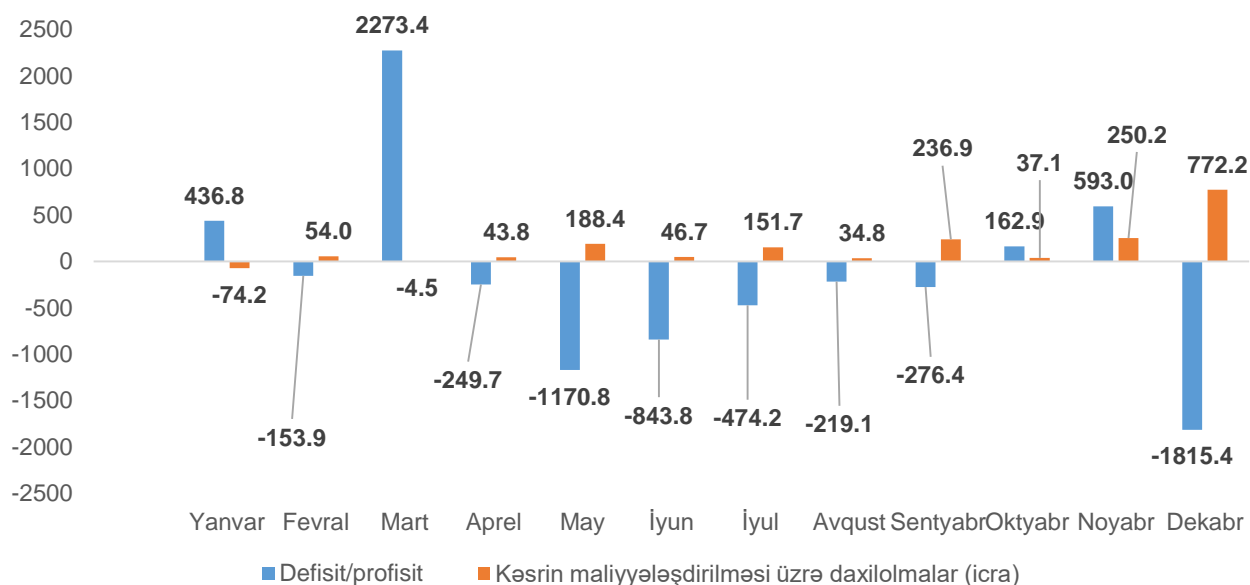
Bununla yanaşı, dövlət büdcəsinin balansı üzrə artan yekunla hesablanan proqnoz göstəricilərinin müvafiq daxilolma məbləği üzrə proqnoz göstəricisi ilə müqayisəsi daha kəskin uyğunsuzluqların mövcud olduğunu göstərir. Belə ki, fevral ayının sonuna dövlət büdcəsində nəzərdə tutulan 626,6 mln. manat profisitə qarşı kəsirin maliyyələşmə mənbələri üzrə daxilolma məbləği 193,0 mln. manat proqnozlaşdırılmışdır ki, bu daxilolmaların da 130,0 mln. manatı daxili borclanmadan daxilolmaların payına düşmüşdür (Şəkil 15). Müvafiq meyl növbəti aylar üzrə xarakterik olmuş, yanvar-iyun ayları üzrə proqnozlaşdırılmış profisitə qarşı kəsirin maliyyələşmə mənbələrindən də daxilolma nəzərdə tutulmuşdur.

Şəkil 15. 2020-ci ildə aylar üzrə artan yekunla hesablanan dövlət büdcəsinin balansı və kəsirin maliyyələşdirilməsi üzrə daxilolmaların proqnozu, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

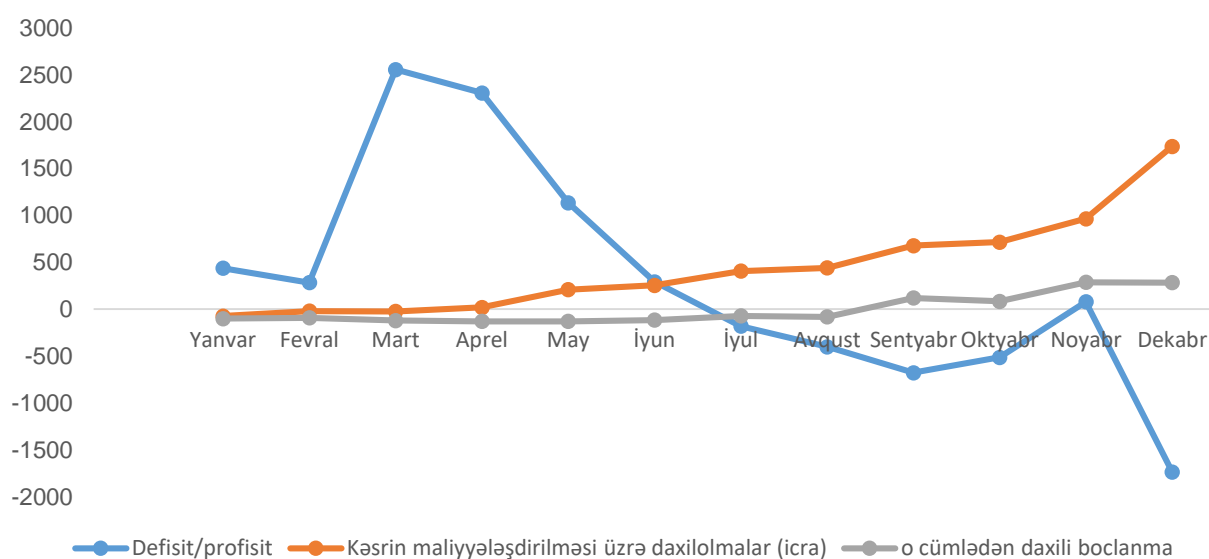
Proqnozlarla bağlı qeyd edilən uyğunsuzluqlar icra göstəriciləri üzrə də xarakterik olmuşdur. Belə ki, dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, dövlət büdcəsində oktyabr ayında 162,9 mln. manat və noyabr ayında 593,0 mln. manat profisitinin olmasına baxmayaraq, müvafiq aylar üzrə kəsirin maliyyələşdirilməsi üzrə müvafiq olaraq 37,1 mln. manat və 250,2 mln. manat vəsait də daxil olmuşdur (Şəkil 16).

Şəkil 16. 2020-ci ildə aylar üzrə dövlət büdcəsinin balansı və kəsirin maliyyələşdirilməsi üzrə daxilolmaların icrası, mln. manatla

Qeyd: Dekabr ayı üzrə defisit məbləğinin hesablanması zamanı 2020-ci ildə xarici valyuta mövqeyinin yenidən qiymətləndirilməsi üzrə göstərici daxil edilməmişdir.

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Dövlət büdcəsinin balansı üzrə artan yekunla icra olunan göstəricilərin faktiki daxilolma məbləğləri ilə müqayisəsi isə daha kəskin uyğunsuzluqların mövcud olduğunu göstərir. Belə ki, noyabr ayının sonuna dövlət büdcəsində 78,3 mln. manata profisite qarşı kəsirin maliyyələşmə mənbələri üzrə daxilolma məbləği 964,9 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu daxilolmaların da 287,3 mln. manatının daxili borclanmadan daxilolmalar üzrə olmuşdur (Şəkil 17).

Şəkil 17. 2020-ci ildə aylar üzrə artan yekunla hesablanan dövlət büdcəsinin balansı və kəsirin maliyyələşdirilməsi üzrə daxilolmaların icrası, mln. manatla

Qeyd: Defisit məbləğinin hesablanması zamanı 2020-ci ildə xarici valyuta mövqeyinin yenidən qiymətləndirilməsi üzrə göstərici daxil edilməmişdir.

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Eyni zamanda, dövlət büdcəsinin icrasının aylıq və rüblük bölgüsünə nəzər saldıqda qeyd etmək olar ki, hesabat ilinin mart ayında büdcənin gəlirləri 4197,8 mln. manat, kəsin maliyyələşmə mənbələri üzrə -4483,5 min manat vəsait təşkil etdiyi halda, xərcləri isə 1924,4 mln. manat təşkil etmişdir ki, nəticə etibarı ilə büdcədə 2273,3 mln. manat məbləğində profisit yaranmış və sərbəst qalıq məbləği 4803,1 mln. manat təşkil etmişdir. Aparılmış təhlil zamanı müəyyən edilmişdir ki, hesabat ilinin mart ayı üzrə büdcə gəlirlərinin 3232,0 mln. manatı və ya 77,0%-i Dövlət Neft Fondundan edilən transfer hesabına həyata keçirilmişdir ki, bu isə həmin ay üzrə büdcə xərclərindən (1924,5 mln. manat) 1307,5 mln. manat və ya 67,9% çox olmuşdur.

Təhlilin nəticələrindən də göründüyü kimi, hesabat dövründə müvafiq orqanlar tərəfindən **kassa menecmenti** üzrə işlər lazımi səviyyədə aparılmamışdır. Belə ki, dövlət büdcəsinin gəlirlərini və kəsin maliyyələşmə mənbələri üzrə mədaxili təmin edən orqanların hesabat ilinin ayları üzrə yığımlara dair verdikləri proqnozlar və il ərzində bu istiqamətdə apardığı işlər dövlət büdcəsinin həmin ayları üzrə xərclərin aparılması ilə bəzi hallarda tam koordinasiya olunmadan həyata keçirilmişdir. **Hesablama Palatası qeyd edilən vəziyyəti hal-hazırda ölkə qanunvericiliyində kassa menecmenti (cash management) anlayışının və bu mexanizmi tənzimləyən hüquqi müddəaların olmaması ilə əlaqələndirir.**

Kassa menecmenti (Cash management)

BVF tərifinə əsasən kassa menecmenti - öhdəliklərin ən sərfəli şəkildə yerinə yetirilməsi üçün lazımi yerdə və vaxtda lazımi miqdarda vəsaitin təmin olunmasıdır.

2.4. İcmal büdcənin əsas parametrləri

2020-ci ildə icmal büdcənin gəlirlərinin həcmi 24465,2 mln.manat olmaqla proqnozla müqayisədə 9,4% və ya 2102,3 mln.manat çox, xərclərinin həcmi isə 29160,1 mln.manat olmaqla proqnozla müqayisədə 3,8% və ya 1148,2 mln.manat az təşkil etmişdir. İcmal büdcə gəlirlərinin ÜDM-ə faiz nisbəti 33,8%-ə, icmal büdcə xərclərinin ÜDM-ə faiz nisbəti isə 40,3%-ə bərabər olmuşdur (Cədvəl 11). İcmal büdcə kəsinin həcmi 4694,9 mln.manat olmaqla ÜDM-ə faiz nisbəti 6,5% təşkil etmişdir.

Cədvəl 11.İcmal büdcə göstəriciləri

	2016	2017	2018	2019	2020
İcmal büdcənin gəlirləri, mln.manatla	21573,0	24076,0	30924,7	33966,7	24465,2
<i>Əvvəlki ilə nisbətən, %-lə</i>	<i>117,1</i>	<i>111,6</i>	<i>128,4</i>	<i>109,8</i>	<i>72,0</i>
<i>ÜDM-ə nisbəti, %-lə</i>	<i>35,7</i>	<i>34,2</i>	<i>38,6</i>	<i>41,5</i>	<i>33,8</i>

İcmal büdcənin xərcləri, mln.manatla	21425,7	25183,0	26456,9	26506,1	29160,1
<i>Əvvəlki ilə nisbətən, %-lə</i>	<i>102,0</i>	<i>117,5</i>	<i>105,1</i>	<i>100,2</i>	<i>110,0</i>
<i>ÜDM-ə nisbəti, %-lə</i>	<i>35,5</i>	<i>35,8</i>	<i>33,0</i>	<i>32,4</i>	<i>40,3</i>
İcmal büdcənin balansı, mln.manatla	147,3	-1107,0	4467,8	7460,6	-4694,9
<i>ÜDM-ə nisbəti, %-lə</i>	<i>0,2</i>	<i>-1,6</i>	<i>5,6</i>	<i>9,1</i>	<i>-6,5</i>

Cədvəl "Büdcə zərfi"nə daxil olan məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

III BÖLMƏ. DÖVLƏT BÜDCƏSİ GƏLİRLƏRİNİN AUDİTİ VƏ İCRA VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

3.1. Dövlət büdcəsi gəlirlərinin əsas mənbələr və sektorlar üzrə icra vəziyyəti və inzibatçılığın qiymətləndirilməsi

Ötən il ərzində dövlət büdcəsinin gəlirləri qlobal və lokal müstəvidə cərəyan edən gərgin epidemioloji vəziyyətdə kəskin yayılmış "COVID-19" pandemiyası ilə mübarizə çərçivəsində tətbiq olunan karantin rejimləri ilə əlaqədar iqtisadi aktivliyin tam və ya qismən məhdudlaşdırılması səbəbindən bir o qədər də əlverişli olmayan makroiqtisadi şəraitdə icra olunmuşdur. Belə ki, 2019-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə (illik müqayisədə) büdcə gəlirlərinə təsir edən əsas makroiqtisadi göstəricilər kimi Ümumi Daxili Məhsul (ÜDM) 4,3%, o cümlədən qeyri-neft sektoru üzrə 2,6%, neft sektoru üzrə 7,0%, əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlər 8,3%, o cümlədən qeyri-neft sektoru üzrə 12,3%, pərakəndə ticarət dövriyyəsi 1,3%, əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlər 27,9%, əhəlinin nominal gəlirləri 1,8% azalmış, orta aylıq nominal əmək haqqı 11,4% artmış, istehlak qiymətləri indeksi 102,8% təşkil etmiş, eyni zamanda xarici ticarət dövriyyəsi faktiki qiymətlərlə 26,8%, o cümlədən ixracın həcmi 30,6%, ondan qeyri-neft ixracı 5,3%, idxalın həcmi isə 21,5% azalmışdır.

3.1.1 Əvvəlki illərdə olduğu kimi hesabat ilində də büdcə-vergi siyasəti üzrə konkret hədəflər və kəmiyyət göstəriciləri deyil, ümumi istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsi səbəbindən fəaliyyətin nəticəliliyinin ölçülməsi mümkünsüz olmuş, eləcə də 2019-cu ilin büdcə-vergi siyasətinin tərkib hissəsi kimi qeyd edilmiş bəzi istiqamətlər ilə bağlı praktiki işlər hal-hazırədək yekunlaşdırılmamışdır.

2020-ci ilin faktiki nəticələri üzrə büdcə parametrlərində bir sıra müsbət meyillər, o cümlədən əvvəlki illərə nisbətən dövlət büdcəsinin istər ümumilikdə, istərsə də vergi orqanlarının xətti ilə qeyri-neft gəlirlərinin artması və könüllü bəyanətmə səviyyəsinin yüksəlməsi müşahidə olunmuşdur ki, bu da büdcə-vergi siyasətinin tərkibində gəlir siyasəti üzrə qabaqcadan nəzərdə tutulmuş hədəflərə əsasən nail olunduğunu deməyə əsas verir.

Digər tərəfdən isə 2020-ci il üçün büdcə-vergi siyasətində nəzərdə tutulmuş tədbirlər konkret hədəflər və kəmiyyət göstəriciləri kimi deyil əvvəlki illərin təcrübəsinə uyğun ümumi istiqamətlər kimi müəyyənləşdirilmişdir ki, bu isə həmin istiqamətlər üzrə fəaliyyətin (inzibatçılığın) hesabat ili ərzində nə dərəcədə səmərəli təşkil olunması səviyyəsinin (yəni, hədəflərə hesabat ili üzrə hansı səviyyədə nail olunmasının) qiymətləndirilməsini mümkünsüz edir.

Eyni zamanda, 2019-cu ilin büdcə-vergi siyasətinin tərkib hissəsi kimi qeyd edilmiş aksizli və məcburi nişanlanmalı malların idxalı, ölkədaxili istehsalı, dövriyyəsi, topdan və pərakəndə satışına nəzarətin həyata keçirilməsi məqsədilə Vahid Dövlət Avtomatlaşdırılmış Məlumat (Təqib və İzləmə) sisteminin, eyni zamanda vergi və gömrük sahəsində qüvvədə olan və təklif olunan güzəştlərə və azadolmalara dair mərkəzləşdirilmiş reyestrin aparılması, həmin güzəştlərin dövlət büdcəsinə,

sahibkarlıq fəaliyyətinə və əhalinin sosial müdafiəsinə təsiri baxımından səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi sisteminin tətbiq olunması ilə bağlı praktiki işlər hal-hazırədək yekunlaşdırılmamışdır.

3.1.2 Vergi güzəşt və azadolmalarının səmərəlilik meyarları üzrə qiymətləndirilməsi məsələsinə dair normativ baza formalaşdırılsa da, praktiki əhəmiyyət kəsb edən nəticələr hal-hazırədək əldə olunmamış, bu həm də fiskal qurumların yığımina da təsir göstərmişdir.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 8 fevral tarixli Qərarı ilə “Vergi və gömrük sahəsində verilmiş güzəşt və azadolmaların dövlət büdcəsinin gəlirlərinə təsirinin qiymətləndirilməsi metodologiyası və həmin güzəşt və azadolmaların reyestrinin aparılması Qaydası” və 3 noyabr tarixli Qərarı ilə isə “Vergi və gömrük güzəştlərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi Qaydaları” təsdiq edilmiş və əsas inzibati qurum kimi Azərbaycan Respublikasının Maliyyə Nazirliyi müəyyən edilmişdir.

Qeyri-neft ÜDM-ə nisbətə vergi və gömrük orqanları tərəfindən qeyri-neft sahələrindən təmin olunan gəlirlərin faiz nisbəti 2020-ci ilin nəticələrinə görə 18,7% (50792,5 mln. manata qarşı 9523,3 mln. manat) təşkil etmişdir ki, bu da 2019-cu ilə nisbətən 0,7 faiz bəndi azalmışdır. Əsas fiskal qurumların qeyri-neft sektoru üzrə büdcə yığımlarının ÜDM-ə qarşı faiz nisbətinin yüksəlməsini səngidən əsas səbəblər bir tərəfdən inzibatçılıqda təkmilləşdirməyə ehtiyac olan tərəflərin mövcudluğu ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən qanunvericiliklə tətbiq olunan genişəhatəli güzəşt və azadolmaların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün praktiki əhəmiyyət kəsb edən işlərin yerinə yetirilməməsi ilə əlaqədardır.

Qeyri-leqal məşğulluğun rəsmi əmək münasibətlərinə transformasiyasını hədəfləyən qanunvericiliyə uyğun vergi güzəştinin *(neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi ödəyicilərində işləyən fiziki şəxslərin muzzdlu işdən aylıq gəlirlərinin 8,0 min manatadək olan hissəsinin 2019-cu ildən 7 il müddətində gəlir vergisindən azad olunması)* əmək münasibətləri üzrə uçotu şəffaf olan yüksək rentabelli vergi ödəyicilərinə (banklar, sığorta təşkilatları, rabitə operatorları və s. iri vergi ödəyiciləri) də tətbiq olunması bu segment üzrə güzəştlərin səmərəliliyindən daha çox büdcə itkilərinin qiymətləndirilməsini zəruri edir.

3.1.3 Vergi və gömrük orqanlarının birgə nəzarəti üzrə prosedurların həyata keçirilməsinə baxmayaraq, bəzi istiqamətlərdə inzibatçılığın artırılması imkanları mövcuddur.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2018-ci il 28 iyun tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “İdxal-ixrac əməliyyatlarına nəzarət sisteminin təkmilləşdirilməsinə dair Tədbirlər Planı” və 2019-cu il 11 iyun tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “İdxal-ixrac əməliyyatları üzrə büdcə

gəlirlərini təmin edən qurumların birgə nəzarətinin həyata keçirilməsi Qaydaları” ilə vergi və gömrük orqanları tərəfindən birgə nəzarətin həyata keçirilməsi üçün geniş normativ baza müəyyənləşdirilmişdir.

Hesablama Palatasının nəzarət tədbirlərinin nəticələri birgə-nəzarət prosedurlarının faktiki olaraq təmin edildiyini göstərsə də müəlliflik hüququ obyektlərinin idxalı və ixracına nəzarət sahəsində birgə inzibatçılığın gücləndirilməsinə hələ də ehtiyac duyulur.

Belə ki, müəlliflik hüquqlarından istifadə olunmaqla və ya istifadə hüququ verilməklə həyata keçirilən idxal-ixrac əməliyyatları zamanı maddi aktivlərin gömrük rəsmiləşdirilməsi prosesində dəyərinin tam həcmdə müəyyənləşdirilməsi üçün vergi və gömrük orqanlarının məlumat mübadiləsinin həyata keçirilməsi məqsədemüvafiq hesab olunur.

3.1.4 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin gəlirlərinin ilkin parametrlərinə yenidən baxılaraq yenilənmiş büdcə parametrlərinin avqust ayında təsdiq olunması şəraitində büdcə gəlirlərinin aylıq proqnozları yalnız sentyabr-dekabr ayları üzrə deyil, əvvəlki aylar üzrə də düzəldilmişdir.

2020-ci il ərzində gərgin epidemioloji vəziyyətin aradan qaldırılması çərçivəsində tətbiq olunan karantin rejimləri ilə əlaqədar iqtisadi aktivliyin tam və ya qismən məhdudlaşdırılması təbii ki, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin qabaqcadan nəzərdə tutulmuş parametrlərinə də yenidən baxılması zərurətini yaratmışdır. Göstərilənlər vergi qanunvericiliyinə edilmiş dəyişikliklərdən bir qədər sonra nəzərə alınaraq, 2020-ci ilin 07 avqust tarixində “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının Qanunu qəbul edilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa edilmiş əlavə və dəyişikliklər nəticəsində dövlət büdcəsi gəlirlərinin ilkin proqnoz göstəriciləri, ümumilikdə 10500,0 min manat (0,04%) azaldılaraq 24124000,0 min manat, o cümlədən *neft gəlirləri* 460000,0 min manat (3,4%) artırılaraq 13990000,0 min manat, *qeyri-neft gəlirləri* 470500,0 min manat (4,4%) azaldılaraq 10134000,0 min manat, eyni zamanda *vergi gəlirləri* 757000,0 min manat (7,2%) azaldılaraq 9750000,0 min manat, *digər gəlirlər* isə 746500,0 min manat (5,5%) artırılaraq 14374000,0 min manat məbləğində düzəldilmişdir.

2020-ci ilin dövlət büdcəsi parametrlərinin yenidən təsdiq olunması nəticəsində ilkin proqnoz göstəricilər *vergi orqanlarının xətti ilə təmin olunan gəlirlər* üzrə 685000,0 min manat (8,7%), *gömrük orqanlarının xətti ilə təmin olunan gəlirlər* üzrə isə 170000,0 min manat (4,3%) azaldılaraq, müvafiq olaraq 7190000,0 min manat və 3830000,0 min manat məbləğində düzəldilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il 7 avqust tarixli Qanununun tətbiqi ilə əlaqədar Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin müvafiq Fərmanı 2020-ci ilin 12 avqust tarixində qəbul edilmiş və həmin Fərmanın 4-cü bəndi ilə dövlət büdcəsinin vergi və

gömrük orqanlarının səlahiyyətlərinə aid edilmiş daxilolmalarının aylıq və rüblük bölgüsünün on beş gün müddətində təsdiq olunması tapşırığı verilmişdir.

2020-ci ilin yenilənmiş büdcə parametrlərinin avqust ayında təsdiq olunması şəraitində büdcə gəlirlərinin aylıq proqnozları yalnız sentyabr-dekabr ayları üzrə deyil əvvəlki aylar üzrə də dürləşdirilmişdir.

Belə ki, "Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikasının Qanununa və Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin müvafiq Fərmanına əsasən 2020-ci ilin sentyabr-dekabr ayları üzrə İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə təmin olunan gəlirlər 685000,0 min manat məbləğində azaldılmalı (o cümlədən, 692000,0 min manat məbləğində azaldılmalı və 7000,0 min manat məbləğində artırılmalı), eyni zamanda Dövlət Gömrük Komitəsinin xətti ilə təmin olunan gəlirlər 170000,0 min manat məbləğində azaldılmalı olduğu halda faktiki, müvafiq olaraq Dövlət Vergi Xidməti üzrə 695500,0 min manat (698144,0 min manat azaldılmış və 2645,0 min manat artırılmış) və Dövlət Gömrük Xidməti üzrə 276035,0 min manat (276081,0 min manat azaldılmış və 46,0 min manat artırılmış) məbləğində azaldılmışdır (Cədvəl 12).

Yəni, 2020-ci ilin yanvar-avqust ayları üzrə artan yekunla proqnozların artırılması hesabına sentyabr-dekabr aylarının proqnozları qanunvericiliklə azaldılmalı olan həddlərdən Dövlət Vergi Xidməti üzrə 10500,0 min manat (685000,0 min manata qarşı 695500,0 min manat), Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə isə 106035,0 min manat (170000,0 min manata qarşı 276035,0 min manat) məbləğlərində daha çox azaldılmışdır.

Cədvəl 12. 2020-ci ilin dövlət büdcəsi gəlirlərinin faktiki dürləşdirilməsi vəziyyəti, min manatla

Büdcə gəlirlərinin təsnifat kodları	Tədiyyə növləri	Qanunvericiliyin tələblərinə əsasən 2020-ci ilin sentyabr-dekabr ayları üzrə proqnozların		2020-ci ilin sentyabr-dekabr ayları üzrə proqnozların faktiki		2020-ci ilin yanvar-avqust ayları üzrə artan yekunla proqnoz göstəricisinin faktiki	
		azaldılmalı olan məbləği	artırılmalı olan məbləği	azaldılmış məbləği	artırılmış məbləği	azaldılmış məbləği	artırılmış məbləği
111 100	fiziki şəxslərin gəlir vergisi	-45 000,0		-82 150,0			37 150,0
111 200	hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi	-388 800,0		-294 230,0		-94 570,0	
113 100	torpaq vergisi	-5 000,0		-4 386,0		-614,0	
113 200	hüquqi şəxslərin əmlak vergisi	-25 000,0		-21 147,0		-3 853,0	
114 100	əlavə dəyər vergisi	-136 600,0		-306 892,0			170 292,0
114 110	ölkə ərazisində mal, iş və xidmətlərə görə əlavə dəyər vergisi	-106 600,0		-152 832,0			46 232,0
114 120	ölkə ərazisinə malların idxalına görə əlavə dəyər vergisi	-30 000,0		-154 060,0			124 060,0
114 300	sadələşdirilmiş vergi	-39 000,0		-35 807,0		-3 193,0	
114 500	aksizlər	-112 600,0		-100 476,0		-12 124,0	

114 510	ölkədə istehsal olunan məhsullar üzrə aksiz	-12 600,0		-46 286,0			33 686,0
114 520	ölkəyə malların idxalına görə aksiz	-100 000,0		-54 190,0		-45 810,0	
114 700	yol vergisi	0,0	0,0	-6 585,0			6 585,0
114 710	ölkə ərazisində istehsal edilərək, daxili istehlaka yönəldilən yanacaqda yol vergisi	0,0	0,0	-4 215,0			4 215,0
114 720	ölkə ərazisinə idxal olunan yanacaqda yol vergisi	0,0	0,0		46,0	-46,0	
114 730	xarici dövl. a/n vasitələri sahibləri üzrə yol vergisi	0,0	0,0	-2 416,0			2 416,0
114 900	mədən vergisi	-5 000,0		-9 347,0			4 347,0
gömrük rüsumları		-40 000,0	0,0	-65 415,0	0,0	-299,0	25 714,0
115 100	idxal rüsumları	-39 000,0		-64 714,0			25 714,0
115 200	ixrac rüsumları	-1 000,0		-701,0		-299,0	
115 620	ölkədə istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların kontrakt qiyməti ilə ölkədaxili topdansa satış qiyməti arasındakı fərqdən yığımlar	-52 000,0		-31 853,0		-20 147,0	
141 720	dövlət mülkiyyətində olan torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar	-3 000,0		-1 578,0		-1 422,0	
142 200	dövlət rüsumu	-10 000,0		-14 313,0			4 313,0
vergi orqanlarının xətti ilə toplanan sair daxilolmalar		0,0	7 000,0		2 645,0		4 355,0
143 400	vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə daxilolmalar		6 750,0		2 551,0		4 199,0
143 500	vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə inzibati cərimə		250,0		94,0		156,0
Dövlət Vergi Xidməti üzrə cəmi		-692 000,0	7 000,0	-698 144,0	2 645,0	-123 799,0	134 298,0
Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə cəmi		-170 000,0	0,0	-276 081,0	46,0	-46 155,0	152 190,0

Cədvəl 2020-ci il üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanun və icra hesabatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin ilkin proqnoz parametrlərinin düzəldilməsini tənzimləyən avqust ayında təsdiq edilmiş qanunvericilik aktları ilə nəzərdə tutulmadığı halda yanvar-avqust aylarının proqnozlarının artırılması hesabına sentyabr-dekabr ayları üzrə proqnozların daha yüksək həcməldə azaldılması büdcə-vergi intizamının pozulması ilə yanaşı vergi və gömrük orqanlarına həmin (sentyabr-dekabr) aylar ərzində proqnozların daha yüksək faizlə artıqlaması ilə icrası üçün əlverişli şərait yaranmışdır.

3.1.5 Dövlət büdcəsinin gəlirləri həm ötən il ilə, həm də proqnozla müqayisədə çox icra edilmiş, gəlirlərin əsas tərkib hissələri üzrə proqnoz göstəricilər 9 mənbə üzrə artıqlaması ilə, 6 mənbə üzrə kəsirlə, 1 mənbə üzrə isə eyni səviyyədə yerinə yetirilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu (əlavə və dəyişikliklər nəzərə alınmaqla) ilə 24124000,0 min manat məbləğində proqnozlaşdırılmış dövlət büdcəsinin gəlirləri 24681734,6 min manat məbləğində və ya proqnozdan 557734,6 min manat (2,3%) çox olmaqla icra edilmişdir (Cədvəl 13).

Cədvəl 13. Dövlət büdcəsinin əsas mənbələrdən gəlirlərinin proqnoz və icra göstəriciləri, min manatla

Tədiyyə növləri	2020-ci il				İcra göstəricilərinin müqayisəsi	
	dürüstləşdirilmiş proqnoz	icra	xüsusi çəkirlər, %-lə	icra faizi	2019-cu illə	
					məbləğlə	%-lə
Dövlət büdcəsinin gəlirləri, o cümlədən:	24 124 000,0	24 681 734,6	100,0	102,3	463 672,9	101,9
fiziki şəxslərin gəlir vergisi	1 130 000,0	1 150 972,5	4,7	101,9	198 850,8	120,9
hüquqi şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi	2 267 700,0	2 351 721,8	9,5	103,7	-194 265,9	92,4
torpaq vergisi	40 000,0	40 811,4	0,2	102,0	-9 215,8	81,6
hüquqi şəxslərin əmlak vergisi	186 000,0	186 771,8	0,8	100,4	-25 841,7	87,8
əlavə dəyər vergisi	4 598 400,0	4 818 329,3	19,5	104,8	-366 735,0	92,9
sadələşdirilmiş vergi	341 000,0	308 877,5	1,3	90,6	-49 698,1	86,1
aksizlər	936 400,0	898 211,7	3,6	95,9	43 475,2	105,1
yol vergisi	121 000,0	104 858,1	0,4	86,7	-14 047,4	88,2
mədən vergisi	129 500,0	130 193,5	0,5	100,5	-3 594,0	97,3
gömrük rüsumları	910 000,0	1 016 609,1	4,1	111,7	-92 884,6	91,6
Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixrac xərcləri çıxılmaqla) ölkədaxili topdansa satış qiyməti arasındakı fərqdən yığımlar	168 000,0	144 024,5	0,6	85,7	-88 587,8	61,9
Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar	12 200 000,0	12 200 000,0	49,4	100,0	835 700,0	107,4
dövlət rüsumu	180 000,0	149 001,4	0,6	82,8	-42 295,4	77,9
vergi orqanlarının xətti ilə toplanan sair daxilolmalar	7 000,0	19 091,7	0,1	272,7	-110 961,2	12,8
büdcə təşkilatlarının ödənişli xidmətlərindən daxilolmalar	804 000,0	596 118,4	2,4	74,1	17 717,2	103,1
digər gəlirlər	105 000,0	566 142,0	2,3	539,2	363 528,1	279,6

Cədvəl 2020-ci il üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanun və icra hesabatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Ümumi büdcə gəlirlərinin dürüstləşdirilmiş proqnozdan 557,7 mln. manat, ilkin proqnozdan isə 547,2 mln. manat çox icra olunmasının əsas səbəbi 142330 nömrəli təsnifat kodu (sair daxilolmalar) üzrə daxilolmaların (475066,3 min manat) proqnozdan (6287,0 min manat) 76,0 dəfə çox olması ilə əlaqədar olmuşdur.

3.1.6 Hesabat ilində büdcə gəlirlərinin hesabatlılıq parametrlərində natamamlıqlar mövcud olmuş, dövlət büdcəsindən qaytarılan artıqödəmələr üzrə göstəricilərin yalnız vergi orqanlarının hesabatlarında əks etdirilməsi, qaytarılmış vəsaitlər üzrə bütün mənzərəni müşahidə etməyə imkan verməmişdir.

Əvvəlki illərin təcrübəsinə uyğun qaydada 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin hesabatlılığına qanunvericiliklə müəyyən edilmiş meyarlar çərçivəsində dövlət büdcəsindən qaytarılmış artıqödəmələrin məbləğləri barədə hər-hansı məlumatlar daxil edilməmişdir. Məlum olduğu kimi, artıqödəmələr üzrə vəsaitlərin büdcədən qaytarılması prosesində bir neçə mərkəzi icra hakimiyyətinin qanunvericiliklə müəyyən edilmiş inzibatçılıq səlahiyyətləri mövcuddur. Dövlət büdcəsindən qaytarılan artıqödəmələr üzrə müvafiq göstəricilər isə yalnız vergi orqanlarının hesabatlarında əks etdirilir ki, bu da qaytarılmış vəsaitlər üzrə bütün mənzərəni müşahidə etməyə imkan vermir.

Eyni zamanda, 2019-cu hesabat ili əhatə olunmaqla keçirilən nəzarət tədbiri ilə vergi və digər artıqödəmələrin dövlət büdcəsindən qaytarılması sahəsində bir sıra çatışmazlıqlar, o cümlədən inzibatçılıqda yubanmalara yol verilməsi səbəbindən artıq ödəmələrin qaytarılmasının gecikdirilməsinə görə hesablanmış faizlərin də ödənilməsi nəticəsində əlavə büdcə xərclərinə yol verilməsi, vergi orqanının rəyləri əsasında artıqödəmələr üzrə qaytarılmış məbləğlərin gömrük orqanlarının xətti ilə yığılan gəlirlərin azaldılmasına aid edilməsi, qaytarılmış məbləğlərin tərkibində kifayət qədər iri məbləğlərin də olmasına baxmayaraq növbədən-kənar səyyar vergi yoxlamasının aparılması səlahiyyətindən istifadə olunmaması, Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki diplomatik nümayəndəliklərinin akkreditə olunduqları ölkələrdə çəkilmiş xərcləri (əməyin ödənişi xərcləri istisna olmaqla) müqabilində əlavə dəyər vergisinin qaytarılmasına nail olunma əmsalının kifayət qədər aşağı səviyyədə olması, qanunvericiliklə əlavə dəyər vergisi üzrə artıqödəmələrin qaytarılması sahəsini tənzimləyən ölkələr arasındakı qarşılıqlı prinsiplər gözlənilmədən bir sıra (vergitutma sistemində “əlavə dəyər vergisi” adında (məzmununda) verginin mövcud olmadığı) ölkələrin Azərbaycan Respublikasında fəaliyyət göstərən səfirliklərinə əlavə dəyər vergisinin birtərəfli qaydada qaytarılmasına (bütün mallara və xidmətlərə görə sıfır (0) dərəcə ilə tətbiqinə) əsas verən bildirişlərin verilməsi halları müəyyən olunmuşdur.

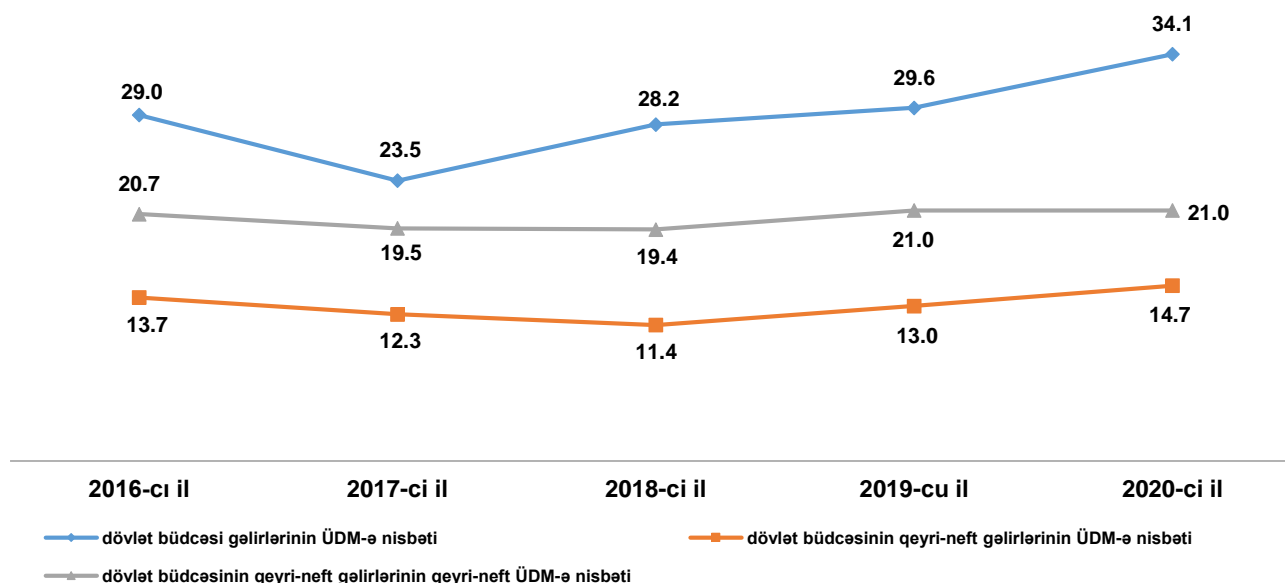
3.1.7 Hesabat ilində dövlət büdcəsinin neft və qeyri-neft gəlirləri düzəldilmiş proqnozla müqayisədə artıqlaması ilə icra edilmiş, qeyri-neft gəlirlərinin düzəldilmiş proqnozla yanaşı ilkin büdcə proqnozundan da çox icra olunması xarici dövlətlərə verilən kreditin əsas məbləğindən daxilolmaların aid edilməsi hesabına baş vermişdir.

İqtisadiyyatın dayanıqlılığının möhkəmləndirilməsi baxımından xüsusi əhəmiyyət kəsb edən dövlət büdcəsinin qeyri-neft sektoru üzrə gəlirlərinin əvvəlki illərdəki artım tempi 2020-ci ilin nəticələri üzrə də müşahidə olunmuşdur.

Belə ki, 2020-ci ildə dövlət büdcəsinin gəlirlərinin tərkibində *neft sektorundan daxilolmalar* 14002120,5 min manat, *qeyri-neft sektorundan daxilolmalar* isə 10679614,1 min manat təşkil etmişdir. 2019-cu illə nisbətən nominal artımlar neft sektoru üzrə 397538,9 min manat və ya 2,9%, qeyri-neft sektoru üzrə isə 66134,0 min manat və ya 0,6% səviyyəsində olmuşdur. Bu artımlar həmin ilə nisbətən ÜDM-in, 11,6%-lik nominal azalması, o cümlədən qeyri-neft sektoru üzrə ÜDM-in 0,8%-lik nominal artımı şəraitində baş vermişdir.

Xüsusi çəkirlərin artım templərinin əvvəlki illərlə müqayisəsi gəlirlərin ÜDM-ə qarşı nisbətinin 2020-ci ildə daha üstün mövqeyə yüksəldiyini göstərir ki, bu da əsasən ÜDM-in mütləq həcmnin azalması ilə əlaqədardır (Şəkil 18).

Şəkil 18. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin ÜDM-ə nisbəti, %-lə

Şəkil müvafiq illər üzrə DSK və dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

2020-ci il üçün müəyyən edilmiş proqnozların icrası ilə əlaqədar qeyd olunmalıdır ki, dövlət büdcəsinin qeyri-neft sektorundan gəlirləri üzrə müəyyən edilmiş 10134000,0 min manat məbləğində proqnoz 10679614,1 min manat və ya 105,4%, neft sektorundan gəlirləri üzrə müəyyən edilmiş 13990000,0 min manat məbləğində proqnoz isə 14002120,5 min manat və ya 100,1% səviyyəsində yerinə yetirilmişdir (Cədvəl 14).

Cədvəl 14. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin neft və qeyri-neft, vergi və qeyri-vergi tərkibinin müqayisəli icrası vəziyyəti, min manatla

Göstəricilər		2020-ci il üzrə					
		ilkin proqnoz	dürüstl. proqnoz	icra	icra faizi	2019-cu ilin icrasına nisbətən	
						məbləğlə	%-lə
ÜMUMİLİKDƏ	Dövlət büdcəsinin gəlirləri	24 134 500,0	24 124 000,0	24 681 734,6	102,3	463 672,9	101,9
	Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə təmin olunan gəlirlər	7 875 000,0	7 190 000,0	7 387 184,6	102,7	-285 102,1	96,3
	Dövlət büdcəsinin vergi gəlirləri (Dövlət Vergi Xidməti və Gömrük Komitəsi üzrə)	10 507 000,0	9 750 000,0	9 990 747,4	102,5	-421 071,9	96,0
	Dövlət büdcəsinin digər gəlirləri	13 627 500,0	14 374 000,0	14 690 987,1	102,2	884 744,7	106,4
1.	DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN NEFT GƏLİRLƏRİ	13 530 000,0	13 990 000,0	14 002 120,5	100,1	397 538,9	102,9
1.1.	<i>Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə, o cümlədən:</i>	<i>2 180 000,0</i>	<i>1 790 000,0</i>	<i>1 802 120,5</i>	<i>100,7</i>	<i>-438 161,1</i>	<i>80,4</i>
1.1.1.	<i>neft-qaz sahəsində hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə podratçı tərəflərin mənfəət vergisi</i>	<i>730 000,0</i>	<i>550 000,0</i>	<i>603 749,0</i>	<i>109,8</i>	<i>-227 281,1</i>	<i>72,7</i>
1.1.2.	<i>Dövlət Neft Şirkətinin xətti ilə konsolidə edilmiş vergilər və digər ödənişlər (Azəriqaz və Azərkimya dövlət müəssisələri ilə birlikdə, fiziki şəxslərin gəlir vergisi və yol vergisi istisna olmaqla)</i>	<i>1 450 000,0</i>	<i>1 240 000,0</i>	<i>1 198 371,5</i>	<i>96,6</i>	<i>-210 880,0</i>	<i>85,0</i>
1.2.	<i>Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar</i>	<i>11 350 000,0</i>	<i>12 200 000,0</i>	<i>12 200 000,0</i>	<i>100,0</i>	<i>835 700,0</i>	<i>107,4</i>
və ya							
1.1.	<i>vergi gəlirləri</i>	<i>1 975 000,0</i>	<i>1 637 000,0</i>	<i>1 680 554,5</i>	<i>102,7</i>	<i>-355 597,4</i>	<i>82,5</i>
1.2.	<i>digər gəlirlər</i>	<i>11 555 000,0</i>	<i>12 353 000,0</i>	<i>12 321 566,0</i>	<i>99,7</i>	<i>753 136,3</i>	<i>106,5</i>
2.	DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN QEYRİ-NEFT GƏLİRLƏRİ	10 604 500,0	10 134 000,0	10 679 614,1	105,4	66 134,0	100,6
2.1.	<i>Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə təmin olunan gəlirlər</i>	<i>5 695 000,0</i>	<i>5 400 000,0</i>	<i>5 585 063,5</i>	<i>103,4</i>	<i>153 059,0</i>	<i>102,8</i>
2.2.	<i>Gömrük Komitəsi xətti ilə təmin olunan gəlirlər</i>	<i>4 000 000,0</i>	<i>3 830 000,0</i>	<i>3 938 242,4</i>	<i>102,8</i>	<i>-470 382,4</i>	<i>89,3</i>
2.3.	<i>Büdcə təşkilatlarının ödənişli xidmətlərindən daxilolmalar</i>	<i>839 500,0</i>	<i>804 000,0</i>	<i>596 118,4</i>	<i>74,1</i>	<i>17 238,6</i>	<i>103,0</i>
2.4.	<i>digər daxilolmalar</i>	<i>70 000,0</i>	<i>100 000,0</i>	<i>560 189,8</i>	<i>560,2</i>	<i>366 218,8</i>	<i>288,8</i>
və ya							
2.1.	<i>vergi gəlirləri</i>	<i>8 532 000,0</i>	<i>8 113 000,0</i>	<i>8 310 192,9</i>	<i>102,4</i>	<i>-65 474,5</i>	<i>99,2</i>
2.2.	<i>digər gəlirlər</i>	<i>2 072 500,0</i>	<i>2 021 000,0</i>	<i>2 369 421,1</i>	<i>117,2</i>	<i>131 608,4</i>	<i>105,9</i>

Cədvəl 2020-ci il üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanun və icra hesabatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Xarici dövlətlərə verilən kreditlərdən daxilolmaların dövlət büdcəsinin qeyri-neft sektoru üzrə gəlirlərinə aid edilməsi 2020-ci ildə bu sektor üzrə icra olunmuş gəlirlərin həcmnin dürlüştəşdirilmiş proqnozdan 5,4% (545,6 mln. manat) çox olmaqla yanaşı, ilkin proqnozdan da 0,7% (75,1 mln. manat) çox olması ilə nəticələnmişdir.

3.1.8 Neft və qeyri-neft sahələrindən büdcə gəlirlərinin əsas mənbələri üzrə proqnozların icrasında kəsirlər mövcud olmuşdur.

Dövlət büdcəsinin neft və qeyri-neft sektorunun əsas mənbələrdən daxilolmalarının tərkibindəki kəsirlər proqnozların neft sektorunda Dövlət Neft Şirkətinin xətti ilə konsolidə edilmiş vergilər və digər ödənişlər (Azəriqaz və Azərkimya dövlət müəssisələri ilə birlikdə, fiziki şəxslərin gəlir vergisi və yol vergisi istisna olmaqla) üzrə 96,6% (1240,0 mln. manata qarşı 1198,4 mln. manat), qeyri-neft sektorunda isə büdcə təşkilatlarının ödənişli xidmətlərindən daxilolmalar üzrə 74,1% (804,0 mln. manata qarşı 596,1 mln. manat) səviyyəsində icra olunması ilə əlaqədar olmuşdur.

Dövlət Statistika Komitəsinin və Dövlət Neft Şirkətinin (rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilmiş) məlumatları nəzərə alınmaqla 2020-ci ildə ölkə üzrə faktiki həcmələr neft hasilatı üzrə 34,5 mln. ton (ilkin proqnozun 91,5%-i), əmtəəlik təbii qaz hasilatı üzrə isə 26,1 mlrd. m³ (ilkin proqnozun 96,7%-i) təşkil etmişdir. O cümlədən, Dövlət Neft Şirkəti üzrə neft hasilatı 7,4 mln. ton, ümumi qaz hasilatı isə 7,3 mlrd. m³ həcmində olmuşdur.

3.1.9 Dövlət büdcəsi gəlirlərinin neft və qeyri-neft sahələri üzrə hesabatlılığının aparılması zamanı “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun bəzi tələbləri nəzərə alınmamışdır.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin proqnozlaşdırılması və icrası ilə əlaqədar təqdim edilən sənədlərdən görünür ki, fiziki şəxslərin gəlir vergisindən başqa qanunvericiliklə müəyyən edilmədiyi halda *yol vergisi də* Dövlət Neft Şirkətinin (strukturundakı Azəriqaz və Azərkimya dövlət müəssisələri ilə birlikdə) xətti ilə konsolidə edilmiş vergilər və digər ödənişlər üzrə proqnoz və icra göstəricilərinə daxil edilməmişdir.

2020-ci ilin büdcə gəlirlərinin hesabatlılığında Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən ölkə ərazisində istehsal edilərək, daxili istehlaka yönəldilən (topdan satılan) yanacağa görə ödənilmiş 68221,0 min manat məbləğində yol vergisinin neft gəlirlərinə deyil, qeyri-neft gəlirlərinə aid edilməsinə yol verilmişdir. Bu isə son nəticədə büdcənin icrası barədə illik hesabatda qeyri-neft gəlirlərinin daha çox göstərilməsinə səbəb olmuşdur.

2019-cu ilin büdcə gəlirlərinin hesabatlarında da qeyri-neft sektorundan daxilolmalar artıq göstərilmişdir ki, bu barədə Hesablama Palatasının rəyində müvafiq şərhlər verilmişdir.

3.1.10 Pandemiya hər sahəyə olduğu kimi, dövlət büdcəsinin neft sektoru üzrə fiskal dayanıqlılıq göstəricilərinə də mənfi təsirlərini ötürmüş, DNF-in transferti üzrə artım, dövlət büdcəsinin digər neft gəlirləri üzrə azalma müşahidə edilmiş, əvvəlki ilə müqayisədə qeyri-neft büdcə kəsiri artmışdır.

2020-ci ilin dövlət büdcəsində neftin qiyməti ilkin proqnozda 55 ABŞ dolları, sonra da dürüslənmiş büdcədə 35 ABŞ dolları nisbətində götürülmüşdür. Neft sektorundan daxilolmaların

12200 milyon manatını Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondundan (ARDNF) transfertlər, 1802,1 milyon manatını isə Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə neft sektorundan daxilolmalar təşkil etmişdir (Cədvəl 15).

Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə neft sektoru üzrə daxilolmalarda Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti (ARDNŞ) üzrə büdcə ödənişləri 1198,4 milyon manat və neft-qaz sahəsində hasilatın pay bölgüsü sazişləri çərçivəsində fəaliyyət göstərən podratçı təşkilatların ödədiyi mənfəət vergisinin həcmi 603,7 milyon manat təşkil etmişdir.

Cədvəl 15. Neft sektoru ilə bağlı dayanıqlılıq göstəriciləri

	2016	2017	2018	2019	2020
Neft sektorundan daxilolmalar, mln. manatla	9225,0	7884,0	13400,5	13604,6	14002,1
O cümlədən:					
Dövlət Neft Fondunun transferti, mln. manatla	7615,0	6100,0	10959,0	11364,3	12200,0
Əvvəlki ilə nisbətən, %-lə	93,7	80,1	179,7	103,7	107,4
ARDNŞ-in vergi ödənişləri, mln. manatla	1252,0	1317,5	1425,1	1409,3	1198,4
Əvvəlki ilə nisbətən, %-lə	88,8	105,2	108,2	98,9	85,0
Hasilatın pay bölgüsü üzrə mənfəət vergisi, mln. manatla	358,0	467,0	1016,4	831,0	603,7
Əvvəlki ilə nisbətən, %-lə	52,6	130,5	217,9	81,8	72,6
1.Dövlət büdcəsində neft sektorunun payı, %-lə	52,7	47,7	59,5	56,4	56,7
Meyar: Təbii resursla zəngin ölkələrdə aşağı nisbət 20-40%					
2.Dövlət Neft Fondunun transfertinin dövlət büdcəsi gəlirlərinə nisbəti, %-lə	43,5	36,9	48,7	46,9	49,4
Tələb: Dəyişməz real xərclər prinsipinə uyğun istifadə edilməlidir					
3.Qeyri-neft büdcə balansı (bütün neft komponentləri nəzərə alınmaqla hesablanan), %-lə	-29,4	-33,9	-33,4	-27,3	-31,2
Tələb: Davamlı olaraq azalması şərtidir					
4.Qeyri-neft büdcə balansı (DNF-nin gəlirləri çıxılmaqla hesablanan), %-lə	-25,4	-29,9	-28,1	-22,8	-27,7
Tələb: Davamlı olaraq azalması şərtidir					
5. Qeyri-neft ilkin büdcə balansı (bütün neft komponentləri nəzərə alınmaqla hesablanan), %-lə	-33,8	-37,3	-38,2	-30,3	-34,6
Tələb: Davamlı olaraq azalması şərtidir					
6.DNF-nin transfertinin DNF-nin gəlirlərinə nisbəti, %-lə	80,9	50,3	62,2	59,7	130,3

Cədvəl Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

3.1.11 Hesablama Palatası tərəfindən vergi orqanları xətti ilə regional (Bakı şəhəri istisna olmaqla) büdcə gəlirlərinin tərkibinin araşdırılması bir sıra mənbələrdən daxilolmaların hesablanması və köçürülməsi prosesi üzərində vergi nəzarətinin aktiv vergi inzibatçılığının artırılması imkanlarının mövcud olduğunu göstərir.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa dövlət büdcəsinin icrası ilə əlaqədar müvafiq sənədlərə əsasən vergi orqanları xətti ilə Bakı şəhəri istisna olmaqla digər regionlar üzrə proqnozlar ümumilikdə 874538,3 min manat və ya 109,3% səviyyəsində yerinə yetirilmiş, 2019-cu ilə nisbətən artım 57319,0 min manat və ya 7,0% təşkil etmişdir.

Gəlirlərinin tərkibində mərkəzləşdirilmiş qaydada uçotda olan vergi ödəyicilərinin ödənişlərindən (mərkəzləşdirilmiş mənbədən) asılılığı 30%-dən yuxarı olan regionların sayı 2019-cu ilə nisbətən 5 vahid azalaraq 18-ə enmişdir.

Eyni zamanda, qeyd edək ki, aktiv inzibatçılıq tətbiq edilməyən mənbələr *mərkəzləşdirilmiş qaydada uçotda olan vergi ödəyicilərinin ödənişlərindən, digər ərazi vergi orqanında (orqanlarında) uçotda olan vergi ödəyicilərinin ödənişlərindən*, eləcə də müvafiq regional vergi orqanında qeydiyyatda olan vergi ödəyiciləri üzrə *muzdlu işlə əlaqədar gəlirlərindən gəlir vergisindən, dövlət rüsumlarından, avtomobil nəqliyyatı vasitələri ilə sərnişin və (və ya) yük daşımalarını həyata keçirən şəxslər üzrə sadələşdirilmiş vergidən, notariuslar və digər qurumlarda tutulan sadələşdirilmiş vergidən* ibarətdir.

Regional (Bakı şəhəri istisna olmaqla) vergi orqanları xətti ilə təmin olunan ümumi gəlirlərin tərkibində yuxarıda qeyd olunan 6 (altı) mənbədən ümumi daxilolmaların xüsusi çəkisi 2019-cu ildə 52,1% (817219,3 min manata qarşı 425692,1 min manat) təşkil etmişdirsə 2020-ci ilin nəticələrinə görə 6,1 faiz bəndi artaraq 58,2%-dək (874538,3 min manata qarşı 509131,7 min manat) yüksəlmişdir.

Göstərilənlər gəlirlərin yığılması prosesində regional vergi orqanları tərəfindən yerli mənbələrdən gəlir potensialının dövlət büdcəsinə daha səmərəli səfərbər olunması üçün inzibatçılığın gücləndirilməsini tələb edir ki, bu da ilk növbədə proqnozlaşdırma mərhələsinin daha da optimallaşdırılması zərurətinin olduğunu göstərir.

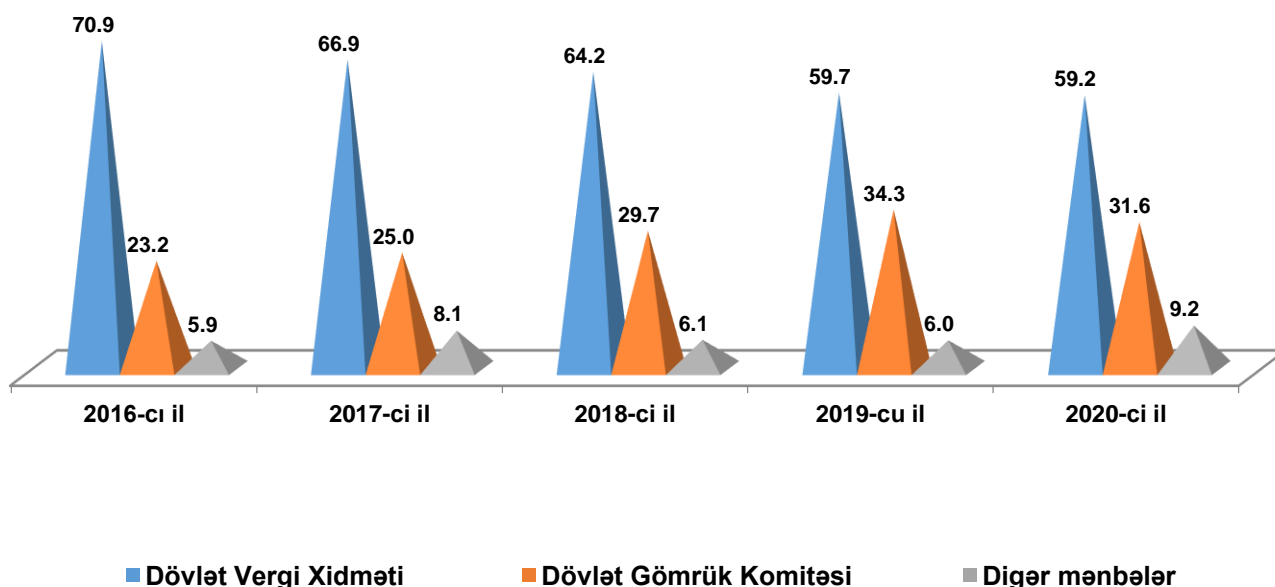
3.1.12 Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin tərkibində Dövlət Neft Fondundan transfertin payı əvvəlki illərdə olduğu kimi 2020-ci ildə də yüksək olmuşdur ki, bu da təbii ki, digər mənbələrdən olan gəlirlərin xüsusi çəkiliyinə öz təsirini göstərmişdir.

Dövlət Neft Fondundan transfert üzrə 2020-ci ilin proqnozu 100,0% səviyyəsində icra olunaraq dövlət büdcəsinə 12200,0 mln. manat məbləğində vəsait daxil olmuşdur. Daxilolmanın həcmi dövlət büdcəsi gəlirlərinin 49,4%-ni təşkil etməklə 2018-ci ilə nisbətən 1241,0 mln. manat (11,3%), 2019-cu ilə nisbətən isə 835,7 mln. manat (7,4%) artmışdır.

Transfərtin mütələq həcmnin artımı şəraitində dövlət büdcəsinin ümumi gəlirlərinin tərkibində əsas inzibatçı qurumların payının faiz nisbətələri 2019-cu ilə müqayisədə 2020-ci ildə Dövlət Vergi Xidməti xətti ilə təmin olunan gəlirlər üzrə 1,8 faiz bəndi azalaraq 29,9%, Dövlət Gömrük Komitəsinin xətti ilə təmin olunan gəlirlər üzrə isə 2,2 faiz bəndi azalaraq 16,0% təşkil etmişdir.

2020-ci ildə Dövlət Neft Fondundan transfərtin məbləği nəzərə alınmadan dövlət büdcəsinin gəlirlərinin həcmi 11924000,0 min manat məbləğində təsdiq edilmiş proqnoza qarşı 12481734,6 min manat və ya 104,7% səviyyəsində yerinə yetirilmişdir ki, bu da 2018-ci ilə nisbətən 931864,9 min manat və ya 8,1% çox, 2019-cu ilə nisbətən isə 372027,1 min manat və ya 2,9% azdır. Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar nəzərə alınmadan dövlət büdcəsinin gəlirlərinin tərkibində əsas inzibatçı qurumların payının son 5 (beş) illik dinamikası aşağıdakı mənzərəni müşahidə etməyə imkan verir (Şəkil 19).

Şəkil 19. Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar nəzərə alınmadan dövlət büdcəsinin gəlirlərini təmin edən əsas qurumlar üzrə daxilolmaların xüsusi çəkili, %-lə

Şəkil müvafiq illər üzrə dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

3.1.13 Vergi və gömrük orqanları üzrə 2020-ci ilin proqnozlarının ümumilikdə artıqlaması ilə yerinə yetirilməsinə baxmayaraq qanunvericiliklə təsdiq edilmiş bəzi tədiyyə növləri üzrə proqnozlar ümumilikdə 159727,3 min manat həcmində kəsirlə icra olunmuşdur.

2020-ci il dövlət büdcəsinin icrasına dair müvafiq hesabatlar əsasən təsdiq edilmiş illik proqnozların icrası Dövlət Vergi Xidməti üzrə 7190000,0 min manata qarşı 7387184,6 min manat və ya 102,7% (197184,6 min manat və ya 2,7% artıqlaması ilə), Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə

3830000,0 min manata qarşı 3938242,4 min manat və ya 102,8% (108242,2 min manat və ya 2,8% artıqlaması ilə) səviyyəsində olmuşdur.

2019-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə təmin olunan gəlirlərin həcmi 285101,5 min manat və ya 3,7% azalmış, Dövlət Gömrük Komitəsinin xətti ilə təmin olunan gəlirlərin həcmi isə 470382,4 min manat və ya 10,7% azalmışdır.

Dövlət büdcəsi gəlirlərinin yığılması prosesində əsas inzibatçı qurumlar olan vergi və gömrük orqanları üzrə 2020-ci ilin proqnozlarının ümumilikdə artıqlaması ilə yerinə yetirilməsinə baxmayaraq qanunvericiliklə təsdiq edilmiş bəzi tədiyyə növləri üzrə proqnozlar ümumilikdə 159727,3 min manat həcmində kəsirlə icra olunmuşdur. Belə ki, kəsirlərin məbləği vergi orqanlarının yığım səlahiyyətində olan tədiyyələr üzrə 94875,6 min manat (o cümlədən, sadələşdirilmiş vergi üzrə 32122,5 min manat, ölkə ərazisində istehsal edilərək, daxili istehlaka yönəldilən (topdan satılan) yanacağa yol vergisi üzrə 7779,0 min manat, qiyməti tənzimlənən məhsulların ixracı zamanı məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə respublikadaxili müəssisə topdansatış qiyməti arasındakı fərqdən büdcəyə ödənişlər üzrə 23975,5 min manat və dövlət rüsumu üzrə 30998,6 min manat), gömrük orqanlarının yığım səlahiyyətində olan tədiyyələr üzrə isə 64851,7 min manat (o cümlədən, malların idxalına görə aksizlər üzrə 56488,8 min manat və yol vergisi üzrə 8362,9 min manat) təşkil etmişdir.

Büdcə gəlirlərinin təsnifat kodlarının maddələri və yarımaddələri səviyyəsində kəsirlərin yaranma səbəbləri əsasən vergi orqanları xətti ilə hüquqi və fiziki şəxslərin təsnifatla açıqlanmayan fəaliyyət növlərinə görə sadələşdirilmiş vergi (114318 və 114327 nömrəli təsnifat kodları), ölkədə istehsal edilərək, daxili istehlaka yönəldilən (topdan satılan) dizel yanacağına və maye qaza yol vergisi (114712 və 114713), qiyməti tənzimlənən təbii qazın və neft məhsullarının ixracı zamanı həmin məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə respublikadaxili müəssisə topdansatış qiyməti arasındakı fərqdən büdcəyə ödənişlər (115622 və 115623) və mobil cihazların qeydiyyatına görə dövlət rüsumları (142277), gömrük orqanları xətti ilə bütün məmulatlarının idxalına aksizlər (114525), ölkə ərazisinə idxal olunan avtomobil benzininə görə yol vergisi (114721) və xarici dövlətlərin avtonəqliyyat vasitələri sahibləri tərəfindən ödənilən yol vergisi (114730) proqnozların əhəmiyyətli nisbətlərdə icra olunmaması ilə əlaqədar olmuşdur.

3.1.14 Gömrük orqanları üzrə proqnoz və icra göstəricilərinin hesabatlılığında kənarlaşmalar mövcud olmuş, 01.01.2021-ci il tarixə gömrük orqanları üzrə qalıq vəsait müvafiq xəzinə hesabına deyil, depozit və tapşırıqlar hesabına aid edilmişdir.

Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə proqnozların icrası ilə əlaqədar qeyd olunmalıdır ki, xarici ticarət əməliyyatları üzrə gömrük prosedurlarının tətbiq olunması çərçivəsində hüquqi və fiziki şəxslərdən tutulmuş gömrük ödənişlərinin (malların ölkə ərazisinə sərbəst dövriyyəyə buraxılmasına görə) müəyyən hissəsinin ayrıca xəzinə hesabında saxlanması və sonradan gömrük orqanının ödəniş tapşırıqları ilə dövlət büdcəsi gəlirlərinin uçotu aparılan müvafiq xəzinə hesabına tam həcmdə köçürülməyərək depozit və tapşırıqlar hesabında büdcə ilinin sonuna qalıqların mövcud olması

təcrübəsi 2020-ci ildə də təkrarlanmışdır. Dövlət büdcəsi gəlirlərinin formalaşmasını tənzimləyən qanunvericilik aktlarının tələbləri çərçivəsində 01.01.2021-ci il tarixə gömrük orqanları üzrə ümumilikdə 117,6 mln. manat təşkil edən həmin qalıq vəsaitin də şərti olaraq dövlət büdcəsinin gəlirlərinə aid edilməsi Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə 2020-ci il üçün təsdiq edilmiş proqnozun büdcə hesabatlılığında qeyd olunan 102,8% səviyyəsində (yəni, 3830,0 mln. manata qarşı 3938,2 mln. manat) deyil 105,9% səviyyəsində (yəni, 3830,0 mln. manata qarşı 4055,8 mln. manat) yerinə yetirildiyini deməyə əsas verir. Bu halda isə daxilolmanın həcmi (4055,8 mln. manat) ilkin proqnoz göstəricisini (4000,0 mln. manatı) də üstələmiş (55,8 mln. manat və ya 1,4%) olur ki, bu da gömrük orqanları üzrə ilkin büdcə tapşırığına 2020-ci ildə yenidən baxılaraq düzəldirilməsinə (azaldılmasına) bir o qədər də ehtiyac olmadığını göstərir. Gömrük orqanları xətti ilə büdcə gəlirlərinin xəzinə uçotu ilə əlaqədar qeyd etmək lazımdır ki, gömrük qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş qaydada gömrük borcları üzrə ödənilmiş faizlərin (dəbbə pullarının) mədaxili üçün büdcə gəlirlərinin təsnifatında ayrıca (uyğun) təsnifat kodunun mövcud olmaması şəraitində inzibatçılıq çərçivəsində həmin ödənişlər bir qayda olaraq "Gömrük rəsmiləşdirilməsinə görə gömrük yığımları" adlı 115610 nömrəli təsnifat koduna yönəldilir.

3.1.15 Gömrük orqanlarının xətti ilə 2020-ci ildə dövlət büdcəsinə təmin olunan gəlirlərin 2019-cu illə müqayisədə azalması (470,4 mln. manat və ya 10,7%) gömrük ödənişlərini formalaşdıran bazanın, yeni idxalda vergilərə və gömrük rüsumlarına cəlb olunan əməliyyatların həcmnin azalması şəraitində baş vermişdir.

Belə ki, Gömrük Komitəsinin məlumatlarına əsasən əvvəlki ilə nisbətən 2020-ci ildə idxalın həcmi *əlavə dəyər vergisinə cəlb olunan* əməliyyatlar üzrə 8,7% azalaraq 7942,7 mln. ABŞ dollarına, *gömrük rüsumlarına cəlb olunan* əməliyyatlar üzrə 8,1% azalaraq 4370,6 mln. ABŞ dollarına, *aksizlərə cəlb olunan* əməliyyatlar üzrə 15,1% azalaraq 732,3 mln. ABŞ dollarına enmişdir.

2019-cu ilə nisbətən 21,6% azalaraq 10648,7 mln. ABŞ dolları təşkil edən ümumi idxalın həcmində *əlavə dəyər vergisinə cəlb edilməyən* əməliyyatların payı 25,4%, *gömrük rüsumlarına cəlb edilməyən* əməliyyatların payı isə 59,0% təşkil etmişdir. Eyni zamanda, əvvəlki ilə nisbətən *əlavə dəyər vergisinə cəlb edilməyən* əməliyyatların həcmi 44,6% azalaraq 2705,9 mln. ABŞ dollarına, *gömrük rüsumlarına cəlb edilməyən* əməliyyatların həcmi 28,9% azalaraq 6278,1 mln. ABŞ dollarına enmişdir.

3.1.16 2019-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə dövlət sektoru üzrə azalmaların əsas səbəbləri bir sıra dövlət müəssisələri üzrə büdcə ödənişlərinin azalması ilə əlaqədar olmuş, eyni zamanda Dövlət Vergi Xidmətinin Hesablama Palatasına təqdim etdiyi hesabatda dövlət mülkiyyətinə aid edilməklə adları açıqlanmayan digər vergi ödəyicilərinin büdcə ödənişləri isə 3,0 dəfəyə yaxın artmışdır (artım əsasən mənfəət vergisi üzrə olmuşdur).

2020-ci ildə Dövlət Vergi Xidməti xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin (7387184,6 min manat) tərkibində dövlət mülkiyyətində olan vergi ödəyicilərinin payı 1827382,5 min manat və ya 24,7% təşkil etməklə 2019-cu ilə nisbətən 20437,7 min manat və ya 1,1%, xüsusi mülkiyyətdə olan vergi ödəyicilərinin payı 3513172,0 min manat və ya 47,6% təşkil etməklə 159280,6 min manat və ya 4,3%, digər mülkiyyət mənsubiyyətinə (xarici, bircə, bələdiyyə, beynəlxalq təşkilatlar) aid edilən vergi ödəyicilərinin payı isə 2046630,1 min manat və ya 27,7% təşkil etməklə 105383,2 min manat və ya 4,9% azalmışdır.

Dövlət mülkiyyətində olan vergi ödəyicilərinin vergi orqanları xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin olunan vergilər və digər icbari ödənişlər üzrə hesablaşmalarının vəziyyəti (vergi orqanlarının Forma 3ARV hesabatına əsasən) aşağıdakı cədvəldə təsvir olunmuşdur (Cədvəl 16).

Cədvəl 16. Dövlət mülkiyyətində olan vergi ödəyicilərinin dövlət büdcəsi ilə hesablaşmaları barədə məlumat, min manatla

Göstəricilər	2020-ci il üzrə ümumi borc qalığı		2020-ci il üzrə artıq ödəmə		2020-ci ildə hesablanmışdır (azalmış çıxılmaqla)	2019-cu ilə müqayisə		2020-ci ildə büdcəyə ödənilmişdir	2019-cu ilə müqayisə	
	ilin əvvəlinə	ilin sonuna	ilin əvvəlinə	ilin sonuna		məbləğlə	%-lə		məbləğlə	%-lə
Dövlət mülkiyyəti, o cümlədən	177 478,1	181 166,2	293 451,8	386 559,5	1 853 052,2	-224 416,8	89,2	1 827 382,5	-20 437,7	98,9
Dövlət Neft Şirkəti	233,7	6 145,6	59 432,6	97 406,6	1 158 346,2	-215 729,3	84,3	1 194 613,6	-216 998,6	84,6
Azəriqaz İB	6,3	6,3	1 291,0	2 350,6	2 584,3	-31 611,8	7,6	2 106,2	-32 124,4	6,2
Azərkimya DŞ	0,0	0,0	10 429,9	2 880,3	9 665,5	17 872,9		1 651,7	-1 076,8	60,5
NRYTN (tabeliyindəki müəssisələr üzrə)	109,6	109,2	3 314,4	4 243,0	33 425,9	-2 901,3	92,0	34 842,5	-863,0	97,6
Azərenerji ASC	4,3	0,0	2 418,2	69 439,8	-36 426,1	-142 976,4		33 488,5	-57 294,4	36,9
Azərbaycan Dəmir Yolları QSC	0,0	4,0	10 582,7	10 913,6	1 849,3	883,8	191,5	10 435,1	-370,9	96,6
Xəzər Dəniz Gəmiçiliyi ASC	6,1	0,0	264,7	2 109,1	5 334,8	-11 080,5	32,5	13 314,2	-11 178,9	54,4
Azal QSC	233,2	0,0	1 434,0	3 725,1	16 110,0	-8 372,1	65,8	23 882,5	-12 005,3	66,5
Azərsu ASC	102,8	18,2	153,1	1 259,3	18 537,6	-4 840,2	79,3	10 583,9	-13 970,5	43,1
Digərləri	176 782,1	174 882,9	204 131,2	192 232,1	643 624,7	174 338,1	137,1	502 464,3	325 445,1	283,8

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Digər mülkiyyət mənsubiyyətində olan vergi ödəyiciləri üzrə əvvəlki ilə nisbətən 2020-ci ildəki azalmalar isə əsasən xarici mülkiyyətə aid edilən neft-qaz sahəsində hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə podratçı tərəflərin mənfəət vergisi üzrə büdcə ödənişlərinin və birgə (xarici qarışıq) mülkiyyət mənsubiyyətinə aid edilən vergi ödəyicilərinin ödənişlərinin azalması ilə əlaqədardır.

Dövlət mülkiyyətində olan müəssisələr üzrə vergi və digər icbari ödənişlərə görə dövlət büdcəsinə köçürülmüş vəsaitlərlə müvafiq təyinatlara görə dövlət büdcəsindən alınmış maliyyələşmələrin müqayisəli təhlili Rəyin müvafiq hissəsində göstərilmişdir.

3.1.17 Dövlət Vergi Xidməti xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin tərkibində neft və qeyri-neft sektorundan daxilolmaların payı 2020-ci ildə, müvafiq olaraq 24,4% və 75,6% təşkil etmiş, 2019-cu illə müqayisədə faiz nisbətləri 4,8% səviyyəsində qeyri-neft sektorunun xeyrinə dəyişmişdir.

Belə ki, vergi xidməti xətti ilə neft sektorundan dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlər üzrə 2020-ci il üçün 1790000,0 min manat məbləğində müəyyən edilmiş proqnoz 1802120,9 min manat və ya 100,7% səviyyəsində (proqnozdan 12120,9 min manat və ya 0,7% çox) icra olunmuşdur ki, bu da 2018-ci və 2019-cu illərlə müqayisədə, müvafiq olaraq 639348,5 min manat və ya 26,2% və 438160,7 min manat və ya 19,6% azdır. Neft sektorundan daxilolmaların tərkib hissələri kimi 2020-ci il üçün Dövlət Neft Şirkəti üzrə 1240000,0 min manat məbləğində müəyyən edilmiş proqnoz 1198371,5 min manat və ya 96,6% (proqnozdan 41628,5 min manat və ya 3,4% az), neft-qaz sahəsində hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə podratçı tərəflərin mənfəət vergisi üzrə 550000,0 min manat məbləğində müəyyən edilmiş proqnoz isə 603749,4 min manat və ya 109,8% (proqnozdan 53749,4 min manat və ya 9,8% çox) səviyyəsində yerinə yetirilmişdir ki, bu mənbələrlə əlaqədar Rəyin müvafiq bölməsində geniş şərhlər verilmişdir.

Dövlət Vergi Xidməti xətti ilə qeyri-neft sektorundan dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlər üzrə 2020-ci il üçün 5400000,0 min manat məbləğində müəyyən edilmiş proqnoz 5585063,7 min manat və ya 103,4% səviyyəsində (proqnozdan 185063,7 min manat və ya 3,4% çox) icra olunmuşdur ki, bu da 2018-ci və 2019-cu illərlə müqayisədə, müvafiq olaraq 611059,7 min manat və ya 12,3% və 153059,2 min manat və ya 2,8% çoxdur.

2020-ci il pandemiya ilə mübarizə çərçivəsində iqtisadi aktivliyin məhdudlaşdırılması kimi tədbirlərin həyata keçirilməsi ilə yaddaşlarda qalsa da Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə qeyri-neft sektorundan büdcəyə toplanan vəsaitin müstəqillik tarixində ilk dəfə olaraq 5,6 mlrd. manata çatması 5,5 mlrd.-liq şərti baryerin aşılması ili kimi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

2020-ci ildə vergi orqanları xətti ilə qeyri-neft sektorundan dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin qeyri-neft ÜDM-ə qarşı faiz nisbəti 11,0% təşkil etməklə, 2018-ci və 2019-cu illərlə müqayisədə, 0,4 və 0,3 faiz bəndi artmışdır.

Əvvəlki illərə nisbətən hesabat ilində vergi orqanları xətti ilə qeyri-neft sektorundan büdcə daxilolmalarının artması istehlak qiymətləri indeksinin demək olar ki dəyişməz qalması (102,8%)

şərtlə bu sektor üzrə vergitutma bazasının formalaşmasına təsir edən əsas makroiqtisadi göstəricilərin (qeyri-neft sektoru üzrə ÜDM-in və əsas kapitalla yönəldilmiş vəsaitlərin, eləcə də əhəlinin nominal gəlirlərinin, pərakəndə ticarət dövriyyəsinin, əhaliyə göstərilən ödənişli xidmətlərin, xarici ticarət dövriyyəsinin, iqtisadiyyata kredit qoyuluşlarının) əvvəlki illərlə müqayisədə azalması şəraitində baş vermişdir.

Makro iqtisadi mühitdəki geriləmələrin mövcudluğu şəraitində vergi orqanları tərəfindən qeyri-neft sektorundan yığımın artması əsasən *büdcə təşkilatlarında, neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi ödəyicilərinə və hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə xarici və yerli subpodratçı təşkilatlarda işləyənlərin muzzdlu işlə əlaqədar əldə edilən gəlirlərindən gəlir vergisi, rezident hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi, eləcə də ölkədə istehsal olunan tütün məmulatları üzrə aksizlərin* hesabına mümkün olmuşdur.

3.1.18 Eyni zamanda, pandemiya səbəbindən iqtisadi aktivliyin və əhəlinin hərəkətinin məhdudlaşdırılması, eləcə də sosial ünsiyyətin məsafədən və təmassız qaydalarla həyata keçirilməsinin təşviq olunması nağdsız ödənişlərin həcmnin əhəmiyyətli artımı ilə nəticələnmişdir ki, bu da təbii ki, vergilərin bəyan olunması və yığılması prosesinə müsbət töhfələr vermişdir.

Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının məlumatlarına əsasən 2020-ci il ərzində *POS-terminallar* vasitəsilə ölkədaxili nağdsız ödənişlərin həcmi 2172,0 mln. manat, *elektron ticarət* vasitəsilə ölkədaxili əməliyyatların həcmi isə 3670,0 mln. manat təşkil etməklə 2018-ci və 2019-cu illərlə müqayisədə, müvafiq olaraq *POS-terminallar* üzrə 94,8% və 62,9%, *elektron ticarət* üzrə 2,5 dəfə və 25,0% artmışdır.

3.1.19 Vergi orqanları xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin olunan gəlirlər üzrə artıq ödəmə məbləğində artım müşahidə edilmişdir.

Dövlət Vergi Xidmətinin 2020-ci il üzrə hesabatlarına əsasən dövlət büdcəsinə təmin olunan gəlirlər üzrə artıq ödəmənin məbləği ilin əvvəli ilə müqayisədə 46502,2 min manat və ya 2,6% artaraq ilin sonuna 1807286,7 min manat təşkil etmişdir ki, bunun da 1652085,6 min manatı və ya 91,4%-i Bakı şəhəri üzrə, 155201,1 min manatı və ya 8,6%-i isə digər regionlar üzrə qeydiyyatda olan vergi ödəyiciləri üzrə yaranmışdır.

Vergi orqanları xətti ilə təmin olunan gəlirlər üzrə dövlət büdcəsinə olan artıq ödəmə məbləğinin artmasının əsas səbəbi dövlət mülkiyyətində olan vergi ödəyicilərinin fəaliyyət göstəriciləri ilə əlaqədar olmuşdur. Belə ki, dövlət sektoru üzrə artıq ödəmənin 2020-ci ildə ümumilikdə 93,1 mln. manat (31,7%-lik) məbləğində artaraq 386,6 mln. manat təşkil etməsinin səbəbləri əsasən iki dövlət müəssisə üzrə artımın baş verməsi ilə əlaqədardır. Belə ki, hesabat ilinin əvvəlinə olan göstərici ilə müqayisədə ilin sonuna artıq ödəmənin həcmi Dövlət Neft Şirkəti üzrə 38,0

mln. manat və ya 63,9% artaraq 97,4 mln. manata, Azərenerji ASC üzrə isə 67,0 mln. manat və ya 29,0 dəfə artaraq 69,4 mln. manata yüksəlmişdir ki, bu da əsasən əlavə dəyər vergisi ilə əlaqədardır.

Eyni zamanda, Hesablama Palatası tərəfindən 2020-ci il üzrə dövlət qurumlarının dövlət rüsumlarının tutulması, hesablanması və ödənilməsi ilə əlaqədar sənədlərinin araşdırılması nəticəsində dövlət sektoru üzrə 01.01.2020-ci il və 01.01.2021-ci il tarixlərinə artıq ödəmə məbləğinin vergi orqanının hesabatlarında göstərildiyi kimi deyil (müvafiq olaraq, 01.01.2020-ci il tarixə 293,5 mln. manat, 01.01.2021-ci il tarixə 386,6 mln. manat) daha yüksək olduğu müəyyən olunmuşdur. Belə ki, bir sıra dövlət qurumlarının (Maliyyə Nazirliyinin, Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyinin, Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin, Baş Dövlət Yol Polisi İdarəsinin, Qida Təhlükəsizliyi Agentliyinin) dövlət rüsumu üzrə şəxsi hesab vərəqlərində hər-hansı əsas göstərilmədən 2019-cu ilin və (və ya) 2020-ci ilin dekabr ayında hesablanmış məbləğlərin növbəti ildə azaldılmış məbləğlər kimi qeyd edilməsi ilə artıq ödəmənin hesabatda göstərilmiş məbləğinin hesabatda göstərilməli olan məbləğinə nisbətən 01.01.2020-ci il tarixinə 22,3 mln. manat, 01.01.2021-ci il tarixinə isə 11,5 mln. manat azaldılmasına yol verilmişdir.

Vergi orqanının hesabatına əsasən xüsusi mülkiyyətdə olan vergi ödəyiciləri üzrə artıq ödəmənin məbləği 2020-ci il ərzində ümumilikdə 8,7 mln. manat və ya 0,8% azalsa da mütləq həcmi (1061,0 mln. manat) yüksək olaraq qalmaqdadır. Digər mülkiyyət mənsubiyyətinə aid edilən vergi ödəyiciləri üzrə ümumilikdə isə hesabat ilində artıq ödəmənin həcmi 37,9 mln. manat və ya 9,5% azalmış və 359,7 mln. manat təşkil etmişdir.

Vergi orqanının hesabatlarına əsasən 2020-ci ilin əvvəlinə olan artıq ödəmə məbləği ilə müqayisədə ilin sonuna olan artıq ödəmə məbləği neft sektorunda fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri üzrə 21945,8 min manat və ya 21,3% artaraq 124777,9 min manata, qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri üzrə isə 24556,4 min manat və ya 1,5% artaraq 1682508,8 min manata çatmışdır.

Dövlət Vergi Xidməti xətti ilə təmin edilən gəlirlər üzrə 2020-ci ilin sonuna yaranan artıqödəmə məbləğinin il ərzində dövlət büdcəsinə daxil olan həmin gəlirlərə qarşı faiz nisbəti 2019-cu ilə müqayisədə ümumilikdə 1,6 faiz bəndi artaraq 24,5%-dək yüksəlmişdir. Eyni zamanda, bu göstərici əvvəlki ilə müqayisədə hesabat ili ərzində neft sektorunda fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri üzrə 2,3 faiz bəndi artaraq 6,9%-ə, qeyri-neft sektorunda fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri üzrə isə 0,4 faiz bəndi azalaraq 30,1% təşkil etmişdir.

3.1.20 Hesabat ilində ƏDV depozit hesabının qalıqlarının artması idxal həcmi və investisiya qoyuluşlarının azalması fonunda baş vermişdir.

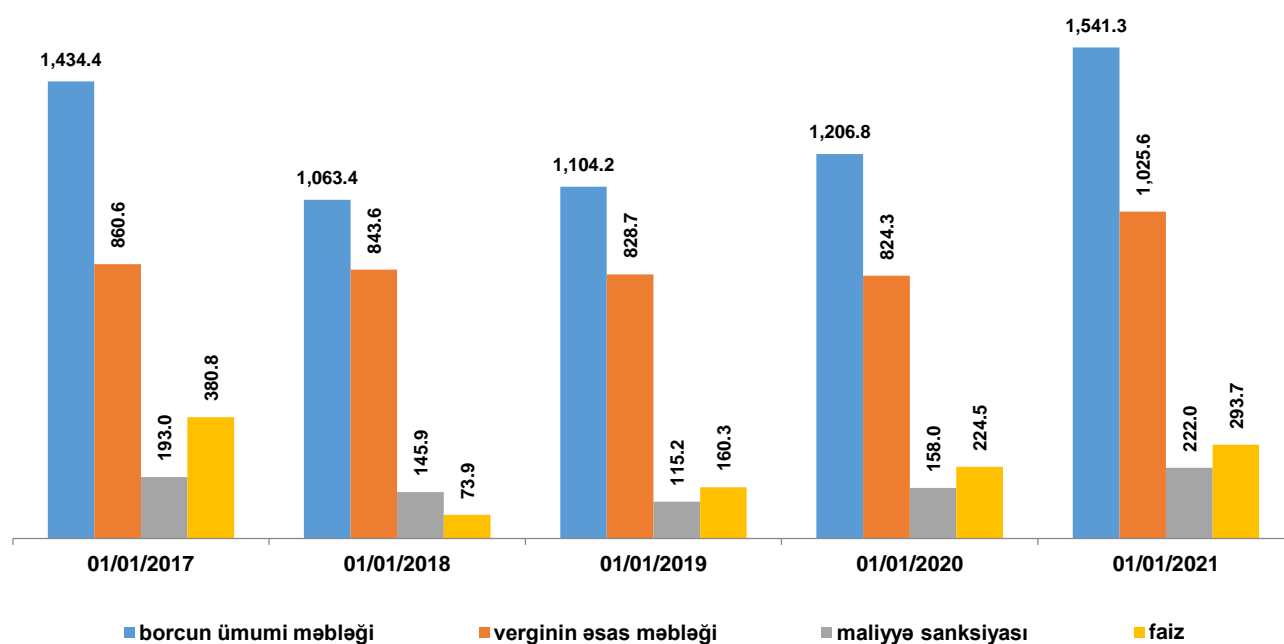
ƏDV-nin vergi orqanları üzrə inzibətçiliyinə aid edilən ƏDV depozit hesabının qalığı 2020-ci ilin əvvəlinə olan göstərici ilə müqayisədə 39,6 mln. manat (9,3%) həcmində artaraq 2020-ci ilin sonuna 466,4 mln. manat təşkil etmişdir. ƏDV depozit hesabı üzrə ilin sonuna olan qalıqların davamlı, o cümlədən 2020-ci il ərzində də artması əvvəlki illərlə müqayisədə idxal həcmi və

investisiya qoyuluşlarının azalması şəraitində baş vermişdir ki, bu da əlavə dəyər vergisi üzrə dövlət büdcəsinə hesablanan və əvəzləşdirilən dövriyyələrin adekvatlığında problemlərin tam aradan qaldırılmamasını və artıq ödəmə məbləğinə təsirlərini göstərir.

3.1.21. Hesabat ilində vergi orqanları xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin olunan gəlirlər üzrə qalıqlar (borclar) artmışdır.

Vergi orqanları tərəfindən təmin edilən büdcə gəlirləri barədə hesabatlara (Forma 3ARV) əsasən 2020-ci ilin sonuna *dövlət büdcəsinə olan qalıqların (borcların) həcmi* ilin əvvəli ilə müqayisədə ümumilikdə 334441,4 min manat və ya 27,7% artaraq 1541252,4 min manat, o cümlədən verginin əsas məbləği üzrə 201302,9 min manat və ya 24,4% artaraq 1025581,3 min manat, maliyyə sanksiyası üzrə 64021,9 min manat və ya 40,5% artaraq 222009,0 min manat, faizlər üzrə isə 69116,6 min manat və ya 30,8% artaraq 293662,1 min manat təşkil etmişdir (Şəkil 20).

Şəkil 20. Dövlət Vergi Xidməti xətti ilə təmin edilən gəlirlər üzrə dövlət büdcəsinə olan qalıqların (borcların) ümumi məbləğinin və tərkibinin illər üzrə dinamikası, mln. manatla

Şəkil vergi orqanlarının məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

2020-ci ilin sonuna dövlət büdcəsinə olan ümumi borcun 69,5%-i (1071003,8 min manatı) Bakı şəhəri üzrə, 30,5%-i (470248,6 min manat) isə respublikanın digər regionları üzrə qeydiyyatda olan vergi ödəyicilərinin payına düşmüşdür. Bakı şəhəri üzrə qeydiyyatda olan vergi ödəyicilərinin 2020-ci ilin sonuna dövlət büdcəsinə olan borclarının həcmi ilin əvvəli ilə müqayisədə ümumilikdə 226449,4 min manat və ya 26,8% artaraq 1071003,8 min manat, o cümlədən verginin əsas məbləği üzrə 135950,6 min manat və ya 23,3% artaraq 718994,0 min manat, maliyyə sanksiyası üzrə 43662,1 min manat və ya 40,1% artaraq 152421,9 min manat, faizlər üzrə isə 46836,6 min manat və ya 30,7% artaraq 199587,8 min manat təşkil etmişdir.

Göründüyü kimi, hesabat ili üzrə 334441,4 min manat məbləğində olan ümumi borc artımının 67,7%-i (226449,4 min manatı) Bakı şəhərində, 32,3%-i (107992,0 min manatı) isə digər regionlarda fəaliyyət göstərən vergi orqanlarında qeydiyyatda olan vergi ödəyicilərinin hesabına olmuşdur.

01.01.2021-ci il tarixə olan ümumi borcun 45589,7 min manatı və ya 3,0%-i neft sektoruna, 1495662,7 min manatı və ya 97,0%-i qeyri-neft sektoruna, eyni zamanda 181166,2 min manatı və ya 11,8%-i dövlət sektoruna, 1360086,2 min manatı və ya 88,2% qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi ödəyicilərinin payına düşmüşdür. 2020-ci ilin sonuna olan borclar ilin əvvəli ilə müqayisədə neft sektoru üzrə 6820,5 min manat və ya 17,6%, qeyri-neft sektoru üzrə 327620,9 min manat və ya 28,0%, eyni zamanda dövlət sektoru üzrə 3688,1 min manat və ya 2,1%, qeyri-dövlət sektoru üzrə 330753,3 min manat və ya 32,1% artmışdır.

2019-cu ildə olduğu kimi 2020-ci ildə də istər Bakı şəhəri üzrə istərsə də digər regionlar üzrə dövlət büdcəsinə olan borcların artması əsasən qeyri-neft və qeyri-dövlət sektorunda fəaliyyət göstərən xüsusi mülkiyyət mənsubiyyətinə aid edilən vergi ödəyiciləri (hüquqi şəxslər) üzrə olmuşdur. Borcların artımının tədiyyə növləri səviyyəsində əsas səbəblərini hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi və əmlak vergisi üzrə hesablanmış öhdəliklərin vaxtında dövlət büdcəsinə ödənilməməsi ilə əlaqələndirmək olar.

2020-ci ildə 412,2 mln. manat məbləğində borcu olan 3,0 min vergi ödəyicisinin (2,3 min şəxs üzrə) məhkəmənin qərarına əsasən ölkədən getmək hüququ müvəqqəti məhdudlaşdırılmış, nəticədə 1,8 min vergi ödəyicisi tərəfindən (1,6 min şəxs üzrə) 46,3 mln. manat borcun dövlət büdcəsinə ödənilməsi təmin edilmişdir.

2020-ci ildə ibtidai istintaqı tamamlanmış cinayət işləri üzrə vurulmuş 41,4 mln. manat məbləğində ziyandan maliyyə sanksiyaları ilə birlikdə 18,2 mln. manat məbləğin dövlət büdcəsinə ödənilməsi təmin edilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət büdcəsi gəlirlərinin icrasına dair hesabatlarla əsasən məhkəmənin qanuni qüvvəyə minmiş qərarı əsasında dövlət mülkiyyətinə keçməklə müsadirə edilmiş əmlakın satışından daxilolmalar (büdcə gəlirlərinin 142181 nömrəli təsnifat kodu) 2020-ci ildə 14559,9 min manat təşkil etmiş, eyni zamanda vergi orqanları tərəfindən dövlət mülkiyyətinə keçməklə müsadirə edilmiş əmlakın satışından daxilolmalar adlı 142184 nömrəli təsnifat kodu üzrə hər-hansı daxilolmalar qeydə alınmamışdır.

3.1.22 Vergi və gömrük orqanları tərəfindən yığma sərf olunan maliyyə resursları üzrə hesabat ilində də artım meyilləri davam etmişdir.

Hesabat ilində dövlət büdcəsinin gəlirlərini təmin edən əsas fiskal qurumların (vergi və gömrük orqanları üzrə ümumilikdə) cari və əsaslı xərclərinin ödənilməsinə dövlət büdcəsindən (büdcədənkenar xərclər daxil olmaqla) ayrılmış vəsaitlərin yığma (məcburi dövlət sosial sığorta ayırmaları və işsizlikdən sığorta haqqları, eləcə də büdcədənkenar daxilolmalar nəzərə alınmaqla) qarşı faiz nisbətləri 2018-ci və 2019-cu illərlə müqayisədə, müvafiq olaraq 0,8 faiz bəndi və 0,6 faiz

bəndi artaraq 2,9%-ə yüksəlmişdir. O cümlədən, 2020-ci ildə cari və əsaslı xərclərin yığıma qarşı faiz nisbətləri Dövlət Vergi Xidməti üzrə 2018-ci ilə nisbətən 0,5 faiz bəndi, 2019-cu ilə nisbətən 0,6 faiz bəndi çox olmaqla 2,5%-ə, Dövlət Gömrük Komitəsi üzrə isə 2018-ci və 2019-cu illərə nisbətən, müvafiq olaraq 1,6 faiz bəndi və 0,7 faiz bəndi çox olmaqla 4,0%-ə bərabər olmuşdur.

Əsas fiskal qurumların xərclərinin yığımlarına qarşı faiz nisbətlərinin optimallaşdırılması zərurəti barədə dövlət büdcəsinin proqnozlaşdırılması və icrası ilə əlaqədar müvafiq qanun layihələrinə Hesablama Palatasının rəylərində mütəmadi olaraq müəyyən şərhlər əks etdirilmişdir.

Nəzərə alınmalıdır ki, İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatına üzv olan ölkələr üzrə formalaşmış təkmil təcrübələr bu göstəricinin 0,5-1,5% intervalında dəyişdiyini göstərir. Vergi orqanlarının büdcədən kənar daxilolmaları hesabına maliyyələşdirilən qeyri-yaşayış binalarının tikintisinə xərclənən vəsaitlər nəzərə alınmadan belə vergi və gömrük orqanları üzrə ümumi xərclərin yığıma qarşı faiz nisbəti 2018-2020-ci illər ərzində 1,6%-dən 2,0%-dək yüksəlmişdir ki, bu artım meylidə müsbət qiymətləndirilə bilməz.

3.1.23 Könüllü bəyanətmə səviyyəsinin artması vergi nəzarəti tədbirlərinin sayının artması ilə deyil azalması ilə müşayiət olunur ki, bu da vergi inzibatchılığı çərçivəsində risklərin idarə olunması sisteminin səmərəlilik meyarları baxımından düzgün inkişaf yolunda olduğunu deməyə əsas verir.

Dövlət Vergi Xidmətinin hesabatlarına əsasən 2020-ci ildə vergilərin və digər icbari öhdəliklərin könüllü bəyanətmə səviyyəsi (verginin əsas məbləği üzrə ümumilikdə hesablanmış vəsaitin tərkibində vergi ödəyiciləri tərəfindən bəyan edilmiş vəsaitlərin xüsusi çəkisi) əvvəlki ilə müqayisədə 18,5 faiz bəndi, mütləq həcmdə isə 2305247,7 min manat (31,6%) məbləğində artaraq, müvafiq olaraq 76,0%-dək və 9594816,6 min manatadək yüksəlmişdir ki, bu da real sektor üzərində vergi inzibatchılığının əsas hədəf göstəricilərinin hesabat ilindəki müsbət meyllərini göstərir.

Cədvəl 17. Vergi orqanları xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin olunan gəlirlərin tədiyyə növləri səviyyəsində yığım faizi, min manatla

Göstəricilər		Tədiyyələrin əsas məbləği üzrə borc	Artıq ödəmə	Tədiyyələrin əsas məbləği üzrə hesablanmış məbləğ	Azalmış məbləğ	Yığılmış məbləğ (dövlət büdcəsinə ödənilmiş)	Fərq (7-(5-6))	Yığım faizi (borc və artıq ödəmələr nəzərə alınmadan, $7/(5-6)*100$)
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Bütün tədiyyələr üzrə cəmi	ilin əvvəli	824 278,4	1 760 784,5	X	X	X	X	X
	ilin sonu	1 025 581,3	1 807 286,7	X	X	X	X	X
2020-ci il üzrə				12 297 171,7	4 900 913,6	7 387 184,6	-9 073,5	99,9

fiziki şəxslərin gəlir vergisi	X	X	1 340 872,8	192 284,9	1 150 972,5	2 384,6	100,2
hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi	X	X	4 002 551,8	1 064 799,8	2 351 721,8	-586 030,2	80,1
əlavə dəyər vergisi	X	X	4 778 620,3	3 359 325,5	2 076 844,2	657 549,4	146,3
aksizlər	X	X	806 652,5	17 108,9	754 700,5	-34 843,1	95,6
hüquqi şəxslərin əmlak vergisi	X	X	321 729,7	44 546,8	186 771,8	-90 411,1	67,4
torpaq vergisi	X	X	47 910,5	2 504,8	40 811,4	-4 594,3	89,9
yol vergisi	X	X	68 221,2	69,4	68 221,0	69,2	100,1
mədən vergisi	X	X	136 014,2	251,7	130 193,5	-5 569,0	95,9
sadələşdirilmiş vergi	X	X	369 081,4	46 292,1	308 877,5	-13 911,8	95,7
dövlət rüsumu	X	X	202 082,4	28 891,2	149 001,4	-24 189,8	86,0
sair daxilolmalar	X	X	223 435,1	144 838,5	169 069,1	230 827,0	215,1

Cədvəl müxtəlif hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Hesablama Palatasının büdcə gəlirlərinin hesabatlılığına əsaslanan qiymətləndirmələrinə əsasən qeyri-neft ÜDM-ə nisbətə vergi və gömrük orqanları tərəfindən qeyri-neft sahələrindən təmin olunan gəlirlərin faiz nisbəti 2020-ci ilin nəticələrinə görə 18,7% (50792,5 mln. manata qarşı 9523,3 mln. manat) təşkil etmişdir ki, bu da 2018-ci ilin göstəricisini 0,8 faiz bəndi üstələsə də 2019-cu ilə nisbətən 0,7 faiz bəndi azalmışdır. Əsas fiskal qurumların qeyri-neft sektoru üzrə büdcə yığımlarının ÜDM-ə qarşı faiz nisbətinin yüksəlməsini səngidən əsas (konseptual) səbəblər bir tərəfdən inzibatçılıqda təkmilləşdirməyə ehtiyac olan tərəflərin mövcudluğu ilə bağlıdırsa, digər tərəfdən qanunvericiliklə tətbiq olunan genişəhatəli güzəşt və azadolmaların səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi üçün praktiki əhəmiyyət kəsb edən işlərin yerinə yetirilməməsi ilə əlaqədardır.

Qeyri-leqal məşğulluğun rəsmi əmək münasibətlərinə transformasiyasını hədəfləyən qanunvericiliyə uyğun vergi güzəştinin *(neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi ödəyicilərində işləyən fiziki şəxslərin muzzdlu işdən aylıq gəlirlərinin 8,0 min manatadək olan hissəsinin 2019-cu ildən 7 il müddətində gəlir vergisindən azad olunması)* əmək münasibətləri üzrə uçotu şəffaf olan yüksək rentabelli vergi ödəyicilərinə (banklar, sığorta təşkilatları, rabitə operatorları və s. iri vergi ödəyiciləri) də tətbiq olunması bu segment üzrə güzəştlərin səmərəliliyindən daha çox büdcə itkilərinin qiymətləndirilməsini zəruri edir.

3.2. Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin tədiyyələr üzrə icra vəziyyətinin təhlilinin əsas nəticələri

3.2.1 Dövlət büdcəsinin vergi gəlirlərinin icra vəziyyəti

3.2.1.1 Dövlət Vergi Xidməti və Dövlət Gömrük Komitəsi xətti ilə toplanan dövlət büdcəsinin vergi gəlirləri üzrə müəyyən edilmiş proqnoz artıqlaması ilə icra olunmuş, əvvəlki illə müqayisədə vergi gəlirlərinin azalmasına baxmayaraq ÜDM-in daha yüksək tempə azalması səbəbindən bu gəlirlərin ÜDM-ə nisbət göstəricisində artım müşahidə edilmişdir.

Vergi gəlirləri (qanun layihəsinin 1.1., 1.2., 1.3., 1.4., 1.5., 1.6., 1.7., 1.8. və 1.9.-cu maddələri səviyyəsində daxilolmalar nəzərdə tutulur) 9750000,0 min manat məbləğində proqnoz 9990747,4 min manat və ya 102,5% səviyyəsində yerinə yetirilmiş, 2019-cu ilə nisbətən 421071,8 min manat və ya 4,0% azalmışdır. Vergi gəlirlərinin ÜDM-ə qarşı faiz nisbəti 2019-cu illə müqayisədə 1,1 faiz bəndi artaraq 13,8%-dək yüksəlmişdir ki, bu da ÜDM-in daha yüksək tempə azalması ilə izah olunur.

Əvvəlki illə müqayisədə 2020-ci ildə vergi gəlirlərinin tərkibində vergi orqanları xətti ilə daxilolmalar 7069114,1 min manat təşkil etməklə 43558,6 min manat (0,6%) azalmış, gömrük orqanları xətti ilə daxilolmalar isə 2921633,3 min manat təşkil etməklə 377512,9 min manat (11,4%) azalmışdır.

2020-ci il ərzində dövlət büdcəsinə daxil olmuş 9990747,4 min manat məbləğində vergi gəlirlərinin 48,2%-i əlavə dəyər vergisinin, 23,5%-i hüquqi şəxslərin mənfəət vergisinin, 11,5%-i fiziki şəxslərin gəlir vergisinin, 9,0%-i aksizlərin, 3,1%-i sadələşdirilmiş verginin, 1,9%-i hüquqi şəxslərin əmlak vergisinin, 1,3%-i mədən vergisinin, 1,0%-i yol vergisinin, 0,5%-i isə torpaq vergisinin payına düşmüşdür.

Vergi və gömrük orqanları üzrə vergi gəlirlərinin azalmasının tədiyyə növləri səviyyəsində əsas mənbələri barədə Rəyin "Dövlət büdcəsi gəlirlərinin əsas mənbələr və sektorlar üzrə icra vəziyyəti və inzibatçılığın qiymətləndirilməsi" bölməsində müvafiq şərhlər verilmişdir.

Vergi gəlirlərinin artım tempini səngidən əsas amillərin aradan qaldırılması (pandemiya şəratindən asılı olmayaraq) bir tərəfdən inzibatçı qurumların (maliyyə, vergi, gömrük, əmlak, torpaq və s.) avtonom qaydada inkişaf edən rəqəmsal infrastrukturunun vahid korporativ məqsədlər çərçivəsində inteqrasiyasının sürətləndirilməsini tələb edirsə, digər tərəfdən sosial və təşviqedicilik xarakter daşıyan vergi güzəşt və azadolmalarının tətbiqi müddətində qarşıya qoyulan hədəflərə nail olunmasından asılı olaraq (yəni, güzəşt və azadolmaların səmərəliliyinin) qanunvericilikdə korrektələri edilməsini şərtləndirir.

Dövlət büdcəsinin (dövlət büdcəsinin gəlirlərinin) əsas iqtisadi mahiyyəti gəlirlərin bölgüsü və təkrar bölgüsü prosesinin optimal tənzimlənməsindən ibarətdir ki, burada da Vergi Məcəlləsinin 3.1-ci maddəsində də qeyd edildiyi kimi vergilər haqqında qanunvericilik vergitutmanın ümumi, bərabər və ədalətli olmasına əsaslanmalıdır.

Qüvvədə olan vergi qanunvericiliyi çərçivəsində neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi ödəyicilərində muzzdla çalışan işçilərin gəlirlərinin 8,0 min manatadək olan hissəsinin fiziki şəxslərin gəlir vergisindən azad olunmasının əmək münasibətləri şəffaf olan yüksək rentabelli kommersiya qurumlarına (banklar, sığorta təşkilatları, rabitə operatorları və s.) da aid edilməsi, uzun müddət ərzində səmərəliliyi hal-hazırədəki qiymətləndirilməyən genişəhatəli təşviqedici vergi güzəşt və azadolmalarının tətbiqinin davam etdirilməsi vergitutmanın ədalətlik meyarlarına cavab verə bilməz.

Büdcə hesabatlılığı baxımından vergi güzəşt və azadolmalarının dövlət büdcəsinin xərclərinə (vergi xərclərinə) bərabər tutulmaqla faktiki mütləq həcmli barədə məlumatların dövlət büdcəsinin icrası ilə əlaqədar təqdim edilən müvafiq sənədlərin tərkibinə daxil edilməsi istiqamətində qanunvericilik aktlarına zəruri əlavə və dəyişikliklərin edilməsi məsələləri də aktual olaraq qalmaqdadır.

3.2.1.2 Hesabat ilində pandemiya ilə mübarizə tədbirlərinin həyata keçirilməsi fonunda hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən pul vəsaitlərinin nağd qaydada bank hesablarından çıxarılmasına görə ödənilmiş sadələşdirilmiş vergi məbləğinin əvvəlki ilə müqayisədə artması Hesablama Palatası tərəfindən dövlət maliyyəsi üçün potensial risk mənbəyi kimi dəyərləndirilir.

2019-cu ilə müqayisədə 2020-ci ildə hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən pul vəsaitlərinin nağd qaydada bank hesablarından çıxarılmasına görə ödənilmiş sadələşdirilmiş verginin (1,0% dərəcəsi ilə tətbiq olunan) məbləği 3159,8 min manat və ya 8,6% artaraq 40068,0 min manata (o cümlədən, hüquqi şəxslər üzrə 694,4 min manat və ya 2,0% artaraq 35989,0 min manata, fiziki şəxslər üzrə isə 2465,4 min manat və ya 2,5 dəfə artaraq 4079,0 min manata) çatmışdır.

Dövlət büdcəsinin qeyd olunan mənbədən daxilolma həcminə adekvat hesablanmaqla hüquqi və fiziki şəxslər (əhali sektoru (o cümlədən, payçılara nağdsız köçürülən dividend məzmunlu ödənişlərin nağdlaşdırılması) istisna olmaqla) tərəfindən nağd qaydada bank hesablarından çıxarılmış pul vəsaitlərinin 2020-ci ildə ümumilikdə 4,0 mlrd. manat civarında olmasını demək olur ki, bu da 2019-cu ilin eyni göstəricisindən 8,1% (0,3 mlrd. manata yaxın), 2020-ci ilin proqnozundan isə 17,6% (0,6 mlrd. manata yaxın) çoxdur. Göründüyü kimi, hesabat ili ərzində hüquqi və fiziki şəxslər tərəfindən bank hesablarından orta aylıq hesabla çıxarılan vəsaitin həcmi 333,3 mln. manatadək yüksəlmişdir.

Eyni zamanda, Azərbaycan Respublikasının Mərkəzin Bankının məlumatları sahibkarlıq subyektləri tərəfindən bank hesablarından çıxarılan pul vəsaitləri ilə yanaşı payçıların dividendlərinin nağdlaşdırılması əməliyyatlarının həcmnin də kifayət qədər yüksək olduğunu deməyə əsas verir. Belə ki, Mərkəzi Bankın məlumatlarına əsasən 2019-cu ilin sonuna olan göstəricilərlə müqayisədə 2020-ci ilin sonuna dövrüdə olan nağd pullar 1434,2 mln. manat və ya 13,8% artaraq 11839,7

mln. manatadək, banklardan kənarda nağd pulun həcmi isə 1,27 mlrd. manat və ya 13,4% artaraq 10773,4 mln. manatadək yüksəlmişdir.

2020-ci ilin nəticələri həтта pandemiya ilə mübarizə tədbirləri çərçivəsində iqtisadi qapanmaların tətbiqi, ticarət şəbəkələri üzrə insanların hərəkətinin məhdudlaşdırılması və ölkə üzrə nağdsız əməliyyatların həcmnin əhəmiyyətli yüksəldiyi şəraitdə belə nağdlaşdırılan vəsaitin həcmnin əvvəlki illərə nisbətən yenə də artdığını göstərir. Nağdlaşdırılan vəsaitin illər üzrə davamlı artması xüsusilə vergi orqanları xətti ilə vergi gəlirlərinin yığılı prosesində öhdəliklərdən yayınma risklərinin əhatə dairəsinin genişlənməsini göstərməklə yanaşı nağd mübadilə əməliyyatlarında manatla təklifi artırmaqla manatın sərbəst dönerli əsas valyutalara qarşı dayanıqlılığına da müəyyən təzyiqlər yaradır.

Belə ki, Mərkəzi Bankın məlumatlarına əsasən 2020-ci ildə nağd xarici valyuta ilə mübadilə əməliyyatları üzrə satış həcmnin alış həcmi üstələməsi səviyyəsi ABŞ dolları üzrə 2,96 dəfə (3374,1 mln. ABŞ dollarına qarşı 1139,3 mln. ABŞ dolları) və Avro üzrə 3,0 dəfə (234,4 mln. avroya qarşı 76,9 mln. avro) təşkil etmişdir.

3.2.1.3 Hesabat ilində fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə proqnoz artıqlaması ilə yerinə yetirilmiş, bu vergi üzrə yığımlarda son iki ildə müşahidə edilən azalma tendensiyası artım tendensiyası ilə əvəz olunmuş, büdcə gəlirlərinin bu növünün ayrı-ayrı təsnifatları üzrə icra səviyyəsi fərqli olmuşdur.

Büdcə gəlirlərinin tərkibində əhəmiyyətli xüsusi çəkiyə malik olan *fiziki şəxslərin gəlir vergisi* üzrə 2020-ci il üçün müəyyən olunmuş 1130000,0 min manat proqnoz 1150972,5 min manat məbləğində 101,9% səviyyəsində, yəni proqnozlaşdırıldığından 20972,5 min manat çox olmaqla icra olunmuşdur.

Bu vergi üzrə faktiki daxilolmanın xüsusi çəkisi dövlət büdcəsinin ümumi gəlirlərinin 4,7%-ni, Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin isə 15,6%-ni təşkil etmişdir (Cədvəl 18).

Cədvəl 18. Fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə proqnoz və icra göstəriciləri, min manatla

Büdcə gəlirlərinin təsnifat kodları	Büdcə gəlirlərinin təsnifat adları	2020-ci il						
		proqnoz (düzüsləşdirilmiş)	icra	icra faizi	müqayisə			
					2018-ci ilin icrasına nisbətən		2019-cu ilin icrasına nisbətən	
					məbləğlə	%-lə	məbləğlə	%-lə
111,100	FİZİKİ ŞƏXSLƏRİN GƏLİR VERGİSİ	1,130,000.0	1,150,972.5	101.9%	155,044.0	115.6	198,851.3	120.9
111,110	MUZDLU İŞLƏ ƏLAQƏDAR GƏLİR VERGİSİ	1,043,000.0	1,046,948.5	100.4%	100,287.8	110.6	177,620.4	120.4

111,120	MUZDLU İŞƏ AİD OLMAYAN FƏALİYYƏTDƏN GƏLİR VERGİSİ	54,000.0	65,434.4	121.2%	27,575.2	172.8	20,279.3	144.9
111,130	FİZİKİ ŞƏXSLƏRİN DİGƏR GƏLİRLƏRİNDƏN GƏLİR VERGİSİ	33,000.0	38,589.5	116.9%	27,180.8	338.2	951.5	102.5

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Ümumilikdə proqnozun 20972,5 min manat və ya 1,9% çox olmaqla icra olunmasına baxmayaraq büdcə gəlirlərinin bu növünün ayrı-ayrı təsnifatları üzrə təhlillər nəticəsində göstəricilərdə bəzi kənarlaşmalar müəyyən edilir.

Büdcə gəlirlərinin proqnozlaşdırılması ilə bağlı vergi orqanlarının təqdim etdiyi məlumatlara əsasən 2019-cu ildə ölkədə neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi ödəyiciləri üzrə aylıq gəliri 8000 manatdan artıq olan muzzdlu işçilərin sayı 4626 nəfər, onlardan büdcəyə daxil olmuş gəlir vergisinin məbləği isə 24031,3 min manat təşkil etmişdir. Göstəricilərin təhlili nəticələrinə əsasən müəyyən edilir ki, 2019-cu ildə bu şəxslər üzrə 1 nəfərin aylıq gəliri orta hesabla ((24031,3 min/12 ay/14%/4626 nəfər)+8000,0) 11,1 min manat təşkil etdiyi halda, Koronavirus infeksiyasını ilə əlaqədar pandemiya şəraitində bu şəxslər üzrə 1 nəfərin aylıq gəliri orta hesabla ((40000,0 min/12 ay/14%/4626 nəfər)+8000,0) 2,0 min manat artıq olmaqla 13,1 min manat məbləğində proqnozlaşdırılmışdır. Büdcəyə bu mənbədən faktiki daxil olmuş məbləğ belə şəxslərin saylarının il ərzində dəyişməz qaldığı halda onların gəlirlərinin əvvəlki illə müqayisədə təqribən 3,5 dəfə artması kimi qiymətləndirməsinə əsas verir.

Qeyd etmək lazımdır ki, aylıq gəliri 8000 manatdan artıq olan muzzdlu işçilərin saylarının və ya onların gəlirlərinin belə kəskin şəkildə dəyişməsi 2020-ci ildə Pandemiya ilə mübarizə çərçivəsində ölkədə əsasən qeyri-dövlət sektorunu əhatələməklə pandemiya zərər çəkmiş sahələrdə çalışan muzzdlu işçilərin əməkhaqqılarının müəyyən hissəsinin ödənilməsi (iş yerlərinin azaldılmaması məqsədilə) ilə bağlı qeyri-dövlət sektoruna dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına 206,9 milyon manat məbləğində maliyyə dəstəyinin göstərilməsi fonunda baş vermişdir.

Bundan əlavə 2020-ci il üzrə dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı Hesabatda fiziki şəxslərdən gəlir vergisi üzrə 2019-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə büdcəyə 198,9 milyon manat və ya 20,9% çox vəsaitin daxil olması ölkədə qeyri-rəsmi məşğulluq səviyyəsinin azaldılması üzrə tədbirlərlə, o cümlədən əmək münasibətlərinin şəffaflaşması, yeni iş yerlərinin açılması ilə əlaqələndirilməsinə baxmayaraq yuxarıda qeyd edildiyi kimi, 01.01.2019-cu il tarixdən etibarən Vergi Məcəlləsində 7 il müddətində neft-qaz sahəsində fəaliyyəti olmayan və qeyri-dövlət sektoruna aid edilən vergi ödəyicilərinə muzzdlu işləyən fiziki şəxslərin aylıq gəlirləri 8000 manatadək olduqda gəlir vergisindən azad olmanın müəyyən edilməsi artımın bu şəkildə əsaslandırılmasına tam cavab vermir.

Digər mənbə - 111116 təsnifat kodlu "Səhmlərinin və ya paylarının 51 və daha artıq faizi birbaşa və ya dolayısı ilə dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərdə işləyənlərin muzzdlu işlə əlaqədar əldə etdikləri gəlirlərindən gəlir vergisi" üzrə proqnozun 53578,9 min manat kəsrlə, 168421,1 min manat səviyyəsində icra edilməsi və 2019-cu illə müqayisədə bu mənbə üzrə büdcəyə daxil olmuş 16,7%

az vəsait yığılması və bu halın 2020-ci il üzrə ölkə iqtisadiyyatında muzzla çalışan işçilərin orta aylıq nominal əmək haqqının 2019-cu ilə nisbətən 11,4% artaraq 707,3 manat təşkil etməsi fonunda baş verməsi bu istiqamətdə inzibatçılığın gücləndirilməsinə əsas yaradır.

Dövlət Vergi Xidmətinin hesabat məlumatlarına əsasən 2020-ci ildə fiziki şəxslərin gəlir vergisi üzrə hesablanmış məbləğlər (azaldılmış 192284,9 min manat məbləğlər nəzərə alınmaqla verginin əsas məbləği üzrə) 1150743,4 min manat, büdcəyə daxil olmuş məbləğ isə 1150972,5 min manat təşkil etmişdir ki, nəticədə hesablamağa nisbətə faktiki daxilolmanın təmin edilməsi nisbəti 100,0%-ə bərabər olmuşdur. Hesablamağa nisbətə dövlət büdcəsinə bu vergi növü üzrə yığımın təmin edilməsi nisbəti 2019-cu ildə 93,0%, 2018-ci ildə isə 91,2% təşkil etmişdir.

Hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə podratçı və yerli və xarici subpodratçı təşkilatlarda muzzdu işlə əlaqədar əldə edilən gəlirlərdən gəlir vergisi üzrə proqnozlar 2019-cu ildən fərqli olaraq 2020-ci ildə artıqlaması ilə icra edilmişdir. Belə ki, hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə podratçı və yerli və xarici subpodratçı təşkilatlarda muzzdu işlə əlaqədar əldə edilən gəlirlərdən gəlir vergisi üzrə 2019-cu ildə 267569,9 min manat vəsait daxil olmasına baxmayaraq, 2020-ci ildə bu mənbədən daxilolmanın məbləği 304584,6 min manat təşkil etməklə əvvəlki ilə müqayisədə 13,8% artmışdır. Qeyd edək ki, bu göstəricilər Azərbaycanın “Azeri Light” markalı yüngül neftinin bir barrelinin orta satış qiymətinin 2019-cu ildə 66,79 ABŞ dolları və 2020-ci ildə 43,7 ABŞ dolları təşkil etməsi fonunda formalaşmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, 2019-cu il üzrə dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı Maliyyə Nazirliyinin məlumatlarında bu mənbədən daxilolmaların azalması hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə podratçı və xarici subpodratçı təşkilatlarda muzzdu işlə əlaqədar əldə edilən gəlirlərdən gəlir vergisi üzrə Hasilatın Pay Bölgüsü Sazişləri, xüsusilə də “Azəri və Çıraq yataqlarının və Güneşli yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü Saziş”i çərçivəsində və “Şah Dəniz” layihəsi ilə bağlı işlərin yekunlaşması ilə əlaqədar bu sahədə fəaliyyət göstərən vergi ödəyicilərinin işçi saylarında ixtisarlar edilməsi və xarici subpodratçıların sayında azalmaların baş verməsi ilə əlaqələndirilmişdir. Həmçinin göstərilmişdir ki, bir çox şirkətlər tərəfindən öz xərclərini optimallaşdırmaq məqsədilə işçi heyətinin sayını azaltmaqla yanaşı, xarici subpodratçıların əvvəlki dövrlərdə olduğu kimi cəlb edilməsinə zərurət yaranmamışdır. Azərbaycanın “Azeri Light” markalı yüngül neftinin bir barrelinin orta satış qiymətinin 2019-cu ilə müqayisədə 2020-ci ildə təqribən 53% aşağı düşməsi halında bu mənbələrdən büdcəyə daxil olmuş vəsaitin 13,8% və ya 37014,7 min manat artması bu mənbələrdən gəlirlərin proqnozlaşdırılması zamanı daha əhatəli araşdırmaların aparılmasını zəruri edir.

Bundan əlavə, vergi qanunvericiliyində hər-hansı məhdudlaşdırıcı normaların mövcud olmaması səbəbindən muzzdu işlə əlaqədar əldə edilən gəlirlərdən gəlir vergisi üzrə hesablanmış öhdəliklərin əlavə dəyər vergisi və ya digər vergilərdən yaranan artıqödəmə məbləğlərinin hesabına əvəzləşdirilərək dövlət büdcəsinə köçürülməməsi kimi hallar hələ də aradan qaldırılmamışdır ki, bu da fiziki şəxslərin muzzdu işlə əlaqədar gəlirlərindən gəlir vergisi üzrə daxilolmaların həcminə mənfi təsir göstərir. Bu barədə Hesablama Palatasının əvvəlki rəylərində də müvafiq şərhlər verilmişdir.

Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, "Azərbaycan Respublikasının vahid büdcə təsnifatının təsdiq edilməsi barədə" Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2018-ci il 11 oktyabr tarixli 440 nömrəli Qərarında dəyişikliklər edilərək 2020-ci il 4 mart tarixindən etibarən Dövlətə məxsus fondlardan maliyyələşən digər orqan və qurumlarda işləyənlərin muzzdlu işlə əlaqədar əldə etdikləri gəlirlərindən gəlir vergisi adı altında yeni təsnifatın əlavə edilməsinə baxmayaraq büdcə gəlirlərinin hesabatlılığında bu mənbə üzrə proqnoz və icra göstəriciləri əks etdirilməmişdir.

Eyni zamanda, məlum olduğu kimi, vergi qanunvericiliyinə edilmiş əlavə və dəyişikliklərlə əlaqədar olaraq 2019-cu ildən etibarən sadələşdirilmiş vergi ödəyicilərinin əhatə dairəsi kifayət qədər məhdudlaşdırılmışdır ki, bu da fiziki şəxslərin gəlir vergisi ödəyicilərinin dövlət büdcəsinə ödədikləri vergilərin (fiziki şəxslərin digər gəlirlərindən gəlir vergisi üzrə təsnifat kodunun təmsalında) əvvəlki illərlə müqayisədə artması ilə nəticələnmişdir.

3.2.1.4 Hesablama Palatası rezident müəssisələrin (hüquqi şəxslərin) mənfəət vergisi və fiziki şəxslərin muzzdlu işə aid olmayan gəlirlərindən gəlir vergisi üzrə ümumi (yəni, rezident şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi) büdcə ödənişlərinin Azərbaycan Respublikasında mallara (iş və xidmətlərə) görə cəmi rezidentlərin əlavə dəyər vergisi üzrə büdcə daxilolmaları ilə müqayisəsi zamanı rezidentlərin mənfəət (gəlir) vergisinin artmasının 2019-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə adekvatlıq təşkil etmədiyi qənaətidədir.

Büdcə gəlirlərinin tərkibində əhəmiyyətli paya malik digər vergi növü olan – *mənfəət vergisi* üzrə 2020-ci il üçün müəyyən olunmuş 2267700,0 min manat proqnoz 2351721,8 min manat və ya 103,7% səviyyəsində icra olunmuşdur (Cədvəl 19).

Cədvəl 19. Hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi üzrə proqnoz və icra göstəriciləri, min manat

Büdcə gəlirlərinin təsnifat kodları	Büdcə gəlirlərinin təsnifat adları	2020-ci il						
		proqnoz (düzüsləşdirilmiş)	icra	icra faizi	müqayisə			
					2018-ci ilin icrasına nisbətən		2019-cu ilin icrasına nisbətən	
					məbləğlə	%-lə	məbləğlə	%-lə
111200	HÜQUQİ ŞƏXSLƏRİN MƏNFƏƏT (GƏLİR) VERGİSİ	2,267,700.0	2,351,721.8	103.7%	-147,926.4	94.1	-194,266.2	92.4
111210	Rezident hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi	947,500.0	1,071,481.5	113.1%	432,799.5	167.8	112,458.7	111.7
111220	Qeyri-rezident müəssisələrin Azərbaycan Respublikasında daimi nümayəndəliyi ilə bağlı olan gəlirlərdən vergi	337,200.0	225,447.8	66.9%	-22,838.0	90.8	-18,865.8	92.3

111230	Hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə podratçı tərəflərin mənfəət vergisi	550,000.0	603,749.4	109.8%	-486,638.0	55.4	-250,574.5	70.7
111240	Hasilatın pay bölgüsü sazişləri üzrə xarici subpodratçıların mənfəət vergis	140,000.0	149,710.0	106.9%	-41,920.1	78.1	-24,722.7	85.8
111250	Dividendlərdən, faizlərdən, icarədən və royaltidən əldə olunan gəlirlərdən və mənbəyi Azərbaycan Respublikasının ərazisində olan digər gəlirlərdən gəlir vergis	291,000.0	300,839.6	103.4%	-22,190.6	93.1	-13,055.5	95.8
111270	Sahibkarlıq fəaliyyətindən gəlir əldə edən qeyri- kommersiya təşkilatlarının mənfəət vergisi	2,000.0	493.6	24.7%	-7,139.4	6.5	493.6	

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi üzrə büdcə daxilolmalarının 45,6%-ni təşkil edən rezident hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi üzrə vergi ödəyicilərinin ödənişləri 1071481,5 min manat təşkil etməklə 2019-cu ilə müqayisədə 112458,7 min manat və ya 11,7% artmışdır.

Qeyd edək ki, göstəricilərin bu şəkildə formalaşması 8 may 2020-ci il tarixində əsas etibari ilə pandemiya ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında qəbul edilmiş Qanuna əsasən Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinə yeni – “Koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində iqtisadi şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsi ilə əlaqədar tətbiq edilən müvəqqəti vergi rejimi” adlı XVIII fəsil əlavə edilməsi və Fəslin müddəalarına əsasən Vergi Məcəlləsinin 222.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan fəaliyyəti həyata keçirən vergi ödəyicilərinə bir sıra güzəştlərin və azadolmaların verilməsi fonunda baş vermişdir.

Vergi Məcəlləsinin qeyd edilən Fəslində mənfəət vergisi ilə bağlı hesabatların təqdim edilməsi və vergilərin büdcəyə ödənilməsi ilə əlaqədar nəzərdə tutulmuşdur ki, Məcəllənin 222.5-ci maddəsində göstərilən fəaliyyəti həyata keçirən şəxslərə, o cümlədən əvvəlki vergi ilində fəaliyyəti olmayan və növbəti vergi ilində fəaliyyət göstərən şəxslərə bu Məcəllənin 151-ci və 201-ci maddələrinə uyğun olaraq cari vergi ödəmələri üzrə hesablamaların və cari vergi ödəmələri ilə bağlı arayışların vergi orqanına təqdim edilməsinə dair müddəalar tətbiq edilmir və müvəqqəti vergi rejiminin tətbiq edildiyi mikro sahibkarlıq subyekti olmayan vergi ödəyiciləri əvvəlki il üzrə mənfəət (gəlir) və əmlak vergisi hesabatlarını müvafiq olaraq bu Məcəllənin 149.2-ci və 201.5-ci maddələrinə əsasən təqdim edir, hesablanmış vergini cari ilin sentyabrın 1-dən gec olmayaraq ödəyirlər.

Göründüyü kimi, Vergi Məcəlləsinin qeyd edilən müddəaları cari vergi ödəmələri üzrə hesablamalar və ödəmələrlə bağlı geniş vergi ödəyicisi kütləsinə güzəşt hüququ tanımasına baxmayaraq 2020-ci il üzrə dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı Maliyyə Nazirliyinin Hesabatında qeyri-neft sektorundan mənfəət vergisi üzrə 2019-cu ilə müqayisədə 2020-ci ildə büdcəyə 105,3 milyon

manat və ya 7,3% çox vəsaitin daxil olması vergi ödəyiciləri tərəfindən avans şəkilində vergi ödəmələri ilə əsaslandırılmışdır.

Azadolmalar və güzəştlər olaraq isə Məcəllənin 222.5-ci maddəsində göstərilən fəaliyyəti həyata keçirən şəxslərə aşağıdakı mənfəət vergisi üzrə güzəşt və azadolmalar olaraq əldə edilən mənfəətin (gəlirin) 75 faiz və Məcəllənin 222.5-ci maddəsində göstərilən fəaliyyəti həyata keçirən şəxslər tərəfindən bu Məcəllənin 124-cü maddəsi üzrə fiziki şəxslərdən icarəyə götürülən daşınmaz əmlaklar üzrə ödəmə mənbəyində tutulan verginin məbləğinin 50 faiz azaldılması, müvəqqəti vergi rejimi müddətində əhalinin həyat və sağlamlığının qorunması məqsədilə vergi ödəyicisi tərəfindən həyata keçirilən zəruri profilaktik, o cümlədən dezinfeksiya tədbirlərinə görə çəkilmiş və bu Məcəllə ilə müəyyən edilmiş qaydada sənədləşdirilmiş xərclər məhdudiyyət nəzərə alınmadan gəlirdən çıxılması nəzərdə tutulmuşdur.

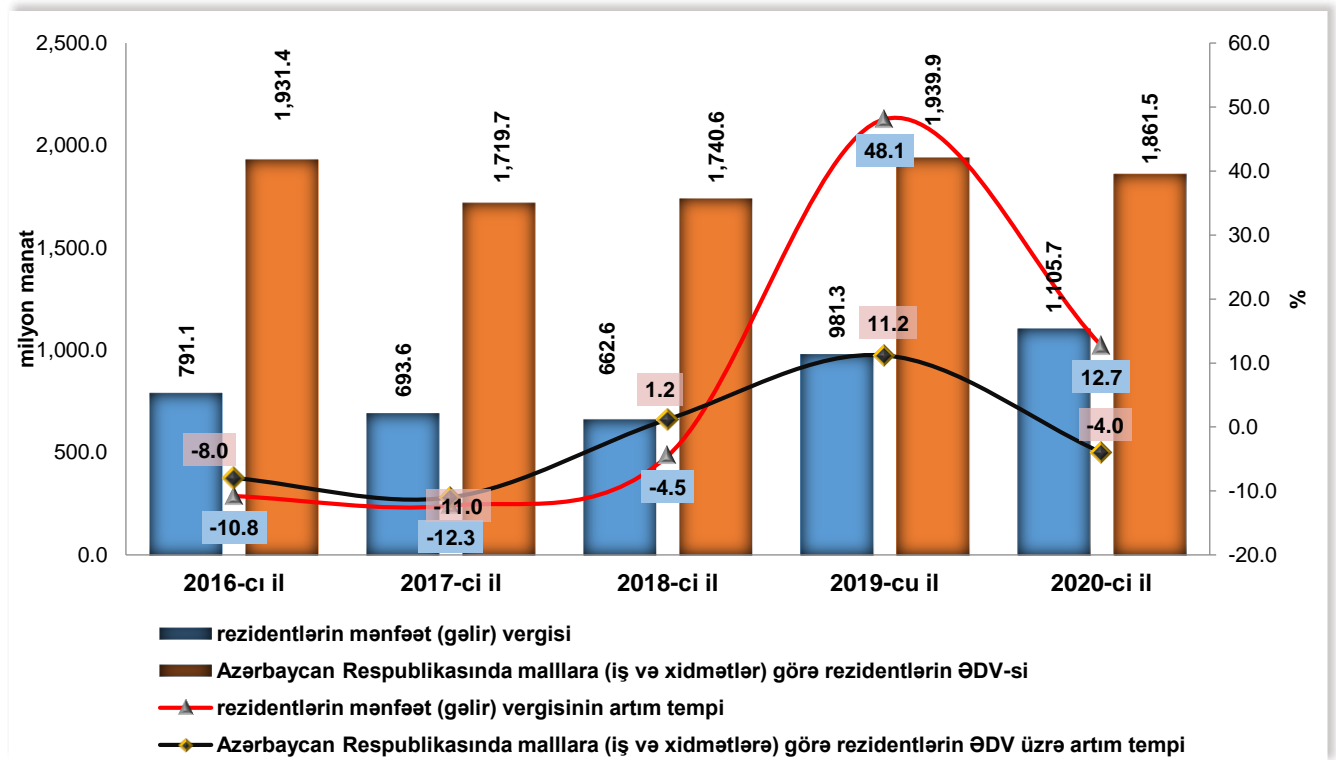
Hesablama Palatası olaraq hesab edirik ki, yuxarıda qeyd etdiyimiz XVIII Fəslin müddəalarının Vergi Məcəlləsinin 222.5-ci maddəsində nəzərdə tutulan fəaliyyət sahələrinə görə məhdudiyyət qoyulmadan tətbiq edilməsi, hesabat ilinin yekununa görə zərərə məruz qalmamış, əksinə gəlirləri stabil qalmış və ya artan şəxslərə güzəştlərin tətbiq edilməsi məsələlərindən sui-istifadəyə risklər yaradır.

Rezident müəssisələrin (hüquqi şəxslərin) mənfəət vergisi və fiziki şəxslərin maddəli işə aid olmayan gəlirlərindən gəlir vergisi üzrə ümumi (yəni, rezident şəxslərin mənfəət (gəlir) vergisi) büdcə ödənişlərinin Azərbaycan Respublikasında mallara (iş və xidmətlərə) görə cəmi rezidentlərin əlavə dəyər vergisi üzrə büdcə daxilolmaları ilə müqayisəsi zamanı rezidentlərin mənfəət (gəlir) vergisinin artmasının 2019-cu ilə müqayisədə 2020-ci ildə adekvatlıq təşkil etmədiyi müşahidə edilmişdir.

Belə ki, 2020-ci ildə mallara (iş və xidmətlərə) görə cəmi rezidentlərin əlavə dəyər vergisi üzrə büdcə daxilolmalarının 2019-cu ilin analoji göstəriciləri ilə müqayisəsi zamanı müəyyən edilir ki, mənfəət (gəlir) vergisi üzrə büdcə ödənişləri 12,7% və ya 124,4 mln. manat artaraq 1105,7 mln. manata çatmasına baxmayaraq, ƏDV üzrə büdcə ödənişləri 4,0% və ya 78,4 mln. manat azalaraq 1861,5 mln manata enmişdir (Şəkil 21).

O cümlədən, Dövlət Neft Şirkəti istisna olmaqla 2020-ci ildə isə mallara (iş və xidmətlərə) görə digər rezidentlərin əlavə dəyər vergisi üzrə büdcə daxilolmalarının 2019-cu ilin analoji göstəriciləri ilə müqayisəsi zamanı müəyyən edilir ki, mənfəət (gəlir) vergisi üzrə büdcə ödənişləri 12,6% və ya 101935,2 min manat artaraq 912387,4 min manata çatmasına baxmayaraq, ƏDV üzrə büdcə ödənişləri 3,8% və ya 61812,6 min manat azalaraq 1645253,0 min manata enməklə adekvatlıq təşkil etməmişdir.

Şəkil 21. Rezidentlərin mənfəət (gəlir) vergisinin və Azərbaycan Respublikasında mallara (iş və xidmətlərə) görə rezidentlərin əlavə dəyər vergisinin dinamikası

Şəkil müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

3.2.1.5 Torpaq vergisi üzrə proqnoz artıqlaması ilə yerinə yetirilmiş, xüsusi mülkiyyətdə olan vergi ödəyiciləri üzrə hesablanmış torpaq vergisinin məbləğinin azalması büdcə gəlirlərinin bu vergi növü üzrə ümumi hesablanmış məbləğinin də azalmasını şərtləndirmiş, Hesablama Palatası müəyyən edilmiş proqnozun hesablanmış məbləğdən az olması fonunda dövlət büdcəsinə daha çox vəsaitin daxil olmasını diqqətə alaraq bu tədiyyə növü üzrə proqnozun əvvəlki ilə nisbətən azaldılmasının real potensiala qeyri-adekvat olduğu qənaətinədir.

Hesabat ilində torpaq vergisi üzrə müəyyən edilmiş 40000,0 min manat proqnoz 102,0% səviyyəsində icra olunaraq dövlət büdcəsinə 40811,4 min manat məbləğində vəsait daxil olmuşdur. Bu vergi növü üzrə daxil olan vəsaitin xüsusi çəkisi Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin 0,6%-ni təşkil etmişdir. Hesabat ilində qeyd olunan mənbədən daxilolmaların məbləği 2019-cu ilə müqayisədə isə 9215,4 min manat və ya 18,4% azalmışdır.

Qeyd edilməlidir ki, vergi orqanları tərəfindən təmin edilən büdcə gəlirləri barədə hesabatlara əsasən 2020-ci ildə hesablanmış torpaq vergisinin məbləği 47910,5 min manat (verginin əsas məbləği üzrə, 2504,8 min manat azalma nəzərə alınmadan) olmaqla 2019-cu ilə müqayisədə isə 1420,8 min manat və ya 3,0% az olmuşdur. 2020-ci ildə torpaq vergisi üzrə hesablamanın əvvəlki ilə nisbətən azalmasının əsas səbəbi xüsusi mülkiyyətdə olan vergi ödəyicilərinə hesablanmış torpaq vergisi ilə əlaqədar olmuşdur. Belə ki, 2020-ci ildə xüsusi mülkiyyətdə olan vergi ödəyiciləri üzrə

hesablanmış torpaq vergisinin məbləği 15057,5 min manat (verginin əsas məbləği üzrə) olmaqla 2019-cu ilin göstəricisindən 2074,6 min manat və ya 12,1% azalmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında 30 noyabr 2018-ci il tarixli 1356-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə edilmiş dəyişikliyə əsasən torpaq vergisi üzrə azadolmaların əhatəsi genişləndirilmişdir. Belə ki, Vergi Məcəlləsinə edilmiş dəyişikliyə əsasən 1 yanvar 2019-cu il tarixdən dövlətin adından yaradılan publik hüquqi şəxslərin (sahibkarlıq fəaliyyəti məqsədləri üçün istifadə olunan torpaqlar istisna olmaqla), mülkiyyətində və ya istifadəsində olan torpaqlar və fiziki və hüquqi şəxslərin istifadəsinə verilməmiş dövlət, meşə və su fondu torpaqları torpaq vergisini ödəməkdən azad olunmuşdur.

2020-ci ildə dövlət büdcəsinə torpaq vergisi təyinatı üzrə 40811,4 min manat vəsait daxil olmaqla həmin il üçün hesablanmış torpaq vergisinin 85,2%-ni təşkil etmişdir.

Eyni zamanda, təyinatı üzrə istifadə edilməyən torpaqlara görə torpaq vergisi ilə bağlı 2018-ci və 2019-cu illərdə büdcəyə vəsait daxil olmadığı halda bu mənbədən 2020-ci ildə dövlət büdcəsinə müəyyən olunmuş proqnozdan 2.9 dəfə çox olmaqla 879,7 min manat məbləğində vəsait mədaxil olunmuşdur.

2020-ci ildə hesablanmış torpaq vergisinin məbləğinin 45405,7 min manat (azalma nəzərə alınmaqla) olduğu, hüquqi şəxslərin torpaq vergisi üzrə 2020-ci il üçün müəyyən edilmiş 40000,0 min manat məbləğində proqnozun 102,0% səviyyəsində icra olunmaqla bu mənbədən dövlət büdcəsinə 40811,4 min manat məbləğində vəsaitin daxil olduğunu nəzərə alınaraq, bu tədiyyə növü üzrə proqnozun əvvəlki ilə nisbətən azaldılmasının real potensiala qeyri adekvat olduğunu deməyə əsas verməklə, hüquqi və fiziki şəxslərin torpaq vergisi üzrə vergi qanunvericiliyi ilə müəyyən edilmiş öhdəliklərin dövlət büdcəsinə cəlb olunması istiqamətində zəruri tədbirlərin gücləndirilməsini şərtləndirir.

3.2.1.6 ƏDV-yə cəlb edilən dövriyyələrin şəffaflaşması istiqamətində irəliləyişlərin əldə olunması və buna uyğun olaraq ödəmələrin artması həmin tədiyyə növü üzrə daxilolmaların 2020-ci ildə artımına şərait yaratsa da, qeyri-neft sektoru üzrə azalmaların əhəmiyyətli şəkildə artması diqqətə alınaraq Hesablama Palatası bu sahədə inzibatçılığın və nəzarətin effektivliyinin artırılmasına zərurət olduğu qənaətidədir.

Dövlət büdcəsinin gəlirlərinin formalaşmasında xüsusi əhəmiyyətə malik olan, eyni zamanda iqtisadi münasibətlərin inzibatçılığının təşkilində vacib alət olan *əlavə dəyər vergisi* üzrə 2020-ci il üçün müəyyən olunmuş 4598400,0 min manat proqnoz 4818329,3 min manat məbləğində olmaqla 104,8% səviyyəsində, yəni 219929,3 min manat artıqlaması ilə icra olunmuşdur (Cədvəl 20). Bu vergi üzrə faktiki daxilolmanın xüsusi çəkisi ümumilikdə dövlət büdcəsinin vergi gəlirlərinin 48,2%-ni təşkil etmişdir.

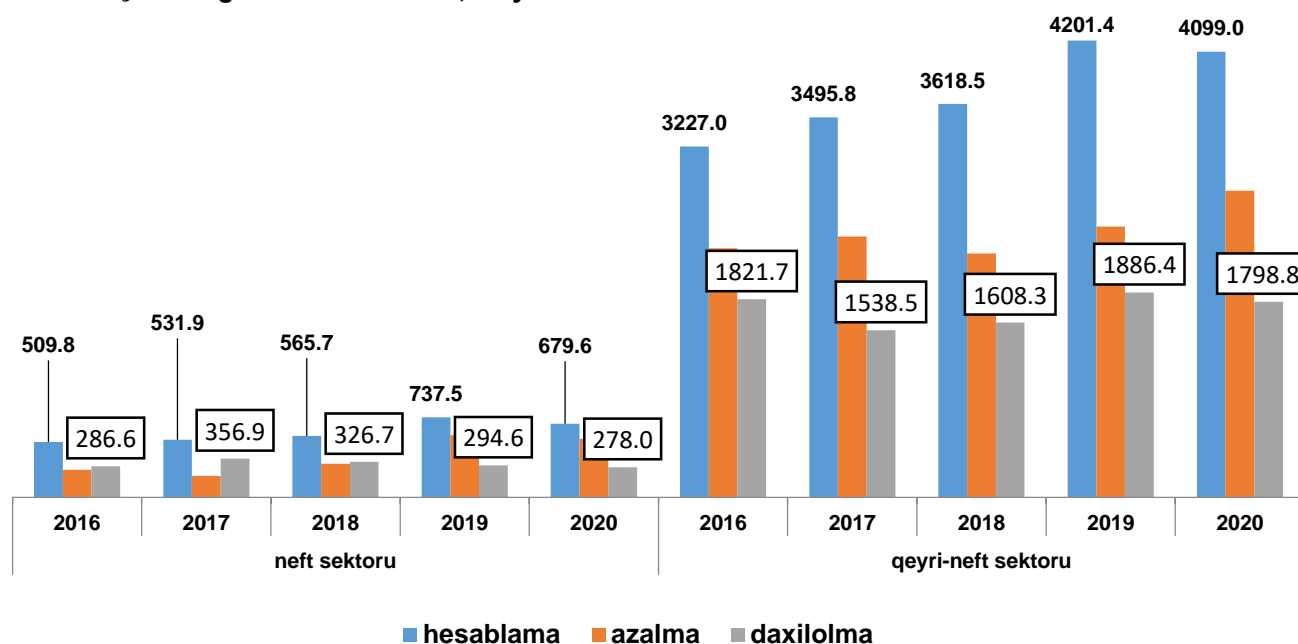
Cədvəl 20. ƏDV üzrə proqnoz və icra göstəriciləri, min manatla

Təsnifat kodu	Göstəricilər	2020-ci il			Müqayisə			
		Dürüstləşdirilmiş proqnoz (gözlənilən icra)	icra	İcra faizi	2018-ci ilin icrası ilə müqayisə		2019-cu ilin icrası ilə müqayisə	
					məbləğlə	faizlə	məbləğlə	faizlə
114100	ƏLAVƏ DƏYƏR VERGİSİ	4,598,400.0	4,818,329.3	104.8%	530,763.5	112.4	-366,734.7	92.9
114110	Azərbaycan respublikasında mal, iş və xidmətlərə görə əlavə dəyər vergisi	1,923,400.0	2,076,844.2	108.0%	130,071.7	106.7	-104,137.8	95.2
114120	Azərbaycan Respublikasının ərazisinə malların idxalına əlavə dəyər vergisi	2,675,000.0	2,741,485.1	102.5%	400,691.5	117.1	-262,596.9	91.3

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Azərbaycan Respublikasında mal, iş və xidmətlərə görə dövlət büdcəsinə ödənilmiş əlavə dəyər vergisinin neft və qeyri-neft sahələrində fəaliyyət göstərən vergi ödəyiciləri üzrə dinamikası aşağıdakı kimi olmuşdur (Şəkil 22).

Şəkil 22. Azərbaycan Respublikasında mal, iş və xidmətlərə görə ƏDV-nin hesablanmış, azalmış və ödənilmiş məbləğlərinin dinamikası, milyon manatla

Şəkil müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Hesabat ilində Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə qeyri-neft sahələrindən əlavə dəyər vergisi üzrə dövlət büdcəsinə ödənilməsi təmin edilmiş vəsaitlərin həcmi əvvəlki ilə nisbətən 4,6% və ya 87,6 mln. manat azalaraq 1798,8 mln. manat, neft sektoru üzrə isə bu məbləğ 5,6% və ya 16,6 mln. manat azalaraq 278,0 mln. manat təşkil etmişdir.

Büdcə ilə münasibətlərdə artıqödəmələrin yaranmasında əhəmiyyətli rol oynayan azaldılan ƏDV-nin məbləğləri 2019-cu illə müqayisədə 2020-ci ildə 9,7% və ya 296,2 mln. manat artaraq 3359,5 mln. manat təşkil etmişdir. O cümlədən, neft sektoru üzrə 5,6% azalaraq 540,0 mln. manata enmiş, qeyri-neft sektoru üzrə isə əksinə, 13,2% artaraq 2819,5 mln. manata çatmışdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, müşahidə olunan azalma ilk növbədə ƏDV-yə cəlb olunan idxalın həcmnin azalma ilə əlaqələndirilməli hal kimi qiymətləndirilməni tələb etsə də, aparılmış təhlil daxil olmuş məbləğin azalmasının idxalın azalması ilə tam adekvatlıq təşkil etmədiyini əks etdirir. Belə ki, Dövlət Gömrük Komitəsinin məlumatlarına əsasən ƏDV-nə cəlb edilən idxal 2020-ci ildə 7942,7 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir ki, 2019-cu illə müqayisədə bu göstərici 8,7% və ya 753,3 mln. ABŞ dolları məbləğində, təqribən 1280,6 mln. manat həcmində azalmışdır. Bu isə ƏDV-nin vergitutma obyektini kimi təqribən 230,5 mln. manat ƏDV məbləğinin azalmasına əsas yaradır. Lakin, gömrük orqanları xətti ilə büdcəyə ƏDV üzrə daxil olma məbləğləri əvvəlki ilə müqayisədə 262,6 mln. manat həcmində azalmışdır ki, nəticədə də 32,1 mln. manat məbləğində verginin azalması vergitutma obyektinin azalan həcmi ilə adekvatlıq təşkil etməmişdir.

3.2.1.7 Sadələşdirilmiş vergi proqnoza qarşı kəsirlə icra olunmuş, bu vergi üzrə əvvəlki illərlə müqayisədə azalma koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində ölkə üzrə iqtisadi şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsi və Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində sadələşdirilmiş vergi üzrə azadolmaların tətbiqi və vergi məbləğinin azaldılması ilə əlaqədar olmuşdur.

Sadələşdirilmiş vergi üzrə 2020-ci il üçün müəyyən olunmuş 341000,0 min manat məbləğində proqnoz 308877,5 min manat olmaqla 90,6% səviyyəsində və ya 32122,5 min manat məbləğdə kəsirlə icra olunmuşdur.

Sadələşdirilmiş vergi üzrə daxilolmanın əvvəlki illərlə müqayisədə azalmasının əsas səbəbləri koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində ölkə üzrə iqtisadi şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsi olmuşdur. Belə ki, Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən 2020-ci ildə ölkədə fəaliyyət göstərən müəssisə, təşkilat və fərdi sahibkarlar tərəfindən 72,4 milyard manatlıq və ya əvvəlki ilin müvafiq dövrü ilə müqayisədə 4,3 faiz az ümumi daxili məhsul istehsal edilmişdir. Bu dövrdə ölkədə ictimai işə dövrüyyəsi 759611,4 min manat olmuşdur ki, bu da 2019-cu ilə nisbətən 45,4%, o cümlədən dövlət mülkiyyəti üzrə müvafiq olaraq 5563,8 min manat, 2019-cu ilə nisbətən 35,8% və qeyri-dövlət mülkiyyəti üzrə isə 754047,6 min manat, 2019-cu ilə nisbətən 45,5% təşkil etmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsində dəyişiklik edilməsi haqqında 8 may 2020-ci il tarixli 90-VIQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində iqtisadi şəraitin əhəmiyyətli şəkildə dəyişməsinə görə tətbiq edilən müvəqqəti vergi rejimi ilə əlaqədar edilmiş dəyişikliyə əsasən sadələşdirilmiş vergi üzrə azadolmaların əhatəsi genişləndirilmiş və sadələşdirilmiş verginin məbləği azaldılmışdır. Belə ki, tətbiq edilən müvəqqəti

vergi rejimi ilə əlaqədar olaraq 2020-ci ildə sadələşdirilmiş verginin ödəyicisi olmaq hüququndan istifadə edən şəxslər, habelə avtomobil nəqliyyatı vasitələri ilə ölkədaxili (şəhərlərarası və rayonlararası, şəhərdaxili və rayondaxili) sərnişin daşımaları (o cümlədən taksi ilə) fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslər və ictimai işə fəaliyyəti ilə məşğul olan şəxslərin büdcəyə ödədikləri sadələşdirilmiş verginin məbləğinin 50 faiz azaldılması da sadələşdirilmiş vergi üzrə daxilolmaların azalmasına səbəb olmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, bina tikintisi fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslər üzrə sadələşdirilmiş vergi 159500,0 min manat proqnoza qarşı icra 163879,7 min manat və ya 2,7%, ictimai işə fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslər tərəfindən 8 faiz dərəcə ilə ödənilən sadələşdirilmiş vergi üzrə 2600,0 min manat proqnoza qarşı icra 7569,9 min manat və ya 3 dəfə çox olmuş, digər hallarda hüquqi şəxslər üzrə müəyyən olunmuş proqnoz 34,3-65,3 % intervalında kəsr ilə icra olunmuşdur. Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatına əsasən 2020-ci ildə ictimai işə dövryyəsinin 2019-cu ilə nisbətən 45,4%, o cümlədən dövlət mülkiyyəti üzrə 35,8% və qeyri-dövlət mülkiyyəti üzrə isə 45,5% təşkil etdiyi nəzərə alınaraq ictimai işə fəaliyyəti ilə məşğul olan hüquqi şəxslər tərəfindən 8 faiz dərəcə ilə ödənilən sadələşdirilmiş vergi üzrə proqnozun 3 dəfə çox icra olunması bu tədiyyə növü üzrə proqnozun düzgün müəyyən olunmaması ilə izah oluna bilər.

3.2.1.8 Mədən vergisi üzrə müəyyən edilmiş 129500,0 min manat məbləğində proqnoz 100,5% səviyyəsində icra olunaraq dövlət büdcəsinə 130193,5 min manat vəsait daxil olmuş, neft hasilatının azalması fonunda bu vergi üzrə daxilolmalar artmışdır.

Bu vergi növü üzrə daxil olan vəsaitin xüsusi çəkisi Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin 1,8%-ni təşkil etmişdir. Hesabat ilində müvafiq mənbə üzrə daxilolmaların məbləği 2019-cu ilə müqayisədə isə 3593,5 min manat və ya 2,7% az olmuşdur (Cədvəl 21).

Cədvəl 21. Mədən vergisi üzrə proqnoz və icra göstəriciləri, min manatla

Büdcə gəlirlərinin təsnifat kodları	Büdcə gəlirlərinin təsnifat adları	2020-ci il						
		Proqnoz	İcra	İcra faizi	müqayisə			
					2018-ci ilin icrasına nisbətən		2019-cu ilin icrasına nisbətən	
					məbləğlə	%-lə	məbləğlə	%-lə
114 900	mədən vergisi	129 500,0	130 193,5	100,5	-7 185,5	94,8	-3 593,5	97,3
114 910	xam neft üzrə	64 200,0	75 939,5	118,3	-2 682,4	96,6	344,0	100,5
114 920	təbii qaz üzrə	60 800,0	51 399,4	84,5	-4 266,4	92,3	-2 411,5	95,5

114 930	filiz faydalı qazıntıları üzrə	900,0	29,9	3,3	-1392,6	2,1	-61,0	32,9
114 940	qeyri-filiz faydalı qazıntıları üzrə	1 380,0	708,5	51,3	-154,8	82,1	-383,1	64,9
114 950	mineral sular üzrə	700,0	345,1	49,3	197,5	2,3 dəfə	166,6	193,3
114 960	yerli əhəmiyyətli tikinti materialları		618,2		618,2		618,2	
114 970	sair məhsullar üzrə	1 520,0	1 152,8	75,9	495,4	175,4	-1866,6	38,2

Cədvəl 2020-ci il üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanun və icra hesabatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Dövlət büdcəsinə bu mənbədən daxil olmuş vergilərin 58,3%-i xam neft, 39,5%-i təbii qaz, 2,2%-i isə digər məhsullar üzrə mədən vergisinin payına düşmüşdür.

Dövlət Statistika Komitəsinin və Dövlət Neft Şirkətinin (rəsmi internet sahifəsində yerləşdirilmiş) məlumatları nəzərə alınmaqla 2020-ci ildə Dövlət Neft Şirkəti üzrə neft hasilatı 7,4 mln. ton, ümumi qaz hasilatı isə 7,3 mlrd. m³ həcmində olmuşdur. 2019-cu illə müqayisədə Dövlət Neft Şirkəti üzrə neftin istehsalında azalma, qazın istehsalında isə artım müşahidə olunmuş, neft hasilatındakı azalma 3,9%-ə, qaz hasilatındakı artım isə, 7,4%-ə bərabər olmuşdur.

2019-2020-ci illərin göstəriciləri (yeni, hasilat və ödənilmiş mədən vergisinin həcmi) arasında uyğunsuzluqların səbəbləri ilə əlaqədar 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatda hər hansı şərhlər əks etdirilməmişdir.

3.2.2 Dövlət büdcəsinin digər gəlirlərinin icra vəziyyəti

3.2.2.1 “2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsinə əsasən dövlət büdcəsinin gəlirlərinin 59,5%-ni təşkil etmiş digər gəlirlər üzrə müəyyən edilmiş 14374000,0 min manat məbləğində proqnoz 14690987,1 min manat məbləğində və ya 102,2% səviyyəsində icra olunmuş, əvvəlki illə müqayisədə 884744,7 min manat və ya 6,4% artımı əsasən Dövlət Neft Fondunun transfertinin və sair daxilolmaların artımı formalaşdırmışdır.

Əvvəlki illərlə müqayisədə 2020-ci ildə dövlət büdcəsinin digər gəlirlərinin (qanun layihəsinin 1.10., 1.11., 1.12., 1.13, 1.14., 1.15., 1.16., 1.17., 1.18., 1.19. və 1.20.-ci maddələri səviyyəsində daxilolmalar nəzərdə tutulur) üzrə artımının əsas səbəbləri Dövlət Neft Fondunun transferti və “Sair daxilolmalar” adlı 142330 nömrəli təsnifat kodu üzrə daxilolmaların artımı ilə əlaqədardır. Belə ki, rəyde göstəriləndi ki, 2020-ci il üçün müəyyən edilmiş proqnozlar Dövlət Neft Fondundan daxilolmalar üzrə 100,0% səviyyəsində - 12200000,0 min manat məbləğində, “Sair daxilolmalar” üzrə isə 76,0 dəfə çox - 475066,3 min manat məbləğində icra olunmuşdur ki, bu da 2019-cu ilin

göstəricilərindən, müvafiq olaraq 835700,0 min manat və ya 7,4% və 335621,2 min manat və ya 3,4 dəfə yüksəkdir.

Qeyd olunan iki mənbədən daxilolmalar nəzərə alınmadıqda dövlət büdcəsinin digər gəlirləri 2167713,0 min manat proqnoza qarşı 2015920,8 min manat və ya 93,0% səviyyəsində yerinə yetirilmişdir ki, bu da 2019-cu illə müqayisədə 286576,5 min manat və ya 12,4% azdır. Azalmalar əsasən gömrük rüsumları, ölkə ərazisində istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixrac xərcləri çıxılmaqla) ölkədaxili topdansa satış qiyməti arasındakı fərqdən yığımlar, dövlət mülkiyyətində olan torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar, dövlət rüsumları, büdcə təşkilatlarının ödənişli xidmətlərindən daxilolmalar və vergi orqanlarının xətti ilə toplanan sair daxilolmalar üzrə müşahidə olunmuşdur.

3.2.2.2 2020-ci ildə dövlət büdcəsinin digər gəlirlərinin tərkibində Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların ixracı zamanı məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixracla bağlı xərclər çıxılmaqla) ölkədaxili topdansa satış qiyməti arasındakı fərqdən büdcəyə ödənişlər kəsirlə yerinə yetirilmiş, Hesablama Palatası bu azalmanın neft hasilatının azalması ilə əlaqəli olması qənaətindədir.

Qeyd olunan mənbədən büdcəyə ödənişlər 168000,0 min manat məbləğində proqnoza qarşı 144024,5 min manat və ya 85,7% səviyyəsində yerinə yetirilmiş, 2019-cu illə müqayisədə isə 88587,3 min manat və ya 38,1% azalmışdır (Cədvəl 22).

Qeyd olunan mənbə üzrə büdcəyə ödənişlərin əsas hissəsini Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən təmin olunmasını nəzərə alaraq təsdiq olunmuş proqnozun 14,3% az icra edilməsinin başlıca səbəbi 2020-ci il ərzində enerji bazarlarının inkişaf templərinə uyğun olaraq OPEC+ razılaşması çərçivəsində tətbiq edilən könüllü məhdudlaşdırma nəticəsində neft hasilatının azalması ilə əlaqələndirilməlidir.

Cədvəl 22. Azərbaycan Respublikasında istehsal edilən və qiymətləri tənzimlənən məhsulların ixracı zamanı məhsulların kontrakt (satış) qiyməti ilə (ixracla bağlı xərclər çıxılmaqla) ölkədaxili topdansa satış qiyməti arasındakı fərqdən büdcəyə ödənişlər üzrə proqnoz və icra göstəriciləri, min manatla

Büdcə gəlirlərinin təsnifat kodları	Büdcə gəlirlərinin təsnifat adları	2020-ci il						
		proqnoz (düzüştürülmüş)	icra	icra faizi	müqayisə			
					2018-ci ilin icrasına nisbətən		2019-cu ilin icrasına nisbətən	
					məbləğlə	%-lə	məbləğlə	%-lə
115 620	QIYMƏTİ TƏNZİMLƏNƏN MƏHSULLARIN İXRACI ZAMANI MƏHSULLARIN KONTRAKT (SATIŞ) QIYMƏTİ İLƏ RESPUBLİKADAXİLİ MÜƏSSSİSƏ TOPDANSATIŞ QIYMƏTİ	168 000,0	144 024,5	85,7	-33 495,0	81,1	-88 587,3	61,9

	ARASINDAKI FƏRQDƏN BÜDCƏYƏ ÖDƏNİŞLƏR							
115 621	Xam neft	21 000,0	26 750,0	127,4	-32 350,0	45,3	-10 950,0	71,0
115 622	Təbii qaz	90 000,0	74 000,0	82,2	68 600,0	13,7 dəfə	26 826,0	156,9
115 623	Neft məhsulları	42 000,0	20 815,7	49,6	-77 299,1	21,2	-112 960,4	15,6
115 624	Elektrik enerjisi	15 000,0	9 332,6	62,2	-5 571,6	62,6	-4 629,1	66,8
115 625	Digər məhsullar		13 126,2		13 126,2		13 126,2	

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Bununla yanaşı, 2019-cu ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 2020-ci il ərzində Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən qaz hasilatı 525,4 mln kubmetr və ya 7,7% artaraq 7344,0 mln kubmetr təşkil etmişdir ki, hasilatın artması şəraitində də təbii qazın ixracı zamanı onun kontrakt (satış) qiyməti ilə respublikadaxili müəssisə topdansaşış qiyməti arasındakı fərqdən büdcəyə 2019-cu ilin icra göstəricisinə nisbətən 26826,0 min manat və ya 56,9% artaraq 74000,0 min manat vəsait daxil olmuşdur.

3.2.2.3 Dövlət mülkiyyətində olan torpaqların icarəyə verilməsindən icarə haqqı üzrə daxilolmalar proqnoza qarşı 119,1% səviyyəsində icra olunsa da, bu mənbədən daxilolmaların 2019-cu ilə nisbətən isə 29,4% azalmasını Hesablama Palatası koronavirus pandemiyası ilə mübarizə çərçivəsində dövlət torpaq fonduna aid torpaq sahələrini icarəyə götürmüş və pandemiya nəticəsində zərər çəkmiş sahibkarlar (o cümlədən kiçik və orta sahibkarlar) tərəfindən ödənilən icarə haqlarının 2020-ci ilin sonunadək hesablanmaması ilə əlaqələndirir.

Qeyd olunan mənbə üzrə daxilolmalar 5000,0 min manat məbləğində proqnoza qarşı 5952,8 min manat və ya 119,1% səviyyəsində icra olunaraq 2019-cu ilə nisbətən isə 2481,0 min manat və ya 29,4% azalmışdır. Bu mənbədən daxil olan vəsaitin xüsusi çəkisi Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin 0,1%-ni təşkil etmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, dövlət mülkiyyətində olan torpaqların icarəyə verilməsindən icarə haqqı üzrə daxilolmaların ötən illə müqayisədə azalmasının əsas səbəbi dövlət torpaq fonduna aid olan torpaq sahələrini icarəyə götürmüş və pandemiya nəticəsində zərər çəkmiş hüquqi (35,5% *azalma*) və sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olan fiziki (11,9% *azalma*) şəxslər tərəfindən ödənilməyən icarə haqları ilə əlaqədar olmuşdur.

Belə ki, "Koronavirus (COVID-19) pandemiyasının və bundan irəli gələrək dünya enerji və səhm bazarlarında baş verən kəskin dalğalanmaların Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, ölkədə məşğulluq məsələlərinə və sahibkarlıq subyektlərinə mənfi təsirinin azaldılması ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında" Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 19 mart tarixli 1950 nömrəli Sərəncamının 10.2-ci bəndinin icrası ilə bağlı Tədbirlər Planına əsasən

dövlət torpaq fonduna aid torpaq sahələrini icarəyə götürmüş və pandemiya nəticəsində zərər çəkmiş sahibkarlar (o cümlədən kiçik və orta sahibkarlar) tərəfindən ödənilən icarə haqlarının 2020-ci ilin sonunadək hesablanmaması qərarı verilmişdir.

3.2.2.4 Hesabat ilində dövlət rüsumları proqnoza qarşı kəsirlə icra edilmiş, bu mənbə üzrə daxilolmalar əvvəlki illə müqayisədə azalmış, daxil olmuş məbləğlə hesablanmış məbləğ arasında adekvatlıq müşahidə olunmamışdır.

Digər gəlirlərin tərkibində vergi orqanları xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin olunan *Dövlət rüsumları* üzrə 2020-ci il üçün müəyyən edilmiş 180000,0 min manat məbləğində proqnoz 149001,4 min manat və ya 82,8% səviyyəsində icra olunmuşdur. Daxilolmanın həcmi 2019-cu illə müqayisədə isə 42296,0 min manat və ya 22,1% azalmışdır (Cədvəl 23). Bu mənbədən daxil olan vəsaitin xüsusi çəkisi Dövlət Vergi Xidmətinin xətti ilə dövlət büdcəsinə təmin edilən gəlirlərin isə 2,0%-ni təşkil etmişdir.

Cədvəl 23. Dövlət rüsumu üzrə proqnoz və icra göstəriciləri, min manatla

Büdcə gəlirlərinin təsnifat kodları	Büdcə gəlirlərinin təsnifat adları	2020-ci il			2018-ci ilin icrasına nisbətən		2019-cu ilin icrasına nisbətən	
		proqnoz (düzütləşdirilmiş)	icra	icra faizi	məbləğlə	faizlə	məbləğlə	faizlə
142200	Dövlət rüsumu	180 000,0	149 001,4	82,8	14 173,0	110,5	-42 296,0	77,9
142210	Məhkəməyə verilən iddia ərizələrinin və şikayətlərin, hüquqi əhəmiyyət kəsb edən faktların müəyyən edilməsi barədə ərizələrin və məhkəmə qərarları barəsində şikayətlərin verilməsinə görə, məhkəmə tərəfindən sənədlərin surətinin təkrar verilməsinə görə, vətəndaşlıq vəziyyəti aktlarının qeydiyyatına görə, hüquqi şəxslərin, habelə xarici hüquqi şəxslərin Azərbaycan Respublikasındakı nümayəndəlik və filialının dövlət qeydiyyatı və yenidən qeydiyyatına görə	3 584,0	3 174,3	88,6	-827,9	79,3	-301,4	91,3
142220	Notariat ofisləri və dövlət orqanları tərəfindən notariat hərəkətlərinin aparılmasına, notariat fəaliyyəti ilə məşğul olmaq üçün şəhadətnamənin verilməsi və onun müddətinin uzadılmasına görə	1 608,0	676,9	42,1	-679,2	49,9	-460,1	59,5
142230	Şəxsiyyət və icazə vəsiqələrinin, habelə qaçqın statusu almış şəxslərə qaçqın vəsiqələrinin və yol sənədlərinin verilməsi, Azərbaycan Respublikası vətəndaşlığına qəbul, bərpa və ya vətəndaşlığından çıxmağa görə	18 382,0	13 977,7	76,0	-5 062,4	73,4	-8 326,2	62,7

142240	Azərbaycan Respublikasında və ya Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki diplomatik nümayəndəliklərində konsul əməliyyatlarının aparılmasına görə	10 454,0	5 715,8	54,7	-10 804,9	34,6	-15 442,2	27,0
142250	Lisensiyalaşdırılan sahibkarlıq fəaliyyəti növlərinə lisenziya verilməsinə, qida təhlükəsizliyi sahəsində xidmətlərə görə	3 625,0	2 893,5	79,8	1 432,5	198,1	2 045,0	3,4 dəfə
142260	Azərbaycan Respublikasının ərazisində beynəlxalq avtomobil daşımalarını tənzimləyən icazənin verilməsinə və nəqliyyat vasitələrinin, qoşquların və yarımqoşquların texniki baxışdan keçirilməsinə görə	31 600,0	32 649,5	103,3	2 840,3	109,5	-867,4	97,4
142270	Qiymətli kağızların qeydiyyatı alınması və dövlət reyestrinə daxil edilməsi, ixtira, faydalı model, sənaye nümunəsi, əmtəə nişanı, coğrafi göstərici ilə bağlı Apellyasiya Şurasına müraciət edilməsi, əsərin, əlaqəli hüquqlar obyektinin, inteqral sxem topologiyasının və məlumat toplularının qeyd alınması, müvafiq mühafizə sənədlərinin verilməsi və onlarla bağlı digər hüquqi hərəkətlər, habelə icazələrin bəzi növlərinin verilməsi, nəqliyyat vasitələrinə və onların idarə edilməsi ilə bağlı hüquqi və fiziki şəxslərə xidmətlərin göstərilməsinə görə	59 370,0	41 229,6	69,4	14 304,6	153,1	8 444,6	125,8
142280	Daşınmaz əmlaka mülkiyyət və digər əşya hüquqlarının dövlət qeydiyyatına alınması ilə bağlı sənədlərin verilməsi, həmçinin girovun dövlət qeydiyyatına görə	14 047,0	12 849,9	91,5	948,7	108,0	-713,3	94,7
142290	Digər hüquqi hərəkətlərə görə	37 330,0	35 834,3	96,0	12 023,3	150,5	-26 674,9	57,3

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Dövlət Vergi Xidmətindən daxil olmuş göstəricilərin təhlili zamanı müəyyən edilir ki, hesabat ilində dövlət büdcəsinə daxil olmuş Dövlət rüsumunun məbləği hesablanmış məbləğlə adekvatlıq təşkil etməmiş, azalma nəzərə alınmaqla hesablanmış 173191,2 min manat məbləğində Dövlət rüsumunun 86%-nin və ya 149001,4 min manatının büdcəyə köçürülməsi təmin edilmişdir. Halbuki, "Dövlət rüsumu haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 4.5-ci müddələrinin tələblərinə əsasən bu Qanunda nəzərdə tutulan hallar istisna olmaqla, bütün hallarda dövlət rüsumu tutulduqdan sonra bir bank günü ərzində dövlət büdcəsinə köçürülməlidir ki, belə hallarda da bu gəlir növü üzrə büdcəyə borclu qalmaq məsələləri istisna edilir. Borcun yaranma səbəbləri ilə əlaqədar 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı müvafiq hesabatda hər-hansı şərhlər əks etdirilməmişdir.

3.2.2.5 Hesabat ilində xarici dövlətlərə verilmiş kreditlər üzrə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş və icra edilmiş məbləğlər arasında kəskin fərq yaranmış, gəlirlərin təsnifatında müvafiq mənbə üzrə yalnız faiz gəlirləri ilə bağlı istiqamət nəzərdə tutulduğundan, əsas borc üzrə gəlirlər sair daxilolmalar kimi uçota alınaraq dövlət büdcəsinin gəlirlərinə aid edilmişdir.

Xarici dövlətlərə verilmiş kreditlər üzrə dövlət büdcəsinə daxilolmalar üzrə 2020-ci ilin dövlət büdcəsində 2381,0 min manat proqnoz məbləği müəyyən edilmişdir. 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası barədə təqdim olunmuş Qanun layihəsində isə qeyd olunan mənbə üzrə 332453,4 min manat vəsait, o cümlədən 1696,0 min manat (Serbiya Respublikasına verilmiş kreditlər üzrə 1368,9 min manat, Gürcüstan Respublikasına verilmiş kreditlər üzrə isə 327,4 min manat) faiz gəlirləri daxil olmuşdur. Təqdim olunmuş hesabatlara əsasən 2020-ci il ərzində Serbiya Respublikası tərəfindən 172,7 milyon avro əsas borc, 0,7 milyon avro faiz borcu, ümumilikdə 173,4 milyon avro (manat ekvivalentilə 330,1 mln. manat) məbləğində vəsait vaxtından əvvəl ödənilmişdir.

Dövlət büdcəsində xarici dövlətlərə verilmiş kreditlər üzrə xərc proqnozlaşdırıldığı halda dövlət büdcəsinin gəlirlər hissəsində yalnız xarici hökumətlərdən alınan faizlər nəzərdə tutulmuşdur. Vaxtından əvvəl geri qaytarılan əsas borc üzrə olan vəsaitlə bağlı büdcə gəlirlərinin təsnifatında müvafiq maddə nəzərdə tutulmadığından təqdim olunan gəlirlər ilə bağlı hesabatda sair daxilolmalar kimi uçota alınaraq Qanun layihəsində büdcənin gəlirlərində öz əksini tapmışdır ki, bu da öz növbəsində dövlət büdcəsinin gəlirlərinin 330,1 mln. manat artımına şərait yaratmışdır. Qeyd etmək istərdik ki, Serbiya Respublikasına verilmiş kreditin maliyyələşdirilməsi dövlət büdcəsinin iqtisadi təsnifatının “Maliyyə aktivləri üzrə əməliyyatlar” (320000) bölməsinin “Ssudalar” (322400) paraqrafının “uzunmüddətli” (322420) maddəsindən həyata keçirilmişdir.

3.2.2.6 Hesabat ilinin proqnoz göstəricilərində nəzərdə tutulmayan lakin xalis mənfəət əldə etməsilə əlaqədar (səhmdarların ümumi yığıncağının qərarına əsasən) dövlət büdcəsinə müvafiq dividend məbləğinin ödənilməsi qərara alınsa da, həmin məbləğ düzgün olmayaraq Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondundan ödənilməli olan qiymətli kağızlar üzrə yaranmış borc öhdəliklərinin əvəzləşdirilməsinə yönəldilmişdir.

2020-ci ilin dövlət büdcəsində səhmlərində dövlətin payı olan müəssisələrdən alınan dividendlər üzrə daxilolmalar 2780,0 min manat, o cümlədən 180,0 min manat “Aqrarkredit” QSC Bank olmayan Kredit Təşkilatı, 1500,0 min manat “Azər-Türk Bank” ASC, 1000,0 min manat “Azərlotereya” ASC, 100,0 min manat “İstehlak Mallarının Ekspertizası Mərkəzi” MMC üzrə nəzərdə tutulmuş, icra edilmiş məbləğ isə 1153,0 min manata bərabər olmuşdur. Təqdim edilən məlumatlara əsasən, “Azərlotereya” ASC üzrə 1000,0 min manat, “Aqrarkredit” QSC Bank olmayan Kredit Təşkilatı üzrə 153,0 min manat ödənilmiş, “İstehlak Mallarının Ekspertizası Mərkəzi” MMC və “Azər-

Türk Bank” ASC üzrə dividend ödənilməmişdir. Daxil olmuş vəsaitin məbləği proqnoz göstəricisindən 1627,0 min manat və ya 2,4 dəfə az, 2018-ci ilin icra göstəricisindən 678,0 min manat və ya 37,0% az, 2019-cu ilin icra göstəricisindən isə 284,0 min manat və ya 32,7% çoxdur.

Təqdim edilən məlumatlara əsasən, 2019-cu ilin yekunlarına görə “Azərлотoreya” ASC-nin xalis mənfəəti 5608,4 min manat olmuş, müvafiq əmrlə bunun 47,5%-nin İqtisadiyyat Nazirliyinin büdcədən kənar xüsusi hesabına, 2,5%-nin müvafiq icra hakimiyyəti orqanının hesabına köçürülməsi, 1000,0 min manatının dövlət büdcəsinə dividend ödənilməsi və xalis mənfəətin istifadə edilməmiş hissəsinin Cəmiyyətin maddi-texniki bazasının genişləndirilməsi, inkişafı, fəaliyyət istiqamətləri və tələb olunan zəruri tədbirlər üçün istifadə olunması məqsədilə Cəmiyyətin sərəncamında qalması müəyyən edilmişdir.

“Azər-Türk Bank” ASC-nin 2019-cu maliyyə ilini 602,7 min manat mənfəətlə başa vurmasına baxmayaraq, həmin məbləğ Bankın kapital mövqeyinin və maliyyə dayanıqlığının qorunması adı ilə dividend kimi səhmdarlara ödənilməmiş və bankın kapital hesablarına aid edilmişdir. Ümumilikdə isə qeyd etmək istərdik ki, səhmlərinin nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan (nizamnamə kapitalının 75%-i) “Azər-Türk Bank” ASC-nin xalis mənfəətinin 2016-cı ildə 7337,83 min manat, 2017-ci ildə 1143,6 min manat, 2018-ci ildə 169,0 min manat təşkil etməsinə baxmayaraq, Bank tərəfindən 2017-ci il üzrə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş 4118,0 min manat məbləğində proqnoza qarşı 1425,0 min manat, 2018-ci il üzrə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş 1690,0 min manat məbləğində proqnoza qarşı 696,0 min manat, 2019-cu il üzrə dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş 2050,0 min manata qarşı isə cəmi 225,0 min manat dividend şəklində köçürülmüşdür.

2020-ci ilin dövlət büdcəsində “Azərbaycan Beynəlxalq Bankı” ASC tərəfindən dövlət büdcəsinə dividend ödənilməsi proqnozlaşdırılmamış, buna baxmayaraq “Azərbaycan Beynəlxalq Bankı” ASC-nin 2019-cu ildə kənar audit hesablamalarına əsasən 215,7 mln. manat xalis mənfəət əldə etməsi səbəbindən həmin məbləğdən 150,0 mln. manat vəsaitin dividend şəklində səhmdarlara verilməsinə qərar verilmişdir. Dövlətə məxsus səhmlərin sayının 95,15% təşkil etməsi nəzərə alınaraq dövlətə çatacaq dividend məbləği 142,7 mln. manat təşkil etmişdir. Həmin məbləğ “Aqrarkredit” QSC Bank Olmayan Kredit Təşkilatı tərəfindən dövlət zəmanəti ilə buraxılan qiymətli kağızlar üzrə yaranmış borc öhdəliklərinin əvəzləşdirilməsinə yönəlmişdir.

Nəticə etibarilə dövlət zəmanətli veksellər üzrə öhdəliklərin Təminat Fondundan icra edilməli və müvafiq məbləğdə vəsaitin Fonda bərpa edilməsi haqqında əsas borcalanla müqavilə bağlanılmalı olduğu halda, dövlət təminatlı borc üzrə vaxtı çatmış öhdəliklər dövlət büdcəsinin gəlirləri hesabına əvəzləşdirilmiş, ödənilmiş vəsaitin isə Fonda bərpa edilməsinə şərait yaradılmaması qənaətinə gəlməyə əsas vermişdir.

Əvvəlki illərdə tərəfimizdən verilmiş Rəyde qeyd edildiyi kimi, səhmlərinin nəzarət zərfinin 95,15%-i dövlətə məxsus olan “Azərbaycan Beynəlxalq Bankı” ASC-nin son illərin maliyyə nəticələrini xalis mənfəətlə başa vurmasına baxmayaraq Dövlət büdcəsində qeyd olunan mənbə üzrə müvafiq dividend məbləği proqnozlaşdırılmamış, yalnız 2021-ci ilin dövlət büdcəsində son illərdə ilk dəfə 120000,0 min manat məbləğində dividend nəzərdə tutulmuşdur.

3.2.2.7 Hesabat ilində dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmaların məbləği il üçün proqnozlaşdırılan məbləğdən çox olmuş, bu mənbə üzrə qalıqlar, o cümlədən ödəmə vaxtı çatmış borcların həcmi azalsa da, əhəmiyyəti məbləğdə qalmaqdadır.

Dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar üzrə 2020-ci ilin dövlət büdcəsində 8000,0 min manat məbləğində müəyyən edilmiş proqnoz 10300,3 min manat (128,8%) icra edilmiş, proqnozda nəzərdə tutulan məbləğə qarşı dövlət büdcəsinə 2300,3 min manat çox vəsaitin daxil olması təmin edilmişdir. Bu, 2018-ci il üzrə müvafiq göstəricidən 433,4 min manat və ya 4,4% çox, 2019-cu il üzrə müvafiq göstəricidən isə 1140,0 min manat və ya 10% azdır.

Büdcə gəlirlərinin təsnifatı üzrə müvafiq maddələr səviyyəsində dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar üç mənbədən ibarət olmuşdur (Cədvəl 24).

Cədvəl 24. Dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmaların mədaxil mənbələri üzrə icrası, min manatla

Sıra №-si	Dövlət büdcəsi gəlirlərinin mədaxil mənbələri və müvafiq təsnifat maddələri	2020-ci il			2019-cu ilin icrası	2020-ci ilin icrasının 2019-cu ilin icrası ilə müqayisəsi	
		Proqnoz	icra	İcra səviyyəsi, faiz		fərq	Faiz
1	Dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar, cəmi	8000,0	10300,3	128,8	11440,3	-1139,9	90,0
	o cümlədən:						
1.1	Dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən müəssisə və təşkilatlarda daşınmaz dövlət əmlakının icarəyə verilməsindən icarə haqqı	130,0	103,7	79,8	115,1	-11,4	90,1
1.2	Kommersiya prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatlarda daşınmaz dövlət əmlakının icarəyə verilməsindən icarə haqqı	1700,0	1698,6	99,9	2605,4	-906,2	65,2
1.3	Özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən icarə haqqı	6170,0	8498,0	137,7	8719,8	-221,8	97,5

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Qeyd etmək olar ki, 2020-ci ildə Dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsi üzrə dövlət büdcəsinə nəzərdə tutulandan 2300,8 min manat məbləğində artıq vəsaitin təmin edilməsi əsasən Kommersiya prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatlarda daşınmaz dövlət əmlakının icarəyə verilməsindən və Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinin sərəncamında olan torpaqların icarəyə verilməsindən icarə

haqqı hesabına olsa da, 2017-2019-cu illərdəki kimi, 2020-ci ildə də həmin mənbələrdən icarə haqqı üzrə böyük məbləğlərdə qalıq borcları mövcuddur.

Belə ki, ƏMDX-nin Hesablama Palatasına təqdim etdiyi məlumata görə, *dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar üzrə qalıqlar, o cümlədən ödəmə vaxtı çatmış borclar* 01.01.2018-ci il tarixə 3074,8 min manat, 01.01.2019-cu il tarixə 4131,0 min manat, 01.01.2020-ci tarixə 3588,2 min manat və 01.01.2021-ci il tarixə 3311,8 min manat təşkil etmişdir ki, müvafiq olaraq 2018-ci ildə 1056,2 min manat artmış, 2019-cu ildə 542,8 min manat, 2020-ci ildə isə 276,4 min manat azalmış, ümumilikdə 2017-2020-ci illər ərzində 237,0 min manat artmışdır ki, nəticədə bu gəlir istiqaməti üzrə qalıq məbləği 2020-ci illik tapşırığa nisbətən 41,4%-ni, faktiki daxilolmalara nisbətən isə 32,2% təşkil etmişdir. Dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmalar üzrə 2020-ci ilin sonuna mövcud olan qalıqların 67,2 min manatı dövlət büdcəsindən maliyyələşdirilən, 2047,5 min manatı kommersiya prinsipləri əsasında fəaliyyət göstərən müəssisə və təşkilatlarda daşınmaz dövlət əmlakının icarəyə verilməsindən, 1197,1 min manatı özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən icarə haqqı üzrə olmuşdur.

Dövlət əmlakının, özəlləşdirilən dövlət müəssisə və obyektlərinin altındakı torpaqların icarəyə verilməsindən daxilolmaların icrasının 128,8% təmin olunması bu istiqamətdə aparılmış audit tədbirlərinin nəticəsini nəzərə alaraq müvafiq qeyri-yaşayış və torpaq sahələrinin rəqabətli əsaslarla icarəyə verilməsinin genişləndirilməsini, icarə haqlarının real bazar qiymətlərinə uyğunlaşdırılması və icarə haqqı borcları üzrə inzibati-təşkilatı tədbirlərin gücləndirilməsi ilə ödənişə cəlb olunması hesabına əlavə potensialın mövcudluğu qənaətinə gəlməyə əsas vermişdir.

2015-2019-cu illərdə olduğu kimi, 2020-ci il üçün dövlət büdcəsi ilə bağlı Qanun layihəsində ayrıca mədaxil mənbəyi kimi göstərilməyərək büdcədən verilmiş kreditlər üzrə daxilolmalar, Azərbaycan Respublikasının dövlət zəmanəti ilə kredit təşkilatlarından alınmış kreditlər üzrə daxilolmalar, Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondunun daxilolmaları sair daxilolmalara, vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığının idarəetməyə verilməsindən daxilolmalar isə sair vergi daxilolmalarına aid edilmişdir.

3.2.2.8 Hesabat ilində büdcədən verilmiş kreditlər üzrə faktiki daxilolma məbləği proqnozları kəskin üstələmişdir.

Büdcədən verilmiş kreditlər üzrə daxilolmalar Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin gəlirlərinin icrası və 2019-cu il dövlət büdcəsi gəlirlərinin faktiki icrasının nəticələri ilə büdcə gəlirlərinin təsnifatının bölmə, paragraf, maddə və yarımmaddə səviyyəsində müqayisəsinə uyğun olaraq “Mülkiyyətdən gəlirlər” köməkçi bölməsinin “Dövlət qeyri-maliyyə təşkilatlarından alınmış büdcə ssudaları üzrə faizlər” yarımmaddəsi üzrə 2020-ci ildə 716,0 min manat nəzərdə tutulmuş, il ərzində dövlət büdcəsinə 15468,0 min manat (715,7 min manat “Azərbaycan Xəzər Dəniz

Gəmiçiliyi” QSC və 14752,3 min manatı “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC tərəfindən) məbləğində vəsait daxil olmuşdur ki, bu da proqnoz göstəricidən 14752,0 min manat və ya 21,6 dəfə çoxdur, 2018-ci ilin icra göstəricisindən (1011,0 min manat) 14457,0 min manat və ya 15,3 dəfə, 2019-cu il icra göstəricisindən (993,4 min manat) 14474,6 min manat və ya 15,6 dəfə çoxdur.

Qeyd olunduğu kimi, adı çəkilən mənbə üzrə əhəmiyyətli artım “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC üzrə nəzərdə tutulmuşdur. Lakin cari ilin dövlət büdcəsinin xərclərində büdcədən verilmiş kreditlərin əks olunduğu yarım maddəsi üzrə hər hansı bir xərc nəzərdə tutulmadığından, “Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC-yə verilən kredit (ssuda) məbləği büdcənin digər mənbələri hesabına verildiyi qənaətinə gəlməyə əsas vermişdir.

3.2.2.9 Hesabat ilində əvvəlki ildə olduğu kimi “Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondu” məqsədli büdcə fondunun gəlirləri dövlət büdcəsinin gəlirlərinə aid edilməmiş, Fondun funksional xərclərinin gəlirlərini Mərkəzi Bankın reallaşdırılmış mənfəətinin Fonda köçürülən sərbəst qalığı istisna olmaqla, əhəmiyyətli dərəcədə üstələməsinə əsaslanaraq Hesablama Palatası gələcək dövrdə Fondun öz funksiyalarını yerinə yetirmək imkanlarının tam məhdudlaşacağı ilə yanaşı dövlət borcunun tərkibində şərti öhdəliklərin və borca xidmət xərclərinin həcmnin artımına şərait yaradacağı qənaətindədir.

“Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondu” məqsədli büdcə fondunun formalaşması üçün dövlət büdcəsinin mərkəzləşdirilmiş gəlirlərindən 2016- 2020-ci illərdə vəsait ayrılmamışdır.

Təminat Fondunun vəsaitlərinin qalığı (yerləşmədə və idarəetmədə olan vəsaitlərlə birlikdə) hesabat ilinin əvvəlinə 73295,3 min manat, 671534,9 min ABŞ dolları və 7036,6 min Avro təşkil etdiyi halda, hesabat ilinin sonuna 967710,2 min manat, 562128,3 min ABŞ dolları, 27271,0 min Avro təşkil etmişdir.

Hesabat ilində isə ümumilikdə Təminat Fonduna daxil olmuş 1396,1 mln. manatdan 1000,0 mln. manatı Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının reallaşdırılmış mənfəətinin sərbəst qalığı, 7,7 mln. manatı dövlət zəmanətlərinin verilməsi üçün əsas borcalandan alınan birdəfəlik əvəzsiz haqq, 16,6 mln. manatı vəsaitlərin idarə olunmasından əldə olunan gəlir, 276,4 mln. manatı təkrar borc sazişləri üzrə daxilolmalar, 95,4 mln. manatı isə digər mənbələrdən (o cümlədən Serbiya Respublikasına verilmiş kreditlərdən daxilolmalar) ibarət olmuşdur.

Fondun 450,0 mln. ABŞ dolları məbləğində vəsaiti 2019-cu ildə idarəetməyə verilmişdir. Hesabat ilinin noyabr ayında isə 207,5 mln. manat məbləğində vəsait Azərbaycan Beynəlxalq Bankına depozit kimi yerləşdirilmiş, dekabr ayında isə geri çağırılmışdır. İdarəetməyə verilmiş vəsaitlər üzrə hesablanmış faizlər 4145,4 min ABŞ dolları təşkil etsə də, Fonda 9761,4 min ABŞ dolları daxil olmuşdur. Tərəfimizdən aparılmış auditin nəticəsi olaraq idarəetməyə verilmiş vəsaitlər üzrə əvvəlki illərdə hesablanmış lakin Maliyyə Nazirliyinə daxil olmayan vəsaitin mövcudluğu qeyd

edilmişdir. Qeyd olunan artıq daxil olmuş vəsait əvvəlki il üçün hesablanmış faiz və daxilolmalar üzrə olmuşdur.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası barədə büdcə gəlirlərinin təsnifatı üzrə təqdim olunmuş hesabatla əsasən Təminat Fondunun dövlət büdcəsində əks olunmuş daxilolmaları 396,0 mln. manat təşkil etmişdir. Lakin, Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin gəlirlərinin icrası bağlı təqdim edilən hesabatlarda Təminat Fondunun daxilolmaları üzrə 2020-ci ildə proqnoz və bu mənbə üzrə faktiki daxilolmalar qeyd olunmamışdır.

Ümumilikdə isə Hesabat ilində Fondun xərcləri manat ekvivalentində 666404,4 min manat təşkil etmişdir ki, bununda 231,2 mln. manatı dövlət borcuna xidmət xərclərinin maliyyələşməsinə, 415,2 mln. manatı isə Hökumətin müvafiq razılıqları əsasında bir sıra dövlət müəssisələrinin dövlət təminatlı borcları üzrə öz üzərlərinə düşən öhdəlikləri yerinə yetirə bilməməsi səbəbindən onların maliyyələşməsinə, 20,0 mln. manatı isə daxili dövlət borcuna xidmət xərcləri üzrə yaranmış qənaət məbləği hesabına Fondun xərclərinin azalmasını təmin etmişdir.

2020-ci il ərzində Fondun daxilolmalarında təkrar borc sazişləri üzrə artım müşahidə olunsada borc öhdəliklərinin bir hissəsinin Fondun vəsaitləri hesabına qarşılanması və bunun növbəti illərdə davam etməsi ehtimalının yüksək olması Fondun nəzərdə tutulan daxilolmalarının ətraflı təhlil edilməklə real qiymətləndirməni, risklərin idarəedilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsini, dövlət borcunları üzrə infrastrukturun, şəffaf uçot və nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsini şərtləndirməklə dövlət borcunun tərkibində şərti öhdəliklərin və borca xidmət xərclərinin həcmnin artımına şərait yaratması qənaətinə gəlməyə əsas vermişdir.

3.2.2.10 Hesabat ilində vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığının idarə olunması və ya idarəetməyə verilməsindən daxilolmalar proqnozla müqayisədə az olmuş, 2019-cu ilə müqayisədə artım isə əvvəlki illər üzrə hesablanmış vəsaitlərin büdcəyə daxil olması ilə bağlı olmuşdur.

Vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığının idarə olunması və ya idarəetməyə verilməsindən daxilolmalar büdcə gəlirləri təsnifatının “Xarici iqtisadi fəaliyyətlə bağlı vergilər” köməkçi bölməsinin “Sərbəst qalıq vəsaitlərinin idarə edilməsindən daxilolmalar” paraqrafında verilərək 2020-ci ildə nəzərdə tutulmuş 35000,0 min manata qarşı dövlət büdcəsinə 20513,0 min manat məbləğində vəsait daxil olmuşdur ki, bu da proqnoz göstəricidən 14487,0 min manat və ya 41,4% azdır, 2019-cu ilin icra göstəricisindən (1124,1 min manat) 19388,9 min manat və ya 18,2 dəfə çox, 2018-ci ilin icra göstəricisindən (83065,0 min manat) isə 62552,0 min manat və ya 4,0 dəfə azdır (Cədvəl 25).

Qeyd olunan mənbə üzrə hesabat ilində daxilolmaların həcmnin əhəmiyyətli dərəcədə artımı əvvəlki illər üzrə hesablanmış vəsaitlərin büdcəyə daxil olması ilə əlaqələndirmək olar.

Cədvəl 25. Vahid xəzinə hesabının qalığı, onun idarə olunması və idarəetməyə verilməsindən daxilolmaların dinamikası, min manatla

Göstəricilər	Tarix (cari il)				
	01.01.2016	01.01.2017	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020
Vahid xəzinə hesabının ilin əvvəlinə qalığı (sərbəst qalıq)	1433928,0	2307200,0	1644653,4	872352,7	2342195,3
Sərbəst qalığın növbəti il ərzində idarəetməyə verilməsindən daxilolmalar:					
Proqnoz	2678,0	3074,0	6300,0	1000,0	35000,0
Fakt	17136,0	7153,9	83065,0	1124,1	20513,0
Sərbəst qalığın idarəetməyə verilməsindən daxilolmaların ilin əvvəlinə həmin qalığa nisbəti, faizlə:					
proqnozlaşdırılan daxilolmaların nisbəti	0,19	0,13	0,38	0,12	1,49
faktiki daxilolmaların nisbəti	1,20	0,31	5,1	0,13	0,88

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

01.01.2021-ci il tarixə isə sərbəst qalığın məbləği 1526,1 mln. manat təşkil etmişdir. Qeyd olunan məbləğin 876,7 mln. manatı xəzinənin cari və valyuta hesab qalıqlarında, 649322,0 min manatı isə yerləşdirilmiş və idarəetmədə olan vəsaitlərdən ibarət olmuşdur (640,9 mln. manat Dövlət Neft Fondunda yerləşdirilmiş vəsait, 8422,0 min. manat “Azər-Türk Bank” ASC-də yerləşdirilmiş vəsait).

Vahid xəzinə hesabının qalığının 2020-ci ildə 816,1 mln. manat ekvivalentində azalması hesabat ilinin sonuna vahid xəzinə hesabının qalığının 1526,1 mln. manat təşkil etməsinə şərait yaratmışdır.

Qalıq məbləğinin azalmasının əsas səbəbi kimi büdcə kəsirinin maliyyələşməsinə Vahid xəzinə hesabının qalığından 589,0 mln manat vəsait ayrılmasını, Azərbaycan Respublikasının Vergi Məcəlləsinin 22-1.-ci (Vergi orqanları tərəfindən tətbiq olunan maliyyə sanksiyalarından və digər vəsaitlərdən ayırmalar) maddəsinin 3-cü yarımmaddəsinə əsasən 150,0 mln. manat vəsait Dövlət Vergi Xidmətinə, “Şəhər və rayonlar üzrə vergi orqanlarının xətti ilə dövlət büdcəsinə nəzərdə tutulan daxilolmalardan büdcə ilinin sonuna artıq daxil olan vəsaitin müəyyən hissəsinin həmin şəhər və rayonların sərəncamında saxlanması və istifadəsi Qaydası”nın təsdiq edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanına əsasən isə 51,9 mln. manat vəsaitin yerli icra hakimiyyəti orqanlarına ayrılmasını qeyd etmək olar.

Sərbəst qalıq vəsaitinin 377,0 mln. ABŞ dolları Dövlət Neft Fondunda idarəetmə və yerləşdirmə, 8,4 mln. manatı isə Azər-Türk Bankda 5 il müddətinə depozitə yerləşdirilmişdir. Digər qalıq vəsaitlər isə xəzinənin bank hesablarının qalığında cəmləşmişdir.

Müstəqil kredit sərəncamlarının vəsaitləri isə 01.01.2021-ci il tarixə 3095,7 mln. manat təşkil etmişdir ki, bunun da 258,9 mln. manatı depozit və tapşırıq vəsaitlərin qalığından, 466,4 mln. manatı ƏDV depozit hesabının qalığından, 1974,0 mln.manatı Təminat - Fondu hesabının qalığından, 309,3 mln. manatı isə DSMF-nin hesabının qalığından və 87,1 mln. manatı digər mənbələrdən ibarət olmuşdur.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi hesabat ilində də aylıq və rüblük təqdim edilən hesabat məlumatlarını nəzərə alaraq qeyd etmək olar ki, hesabat ili ərzində sərbəst qalıq vəsaitlərindən büdcə ili ərzində ssuda verilməsi və geri qaytarılması müşahidə olunmuş, depozitə yerləşdirilmə zamanı mövcud bazar prinsipləri nəzərə alınmamışdır. Bütün bunlar isə, öz növbəsində, mövcud qaydaların dövlət büdcəsinə əlavə gəlir gətirmək məqsədinin təmin edilməsi istiqamətinin təkmilləşdirilməsi və bu istiqamətdə nəzarətin gücləndirilməsi zərurətinin olduğunu qeyd etmək imkanı verir.

Ümumilikdə dövlət büdcəsinin gəlir və xərclərinin icra səviyyəsi, həmçinin vahid xəzinə hesabının qalığından müvafiq qanunvericilik aktları ilə vəsait ayırmalarının həyata keçirilməsi Maliyyə Nazirliyinə məxsus sərbəst qalıq vəsaitlərinin azalmasına səbəb olmuşdur.

Sərbəst qalıq vəsaitlərinin azalmasına təsir edən səbəblərdən biri də büdcədən bir sıra dövlət müəssisələrinə və publik hüquqi şəxslərə ayrılmış vəsaitlərin bir hissəsinin tam icra edilməyərək uzun müddət onların bank hesablarında qalmasına şərait yaratmışdır ki, bu isə öz növbəsində büdcə üçün əlavə resurs mənbəyinə ehtiyacın artmasını şərtləndirməklə sərbəst qalıq vəsaitindən istifadənin həcmnin artmasına təsirsiz ötürməmişdir.

IV BÖLMƏ. DÖVLƏT BÜDCƏSİ XƏRCLƏRİNİN AUDİTİ VƏ İCRA VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

4.1 2020-ci il ərzində dövlət büdcəsində həyata keçirilmiş dəyişikliklərin təhlili

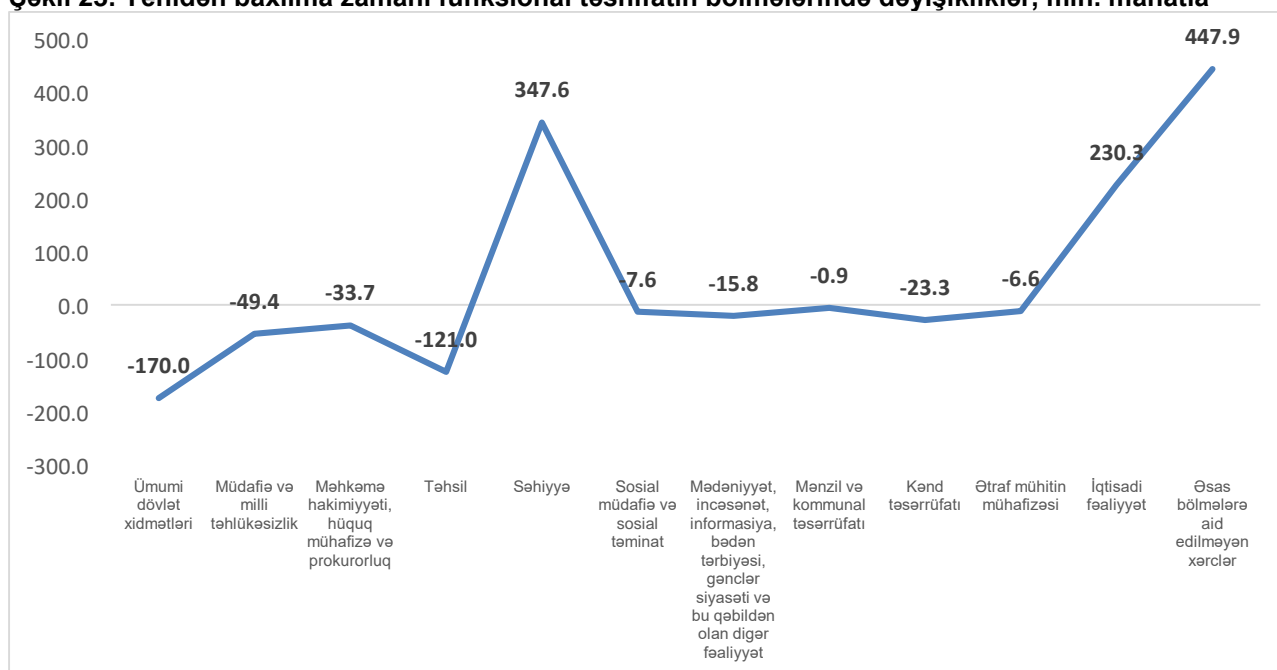
4.1.1 Hesabat ilində dövlət büdcəsinə yenidən baxılma zamanı xərclərin ümumi məbləğinin artırılması fonunda ilin sonuna icra edilmiş xərclərin məbləği ilkin təsdiq edilmiş məbləğdən az olmuşdur.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişikliklər edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının 07 avqust 2020-ci il tarixli 159-VIQD nömrəli Qanunu ilə dövlət büdcəsinin xərclərinə yenidən baxılaraq *ilkin təsdiq edilmiş məbləğ* 597,5 mln. manat və ya 2,2% artırılaraq 27492,2 mln. manat məbləğində təsdiq edilmişdir.

Yenidən baxılma zamanı xərclərin artırılmasına baxmayaraq icra edilmiş ümumi xərclərin məbləği ilkin təsdiq edilmiş məbləğdən də 478,4 mln. manat və ya 1,8% az olmuşdur.

Yenidən baxılma zamanı xərclərin funksional təsnifatı üzrə 9 bölmənin məbləği 428,3 mln. manat azaldılmış, 3 bölmə üzrə isə 1025,8 mln. manat artırılmışdır (Şəkil 23).

Şəkil 23. Yenidən baxılma zamanı funksional təsnifatın bölmələrində dəyişikliklər, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Məlumatların təhlili göstərir ki, yenidən baxılma zamanı bölmələr üzrə *ilkin təsdiq edilmiş* məbləğlərin 0,2-25,4% səviyyəsində dəyişikliklər aparılmışdır.

4.1.2 Hesabat ilində dövlət büdcəsinin xərclərinin strukturunda çoxsaylı dəyişikliklər aparılmış, xərclərin funksional təsnifatının 12 bölməsindən 11-i üzrə icra göstəriciləri ilkin təyinat və yenidən baxılmış məbləğlərə nisbətən düzəldilmiş göstəricilərə daha yaxın olmuş, 1 bölmə və bəzi köməkçi bölmələr üzrə xərclərin hesabat ili ərzində artırılmasına baxmayaraq icra göstəriciləri ilkin təsdiq edilmiş məbləğdən də az olmuşdur.

Hesabat ili ərzində dövlət büdcəsinin xərcləri üzrə həm yenidən baxılma zamanı, həm də icra prosesində dəyişikliklər aparılmışdır (Cədvəl 26).

Cədvəl 26. 2020-ci ilin dövlət büdcəsi xərclərinin ilkin, yenidən baxılmış, düzəldilmiş və icra edilmiş məbləğləri, mln. manatla

Xərclərin istiqaməti	İlkin təsdiq edilmiş	İl ərzində dəyişikliklər		icra edilmiş
		Parlament tərəfindən yenidən baxılmış göstəricilər	düzəldilmiş təyinat göstəriciləri (müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən)	
Ümumi dövlət xidmətləri	4009,7	3839,7 ↓	3716,9 ↓	3533,0
Müdafiə və milli təhlükəsizlik	3853,6	3804,2 ↓	3787,5 ↓	3755,1
Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq mühafizə və prokurorluq	1970,4	1936,7 ↓	1912,7 ↓	1826,2
Təhsil	3155,8	3034,8 ↓	2976,7 ↓	2774,3
Səhiyyə	1369,0	1716,6 ↑	1714,5 ↓	1687,6
Sosial müdafiə və sosial təminat	3244,6	3237,0 ↓	3221,2 ↓	3112,6
Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət	441,9	426,1 ↓	386,6 ↓	342,0
Mənzil və kommunal təsərrüfatı	249,1	248,2 ↓	248,0 ↓	245,7
Kənd təsərrüfatı	921,0	897,7 ↓	876,5 ↓	862,2
Ətraf mühitin mühafizəsi	279,9	273,3 ↓	261,3 ↓	240,6
İqtisadi fəaliyyət	5602,5	5832,8 ↑	5777,4 ↓	5545,6
Əsas bölmələrə aid edilməyən xərclər	1797,2	2245,1 ↑	2612,9 ↑	2491,4
Cəmi	26894,7	27492,2	27492,2	26416,3

Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Cədvəldən, göründüyü kimi “İqtisadi fəaliyyət” bölməsi üzrə yenidən baxılma zamanı xərclərin artırılmasına baxmayaraq, icra edilmiş xərclər ilkin təyinat məbləğindən də az olmuşdur.

Yuxarıda qeyd edilənlər bəzi köməkçi bölmələrə də aid edilə bilər. Belə ki, aşağıdakı köməkçi bölmələr üzrə ilkin təsdiq edilmiş məbləğ yenidən baxılma zamanı artırılsa da, ilin sonuna icra edilmiş məbləğ ilkin təsdiq edilmiş xərc məbləğindən də az olmuşdur (Cədvəl 27).

Cədvəl 27. Təsdiq edilmiş məbləği artırılmış, icrası isə ilkin təsdiq edilmiş məbləğdən az olmuş köməkçi bölmələr, mln. manatla

Köməkçi bölmələr	İlkin təsdiq edilmiş	Yenidən baxılmış	İcra
Beynəlxalq münasibətlər	390,9	399,8	289,1
Məhkəmə hakimiyyəti	105,8	106,6	96,3
Xəstəxanalar	160,5	164,8	151,4
Sosial müdafiə	254,3	305,8	247,3

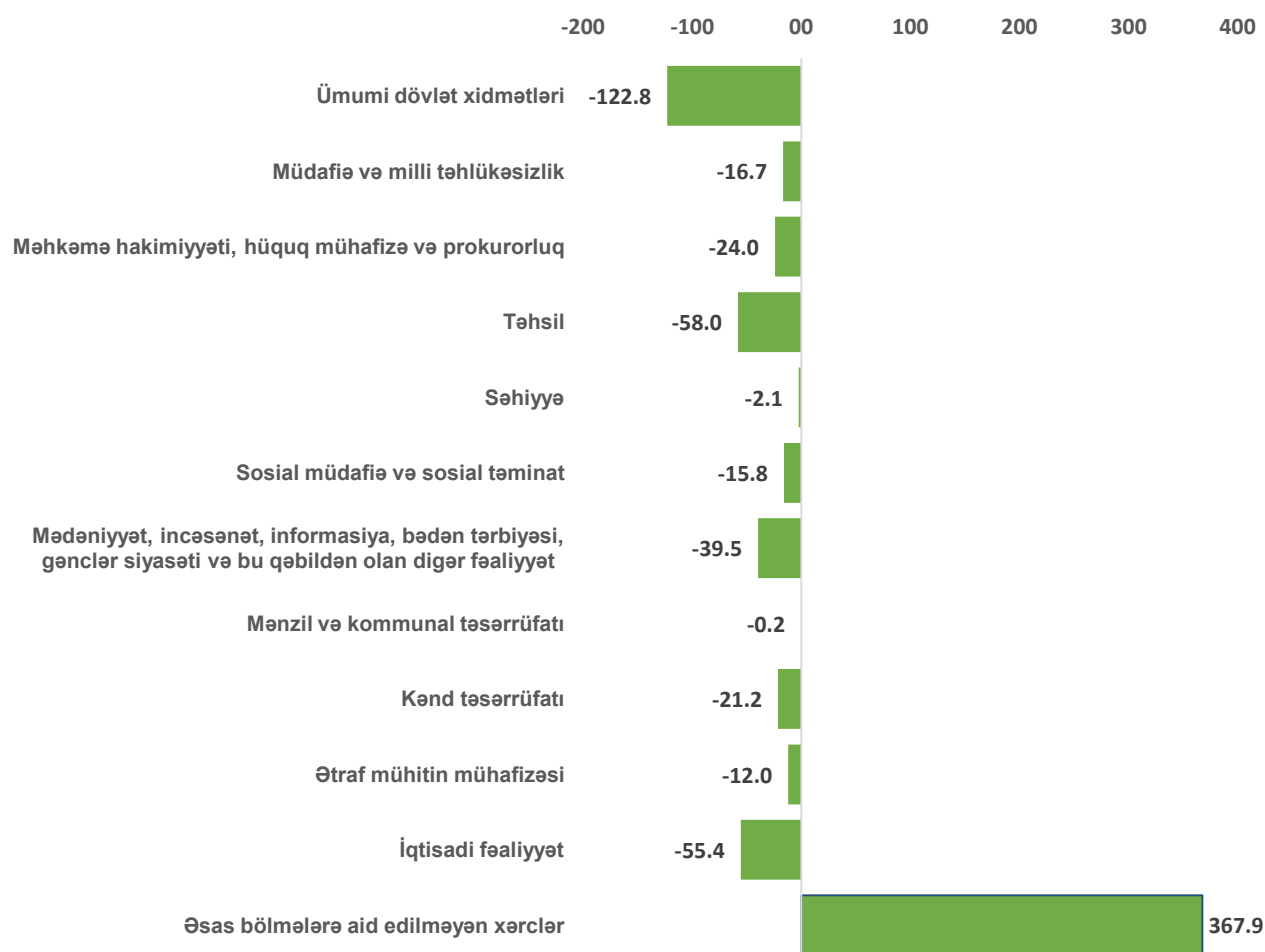
Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Parlament tərəfindən yenidən baxılmış və müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən dürlüsləşdirilmiş təyinat göstəriciləri

4.1.3 Avqust ayında dövlət büdcəsinin yenidən baxılaraq təsdiq edilmiş xərclərinin məbləği ilə müqayisədə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən büdcənin icra prosesində dəyişikliklər aparılmaqla göstəricilər həm artımla, həm də azaldılma ilə dürlüsləşdirilmişdir.

Funksional təsnifatın 11 bölməsi üzrə təsdiq edilmiş xərclərin məbləği 367,9 mln. manat məbləğində azaldılmış, 1 bölmə üzrə isə eyni məbləğdə artırılmış, 3 köməkçi bölmə üzrə dəyişikliklər zamanı artırılmış məbləğlər özünü doğrultmamış, 1 köməkçi bölmə üzrə dəyişikliklərdən sonra ümumiyyətlə xərc proqnozlaşdırılmamışdır (Şəkil 24).

Şəkil 24. Funksional təsnifatın bölmələri üzrə təsdiq edilmiş proqnozların il ərzində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən dəyişdirilməsi, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Bununla yanaşı, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin xərclərinin nəzərdə tutulduğu funksional təsnifat üzrə 62 köməkçi bölmənin müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən 48-də il ərzində dəyişikliklər aparılmış, bu köməkçi bölmələrin 8-i üzrə təsdiq edilmiş məbləğ il ərzində 784,2 mln. manat artırılmış, 40-ı üzrə isə eyni məbləğdə azaldılmışdır.

Qeyd edək ki, funksional təsnifatın bölmələri üzrə aparılmış dəyişikliklər 3 bölmə ("Müdafiə və milli təhlükəsizlik", "Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət", "Kənd təsərrüfatı") üzrə bütün köməkçi bölmələri əhatə etmişdir.

3 köməkçi bölmə üzrə yenidən baxılma zamanı təsdiq edilmiş məbləğ müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən icra prosesində artırılsa da, ilin sonuna icra edilmiş məbləğ yenidən baxılma zamanı təsdiq edilmiş məbləğdən də az olmuşdur (Cədvəl 28).

Cədvəl 28. Təsdiq edilmiş məbləği artırılmış, icrası isə yenidən baxılmış göstəricidən də az olmuş köməkçi bölmələr, mln. manatla

Köməkçi bölmələr	Parlament tərəfindən yenidən baxılmış göstəricilər	Müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən dürlüştülmüş təyinat göstəriciləri	İcra
Milli təhlükəsizlik	244,2	245,8	240,7
Orta ixtisas təhsili	74,1	74,8	68,6
Televiziya, radio və nəşriyyat	51,9	52,0	51,5

Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

“Yanacaq və enerji kompleksi” köməkçi bölməsi üzrə dövlət büdcəsində təsdiq edilmiş məbləğ nəzərdə tutulsa da, il ərzində dürlüştülmə aparılaraq müvafiq istiqamət üzrə xərc proqnozlaşdırılmamışdır.

4.1.4 Dövlət büdcəsinin icrası prosesində müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanunu əsas götürülməklə aparılmış dəyişikliklərin, əvvəlki illərdə olduğu kimi, 2020-ci ildə də dövlət büdcəsinin müvafiq Qanun və Fərmanla müəyyən edilmiş məbləğlərinin dəyişdirilməsinə və ümumiyyətlə, icra vəziyyətinə təsiri böyük olmuşdur.

Qeyd edək ki, dövlət büdcəsinin icrası prosesində müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən aparılan dəyişikliklər “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18.4-cü, 18.5-ci və 19.6-cı maddəsi əsas getirilməklə həyata keçirilir. Hesabat ilində də bu maddələr əsas götürülməklə aparılmış dəyişikliklər 2020-ci ildə də dövlət büdcəsinin təsdiq edilmiş edilmiş məbləğlərinin dəyişdirilməsinə və ümumiyyətlə, icra vəziyyətinə bu əsaslı təsir göstərmişdir.

Maddə 18.4

Zərurət yarandıqda, təsdiq olunmuş büdcə ayrılmaları həddində funksional təsnifatın bölmələri daxilində, iqtisadi təsnifatın bölmə, köməkçi bölmə, paragraflar, maddə və yarımmaddələri arasında müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən dəyişikliklər edilə bilər.

Maddə 18.5

Dövlət büdcəsinin icrası prosesində gəlirlər və kəsirin maliyyələşdirilməsi üzrə nəzərdə tutulmuş vəsaitlər təsdiq edilmiş məbləğdən az daxil olduqda, funksional və iqtisadi təsnifat üzrə xərclər (müdafiə olunan xərc maddələri istisna olmaqla) mütənasib şəkildə, inzibati təsnifat üzrə xərclər isə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada azaldıla bilər.

Maddə 19.6

Müvafiq icra hakimiyyəti orqanı ilə razılaşdırmaqla dövlət büdcəsinin icrası prosesində iqtisadi təsnifatın müvafiq bölmə, köməkçi bölmə, paragraf, maddə və yarımmaddələrində nəzərdə tutulmuş birdəfəlik təyinatlı vəsaitlər üzrə hesabat ili ərzində yaranmış qənaət dövlət büdcəsinin ehtiyat fonduna yönəldilərək, il ərzində digər tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə sərf edilə bilər.

Qeyd edək ki, hesabat ilində büdcənin icrası prosesində aparılan dəyişikliklərin hüquqi əsası barədə məlumatlar Hesablama Palatasına daxil olmamışdır.

Hesabat ilində dövlət büdcəsinin icra prosesində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən həyata keçirilən dəyişikliklərin təhlili bu işlərin “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa uyğun olmadığını deməyə əsas verir.

➤ Qanunun 18.4-cü maddəsi yalnız funksional təsnifatın bölmə daxilində dəyişikliklərə imkan verir. 2020-ci il ərzində büdcənin icrası prosesində həyata keçirilən dəyişikliklər isə bölmədən kənar dəyişiklikləri də əhatə etmişdir.

➤ Qanunun 18.5-ci maddəsinə əsasən gəlirlər və kəsinin maliyyələşdirilməsi üzrə nəzərdə tutulmuş vəsaitlər təsdiq edilmiş məbləğdən az daxil olduqda dəyişikliklərin həyata keçirilə biləcəyinə baxmayaraq, müvafiq icra hakimiyyəti orqanının büdcə təşkilatlarına və büdcədən maliyyə yardımı alan təşkilatlara müvafiq büdcələrinin azaldılmasına dair məlumatı aprel ayında göndərilməmişdir ki, həmin ayın sonuna istər gəlirlər üzrə, istərsə də kəsinin maliyyələşmə mənbələri üzrə proqnozlar artıqlaması ilə yerinə yetirilmişdir.

➤ Qanunun 19.6-cı maddəsi yalnız birdəfəlik təyinatlı xərclər üzrə yaranan qənaətin Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yönəldilməsinə şərait yaratsa da, 2020-ci il ərzində birdəfəlik təyinatlı xərclər üzrə Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna 257,0 mln. manatın yönəldilməsi (“Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası”nın 10 nömrəli Əlavəyə əsasən), il ərzində isə Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə nəzərdə tutulan məbləğin 439,6 mln. manat artırılması, qanunvericiliklə nəzərdə tutulmayan, başqa sözlə “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda göstərilməyən digər istiqamətlərdən də (birdəfəlik təyinatlı olmayan) vəsaitlərin Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yönəldildiyini deməyə əsas verir.

4.1.5 Tərəfimizdən aparılan təhlil dövlət büdcəsinin icrası prosesində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən dəyişikliklərin aparıldığı zaman istinad olunan “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 3 maddəsinin hər biri üzrə bəzi “zəif bəndlərin” olduğunu göstərir.

“Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 18.4-cü maddəsində istifadə olunan “zərurət yarandıqda” sözlərinin “Normativ hüquqi aktlar haqqında” Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyaya Qanununun tələblərinə əsasən istifadəsinə yol verilmir, eyni zamanda, həmin Konstitusiyaya Qanununun tələblərinə əsasən yeni normativ hüquqi aktın qəbul edilməsi ilə əlaqədar olaraq zəruri hallarda qüvvədə olan normativ hüquqi aktlarda onları qəbul etmiş orqan tərəfindən müvafiq dəyişikliklərin edilməli olduğu bildirilir. Həmçinin, müvafiq maddədə büdcə ayırmaları həddində funksional bölmə daxilində iqtisadi təsnifat üzrə dəyişikliklər üçün çərçivə müəyyən edilmişdir ki, bu da yalnız bölmə (funksional təsnifat üzrə) məbləğinin dəyişdirilməsinə

qadağa qoymaqla digər dəyişikliklər üçün geniş sərhədlər formalaşdırır. Son illər ərzində bu maddəyə istinad edilməklə aparılmış dəyişikliklərlə bağlı məlumatların təhlili inzibati (qurumlar arası), iqtisadi və funksional təsnifat (köməkçi bölmələr və paraqraflar) üzrə məbləğlərin dəyişdirildiyini göstərir. Müvafiq mexanizm vasitəsilə gözlənilməyən xərclərin və yaxud nəzərə alın bililməyən amillərin təsiri nəticəsində yaranan xərclərin vaxtında maliyyələşdirilməsinə baxmayaraq, bəzi hallarda bu mexanizmin mövcud olması büdcənin tərtibi prosesində əvvəlki illərin faktiki icrasının nəzərə alınmamasına və real hesablamaların aparılmamasına səbəb olur. Digər ölkələrin (Gürcüstan, Qazaxıstan, Ukrayna, Özbəkistan) təcrübəsində tətbiq edilən rəqəm məhdudiyyətlərindən istifadə edilmir və bölmə daxilində hər hansı dəyişikliklər (məsələn, əsaslı xərclərdən cari xərclərə köçürmələrin edilməsi) məhdudlaşdırılmır ki, bu da göstəricilərin ilkin təsdiq edilmiş göstəricilərlə müqayisədə məhdudiyyətsiz dəyişdirilməsi üçün şərait yaradır.

Qanunun 19.6-cı maddəsi ilə bağlı. Birdəfəlik təyinatlı xərclərin anlayışının qanunvericilikdə verilməməsi, dövlət büdcəsində onların payının əhəmiyyətli olması, bu xərclərin yerləşdiyi funksional bölmənin təyinatına aid edilməyən və adına uyğun olmayan istiqamətlər üzrə istifadəsi, xərclərin əvvəlcədən proqnozlaşdırıla bilən istiqamətlərə yönəldilməsi, bu istiqamətlər üzrə vəsaitlərin proqnozlaşdırılması üzrə limitlərin olmaması büdcənin həm etibarlılığına, həm də aktuallığına mənfi təsir göstərə bilər. Digər diqqətə gətirilməli məqam bu xərclər üzrə qənaətin Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yönəldilməsi halının "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda təsbit edilməsidir ki, bu da xərclərin funksional təsnifatı üzrə qanunla təsdiq edilmiş məbləğlərin il ərzində icra hakimiyyəti tərəfindən dəyişdirilməsi ilə nəticələnir.

Qanunun 18.5-ci maddəsində gəlirlərin və kəsirin maliyyələşmə mənbəyi üzrə vəsaitlərin nəzərdə tutulduğundan az daxil olması halında funksional və iqtisadi təsnifat üzrə xərclərin (müdafie olunan xərc maddələri istisna olmaqla) mütənasib şəkildə, inzibati təsnifat üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanının müəyyən etdiyi qaydada azaldıla bilməsi göstərilmişdir. Bu maddədə də rəqəm məhdudiyyətləri ilə bağlı hüquqi müddəalar müəyyən edilmir. Bir sıra ölkələrdə bu istiqamətdə hədlər müəyyən edilir. Belə ki, müəyyən həddə kimi icra hakimiyyəti orqanları, həmin həddən sonra isə bu barədə qərar Parlament tərəfindən verilir.

Büdcə dəyişikliklərinin beynəlxalq qiymətləndirilməsi

PEFA

Dövlət maliyyə idarəetmə sistemini qiymətləndirən **Dövlət Xərcləri və Maliyyə Hesabatlılığı** (PEFA) büdcədə icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən aparılan dürlüştülmələrlə bağlı ayrıca sual qoymaqla dəyişiklikləri qiymətləndirir.

Dövlət maliyyə idarəetmə sisteminin qiymətləndirilməsi sənədinin 2016-cı il çərçivəsi üzrə 4-cü komponentin (Büdcə-vergi siyasətinə əsaslanan strategiya və büdcənin tərtibi) "**Büdcəyə qanunvericilik orqanı tərəfindən baxılması**" göstəricisinin sonuncu parametri "**İcra hakimiyyətləri tərəfindən büdcəyə düzəliş qaydaları**" məhz bu məsələyə yönəlmişdir.

Bu parametr üzrə qiymətləndirmədə **4 cavab** mümkündür:

- A. İl ərzində icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən büdcəyə dəyişikliklər edilməsi üçün dəqiq qaydalar mövcuddur. Bu qaydalar edilən dəyişikliklərin xüsusiyyəti və ölçüsü ilə bağlı ciddi məhdudiyyətlər qoyur və bütün hallarda bu tətbiq olunur.
- B. İl ərzində icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən büdcəyə dəyişikliklər edilməsi üçün aydın qaydalar mövcuddur və onlara çox hallarda riayət olunur. İnzibati təsnifatın kateqoriyaları arasında xərclərin əhəmiyyətli dərəcədə bölüşdürülməsinə icazə verilir.
- C. Büdcə dəyişiklikləri ilə bağlı aydın qaydalar mövcuddur və onlara bəzi hallarda riayət olunur və ya xərclərin inzibati təsnifatının kateqoriyaları arasında əhəmiyyətli dərəcədə yenidən bölüşdürülməsinə, habelə xərclərin ümumi həcmnin artmasına icazə verilir.
- D. Effektivlik göstəricisi 'C' balı üçün tələb olunandan daha azdır.

Beynəlxalq təcrübədə fiskal diaqnostika aləti olan dövlət maliyyəsinin idarə olunmasının qiymətləndirilməsi sistemi (PEFA) dövlət büdcəsində həyata keçirilən dəyişikliklərlə bağlı aydın qaydaların zəruriliyini qeyd edir.

4.1.6 Hesabat ilində də dövlət büdcəsi xərclərinin funksional təsnifat üzrə strukturunda bəzi xərclərin icrası təsdiq edilmiş (yenidən baxılmış) dövlət büdcəsindəki müvafiq xərclərin proqnozundan çox olmuş, il ərzində həm yenidən baxılmanın, həm də dürlüştülmələrin aparılmasına baxmayaraq bəzi köməkçi bölmələr üzrə icra səviyyəsi nəzərəcarpan dərəcədə aşağı olmuşdur.

Büdcə xərclərinin funksional təsnifatının 5 köməkçi bölməsi üzrə icra göstəriciləri təsdiq edilmiş və dürüsləşdirilmiş məbləğlərlə müqayisədə fərqli olmuşdur (Cədvəl 29).

Cədvəl 29. 2020-ci ildə icra edilmiş xərclərin il üçün təsdiq edilmiş xərc məbləğini üstələmiş köməkçi bölmələr, mln. manatla

Köməkçi bölmələr	Təsdiq edilmiş (Yenidən baxılan)	Dürüstləşmiş	İcra	Təsdiq edilmiş göstərici ilə müqayisə		Dürüstləşmiş təyinatla müqayisə	
				məbləğ	faiz	məbləğ	faiz
Xarici yardımlar	22,0	30,9	22,5	0,5	102,4	-8,4	72,9
Prokurorluq	67,9	79,1	78,7	10,8	115,9	-0,4	99,4
Ali təhsil	49,0	319,6	318,3	269,2	6,5 dəfə çox	-1,4	99,6
Sosial təminat	210,4	261,9	250,5	40,1	119,0	-11,4	95,6
Ehtiyat fondları	690,0	1 129,6	1 062,8	372,8	154,0	-66,8	94,1

Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Bəzi köməkçi bölmələr üzrə il ərzində aparılan bu kimi dəyişikliklər büdcədə çevik mexanizmin təmin olunması ilə əlaqələndirilə bilsə də, bəziləri üzrə layihələndirilmə prosesində bəzi hesablamaların aparılmaması ilə bağlıdır. Xərc edilmiş məbləğləri ilkin təsdiq edilmiş məbləğdən çox olan 5 bölmədən 2-si əvvəlki illərdə olduğu kimi “Ali təhsil” və “Ehtiyat fondları” köməkçi bölmələri olmuşdur:

☑ Son illərdə dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş məlumatların təhlili müvafiq vəziyyətin hər il təkrarlanaraq ənənəvi hal aldığı və “Ali təhsil” köməkçi bölməsi üzrə proqnoz müəyyən edilərkən “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun və Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 2004-cü il 24 may tarixli 75 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmiş “Dövlət büdcəsinin tərtibi və icrası Qaydaları”nın bir sıra tələblərinin gözlənilmədiyini, əvvəlki illərin baza göstəricilərinin nəzərə alınmadığını və müvafiq hesablamaların aparılmadığını göstərir. Bu, dövlət büdcəsinin proqnozlaşdırılması zamanı “Təhsil” bölməsində yer alan “Dövlət sifarişi ilə ali təhsilin maliyyələşdirilməsi və təhsil sahəsində digər tədbirlər” adlı birdəfəlik təyinatlı xərclərin digər köməkçi bölmədə nəzərdə tutulması, il ərzində isə bölmənin ayrı-ayrı köməkçi bölmələrində, o cümlədən “Ali təhsil” köməkçi bölməsində icrası ilə əlaqədardır.

☑ Əvvəlki illər üzrə məlumatların təhlili göstərir ki, Ehtiyat Fondları köməkçi bölməsi üzrə müvafiq halın yaranmasına səbəb funksional təsnifatın ayrı-ayrı bölmələrində birdəfəlik təyinatlı xərclər üzrə yaranmış qənaətin dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yönəldilərək tədbirlərin maliyyələşməsidir.

Dürüstləşmələrin aparılmasına baxmayaraq bəzi köməkçi bölmələr üzrə xərclərin icra səviyyəsi nəzərəcarpacaq dərəcədə (50%-dən aşağı) aşağı olmuşdur. Belə ki, icra səviyyəsi “Sosial müdafiə və sosial təminat sahələri üzrə tətbiqi tədqiqatlar” üzrə 14,7%, “Ətraf mühitin mühafizəsi

sahəsinə aid edilən digər xidmətlər” üzrə 21,8%, “Poliklinikalar və ambulatoriyalar” üzrə 47,0%, “Hüquqi yardım” üzrə 48,2% təşkil etmişdir (Cədvəl 30).

Cədvəl 30. Dürüsləşmələrin aparılmasına baxmayaraq icra səviyyəsi aşağı olan köməkçi bölmələr, min manatla

Köməkçi bölmələr	Təsdiq edilmiş (yenidən baxılmış)	Dürüsləşmiş	İcra	Dürüsləşmiş təyinatla müqayisə	
				məbləğ	faiz
Sosial müdafiə və sosial təminat sahələri üzrə tətbiqi tədqiqatlar	60,0	60,0	8,8	-51,2	14,7
Ətraf mühitin mühafizəsi sahəsinə aid edilən digər xidmətlər	8909,0	7909,0	1721,2	-6187,8	21,8
Poliklinikalar və ambulatoriyalar	1203,1	1203,1	565,2	-638,0	47,0
Hüquqi yardım	5540,5	5540,5	2668,9	-2871,6	48,2

Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

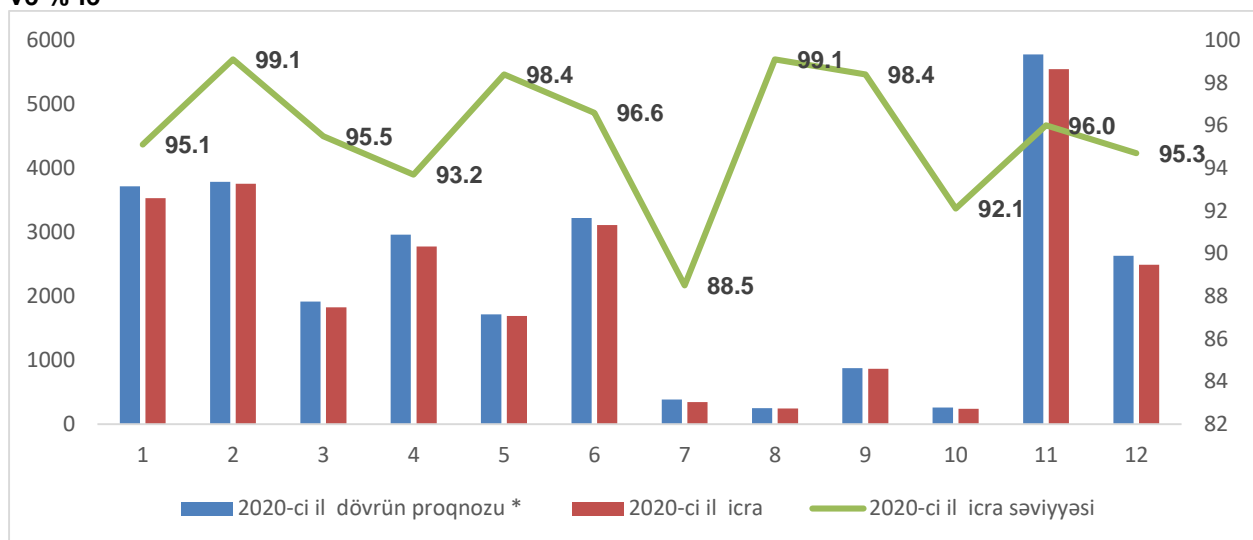
4.2 Funksional təsnifat üzrə xərclərin icra vəziyyəti

4.2.1 2020-ci ilin dövlət büdcəsində funksional təsnifatın bölmələri üzrə xərclərinin icrası dürüsləşmiş təyinata qarşı 88,5%-99,1% arasında dəyişmiş, 5 bölmə üzrə xərclər cəmi xərclərdə daha əhəmiyyətli paya malik olmuşdur.

Hesabat ilində funksional təsnifatın bölmələri üzrə xərclərinin icrası dürüsləşmiş təyinata qarşı 88,5%-99,1% arasında dəyişmişdir. Hesabat dövründə funksional təsnifatın 12 bölməsindən 5-i üzrə icra səviyyəsi xərclərin ümumi orta icra səviyyəsindən (96,1%) çox, 7-si üzrə isə az olmuşdur.

Ən az icra səviyyəsi “Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət” bölməsi üzrə 88,5%, ən çox icra səviyyəsi isə “Müdafiə və milli təhlükəsizlik” və “Mənzil və kommunal təsərrüfatı” bölmələri üzrə 99,1% olmuşdur (Şəkil 25).

Şəkil 25. 2020-ci ildə dövlət büdcəsi xərclərinin funksional təsnifatın bölmələri üzrə icrası, mln. manatla və %-lə

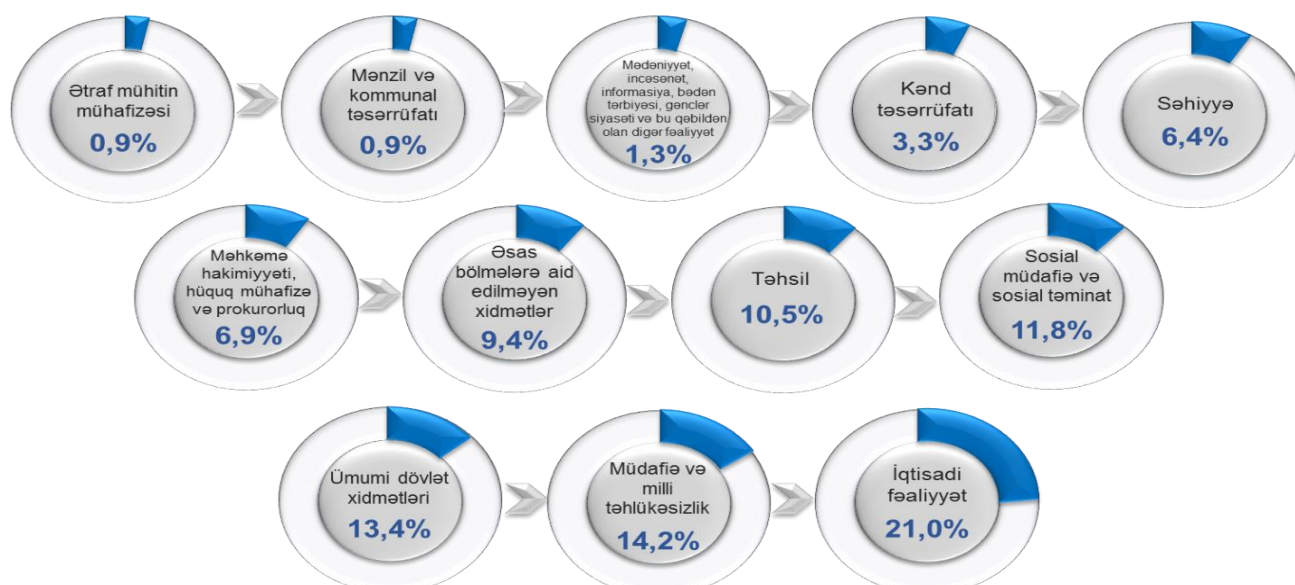
1	Ümumi dövlət xidmətləri	5	Səhiyyə	9	Kənd təsərrüfatı
2	Müdafiə və milli təhlükəsizlik	6	Sosial müdafiə və sosial təminat	10	Ətraf mühitin mühafizəsi
3	Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq mühafizə və prokurorluq	7	Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət	11	İqtisadi fəaliyyət
4	Təhsil	8	Mənzil və kommunal təsərrüfatı	12	Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər

* Şəkilde proqnoz məbləği kimi düzəldilmiş təyinat məbləğləri əsas götürülmüşdür.

Şəkil müvafiq məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Məlumatların təhlili göstərir ki, 2020-ci ilin 12 ayında dövlət büdcəsi xərclərinin funksional təsnifatı üzrə icrasında daha böyük xüsusi çəki “İqtisadi fəaliyyət” (21,0%), “Müdafiə və milli təhlükəsizlik” (14,2%) “Ümumi dövlət xidmətləri” (13,4%), “Sosial müdafiə və sosial təminat” (11,8%), “Təhsil” (10,5%) bölmələrinə aid olmuşdur (Şəkil 26).

Şəkil 26. 2020-ci ildə dövlət büdcəsi xərclərinin funksional təsnifatın bölmələri xüsusi çəkisi, %-lə

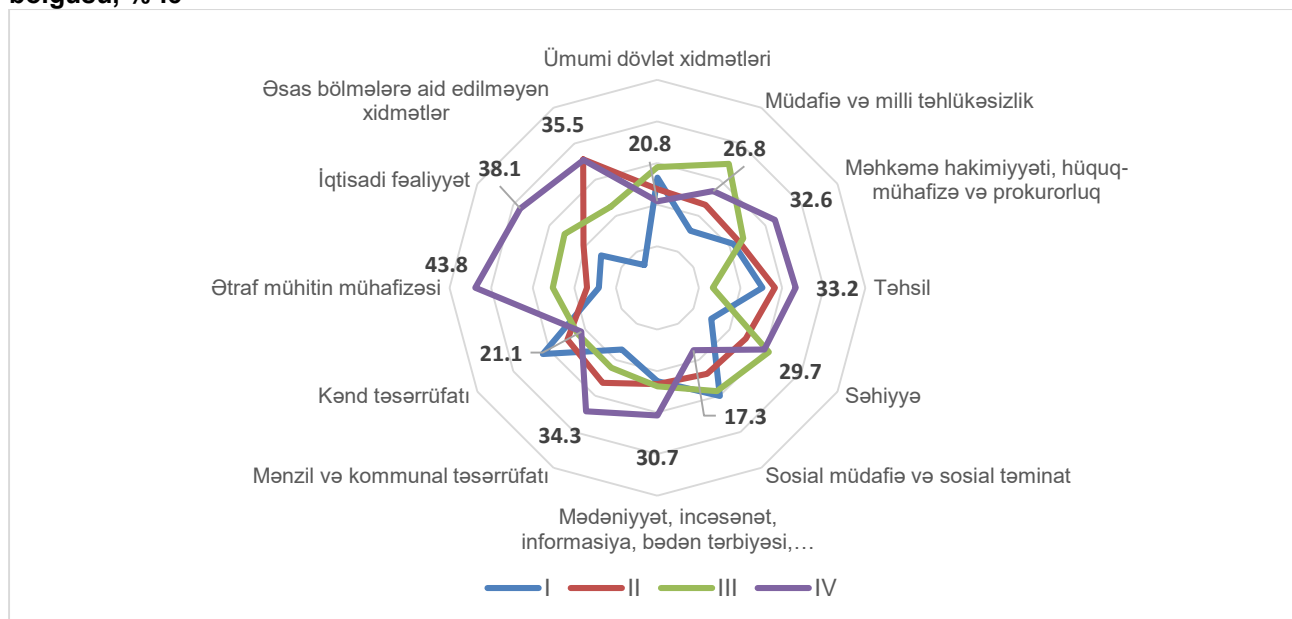

Şəkil müvafiq məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

4.2.2 Hesabat ilində də dövlət büdcəsi xərclərinin funksional təsnifatının bölmələri üzrə icra edilmiş xərclərin daha çox hissəsi dekabr ayı üzrə olmuşdur.

Funksional təsnifatın bölmələri üzrə xərclərin rüblər və aylar üzrə icrasının təhlili göstərir ki, 12 bölməsindən 6-sı üzrə ən yüksək icra məbləğləri IV rübdə, 7-si üzrə isə dekabr ayında qeydə alınmışdır (Şəkil 27). “Ətraf mühitin mühafizəsi” bölməsi üzrə IV rübdə, o cümlədən dekabr ayında icra edilmiş xərclərin məbləği il üzrə icra edilmiş məbləğdə müvafiq olaraq 43,8% və 27,0% təşkil etməklə ən yüksək olmuşdur.

Şəkil 27. Funksional təsnifatın bölmələri üzrə icra edilmiş dövlət büdcəsi xərclərinin rüblər üzrə bölgüsü, %-lə

Şəkil müvafiq məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

4.2.3 Həm ayrı-ayrı aylar üzrə, həm də artan yekunla hesablanan göstəricilərin müqayisəsi funksional təsnifatın bəzi bölmələri üzrə proqnozlara riayət edilmədiyini göstərir.

2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, cari ildə bəzi aylar üzrə funksional təsnifatın bəzi bölmələrində icra edilmiş xərclərin məbləği həmin ay üçün proqnozlaşdırılmış xərclərdən çox olmuşdur.

Belə ki, yanvar ayında 8, fevral ayında 4, mart ayında 5, aprel ayında 8, may ayında 5, iyun ayında 5, iyul ayında 3, avqust ayında 4, sentyabr ayında 2, oktyabr ayında 2, dekabr ayında 10 bölmə üzrə icra edilmiş xərclərin məbləğləri proqnoz məbləğlərdən çox olmuşdur,

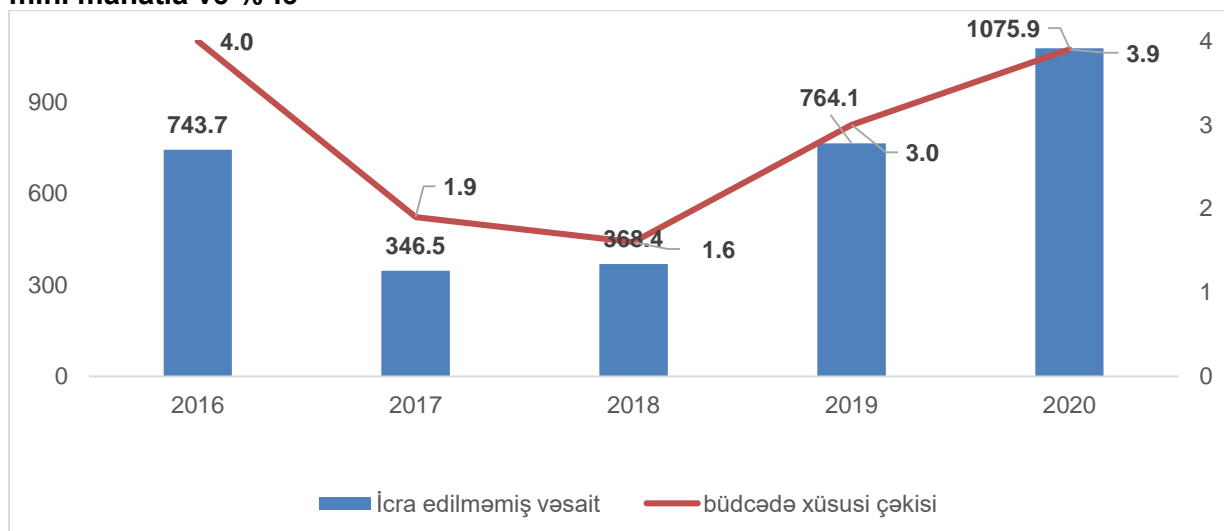
Aylar üzrə artan yekunla hesablanan göstəricilərin müvafiq müqayisəsi (icra edilmiş xərclərin proqnozlaşdırılmış xərclərlə müqayisəsi) yanvar ayında 8, fevral ayında 6, mart ayında 4, aprel ayında 7, may ayında 3, iyun ayında isə 6, iyul ayında 3, avqust ayında 4, sentyabr ayında 3, oktyabr ayında 2, noyabr ayında 2 bölmə üzrə proqnozlaşdırılmış məbləğlərə riayət edilmədiyini göstərir.

İcra edilməmiş vəsaitlərin funksional təsnifat üzrə strukturu

4.2.4 Proqnozla müqayisədə 12 bölmə üzrə ümumilikdə 1075,9 mln. manat məbləğində vəsait icra edilməmişdir ki, bu da təsdiq edilmiş büdcənin 3,9%-nə bərabərdir.

İcra edilməmiş məbləğ mütləq ifadədə, həm də təsdiq edilmiş büdcə xərclərinə nisbətə son illərdə ən yüksək göstəricidir (Şəkil 28).

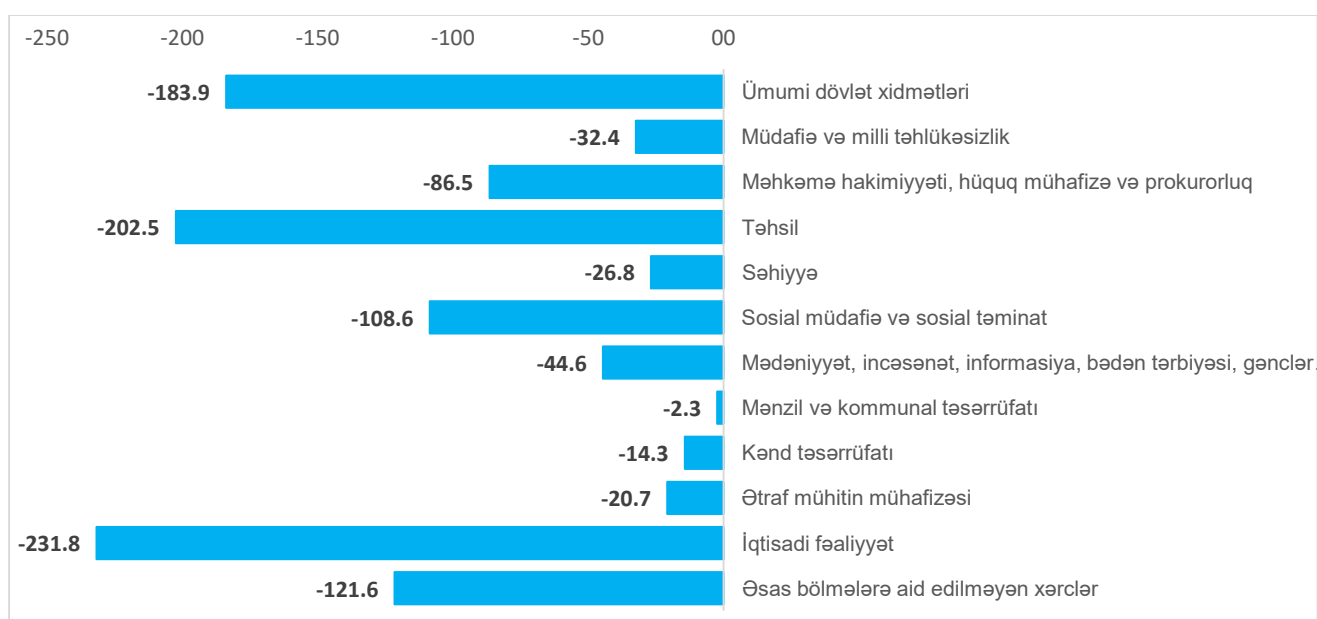
Şəkil 28. İcra edilməmiş büdcə xərclərinin məbləği və onların büdcədə xüsusi çəkisi, mln. manatla və %-lə

Şəkil müvafiq illər üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanunlar və icra hesabatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır

2020-ci ildə icra edilməmiş məbləğdə ən yüksək xüsusi çəki “İqtisadi fəaliyyət” (21,5%), “Təhsil” (18,8%) və “Ümumi dövlət xidmətləri” (17,1%) bölmələri üzrə olmuşdur (Şəkil 29).

Şəkil 29. Funksional təsnifat üzrə icra edilməmiş dövlət büdcəsi xərclərinin strukturu

Şəkil müvafiq illər üzrə dövlət büdcəsi haqqında qanunlar və icra hesabatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır

Bununla belə qeyd edilməlidir ki, icra səviyyəsinin aşağı düşməsinə baxmayaraq PEFA qiymətləndirməsinin xərclərin icrasına dair sual üzrə bu göstərici yüksək (A) balla qiymətləndirilir.

4.2.1. Ehtiyat Fondların icrası

4.2.1.1 Hesabat ilində dövlət büdcəsinin və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin ehtiyat fondlarının məbləğləri qanunvericiliklə müəyyən edilmiş 5,0% və 2,0% hədd çərçivəsində nəzərdə tutulmuş və icra edilmiş, əvvəlki illə müqayisədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondu üzrə artım müşahidə edilsə də, Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə azalma nəzərəcarpacaq dərəcədə olmuş, Ehtiyat fondların dürüstləşmiş təyinat məbləğləri ilə Sərəncam verilmiş məbləğlər arasında fərqlər olmuş, Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilmədən dövlət büdcəsində nəzərdə tutulan ehtiyat fondlardan bəzi layihələrə investisiya xərclərinin ayrılması həyata keçirilmişdir.

2020-ci il dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş məlumatlara əsasən, hesabat ilində ehtiyat fondlar üzrə müvafiq qanunla 690,0 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuş, il ərzində aparılmış dəyişikliklər nəticəsində təyinat məbləği 439,6 mln. manat və ya 1,6 dəfə artırılaraq 1129,6 mln. manat müəyyən edilmişdir. Hesabat ilinin sonunda yeni təyinat məbləği ilə müqayisədə xərclər 1062,8 mln. manat və ya 94,1% səviyyəsində icra edilmişdir.

Hesabat ilində Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə icra edilmiş vəsaitin dövlət büdcəsinin gəlirlərinə nisbəti 2,5%, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondu üzrə icra olunmuş vəsaitin büdcə gəlirlərinə nisbəti isə 1,8% təşkil etmişdir.

Hesabat ilində Prezidentin Ehtiyat Fondu üzrə dürüstləşmiş təyinat məbləği sərəncam üzrə verilmiş məbləğdən çox olsa da, dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə əks meyil müşahidə edilmişdir.

Prezidentin Ehtiyat Fondu üzrə icra edilmiş 148,9 mln. manat, Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə icra edilmiş 11,3 mln. manat Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilməyən investisiyayönlü layihələr üzrə olmuşdur.

Büdcədə gözlənilməyən xərclərin ehtiyatlardan istifadəsi

PEFA

Dövlət maliyyə idarəetmə sistemini qiymətləndirən **Dövlət Xərcləri və Maliyyə Hesabatlılığı** (PEFA) büdcədə gözlənilməyən xərclər üçün ehtiyatların istifadəsi ilə bağlı ayrıca sual qoymaqla vəziyyəti qiymətləndirir.

Dövlət maliyyə idarəetmə sisteminin qiymətləndirilməsi sənədinin 2016-cı il çərçivəsi üzrə **1-ci komponentin** (Büdcənin etibarlılığı) **“Xərclərin icrasının strukturu”** göstəricisinin sonuncu parametri “büdcədə gözlənilməyən xərclər üçün ehtiyatların istifadəsi” məhz bu məsələyə yönəlmişdir.

- Gözlənilməyən xərclər üçün vəsaitlərin faktiki istifadəsi ortalama olaraq ilkin büdcənin 3%-dən azdır.
- Gözlənilməyən xərclər üçün vəsaitlərin faktiki istifadəsi ortalama olaraq ilkin büdcənin 3%--dən çox 6%-dən azdır.
- Gözlənilməyən xərclər üçün vəsaitlərin faktiki istifadəsi ortalama olaraq ilkin büdcənin 6%--dən çox 10%-dən azdır.
- Effektivlik göstəricisi 'C' balı üçün tələb olunandan daha azdır.

4.2.1.2 2020-ci ildə dövlət büdcəsində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondu üzrə vəsaitlər qanunvericiliklə müəyyən edilmiş çərçivədə icra olunmuş, xərc edilmiş məbləğ əvvəlki illə müqayisədə artmış, əksər layihələr üzrə icra səviyyəsi 100% olmuşdur.

2020-ci ildə dövlət büdcəsində *Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondu* üzrə təyinat məbləği 480,0 mln. manat müəyyən olunmuş, 49 sərəncama əsasən il ərzində 24 quruma və dini icmalara maliyyə yardımı üzrə 53 layihə üçün ayrılması nəzərdə tutulan 444,6 mln. manata qarşı 435,5 mln. manat maliyyələşmə açılmış, kassa icrası 435,3 mln. manat olmaqla sərəncam verilmiş məbləğdən 9,3 mln. manat az olmuşdur. İcra edilmiş vəsait 2019-cu ilin müvafiq göstəricisi ilə müqayisədə 138,6 mln. manat və ya 46,7% çoxdur.

2020-ci ildə Prezidentin Ehtiyat Fondundan ayrılmış xərclərin layihələr üzrə icra səviyyəsi aşağıdakı kimi olmuşdur:

- ✓ 1 layihə (3,0 mln. manat) üzrə ümumiyyətlə vəsait icra edilməmiş;
- ✓ 2 layihə (hər 2-si 1,5 mln. manat məbləğində) üzrə icra səviyyəsi müvafiq olaraq 0,7 və 1,3% təşkil etmiş;
- ✓ 3 layihə üzrə icra səviyyəsi 52,0%-68,5% aralığında dəyişmiş;
- ✓ 2 layihə üzrə icra səviyyəsi müvafiq olaraq 93,3% və 94,4%;
- ✓ 45 layihə üzrə 100,0% icra olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondu üzrə imzalanmış sərəncamların rüblər üzrə təhlili göstərir ki, əvvəlki illərdən fərqli olaraq məbləğ baxımından ən böyük xüsusi çəki 2-ci rübə, say baxımından ən böyük xüsusi çəki 3-cü rübə aiddir. Qeyd edək ki, əvvəlki illərdə bu üstünlük 4-cü rübə aid olmuşdur.

4.2.1.3 2020-ci ildə dövlət büdcəsində Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə vəsaitləri qanunvericiliklə müəyyən edilmiş çərçivəyə əsasən uyğun icra olunmuş, ayrılmış xərclərin bir hissəsini 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin layihələndirilməsi prosesində nəzərə alına bilən və konkret qurum üzrə göstərilə bilən xərclər təşkil etmişdir.

Hesabat ilində *Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu* üzrə təsdiq edilmiş 210,0 mln. manata qarşı dürüstləşmiş təyinat məbləği 649,6 mln. manat müəyyən olunmuş, Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 67 sərəncamına əsasən nəzərdə tutulan 666,1 mln. manata qarşı 627,5 mln. manat kassa icrası olmuşdur ki, bu da sərəncam verilmiş məbləğdən 38,6 mln. manat azdır.

Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondundan ayrılmış xərclərin layihələr üzrə icra səviyyəsi aşağıdakı kimi olmuşdur:

- ✓ 2 layihə (2,9 mln. manat və 9,2 mln. manat məbləğində) üzrə xərclər ümumiyyətlə icra edilməmiş;
- ✓ 1 layihə üzrə 2,8% səviyyəsində;
- ✓ 4 layihə üzrə 24,5%-58,4% səviyyəsində;
- ✓ 6 layihə üzrə 60-80,0% səviyyəsində;
- ✓ 23 layihə üzrə 80,2%-99,0% səviyyəsində;
- ✓ Qalan layihələr üzrə 100,0% səviyyəsində icra olmuşdur.

Təqdim edilmiş məlumatların təhlili Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondunun xərclərinin hüquqi aktlarda müəyyən edilmiş çərçivə üzrə əsasən uyğun ayrıldığını qeyd etmək imkanı verir. Bununla belə, təqdim edilmiş məlumatların təhlili əsasında bildirilməlidir ki, hesabat ilində bu Fondan ayrılmış xərclərin bir hissəsini 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin layihələndirilməsi prosesində nəzərə alına bilən və konkret qurum üzrə göstərilə bilən xərclər təşkil etmişdir.

4.2.1.4 2019-cu il dövlət büdcəsində Prezidentin Ehtiyat Fondu üzrə verilmiş Sərəncamlara əsasən nəzərdə tutulmuş və tam icra edilməyən 4 layihə üzrə xərclər 2020-ci ildə müvafiq Fond üzrə deyil, Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yenidən daxil edilmişdir.

Eyni zamanda, 2019-cu il dövlət büdcəsində Prezidentin Ehtiyat Fondu üzrə verilmiş Sərəncamlara əsasən nəzərdə tutulmasına baxmayaraq tam icra edilməyən 4 layihə üzrə xərclər

2020-ci ildə müvafiq Fond üzrə deyil, Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə yenidən nəzərdə tutulmuşdur (Cədvəl 31).

Cədvəl 31. 2019-cu ildə Prezidentin Ehtiyat Fondu üzrə nəzərdə tutulmasına baxmayaraq icra edilməyən, növbəti ildə Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə yenidən nəzərdə tutulan xərclər, min manatla

Təşkilatın adı	2019-cu il dövlət büdcəsində Prezidentin Ehtiyat Fondu üzrə			Məqsəd	2020-ci il dövlət büdcəsində Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə		
	Plan (Dürüst tələşmiş büdcə)	Açılıb (həm də kassa icrası)	Dürüst lənmiş təyinat - kassa icrası		Plan (Dürüst tələşmiş büdcə)	Açılıb (həm də kassa icrası)	Qalıq
Əmlak Məsələləri Dövlət Komitəsi *	3 000,0	52,3	2 947,7	Yazıcılar Birliyinin Şüvələndəki S.Vurğun adına Yaradıcılıq Evinin rekonstruksiyası üçün	2 947,7	0,0	2 947,7
Qəbələ Rayon İcra Hakimiyyəti	3 000,0	11,8	2 988,2	Çoxmənzilli bina sakinlərinin mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə 48 mənzilli yaşayış binasının tikintisi üçün	2 988,2	84,3	2 904,0
Ağdaş Rayon İcra Hakimiyyəti	3 000,0	61,2	2 938,8	Qəzalı vəziyyətdə olan evlərdə məskunlaşmış sakinlərin mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması məqsədilə 48 mənzilli yaşayış binasının tikintisi üçün	2 938,8	717,9	2 220,9
Ağsu Rayon İcra Hakimiyyəti	3 000,0	508,8	2 491,2	Baş vermiş zəlzələ nəticəsində Ağsu rayonunda yaşayış evlərinə dəymiş ziyanın aradan qaldırılması işlərinin davam etdirilməsi məqsədilə həmin evlərin təmiri üçün	2 491,2	2 491,1	0,1

Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

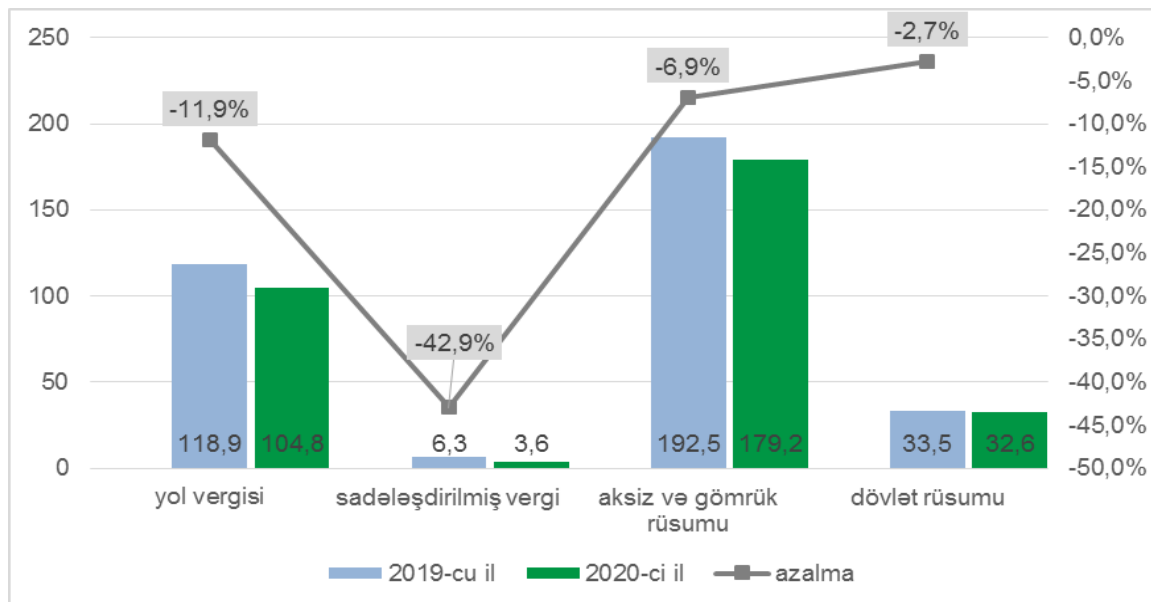
4.2.2. Məqsədli büdcə fondlarının icrası

4.2.2.1 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabatda 2 məqsədli büdcə fondunun icrası barədə məlumatlar ayrıca daxil edilmiş, “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun hesabat ili üzrə gəlir və xərcləri dövlət büdcəsinin müvafiq olaraq gəlir və xərclərində əks etdirilsə də, Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondunun gəlir və xərcləri dövlət büdcəsinin müvafiq parametrlərinə tam aid edilməmiş, aparılmış təhlillərə əsaslanaraq Hesablama Palatası məqsədli büdcə fondları üzrə hüquqi aktlarda və hesabatlılıqda uyğunsuzluqların mövcud olduğu qənaətinədir.

2020-ci il üzrə “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun gəlirləri 300,0 mln. manat proqnoza qarşı 320,2 mln. manat və ya 106,7% səviyyəsində icra edilmişdir. Qeyd olunan icra

məbləği 2019-cu ilin icra göstəricisindən 8,8% azdır ki, bu da bütün mədaxil mənbələri üzrə gəlirlərin azalması hesabına olmuşdur (Şəkil 30).

Şəkil 30. 2019-2020-ci illərdə “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fonduna daxilolmaların mədaxil mənbələri üzrə bölgüsü, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

2020-ci ildə “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun xərcləri üzrə proqnoz və icra göstəriciləri bir-birinə bərabər olmaqla 300,0 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu da 2019-cu ilin icra göstəricisindən 0,7% azdır. Qeyd olunan vəsait əsasən ölkə ərazisində ümumi istifadədə olan respublika və yerli əhəmiyyətli avtomobil yollarının və onlarla əlaqədar mühəndis qurğularının, təhkim zolaqlarının saxlanması və təmirinə yönəldilmişdir.

2020-ci ildə *Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondunun* gəlirləri 2019-cu ilə müqayisədə 35,2% azalaraq 1396,2 mln. manat olmuşdur ki, bunun da 1000,0 mln. manatı və ya 71,6%-i Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının reallaşdırılmış mənfəətinin Fonda köçürülən sərbəst qalığının payına düşür. İl ərzində Təminat Fondunun xərcləri 646,3 mln. manat, o cümlədən 288,0 mln. manat, 152,8 mln. ABŞ dolları və 47,6 mln. avro təşkil etmişdir.

Hesablama Palatasının bu istiqamətdə apardığı təhlil MBF üzrə faktiki uçotun qanunvericiliyə tam uyğun olmadığını göstərir. Belə ki, “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 5-ci maddəsinə əsasən məqsədli büdcə fondları üzrə daxilolmalar və xərclər büdcələrin gəlir və xərc hissələrində ayrıca göstərilməklə müvafiq maliyyə əməliyyatları xəzinədarlıq vasitəsi ilə həyata keçirilir.

2020-ci ildə qüvvəyə minmiş yeni Vahid Büdcə Təsnifatında dövlət gəlirləri istiqaməti üzrə məqsədli büdcə fondlarının gəlirləri aşağıdakı formada qruplaşdırılır:

- ❖ 142321.Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun (Sahibkarlığın İnkişafı Fondu) daxilolmaları
- ❖ 142322. Sair məqsədli fondların daxilolmaları

- ❖ 142323.Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondunun (DZABTF) daxilolmaları

Məqsədli büdcə fondlarının büdcədənəkar daxilolmaları isə aşağıdakı qruplaşma üzrə verilir:

- ❖ 142581.“Meşələrin Qorunub Saxlanması və Təkrar İstehsalı Fondu”ndan daxilolmalar
- ❖ 142582. “Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Dövlət Fondu”ndan daxilolmalar
- ❖ 142583. “Mineral-Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondu”ndan daxilolmalar

Göründüyü kimi ikinci qruplaşma MBF-nin gəlirlərini deyil, büdcədənəkar daxilolmalarını özündə ehtiva edir.

Vahid Büdcə Təsnifatının dövlət büdcəsi xərclərinin funksional təsnifat üzrə bölgüsündə 12.2.0 “Məqsədli büdcə fondları” köməkçi bölməsinə dövlət büdcəsinin, Naxçıvan Muxtar Respublikasının büdcəsinin və yerli büdcələrin tərkib hissəsi kimi yaradılan məqsədli büdcə fondlarının xərcləri daxildir.

Faktiki olaraq dövlət büdcəsinin icrası barədə müvafiq Qanun və hesabatlarda MBF-nin gəlir və xərcləri tam olaraq əks etdirilmir. Belə ki, məqsədli büdcə fondlarından “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun gəlirləri və Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondunun gəlirlərinin bir hissəsi büdcə gəlirlərində əks etdirilsə də, funksional təsnifat üzrə büdcə xərclərinin 12-ci bölməsində yalnız bir məqsədli büdcə fondunun (Avtomobil Yolları Məqsədli Büdcə Fondunun) xərci göstərilmişdir.

Digər məqsədli büdcə fondlarına gəldikdə isə, bu fondların gəlirləri barədə tam olaraq və ya ümumiyyətlə məlumat verilməmişdir. Belə ki, Mineral Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondunun büdcədənəkar xərcləri üzrə hesabat ilində icra edilən 971,2 min manat vəsait dövlət büdcəsinin büdcədənəkar xərclərinə aid edilməmişdir ki, bu da dövlət büdcəsinin xərclərinin az göstərilməsinə səbəb olmuşdur. Bəzi məqsədli büdcə fondlarının (“Meşələrin Qorunub Saxlanması və Təkrar İstehsalı Fondu”, “Mineral Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondu”, Xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin idarə edilməsi və mühafizəsi üçün yaradılan müvafiq idarələrin xüsusi fondlar, Su bioresurslarının artırılması, bərpası və mühafizəsi Fondu) daxilolmaları üzrə büdcə hesabatlılığında uyğunsuzluqlar mövcud olmuşdur. Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu üzrə isə ümumiyyətlə məlumatlar büdcənin icrası barədə hesabatda gəlir komponentinə daxil olmamışdır.

Hesablama Palatası müvafiq fondların fəaliyyətini tənzimləyən hüquqi aktlarda bu fondların məqsədli büdcə fondlarına aid edilməsi ilə bağlı konkret müddəaların olmamasını da qeyd edir. Belə ki, *Sahibkarlığa Kömək Milli Fondu*- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2020-ci il 4 iyun tarixli 1052 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığın İnkişafı Fondunun vəsaiti hesabına güzəştli kreditlərin verilməsi Qaydası”na əsasən Azərbaycan Respublikası Sahibkarlığın İnkişafı Fondu Publik hüquqi şəxsdir. Lakin, nə qaydalardan nə də Fondun nizamnaməsində Fondun məqsədli büdcə fondu olduğu qeyd edilməyib. Eyni zamanda, *Meşələrin Qorunub Saxlanması və Təkrar İstehsalı Fondu*, *Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Dövlət Fondu*, *Mineral-Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondu* barədə müvafiq tənzimlənmələrdə də bu fondların MBF olması konkret müəyyən edilməmişdir.

4.2.2.2 “Avtomobil Yolları” Məqsədli Büdcə Fondunun 2020-ci il üzrə gəlirlərinin proqnozlaşdırılması zamanı mövcud potensial tam nəzərə alınmamış, pandemiya bu Fondun büdcə daxilolmalarının bəzi istiqamətlərinə mənfi təsir etmiş, müxtəlif dərəcəli yolların hər km-nə çəkilən saxlanma xərcləri xərc normativləri ilə uyğunluq təşkil etməmiş, Fondun vəsaitləri üzrə Agentliyin kreditör borcu illik müqayisədə artmış, Agentliyin idarələri üzrə hər km yola düşən xərclər arasında fərqlər mövcud olmuşdur.

2020-ci il üçün "Avtomobil Yolları" Məqsədli Büdcə Fondunun gəlirləri 300000,0 min manat məbləğində proqnoza qarşı, qanunvericiliklə müəyyənləşdirilmiş mənbələr üzrə dövlət büdcəsinə 320245,5 min manat və ya proqnozun 106,7% səviyyəsində vəsait daxil olmuşdur. Eyni zamanda qeyd edilməlidir ki, 2019-cu ildə "Avtomobil Yolları" Məqsədli Büdcə Fondunun proqnozu 29232,1 min manat və ya 9,1% artıqlaması ilə icra edilməsinə baxmayaraq, 2020-ci ilin proqnozu ötən ilin icrasından 51232,1 min manat və ya 14,6% az olmaqla 300000,0 min manat proqnozlaşdırılmışdır ki, bu da 2020-ci il üçün mövcud potensialın tam nəzərə alınmaması ilə hazırlandığını göstərmişdir.

2020-ci il üzrə "Avtomobil Yolları" Məqsədli Büdcə Fondunun gəlirlərini formalaşdıran mənbələrdən yol vergisi, mülkiyyətində və ya istifadəsində olan avtonəqliyyat vasitələri ilə sərnişin və yük daşımalarını həyata keçirən şəxslər tərəfindən ödənilən sadələşdirilmiş vergi, minik avtomobillərinə və avtobuslara tətbiq olunan aksiz və Azərbaycan Respublikasının ərazisində beynəlxalq avtomobil daşımalarını tənzimləyən icazənin verilməsi üçün tutulan dövlət rüsumu üzrə proqnozlar müvafiq olaraq 16141,9 min manat və ya 13,3%, 1429,7 min manat və ya 28,6%, 2211,9 min manat və ya 4,4% və 1528,95 min manat və ya 9,6% kəsrlərlə, idxal olunan avtonəqliyyat vasitələrinə tətbiq edilən gömrük rüsumu və “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 4.1-4-cü maddəsi nəzərə alınmaqla, nəqliyyat vasitələrinin, o cümlədən motonəqliyyat vasitələrinin, qoşquların və yarımqoşquların qanunla müəyyən edilmiş hallarda texniki baxışdan keçirilməsi üçün tutulan dövlət rüsumu üzrə proqnozlar isə müvafiq olaraq 38979,5 min manat və ya 42,2% və 2578,4 min manat və ya 16,5% artıqlaması ilə icra edilmişdir. 22 oktyabr 2019-cu il tarixli 1688-VQD nömrəli Azərbaycan Respublikasının Qanunu ilə “Dövlət rüsumu haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda dəyişiklik edilərək 2020-ci il yanvarın 1-dən avtonəqliyyat vasitələrinin texniki baxışdan keçirilməsi üçün tutulan dövlət rüsumunun 20 manatdan 30 manata qaldırılması və Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına əsasən 2020-ci ildə idxal olunan (53577 ədəd) avtonəqliyyat vasitələrinin (8702-8704 mal kodları üzrə) 2019-cu ilə (47483 ədəd) nisbətən 6094 ədəd və ya 12,8% artması bu mənbələr üzrə proqnozun artıqlaması ilə icrasını şərtləndirmişdir.

2020-ci il üçün "Avtomobil Yolları" Məqsədli Büdcə Fondunun gəlirlərinin artıqlaması ilə icra edilməsinə baxmayaraq 2020-ci ildə bu mənbə üzrə daxil olmuş vəsaitlərin həcmi əvvəlki ilə nisbətən 30986,6 min manat azalmışdır ki, bu da 2020-ci ildə global və lokal müstəvidə cərəyan edən gergin epidemioloji vəziyyətdə kəskin yayılmış “COVID-19” pandemiyası ilə mübarizə çərçivəsində tətbiq

olunan karantin rejimləri ilə əlaqədar iqtisadi aktivliyin tam və ya qismən məhdudlaşdırılması səbəbindən büdcə daxilolmalarının azalması ilə əlaqələndirilməlidir.

Mülkiyyətində və ya istifadəsində olan avtonəqliyyat vasitələri ilə sərnişin və yük daşımalarını həyata keçirən şəxslər üzrə sadələşdirilmiş vergi məbləğlərinin proqnoz və icra göstəricilərinin faktiki həcmi bu sahədə inzibatçılığın zəif təşkil olunduğunu və real sektorda mövcud olan vergi potensialının dövlət büdcəsinə cəlb olunmadığını göstərmişdir.

Hesabat ilində yol vergisi proqnoza qarşı 13,3% kəsirlə icra olunmuş, kəsirlə icranın səbəbi pandemiya ilə mübarizə çərçivəsində sərhədlərin bağlanması səbəbilə ölkəyə daxil olan nəqliyyat vasitələrinin sayının azalması, eyni zamanda bəzi yanacaq növlərinin idxal və istehsalının azalması ilə bağlı olmuşdur.

İdxal edilən avtonəqliyyat vasitələrinin gömrük statistikasında göstərilən mühərrik həcmi üzrə meyarların (intervalların) vergi qanunvericiliyi ilə aksiz dərəcələrinin müəyyənləşdirilməsi üçün tətbiq olunan mühərrik həcmələrinin intervalları ilə fərqlənməsi idxal çərçivəsində bu mənbədən yığılan büdcə daxilolmalarının avtomobillərin texniki göstəriciləri ilə uyğunluq səviyyəsinin müəyyənləşdirilməsinə şərait yaratmamışdır.

İdxal olunan avtonəqliyyat vasitələrinə tətbiq olunan gömrük rüsumu 2020-ci ildə 92400,0 min manat proqnoza qarşı 131379,5 min manat və ya 42,2% çox icra olunması, 2020-ci ildə də bu mənbə üzrə proqnozun artıqlaması ilə icrası bu mənbədən proqnozların dəqiq hesablamalar və mövcud potensial nəzərə alınmadan müəyyənləşdirildiyini şərtləndirmişdir. Qeyd edək ki, əvvəlki təhlillərimizdə bu istiqamətdə potensialın mövcudluğunu şərh etmişik.

2020-ci ildə nəqliyyat vasitələrinin, o cümlədən motonəqliyyat vasitələrinin, qoşquların və yarımqoşquların texniki baxışdan keçirilməsi üçün tutulan dövlət rüsumu üzrə proqnoz 15600,0 min manat, daxilolan vəsait 18178,43 min manat olmaqla proqnozun 2578,43 min manat və ya 16,5% çox icra olunması, 2019-cu ildə də bu mənbə üzrə proqnozun artıqlaması ilə icrası bu mənbədən proqnozların hesablamalar və potensial nəzərə alınmadan müəyyənləşdirildiyini göstərir.

2020-ci ildə "Avtomobil Yolları" Məqsədli Büdcə Fondunun vəsaitinin 99856,3 min manatı Agentlik və tabeliyində olan işçilərin əmək haqlarının ödənilməsinə, 29753,6 min manatı əvvəlki dövrlərdə yerli və xarici banklardan götürülmüş kreditlərin əsas və fəzi məbləğlərinin ödənilməsinə, 134870,3 min manatı avtomobil yollarında təmir işlərinin aparılması üçün material və xidmətlərin alınması üzrə ödənişlərə, 5200,6 min manatı avtomobil yollarının, piyada keçidlərinin, körpülərin və inzibati binaların mühafizəsinin təşkil edilməsi üçün mühafizə xidməti haqlarının ödənilməsinə, 1087,6 min manatı Agentlik və tabeli qurumların işçilərinin ölkədaxili və ölkəxarici ezamiyyə xərclərinin ödənilməsinə, 14220,6 min manatı inzibati və istehsalla bağlı yanacaq xərclərinin ödənilməsinə, 794,0 min manatı digər nəqliyyat xidmətləri ilə bağlı xidmət haqlarının ödənilməsinə, 2104,3 min manatı enerji, 1612,3 min manatı təbii qaz, 585,6 min manatı içməli su və 395,1 min manatı kanalizasiya xidmətləri ilə bağlı kommunal xidmətlərinin ödənilməsinə, 316,8 min manatı rabitə xidmətləri haqlarının ödənilməsinə, 6254,4 min manatı inventar, avadanlıq, digər maşın və

qurğuların alınması ilə bağlı ödənişlərə, 907,6 min manatı sair xərclərin və 2040,9 min manatı bank xidmətləri ilə bağlı haqların ödənilməsinə yönəldilmişdir.

Dünya İqtisadi Forumunun 2020-ci ildə apardığı tədqiqata görə, Azərbaycan yol infrastrukturunun keyfiyyət reytingində dünyanın 140 ölkəsi arasında 2018-ci ildə 34-cü pillədə, 2019-cu ildə 27-ci pillədə və 2020-ci ildə ötən ilə nisbətən 3 pillə irəlləyərək 24-cü pillədə qərarlaşmasına baxmayaraq Agentliyin balansında olan keyfiyyətli yol örtüyünə malik olan avtomobil yollarının xüsusi çəkisi 40%-dən az olmuşdur. (I, II və III dərəcəli yol örtüklü)

-Müxtəlif dərəcəli (II, III, V dərəcəli və IV dərəcəli qara örtük və asfalt-beton örtüklü) yolların hər km-nə çəkilən saxlanma xərcləri Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin təsdiq etdiyi müvəqqəti xərc normativləri ilə uyğunluq təşkil etmir ki, bu da illik istismar xərci üzrə normativlərə yenidən baxılmasını zəruri edir.

Hesabat dövrünün əvvəlinə Fondun vəsaitləri üzrə Agentliyin debitor borcu 13214.9 min manat, il ərzində 512,2 min manat azalaraq ilin sonuna 12702,7 min manat təşkil etmişdir ki, bunun da 11990,00 min manatı hesabat dövründən əvvəlki illərdə (2014-cü ildə) yaranmış və qaytarılması ilə bağlı zəruri tədbirlər görülməmişdir. Agentliyin hesabat dövrünün əvvəlinə kreditor borcu 14831.6 min manat olduğu halda il ərzində 569,7 min manat artaraq ilin sonuna 15401,3 min manat təşkil etmişdir

Fondan ayrılan vəsaitin idarələrin balansındakı yolların texniki xarakteristikasına uyğun olmayaraq qeyri-mütənasib şəkildə bölüşdürülməsi, Agentliyin idarələri üzrə hər km yola düşən xərclər arasında fərqlərin yaranmasına səbəb olmuşdur ki, bu da avtomobil yollarının daima istifadəyə yararlı vəziyyətdə saxlanılması imkanlarını risk altına almışdır.

Bəzi MMC-lər tərəfindən Avtomobil Yolları Məqsədli Büdcə Fondunun vəsaiti hesabına saxlanan texnika və işçi qüvvəsini dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu hesabına (investisiya) yerinə yetirilməli olan tikinti işlərinə yönəltməsi nəticəsində Fondun vəsaiti hesabına formalaşan maddi-texniki resurslardan yolların saxlanması və təmiri işlərində yetərinə istifadə edilməməsi və balanslarındakı yolların saxlanmasına lazımi diqqətin göstərilməməsi halları müşahidə olunur. (Avtomobil yollarının bəzi hərəkət hissələrində çöküntülərin və qabarmaların olduğu, bəzi avtomobil yollarının çiyin hissələrinin normal səviyyədə olmadığı, yolların kənarlarında siqnal dirəklərinin çatışmadığı, nəqliyyat vasitələrinin hərəkətini tənzimləyən yol nişanlarının az olduğu, bəzi yollarda deformasiyaların və çatların müəyyən edildiyi, bəzi yerlərdə yol qurğularının, körpülərin və su ötürücü borularının vaxtında təmizlənmədiyi halları daxili audit hesabatlarında əks olunmuşdur.)

Azad olunmuş ərazilərdə yolların və körpülərin bərpası böyük həcmdə resursların səfərbər edilməsini, texnika və işçi qüvvəsinin daha çox işğaldan azad edilmiş ərazilərdəki avtomobil yollarının bərpasına yönəldiləcəyini zəruri edir ki, bu da Agentliyin tabeli təşkilatları tərəfindən onların balansında olan və istismar olunan yolların işlək vəziyyətində saxlanılmasını təmin etmək üçün istismar və təmir işləri üzrə fəaliyyət planlarının tərtib edilməsini və icrasını, habelə mövcud resurslardan rəşional, səmərəli və qənaətlə istifadə edilməsini tələb edir.

4.3. İnzibati təsnifat üzrə xərclərin icra vəziyyəti

4.3.1. Dövlət büdcəsi xərclərinin ayrı-ayrı qurumlar tərəfindən icrası vəziyyətinin təhlili

4.3.1.1 Hesabat ilində icra olunmuş dövlət büdcəsinin xərclərinin 61,0%-ni əhatə edən hesabatlar Hesablama Palatası tərəfindən təhlil edilmişdir.

Son 5 ildə olduğu kimi, 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrasına dair Rəydə də Hesablama Palatası tərəfindən dövlət büdcəsi vəsaitlərinin icraçısı olan qurumların vəsaitlərin istifadəsi ilə bağlı təqdim etdiyi hesabatların təhlilinin nəticələrindən də istifadə edilmişdir.

Hesablama Palatası tərəfindən Rəyin tərtib edilməsi zamanı 127 qurum üzrə 16,0 mlrd. manatı əhatə edən və vəsaitlərin icrasını təsdiq edən xəzinə üzləşmə aktları və digər sənədlər (qurumlar tərəfindən təqdim edilən bank hesablarından çıxarış, arayış və s) nəzərdən keçirilmişdir ki, bu da icra edilmiş dövlət büdcəsi xərclərinin 61,0%-ni təşkil edir.

4.3.1.2 Dövlət büdcəsinin xərclərinin inzibati təsnifatı üzrə il ərzində aparılmış dəyişikliklər hüquqi aktlarla təsdiq edilmiş məbləğlərin dəyişdirilməsinə səbəb olmuş, dürüstləşmələrin edilməsi fonunda bəzi qurumlar üzrə icra səviyyəsi əhəmiyyətli dərəcədə aşağı olmuşdur.

Təhlil göstərir ki, icra prosesində müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən aparılmış dəyişikliklər dövlət büdcəsi ilə bağlı qanunla müəyyənləşdirilmiş məbləğlərlə yanaşı, həmin qanunun tətbiqi üzrə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanlarında müəyyən edilmiş məbləğlərin dəyişməsinə gətirib çıxarmışdır. Əvvəlki illərdən fərqli olaraq hesabat ilində əksər qurumların təsdiq edilmiş büdcə xərclərinin məbləğlərində dəyişikliklər aparılmış, bu dəyişikliklərin xarakteri çoxşaxəli olmuşdur. Belə ki, dəyişikliklər qurum daxilində müxtəlif köməkçi bölmələr üzrə, qurumun xərclər smetasının iqtisadi təsnifatının xərc istiqamətləri üzrə, qurumun ümumi xərcləri üzrə və sair istiqamətləri əhatə etmişdir.

Hesabat ilində "COVID-19" pandemiyası ilə mübarizə tədbirlərinin reallaşdırılması və məhdudlaşdırıcı tədbirlər ilə əlaqədar əksər qurumların xərclər smetalarında bəzi xərc istiqamətlərinin, o cümlədən dəftərxana və təsərrüfat, mətbəə məhsulları, yanacaq və sürtkü materiallarının alınması, müxtəlif istiqamətlər üzrə cari təmir, kommunal, ezamiyyə xərcləri dürüstləşdirilərək məbləğlər azaldılmışdır.

İnzibati təsnifat üzrə təsdiq edilmiş xərclərin məbləği müvafiq icra hakimiyyəti orqanları tərəfindən həm artımla, həm də azalma ilə dürüstləşdirilmiş, nəticədə ümumilikdə təsdiq edilmiş xərclər *101 istiqamət*, o cümlədən 87 qurum üzrə ümumilikdə 448,6 mln. manat azaldılmış, 3 *istiqamət*, o cümlədən 1 qurum üzrə həmin məbləğ qədər artırılmışdır.

2020-ci il üçün təsdiq edilmiş dövlət büdcəsində nəzərdə tutulan 3 istiqamət (hər biri birdəfəlik təyinatlı xərc istiqaməti olmaqla) il ərzində büdcədən ümumiyyətlə çıxarılmış, 1 istiqamət azaldılma ilə düzəltşdirilsə də, həmin istiqamətdə ümumiyyətlə xərc icra edilməmişdir (Cədvəl 32).

Cədvəl 32. Təsdiq edilmiş dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, düzəltşmə zamanı büdcədən çıxarılmış və icra edilməmiş xərc istiqamətləri, mln. manatla

İstiqamətin adı	İlkin təyinat	yenidən baxılan	düzəltşmiş	icra
Bir sıra dövlət müəssisələrində islahatların aparılması ilə bağlı texniki iqtisadi əsaslandırmanın hazırlanması və güzəştlərə dair reyestrlərin yaradılması xərcləri	4,5	4,5		
maddi-texniki təminatın möhkəmləndirilməsi və əsaslı təmir	35,5	31,2		
Yaşayış məntəqələri ilə bağlı zəruri tədbirlərin maliyyələşdirilməsi	30,0	30,0		
Qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının təşkilati strukturunun təkmilləşdirilməsi	1,3	2,1	0,9	

Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Qeyd edək ki, inzibati təsnifat üzrə xərclərin icra göstəriciləri ilkin təyinat və yenidən baxılmış məbləğlərə nisbətən düzəltşdirilmiş göstəricilərə əsasən daha yaxın olmuşdur.

Lakin bəzi qurumlar üzrə faktiki meyil yuxarıda qeyd edilmiş fikirdən fərqli olmuşdur. Belə ki, ilkin təyinat məbləği yenidən baxılma zamanı artırılmış, icra isə ilkin təyinat məbləğindən də az olmuşdur.

Məlumatların təhlili göstərir ki, dövlət büdcəsinin ümumi icra edilmiş xərclərində Müdafiə Nazirliyinin, Təhsil Nazirliyinin, Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyinin, Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyinin payı daha yüksək olmuşdur.

Ayrı-ayrı istiqamətlər (qurumlar və birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətləri) üzrə icra səviyyəsi 12,0%-100,0% arasında dəyişmişdir. Belə ki, "Təmiz Şəhər" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti, "Azəristiliktəchizat" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti, "Azərkosmos" Açıq Səhmdar Cəmiyyəti, "Bakı Kristal Zalı" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti, "Bakı Konqres Mərkəzi" Məhdud Məsuliyyətli Cəmiyyəti, Azərbaycan Respublikası Ərazilərinin Minalardan Təmizlənməsi üzrə Milli Agentlik üzrə 100,0% olmaqla ən yüksək, Dövlət mükafatlarının və təltiflərin maliyyə təminatı isə 12,0% olmaqla ən az icra səviyyəsi olmuşdur.

Məlumatların təhlili göstərir ki, bəzi qurumlar üzrə büdcə xərcləri il ərzində və ya yenidən baxılma zamanı azaldılsa da, dövlət büdcəsinin bölgüsü il ərzində həyata keçirilən xərc istiqamətlərindən bu qurumlara yenidən əlavə vəsait yönəldilmişdir (Cədvəl 33).

Cədvəl 33. İlkin təyinat məbləğinin azaldılmasına baxmayaraq icra prosesində digər istiqamətlərdən eyni və ya oxşar məqsədlərə vəsait ayrılmış qurumların siyahısı və məbləği, min manatla

Qurumun adı	İlkin təyinat	Dürüstləşmiş təyinat	Dəyişiklik		Əlavə olaraq vəsait yönəldilmişdir		Əlavə olaraq yönəldilən vəsaitin məqsədi
			artırılmış	azaldılmış	EF	birdəfəlik təyinatlı	
AR İnsan Hüquqları üzrə müvəkkili (Ombudsman)	2913,0	2832,5	0,0	-80,5	490,2	0,0	Aparatının və regional mərkəzlərinin ştat sayının, xidməti minik avtomobillərinin say həddinin artırılması, cari təmir işlərinin aparılması məqsədilə
"Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı" ASC	426001,8	411364,2	11204,0	-25841,5	0,0	3000,0	Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi üçün
AR Qida Təhlükəsizliyi Agentliyi	14687,1	14179,7	1,1	-508,5	442,7	311,0	pandemiya ilə mübarizə çərçivəsində zəruri tədbirlərin həyata keçirilməsi, avadanlıq və ləvazimatların, fərdi mühafizə vasitələrinin, laboratoriya materiallarının alınması və tibb işçilərinə müddətli əlavənin ödənilməsi məqsədilə

Cədvəl dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Bundan əlavə, məlumatların təhlili Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi, Səhiyyə Nazirliyinin Milli Onkologiya Mərkəzi, Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi, Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi üzrə icra prosesində xərclərin azaldıldığını, digər istiqamətlərdən yenidən bəzi xərc istiqamətlərinə (iqtisadi təsnifat üzrə) və ya tabeliyində olan qurumlara vəsait yönəldildiyini göstərir. Hesablama Palatası bu kimi xərclərin "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikasının 18.4-cü maddəsinə əsasən dəyişiklik edilməklə qurum daxilində aparılmasının məqbul olduğunu qeyd edir.

Həmçinin, "Ümumi dövlət xidmətləri" bölməsinin "Xarici yardımlar" köməkçi bölməsinin "Xarici ölkələrə yardımlar" paragrafı üzrə hesabat ilində ilkin olaraq 10,0 mln. manat təsdiq edilmiş, il ərzində müvafiq istiqamət 3,8 mln. manat azaldılmış, icra isə olmamışdır. Buna baxmayaraq Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondundan bir sıra ölkələrə (Avstraliya, Pakistan, İran, Livan, Yəmən kimi ölkələrə) maliyyə yardımı kimi 12028,0 min manat xərc icra edilmişdir. Eyni zamanda, xarici dövlət borcuna xidmətlə bağlı xərclər üzrə təsdiq edilmiş məbləğ il ərzində 102,0 mln. manat azaldılsa da, digər istiqamətlərdən xarici borca ödənişlər üzrə əlavə vəsaitin icrası həyata keçirilmişdir.

4.3.1.3 Hesabat ilində xüsusi iş rejiminin tətbiq edilməsi bir sıra qurumlarda müvafiq xərc maddələri üzrə icra səviyyəsinə təsir göstərməmiş, bəzi qurumlarda isə müvafiq xərc istiqamətləri üzrə dürüstləşmə aparılaraq azaldılmış məbləğ 90-100% ətrafında icra edilmişdir.

Ölkə ərazisində pandemiya şəraitinin mövcud olması və növbəli (məsafədən) iş rejimlərinin tətbiq olunması fonunda il ərzində bəzi qurumların aidiyyəti xərc maddələrində kassa xərclərinin icra

səviyyəsi yüksək olmuş, bəziləri üzrə isə azaldılma həyata keçirildiyindən kassa xərclərinin ilkin təyinatla nisbəti az olmuşdur. Belə ki, *Sumqayıt Şəhər İcra Hakimiyyətinin başçısı yanında Sumqayıt Avtomobil Nəqliyyatı ilə Sərnişindaşıma İdarəsi* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri”, “Mətbəə məhsulları üzrə xərclər”, “Nəqliyyat vasitələrinin cari təmir xərcləri”, “Yanacaq və sürtkü materiallarının alınması” və “Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi” paraqraflarında 100%, *Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri”, “Mətbəə məhsulları üzrə xərclər”, “Yanacaq və sürtkü materiallarının alınması” paraqraflarında, “Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi”, “Su haqqının ödənilməsi”, “Xarici ezamiyyətlər”, “Ölkədaxili ezamiyyətlər”, maddələrində “Beynəlxalq telefon danışığı haqlarının ödənilməsi” yarımaddəsində 100%, *Dənizkənarı Bulvar İdarəsi* üzrə funksional təsnifatın “Mənzil və kommunal təsərrüfatı” bölməsindən dəftərxana və təsərrüfat xərcləri 98,7%, elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi xərcləri 99,3%, su haqqının ödənilməsi xərcləri 99,3%, digər kommunal xidmətlərin haqqının ödənilməsi xərcləri 91,1%, abadlaşdırma xidmətləri haqqının ödənilməsi xərcləri 99,6%, sair xərclər 91,3%, *“Nəqliyyatı İntellektual İdarəetmə Mərkəzi” MMC* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri”, “Yanacaq və sürtkü materiallarının alınması”, “Su haqqının ödənilməsi”, “Kanalizasiya xidmətləri haqqının ödənilməsi” paraqraflarında “Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi” üzrə 100%, *Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi yanında Dövlət Mülki Aviasiya Agentliyi* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri” paraqrafında 98,2% (ilkin təyinatla qarşı 78,6%), “Yanacaq və sürtkü materiallarının alınması” paraqrafında 99,7% (ilkin təyinatla qarşı 87,3%), “Nəqliyyat vasitələrinin cari təmir xərcləri” maddəsində 98,0% (ilkin təyinatla qarşı 78,4%), “Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi”, “Qaz haqqının ödənilməsi”, “Su haqqının ödənilməsi” və “Kanalizasiya xidmətləri haqqının ödənilməsi” maddələrində 100%, *Dövlət Statistika Komitəsi* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri”, “Mətbəə məhsulları üzrə xərclər” paraqraflarında və “İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər” maddəsində 90,7%-95,8% (ilkin təyinatla qarşı 65,0-76,6%), *Azərbaycan Respublikasının Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri” paraqrafında 99,9% (ilkin təyinatla qarşı 90,1%), “Atributların, mükafatlandırma nişanlarının hazırlanması” maddəsində 99,9% (ilkin təyinatla qarşı 89,9%), “İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər” maddəsi 99,8% (ilkin təyinatla qarşı 91,3%), *İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidməti* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri”, “Mətbəə məhsulları üzrə xərclər” paraqraflarında, “Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi”, “İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər” maddələrində 93,5%-100% (ilkin təyinatla qarşı 79,5%-93,5%), *Vətəndaşlara Xidmət və Sosial İnnovasiyalar üzrə Dövlət Agentliyi* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri” paraqrafında 99,1% (ilkin təyinatla qarşı 79,3%), “Nəqliyyat vasitələri, istehsal təyinatlı maşın, avadanlıq və qurğular üzrə xidmət haqlarının ödənilməsi” paraqrafında 98,6%, “Tikili və avadanlıqların cari təmir xərcləri” və “Nəqliyyat vasitələrinin cari təmir xərcləri” maddələrində 100,0%, (ilkin təyinatla qarşı müvafiq olaraq 81,0%, 80,0%,) “Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi” maddəsində 92,0% (ilkin təyinatla qarşı 87,4%), “Digər kommunal xidmətlərin haqqının ödənilməsi”

maddəsində 99,3% (ilkin təyinatı qarşı 89,5%), "İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər" maddəsində 99,8% (ilkin təyinatı qarşı 79,9%), *Energetika Nazirliyi üzrə* iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" paraqrafında 100% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), "Mətbəə məhsulları üzrə xərclər" paraqrafında 97,3%, "Əsas fondlara xidmət haqqı xərcləri" yarım-maddəsində 100%, "İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər" maddəsində 100% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), *Maliyyə Nazirliyi yanında Maliyyə Elm Tədris Mərkəzi* üzrə iqtisadi təsnifatın bir çox maddələri üzrə 98-100% (ilkin təyinatı qarşı 43,5%-90,0%), *Maliyyə Nazirliyi üzrə* iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" paraqrafında 96,6% (ilkin təyinatı qarşı 75,4%), "Digər malların alınması" paraqrafında 95,2% (ilkin təyinatı qarşı 76,1%), *Maliyyə Nazirliyi yanında Dövlət Borcunun və Maliyyə Öhdəliklərinin İdarə Edilməsi Agentliyi üzrə* iqtisadi təsnifatın "Nəqliyyat vasitələrinin cari təmir xərcləri" maddəsində 99,2% (ilkin təyinatı qarşı 79,4%), "Nəqliyyat vasitələri, istehsal təyinatlı maşın, avadanlıq və qurğular üzrə xidmət haqlarının ödənilməsi" paraqrafında 100,0%, "Proqram təminatlarına və məlumat bazalarına xidmət haqlarının ödənilməsi" 100,0% və "Maşın və avadanlıqlar" maddələrində 100% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), "Sair xərclər" maddəsində 98,3% (ilkin təyinatı qarşı 88,5%), *Ombudsman* üzrə iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" 100,0% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), "Mətbəə məhsulları üzrə xərclər" paraqraflarında 100,0% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), "Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi" 100,0%, "Atributların, mükafatlandırma nişanlarının hazırlanması, təltif və mükafatlandırma ilə bağlı xərclər" 100,0% (ilkin təyinatı qarşı 90,0%), "İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər" maddələrində 100% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), *Dövlət Vergi Xidmətinin Tədris Mərkəzi* üzrə iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" paraqrafında 99,6% (ilkin təyinatı qarşı 79,7%), "Mətbəə məhsulları üzrə xərclər" paraqrafında 99,8% (ilkin təyinatı qarşı 79,8%), *Dövlət Vergi Xidməti* üzrə iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" paraqrafında 100,0% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), "Mətbəə məhsulları üzrə xərclər" paraqrafında 96,5% (ilkin təyinatı qarşı 77,2%), *Xarici İşlər Nazirliyi üzrə* iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" paraqrafında 100,0% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), "Mətbəə məhsulları üzrə xərclər" paraqrafında 99,9% (ilkin təyinatı qarşı 79,9%), *İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidməti* üzrə iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" paraqrafında 98,8% (ilkin təyinatı qarşı 79,1%), "Yanacaq və sürükü materiallarının alınması" paraqrafında 90,3% (ilkin təyinatı qarşı 81,2%), "Ölkədaxili ezamiyyələr" 88,7% (ilkin təyinatı qarşı 24,0%) və "Xarici ezamiyyələr" 95,2% (ilkin təyinatı qarşı 18,7%), *Ailə, Qadın və Uşaq Problemləri üzrə Dövlət Komitəsi* üzrə iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri" paraqrafında və "İstehlak yönü müxtəlif xidmətlər" maddəsində 100,0% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), *Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası* üzrə iqtisadi təsnifatın "Qeyri-maliyyə aktivləri" bölməsində 98,7% (ilkin təyinatı qarşı 80,6%), *Azərbaycanda Atatürk Mərkəzi* üzrə iqtisadi təsnifatın "Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri", "Mətbəə məhsulları üzrə xərclər" paraqraflarında və "İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər" maddəsində 100% (ilkin təyinatı qarşı 80,0%), "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC-nin *Həkim Sanitar Xidməti* və tabeliyində fəaliyyət göstərən müəssisələr üzrə iqtisadi təsnifatın "Qeyri dövlət müəssisələrinə subsidiyalar" paraqrafı 97,3%, "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" *Elm Mərkəzi* üzrə "Dəftərxana və

təsərrüfat xərcləri” paraqrafında 100% (ilkin təyinatə qarşı 80,0%), *Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidməti* üzrə “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri” maddəsində 96,4% (ilkin təyinatə qarşı 77,2%), “Mətbəə xərcləri” maddəsində 99,3% (ilkin təyinatə qarşı 79,5%), “Ölkədaxili ezamiyyələr” maddəsində 99,9% (ilkin təyinatə qarşı 50,2%), *M.V.Lomonosov adına Moskva Dövlət Universitetinin Bakı Filialı* üzrə 2020-ci ildə ayrılmış vəsait 99,7%, *Milli Televiziya və Radio Şurası* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri” paraqrafında 99,2% (ilkin təyinatə qarşı 79,4%), “Mətbəə məhsulları üzrə xərclər” paraqrafında 100,0% (ilkin təyinatə qarşı 80,0%), “Elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi” maddəsində 99,8%, “Su haqqının ödənilməsi” maddəsində 100,0%, “Kanalizasiya xidmətləri haqqının ödənilməsi” maddəsində 100,0%, “İstehlakçılıq müxtəlif xidmətlər” maddəsində 95,3% (ilkin təyinatə qarşı 76,3%), *Peşə Təhsili üzrə Dövlət Agentliyi* üzrə iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri” paraqrafında 100,0% (ilkin təyinatə qarşı 80,0%), “Yanacaq və sürükü materiallarının alınması” paraqrafında 90,1% və “Tikili və avadanlıqların cari təmir xərcləri” 100,0% (ilkin təyinatə qarşı 90,0%), “Nəqliyyat vasitələrinin cari təmir xərcləri” 96,7% (ilkin təyinatə qarşı 77,4%), *Azərbaycan Dünyası Beynəlxalq Əlaqələr Mərkəzi* üzrə nəzərdə tutulmuş vəsaitin 99,9%-i, *Azərbaycan Dövlət Tərcümə Mərkəzi* üzrə 99,9%, *Dövlət Turizm Agentliyinin* iqtisadi təsnifatın “Dəftərxana və təsərrüfat xərcləri” paraqrafında 100,0% (ilkin təyinatə qarşı 80,0%) həcmində xərc olmuşdur.

4.3.1.4 Hesabat ilində dövlət büdcəsinin xərcləri üzrə publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsaitin məbləğinin artmasına, həmçinin aparılmış auditlər və məlumatların analitik prosedurlarla araşdırılması ilə müəyyən etdiyi məqamlara əsaslanmaqla Hesablama Palatası bu istiqamətin dövlət maliyyəsi üçün potensial risk mənbəyi olması qənaətinədir.

Hesabat ilində dövlət büdcəsindən dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrə və publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsaitin məbləği əvvəlki illərə nisbətən artmışdır. Bu “COVID-19” pandemiyası ilə mübarizə tədbirlərinin reallaşdırılması və məhdudlaşdırıcı tədbirlər ilə əlaqədar pandemiyanın mənfi təsir etdiyi iqtisadi fəaliyyət sahələri üzrə fiskal paket çərçivəsində dövlət dəstəyinin verilməsi ilə pandemiyanın mənfi təsirinin azaldılması ilə əlaqələndirilə bilər.

Son illərdə bir sıra yeni publik hüquqi şəxslərin yaradılması, bəzi büdcə təşkilatlarının publik hüquqi şəxsə çevrilməsi, dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitin əhəmiyyətli olması dövlət büdcəsindən publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsaitlər üzrə hüquqi əsasların müəyyən edilməsini labüd etmişdir. Qeyd edək ki, əvvəlki rəy və təhlillərimizdə publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsaitlərlə bağlı dövlət sifarişləri əsasında göstərilən xidmətlərə əsaslanan maliyyələşmə mexanizmlərinin hazırlanması zərurəti tərəfimizdən şərh edilmişdir.

İlk olaraq qeyd edək ki, “Publik hüquqi şəxslər haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 7-ci maddəsinə əsasən publik hüquqi şəxsin əmlakı nizamnamə fondundan, ona təsisçilər tərəfindən verilmiş digər əmlakdan, habelə *dövlət və ya yerli büdcələrdən ayrılan*

vəsaitlərdən, fəaliyyət istiqamətlərinə uyğun olaraq görülən işlərdən, göstərilən xidmətlərdən əldə edilən daxilolmalardan, ianələrdən, qrantlardan və nizamnamədə müəyyən edilmiş digər mənbələrdən daxil olan vəsaitlərdən formalaşa bilər.

Eyni zamanda, 2019-cu ilin sonunda Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin Fərmanı ilə "Dövlət adından yaradılan publik hüquqi şəxslərə dövlət büdcəsi hesabına məqsədli vəsaitlərin ödənilməsi Qaydası", Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin 16 yanvar 2020-ci il tarixli 13 nömrəli Qərarı ilə "Dövlət adından yaradılan publik hüquqi şəxslərə dövlət büdcəsi hesabına məqsədli vəsaitlərin ödənilməsi üzrə müqavilənin Nümunəvi Forması" təsdiq edilmişdir. Müvafiq hüquqi aktlar dövlət sifarişi ilə dövlət büdcəsi hesabına təyinatlı tədbirlərin həyata keçirilməsi üçün publik hüquqi şəxslərə məqsədli vəsaitlərin ödənilməsi ilə bağlı münasibətləri tənzimləyir.

2020-ci il dövlət büdcəsinin ayrı-ayrı istiqamətlərindən publik hüquqi şəxslərə (dövlət büdcəsində ayrıca müstəqil kredit sərəncamçısı kimi göstərilən) ümumilikdə 5000,0 mln. manatdan çox vəsait yönəldilmişdir. Qeyd edək ki, bu məbləğə əvvəlcədən bölgüsü müəyyənləşdirilmiş xərclərdən, dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu, birdəfəlik təyinatlı və tədbirlər üzrə xərclərdən, Ehtiyat Fondları üzrə xərclər də daxil edilmişdir. Hesabat ilində də dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər həm publik hüquqi şəxslərin funksional fəaliyyəti, həm də digər fəaliyyətini əhatə etmişdir.

Funksional təsnifatın ayrı-ayrı bölmələri üzrə publik hüquqi şəxslərin xərclərinə nəzər saldıqda, qeyd etmək olar ki, ümumilikdə 12 bölmədən 8-i üzrə xərc icra edilmişdir. Xüsusi çəki göstəricisinə gəldikdə isə, əsas pay "İqtisadi fəaliyyət" və "Səhiyyə" bölmələri üzrə olmuşdur. Publik hüquqi şəxslər üzrə xərclərin *iqtisadi təsnifat* üzrə təhlili göstərir ki, "Qeyri maliyyə aktivləri", "Malların (işlərin və xidmətin) satın alınması", "Subsidyalar" bölmələri üzrə icra edilmişdir.

Əvvəlki illərdən fərqli olaraq 2020-ci il dövlət büdcəsinin layihəsində və icrası barədə illik hesabatda ayrı-ayrı publik hüquqi şəxslərə ayrılan xərclər dövlət büdcəsində ayrıca sətirlə göstərilməmiş, funksional təsnifatın bölməsində cəm şəklində "publik hüquqi şəxslərə dövlət büdcəsindən vəsaitin ayrılması" adı altında göstərilmişdir ki, bu da həmin vəsaitin icraçısı olan qurumlar barədə məlumatın hesabatda verilməməsi ilə nəticələnmişdir.

Hesablama Palatası tərəfindən həyata keçirilən kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirləri və məlumatların analitik prosedurlarla araşdırılması, 2020-cu ildə də bəzi hallarda publik hüquqi şəxslərə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlərin konkret tədbirləri əhatə edən dövlət sifarişləri ilə bağlı olmadığını, başqa sözlə bəzi hallarda publik hüquqi şəxslərin saxlanılmasının dövlət büdcəsi vəsaiti hesabına həyata keçirildiyini göstərmişdir. Eyni zamanda, Hesablama Palatası qeyd edir ki, qanunvericilikdə publik hüquqi şəxslərə vəsaitlərin ayrılması ilə bağlı konkret çərçivənin (sahələr üzrə) müəyyən olunmaması bazar iqtisadiyyatında rəqabətlik prinsiplərinin pozulmasına səbəb olur. Belə ki, publik hüquqi şəxslər və sahibkarlıq subyekti tərəfindən göstərilən eyni və ya oxşar xidmətlər üzrə 1 tərəfin vergidən azad olması, digər tərəfin isə vergiyə cəlb olunması rəqabətliliyi pozan hal kimi qeyd edilə bilər. Həmçinin, bəzi hallarda publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsait kiçik və orta sahibkarlıq subyektlərinin dövlət satınalmaları yolu ilə dəstəklənməsini məhdudlaşdırmış olur. Eləcə də, bəzi publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsaitlərin kifayət qədər böyük həcmdə olması onların dövlət

büdcəsindən kənar gəlir formalaşdırılması ilə bağlı tədbirlərin görülməsi stimullarına mənfi təsir etməklə gəlir əldə etmək imkanlarından tam istifadə edilməməsinə səbəb olur.

Əvvəlki rəy və təhlillərdə də bildirdiyimiz kimi dövlət maliyyəsinə və büdcə dayanıqlılığına təsir edən risklər arasında publik hüquqi şəxsləri də qeyd etmək olar.

Belə ki, bir tərəfdən bəzi publik hüquqi şəxslərin fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün dövlət büdcəsindən vəsaitlər ayrılır ki, bu da dövlət büdcəsi üçün əlavə yük yaradır. Yeni yaradılan publik hüquqi şəxslərə fəaliyyətin ilk illərində dövlət büdcəsinin vəsaitləri hesabına maliyyə dəstəyinin verilməsi və dövlət sifarişi əsasında onlara dövlət büdcəsindən vəsaitlərin ayrılması təbii proses kimi qəbul edilə bilər. Lakin uzunmüddətli dövrdə davamlı olaraq publik hüquqi şəxslərə vəsaitlərin ayrılması (əsasən də dövlət sifarişi ilə bağlı olmayan istiqamətlərə) əksinə dövlət maliyyə sistemində yük kimi qiymətləndirilməlidir.

Digər tərəfdən isə publik hüquqi şəxslərin mənfəəti vergilərdən azad olur, eləcə də büdcə təşkilatlarının son illər ərzində publik hüquqi şəxsə çevrilməsi bu təşkilatlar üzrə iş və xidmətlərin göstərilməsindən, məhsul satışından və digər fəaliyyətdən əldə edilən gəlirlərin dövlət büdcəsinin gəlirlərinə (büdcə təşkilatlarının büdcədən kənar gəlirlərinə) aid edilmir ki, bu dövlət büdcəsinin gəlirlərinə azaldıcı təsir edir.

Eləcə də, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı Hesablama Palatasına publik hüquqi şəxslər tərəfindən təqdim edilən məlumatlar göstərir ki, dövlət büdcəsinin kassa icrasına aid edilən vəsaitlərin bir hissəsi (İcbari Sığorta üzrə Dövlət Agentliyi, Bakı Nəqliyyat Agentliyi, Sahibkarlığın İnkişafı Fondu) publik hüquqi şəxslər tərəfindən icra olunmayaraq bank hesablarında saxlanılmışdır.

4.3.1.5 Hesabat ilində dövlət büdcəsinin xərcləri üzrə dövlət müəssisələrinə ayrılan vəsaitin məbləği əhəmiyyətli olaraq qalmış, əvvəlki illərdə olduğu kimi bu müəssisələrin dövlət büdcəsinə töhfəsi həmin məbləğlə müqayisədə az olmuşdur.

Dövlət büdcəsinin icrasına dair təqdim edilmiş hesabatlara daxil olan məlumatların təhlili göstərir ki, 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin ayrı-ayrı istiqamətlərindən 20 *dövlət müəssisəsinə* (dövlət büdcəsində ayrıca müstəqil kredit sərəncamçısı kimi göstərilən) üzrə ümumilikdə 2645,2 mln. manat məbləğində vəsait yönəldilmişdir.

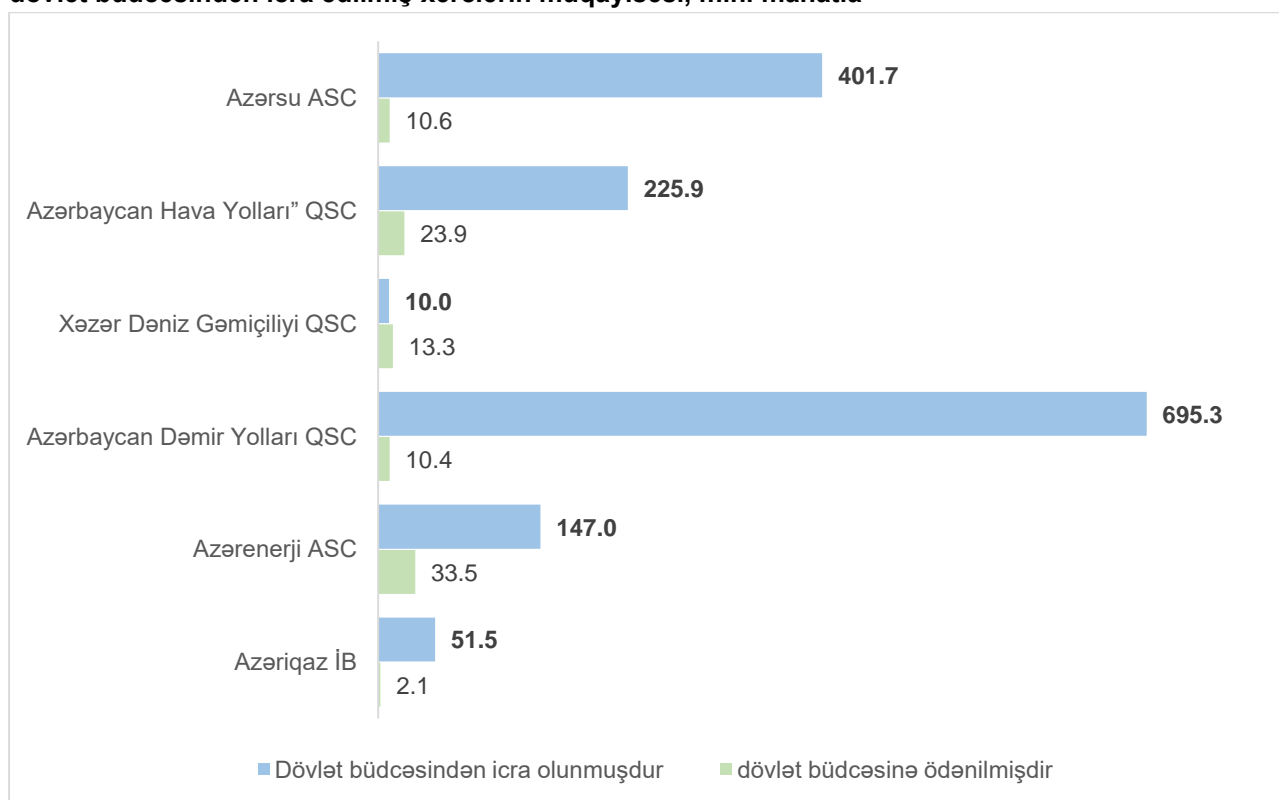
Qeyd edək ki, bu məbləğin 1607,9 mln. manatı və ya 60,8%-i dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu, 656,6 mln. manatı və ya 24,8%-i əvvəlcədən bölgüsü müəyyənləşdirilmiş xərclər, 136,7 mln. manatı və ya 5,2%-i isə birdəfəlik təyinatlı və tədbirlər üzrə xərclər, 240,7 mln. manatı və ya 9,1%-i Ehtiyat Fondları, 3,3 mln. manatı və ya 0,1%-i büdcədən kənar xərclər üzrə olmuşdur.

Əvvəlki rəylərimizdə də qeyd edildiyi kimi, beynəlxalq təcrübənin təhlili göstərir ki, dövlət müəssisələri dövlət maliyyəsinə və büdcə dayanıqlılığına təsirə malik olmaqla risk mənbəyi kimi hesab edilir. Burada nəzərəçarpan məqam bir sıra dövlət müəssisələrinin dövlət büdcəsindən istifadə etdiyi vəsaitlərin büdcəyə verdikləri töhfədən çox olması ilə bağlıdır.

Təqdim edilmiş məlumatlara əsasən hesabat ilində dövlət büdcəsinə dövlət mülkiyyətində olan müəssisələr üzrə ümumilikdə 1827,4 mln. manat vəsait daxil olmuşdur. Tərəfimizdən aparılan hesablamalara əsasən dövlət büdcəsindən dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrə (PHŞ-də daxil olmaqla) dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu nəzərə alınmadan 3 mlrd. manatdan çox vəsait yönəldilmişdir.

Hesablama Palatası tərəfindən 6 iri dövlət vergi ödəyicisi üzrə dövlət büdcəsindən icra olunan vəsait ilə onların dövlət büdcəsinə ödənişləri (vergi orqanları tərəfindən daxilolmalar) müqayisə edilmişdir. Müqayisə göstərir ki, 1 iri vergi ödəyicisi istisna olmaqla digərləri üzrə dövlət büdcəsinə ödənilən vergi və digər ödənişlərin məbləği həmin müəssisələr tərəfindən dövlət büdcəsindən icra olunan vəsaitdən az olmuşdur (Şəkil 31).

Şəkil 31. Bəzi iri dövlət vergi ödəyiciləri üzrə dövlət büdcəsinə daxilolmalarla həmin müəssisələr üzrə dövlət büdcəsindən icra edilmiş xərclərin müqayisəsi, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı müxtəlif hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

* Dövlət büdcəsindən icra olunmuş xərclərə subsidiya formasında, maliyyə yardımı kimi, əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri və s. istiqamətlərdə xərclər daxildir.

Hesablama Palatası dövlət şirkətlərinin və müəssisələrinin, habelə dövlət payı olan təsərrüfat cəmiyyətlərinin vahid prinsiplər əsasında idarə olunması, onların fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsi, o cümlədən həyata keçirdikləri investisiya proqramlarının şəffaflığının və iqtisadi səmərəsinin yüksəldilməsi, rəqabət qabiliyyətinin artırılması, maliyyə sağlamlığının və dayanıqlılığının yaxşılaşdırılması məqsədilə yaradılmış "Azərbaycan İnvestisiya Holdingi"nin həmin hüquqi şəxslərin fəaliyyətində səmərəliliyin artırılmasına şərait yaratmaqla dövlət vəsaitlərinin qənaətli, səmərəli və nəticəli istifadəsinə də xidmət edəcəyini hesab edir.

Hesabatlılıq və uçotla bağlı uyğunsuzluqlar

4.3.1.6 Təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, hesabat ilində də dövlət büdcəsinin gəlir və xərcləri üzrə bəzi qurumlar tərəfindən aparılan bəzi əməliyyatlar dövlət büdcəsinin icrasında nəzərə alınmamışdır.

✓ Dövlət Borcu və Zəmanəti üzrə Öhdəliklərin Təminat Fondunun məqsədli büdcə fondu olmasına, eyni zamanda “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 5-ci maddəsində məqsədli büdcə fondlarının gəlir və xərclərinin büdcədə göstərilməsi ilə bağlı tələbin olmasına baxmayaraq hesabat ilində əvvəlki illərdə olduğu kimi bu Fond üzrə gəlir və xərclər dövlət büdcəsinin icrasına tam olaraq aid edilməmişdir. Sözü gedən istiqamət üzrə hesabat ilində 1396,1 mln. manat vəsait (1000,0 mln. manatı Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının reallaşdırılmış mənfəəti üzrə də vəsait nəzərə alınmaqla) daxil olmuş və 646,3 mln. manat məbləğində xərc icra edilmişdir.

✓ Dövlət Gömrük Komitəsinin 117,6 mln. manat qalıq vəsaiti müvafiq xəzinə hesabına deyil, depozit və tapşırıqlar hesabına aid edilmişdir.

✓ “Azərbaycan Beynəlxalq Bankı” ASC-nin xalis mənfəəti üzrə dövlətə məxsus səhmlərə görə 142,7 mln. manat dividend dövlət büdcəsinin gəlirlərinə aid edilməmişdir.

✓ Mineral Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondunun büdcədən kənar xərcləri üzrə hesabat ilində icra edilən 971,2 min manat vəsait dövlət büdcəsinin büdcədən kənar xərclərinə aid edilməmişdir ki, bu da dövlət büdcəsinin xərclərinin az göstərilməsinə səbəb olmuşdur.

✓ Bəzi məqsədli büdcə fondlarının (“Meşələrin Qorunub Saxlanması və Təkrar İstehsalı Fondu”, “Mineral Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondu”, Xüsusi mühafizə olunan təbiət ərazilərinin idarə edilməsi və mühafizəsi üçün yaradılan müvafiq idarələrin xüsusi fondlar, Su bioresurslarının artırılması, bərpası və mühafizəsi Fondu) daxilolmaları üzrə büdcə hesabatlılığında uyğunsuzluqlar mövcud olmuşdur.

✓ Bundan əlavə, əvvəlki ildə xarici kreditlər hesabına maliyyələşdirilməsi başa çatmış layihələr üzrə revolver fondunda qalıq vəsaitlər hesabat ilində bəzi büdcə təşkilatları tərəfindən istifadə edilmişdir.

Qeyd edək ki, beynəlxalq təşkilatların qiymətləndirmələrində dövlət büdcəsində nəzərə alınmayan əməliyyatlara dair vəziyyətin qiymətləndirilməsi də aparılır. Buna misal olaraq PEFA qiymətləndirilməsini göstərmək olar.

Mərkəzi Hökumətin maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan əməliyyatları

Dövlət maliyyə idarəetmə sistemini qiymətləndirən Dövlət Xərcləri və Maliyyə Hesabatlılığı (PEFA) *Mərkəzi hökumətin maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan əməliyyatlara* dair ayrıca suallar qoymaqla mövcud vəziyyəti qiymətləndirir.

Dövlət maliyyə idarəetmə sisteminin qiymətləndirilməsi sənədinin 2016-cı il çərçivəsi üzrə **2-ci komponentin (Dövlət maliyyəsinin şəffaflığı)** "*Mərkəzi hökumətin maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan əməliyyatları*" göstəricisinin *iki parametri* məhz bu məsələyə yönəlmişdir.

1-ci sual maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan dövlət büdcəsinin xərcləri ilə əlaqəlidir. Burada 4 cavab mümkündür:

- A. *Maliyyə hesabatlılığında əks olunmaya xərclərin məbləği ümumi xərclərin 1%-dəkdir.*
- B. *Maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan xərclərin məbləği ümumi xərclərin 5%-dəkdir.*
- C. *Maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan xərclərin məbləği ümumi xərclərin 10%-dəkdir.*
- D. *Effektivlik göstəricisi 'C' balı üçün tələb olunandan daha azdır.*

2-ci sual maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan dövlət büdcəsinin gəlirləri ilə əlaqəlidir. Burada 4 cavab mümkündür:

- A. *Maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan gəlirlərin məbləği ümumi gəlirlərin 1%-dəkdir.*
- B. *Maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan gəlirlərin məbləği ümumi gəlirlərin 5%-dəkdir.*
- C. *Maliyyə hesabatlılığında əks olunmayan gəlirlərin məbləği ümumi gəlirlərin 10%-dəkdir.*
- D. *Effektivlik göstəricisi 'C' balı üçün tələb olunandan daha azdır.*

4.3.1.7 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş məlumatların təhlili xərclərin uçota alınması ilə bağlı uyğunsuzluqların mövcud olduğunu nəzərə almaqla Hesablama Palatası qeyd edilmiş uyğunsuzluqların dövlət büdcəsində

məlumatların düzgün əks olunmamasına şərait yaratmaqla bəzi hallarda dövlət büdcəsinin cari və əsaslı xərclərinin məbləğinə də təsir göstərdiyi qənaətinədir.

☑ **Funksional təsnifat üzrə uyğunsuzluqlar.**

➤ *Azərbaycan Respublikasının Mədəniyyət Nazirliyi üzrə Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki mədəniyyət mərkəzlərinin saxlanması* xərcləri üçün 5,1 mln. manat “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsinin “Beynəlxalq münasibətlər” köməkçi bölməsi üzrə uçota alınmalı olsa da, “Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyəsi və bu qəbildən olan digər fəaliyyət” bölməsində uçota alınmışdır.

➤ *Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Əmlak Məsələləri Dövlət Xidməti* üzrə *ölkə ərazisində yerquruluşu, torpaqların kadastrı işlərinin təşkili ilə bağlı* 22000,0 min manat funksional təsnifatın “Ətraf mühitin mühafizəsi” bölməsinin “Torpaq və yerquruluşu” köməkçi bölməsi üzrə uçota alınmalı olsa da, “İqtisadi fəaliyyət” bölməsinin “İqtisadi fəaliyyət ilə bağlı digər xidmətlər” köməkçi bölməsində uçota alınmışdır.

➤ *Azərbaycan Respublikasının Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi tərəfindən baş planların hazırlanması* məqsədilə 1020,7 min manat, *rayon icra hakimiyyətləri tərəfindən müfəssəl ərazi planlaşdırılması sənədlərinin hazırlanması* üzrə 279,4 min manat VBT-nin tələblərinə əsasən “İqtisadi fəaliyyət” bölməsinin “Şəhərsalma və xəritəçəkmə” paragrafında uçota alınmaq əvəzinə “Tikinti” paragrafında uçota alınmışdır.

➤ *Bir sıra qurumların* xərcləri “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsinin “Digər mərkəzi təşkilatların fəaliyyəti” paragrafında uçota alınmalı olsa da, “Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti” paragrafında uçota alınmışdır.

➤ *Yerli gəlir və xərclərini tənzimləmək üçün mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsait* yeni Vahid Büdcə Təsnifatına əsasən “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsinin “Büdcələrarası transfertlər” köməkçi bölməsinin “Büdcələrarası digər transfertlər” paragrafında uçota alınmalı olsa da, düzgün olmayaraq aidiyyəti xərclərin uçotunun aparıldığı funksional təsnifatın müvafiq bölməsində uçota alınmışdır.

➤ *“Dövlət mükafatlarının və təltiflərin maliyyə təminatı”* üzrə hesabat ilində icra edilən 30,0 min manat məbləğində xərclər qurumun saxlanması ilə bağlı deyil, mükafatlandırma ilə bağlı xərcləri ehtiva etsə də, düzgün olmayaraq “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsində uçota alınmışdır.

➤ *Dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənkenar xərclərinin* təhlili göstərir ki, bu xərclər müxtəlif köməkçi bölmələr və paraqraflar üzrə uçota alınmalı olsa da, əsasən 1 köməkçi bölmə üzrə uçota alınır. Yalnız “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsi üzrə büdcədənkenar xərclər 2 köməkçi bölmədə əks olunmuşdur. Burada da, büdcədənkenar xərclər “Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti”, “Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti”, “Fundamental elm”, “Ümumi dövlət xidmətləri üzrə təbiiqi tədqiqatlar” paraqraflarında uçota alınmaq əvəzinə, yalnız “Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti” və “Fundamental elm” paraqrafları üzrə uçota alınmışdır. Belə ki, şəhər və rayonların icra hakimiyyətləri üzrə büdcədənkenar xərclər üçün icra olunmuş 138,9 min

manat “Yerli icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti” paraqrafı əvəzinə “Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarının fəaliyyəti” paraqrafında, Azərbaycan Milli Ensiklopediyası Elmi Mərkəzi üzrə 15,1 min manat “Ümumi dövlət xidmətləri üzrə tətbiqi tədqiqatlar” paraqrafı əvəzinə “Fundamental elm” paraqrafında uçota alınmışdır.

☒ **İqtisadi təsnifat üzrə uyğunsuzluqlar.**

➤ Hesabat ilində *publik hüquqi şəxslərə ayrılan* xərclər funksional təsnifatın müxtəlif bölmələri üzrə fərqli şəkildə uçota alınmış, bəzi bölmələr üzrə “Subsidiyalar” bölməsində, bəziləri üzrə isə digər istiqamətlərdə əks etdirilmişdir. Belə ki, *publik hüquqi şəxslərə ayrılan* 82697,9 min manat məbləğində xərclər “Subsidiyalar” bölməsində uçota alınmaq əvəzinə, 20300,0 min manatı “Sair xərclər” maddəsində, 62397,9 min manatı isə “İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər” maddəsində olmaqla “Malların (işlərin və xidmətin) satın alınması” bölməsində uçota alınmışdır.

➤ Funksional təsnifatın “Kənd təsərrüfatı” bölməsinin “Kənd təsərrüfatı tədbirləri” və “Baytarlıq” köməkçi bölmələri üzrə *Aqrar Xidmətlər Agentliyi* üzrə ümumilikdə 35162,0 min məbləğində icra edilən xərclər qüvvədə olan VBT-nin tələblərinə əsasən iqtisadi təsnifatın müxtəlif istiqamətləri üzrə uçota alınmalı olsa da, tam məbləğdə “Sair xərclər” maddəsində uçota alınmışdır.

➤ “*Dövlət mükafatlarının və təltiflərin maliyyə təminatı*” üzrə 30,0 min manat xərclər qüvvədə olan VBT-nin tələblərinə əsasən “Atributların, mükafatlandırma nişanlarının hazırlanması, təltif və mükafatlandırma ilə bağlı xərclər” maddəsində uçota alınmalı olsa da, “Sair xərclər” maddəsində uçota alınmışdır.

➤ *dövlətdən sosial yardımı alan aztəminatlı ailələrin əmlakının, dövlətə məxsus əmlakın və dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlara məxsus nəqliyyat vasitələrinin icbari sığortası* üzrə 19987,0 min manat, *beynəlxalq idman tədbirlərinin keçirilməsi, hazırlıq və digər təşkilati işlər* üzrə 800,0 min manat qüvvədə olan VBT-nin tələblərinə əsasən “İstehlakyönlü müxtəlif xidmətlər” maddəsində uçota alınmalı olsa da, “Sair xərclər” maddəsində uçota alınmışdır.

➤ “*Qeyri-neft məhsullarının ixracının təşviqinin stimullaşdırılması və bu qəbildən olan digər tədbirlər*” üzrə 12643,5 min manat qüvvədə olan VBT-nin tələblərinə əsasən “İxracın və xarici investisiyaların təşviqi” maddəsində uçota alınmalı olsa da, “Sair xərclər” maddəsində uçota alınmışdır.

➤ *Azərbaycan Respublikasında ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı xərclərin tərkibində kənd təsərrüfatı və ərzaq məhsullarının satışı yarmarkalarının təşkili ilə bağlı, İpəkçilik Stansiyasının və Mayalanma Mərkəzinin saxlanma xərclərinin, atçılıq təsərrüfatı müəssisələrinin saxlanma xərcləri və “Elektron kənd təsərrüfatı” informasiya sisteminin təkmilləşdirilməsi, yeni elektorn sistemin yaradılması və avadanlıqlarla təminatı* xərcləri üzrə icra edilən 2,9 mln. manat iqtisadi təsnifatın müvafiq istiqamətləri üzrə uçota alınmaq əvəzinə, tam məbləğdə qeyri dövlət müəssisələrinə subsidiyalar kimi uçota alınmışdır.

➤ *yaradıcılıq profilli bəzi dövlət ali təhsil müəssisələrinin gəlir və xərcləri arasında yarana*

biləcək kəsirin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı xərclər üzrə 1,0 mln manat qüvvədə olan VBT-nin tələblərinə əsasən “Subsidiyalar” bölməsinin müvafiq maddəsində uçota alınmalı olsa da, “Malların (işlərin və xidmətin) satın alınması” bölməsinin “Sair xərclər” maddəsində uçota alınmışdır.

➤ “Azerkosmos” ASC üzrə xarici borclanma ilə bağlı 28000,0 min manat xərclər qüvvədə olan VBT-nin tələblərinə əsasən “Faizlər üzrə ödənişlər” və “Öhdəliklər üzrə maliyyə əməliyyatları” bölmələrində və ya müvafiq zərərin bağlanması kimi “Subsidiyalar” bölməsi üzrə uçota alınmaq əvəzinə “Qeyri maliyyə aktivləri” bölməsinin “Maddi istehsal ehtiyatları” paraqrafında uçota alınmışdır.

➤ *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Kütləvi İnformasiya Vasitələrinin İnkişafına Dövlət Dəstəyi Fondu, Qeyri-Hökumət Təşkilatlarına Dövlət Dəstəyi Şurası, Azərbaycan Respublikasının Dini Qurumlarla üzrə Dövlət Komitəsi* üzrə icra edilən xərclərin bir hissəsini təşkil edən qeyri-dövlət təşkilatlarına ayrılan vəsaitlər qeyri-dövlət təşkilatlarına ayrılan vəsaitlər təşkil etsə də, dövlət büdcəsində tam olaraq dövlət müəssisələrinə subsidiya kimi əks etdirilmişdir.

➤ bir çox təşkilat üzrə müxtəlif məqsədlərə nail olunması üçün ayrılan və sair xərclər kimi uçota alınmağa davam etdirilmiş xərclər 2020-ci ilin yanvar ayının 1-dən qüvvəyə minmiş Vahid Büdcə Təsnifatı üzrə iqtisadi təsnifatın istiqamətlərində düzgün uçota alınmamışdır.

4.3.1.8 Bəzi birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətlərinin adları ilə müvafiq istiqamətdə nəzərdə tutulan xərclərin iqtisadi təsnifat üzrə istiqamətləri fərqlənmişdir.

“Əməyin ödənişi xərclərinin tənzimlənməsi və digər sosial tədbirlər” adlı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqaməti üzrə “Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq” bölməsinin “Prokurorluq” köməkçi bölməsində 11753,6 min manat, “Səhiyyə” bölməsinin “Səhiyyə sahəsində digər xidmətlər” köməkçi bölməsi üzrə 1299579,9 min manat, “Sosial müdafiə və sosial təminat” bölməsinin “Sosial müdafiə və sosial təminat sahələri üzrə digər müəssisə və tədbirlər 3117,0 min manat məbləğində xərclər iqtisadi təsnifatın “Malların (işlərin və xidmətin) satın alınması” bölməsi üzrə icra edilmişdir.

4.3.1.9 Dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı son 11 il üzrə təqdim edilmiş məlumatların təhlili xarici qrantlar üzrə daxilolma məbləğindən daha çox xərc məbləğinin hesabatlarda əks olunduğunu göstərir.

Xarici qrantlardan daxilolmalar üzrə (dövlət büdcəsinin gəlirlərində ayrıca gəlir mənbəyi və kəsirin maliyyələşmə mənbəyi kimi) cəmi icra məbləği ilə müvafiq istiqamətdən xərc edilmiş vəsaitlər arasında uyğunsuzluq mövcud olmuşdur. Belə ki, təqdim olunmuş hesabat məlumatlarında 2010, 2011, 2012, 2015 və 2016-cı illər ərzində Avropa Birliyi tərəfindən verilən qrantlar hesabına ümumilikdə 48746,4 min manat məbləğində vəsaitin daxil olduğu, müxtəlif illər üzrə Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təqdim olunmuş icra sənədlərində 76940,2 min manat xərc edildiyi göstərilmişdir (Cədvəl 34). Bu dövlət büdcəsinin xərclərində artıq xərclərin əks olunduğunu, dövlət büdcəsinin gəlirlərinin

düzgün uçota alınmadığını və ya sərbəst qalıq vəsaitindən də 28193,8 min manat xərc edildiyini göstərir.

Cədvəl 34. Xarici qrantlar üzrə daxilolmalar və xərclər barədə məlumat, min manatla

İllər	dövlət büdcəsinin gəlirləri üzrə	kəsin maliyyələşmə mənbəyi kimi	dövlət büdcəsinin xərcləri üzrə
2010	3108		
2011	6754,5		
2012		12006,6	12995,1
2013			10500
2014			
2015		14551,8	20000
2016		12325,5	6854
2017			9676,6
2018			10184,8
2019			5601,9
2020			1127,8
Cəmi	9862,5	38883,9	76940,2

Cədvəl dövlət büdcəsinin icrası barədə təqdim olunan hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

4.3.2. Birdəfəlik təyinatlı xərclərin icrası

4.3.2.1 Əvvəlki illərdə olduğu kimi, hesabat ilində də, dövlət büdcəsi haqqında qanunla funksional təsnifatın bölmələri üzrə təsdiq olunmuş məbləğlərin il ərzində dəyişdirilməsinə “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 19.6-cı maddəsinə əsasən birdəfəlik təyinatlı xərclər üzrə qənaətin ehtiyat fonduna yönəldilməsi əsas təsirə malik olmuşdur.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, 2020-ci ildə də büdcə xərclərinin bir qismi bölüşdürülmədən nəzərdə tutulmuş, həmin vəsaitlərin icraçı qurumlar arasında bölgüsü 2020-ci il ərzində həyata keçirilmişdir. Bölgüsü əvvəlcədən müəyyən edilməyən xərclərin əhəmiyyətli hissəsini birdəfəlik təyinatlı xərclər təşkil edir. Beynəlxalq təcrübənin təhlili göstərir ki, bölgüsü əvvəlcədən müəyyən edilməyən xərclərin dövlət büdcəsinin ayrı-ayrı bölmələrində ehtiyat kimi proqnozlaşdırılması yanaşması digər ölkələr tərəfindən də istifadə edilir. Burada əsas məqsəd il ərzində yarana biləcək təsirlərin qarşısını almaqla sosial-iqtisadi tədbirlərin vaxtında reallaşdırılmasını təmin etməkdir.

Hesabat ilində istər “COVID-19” pandemiyasının, istərsə də Vətən müharibəsinin dövlət büdcəsi qarşısında yaratdığı çağırışlar zamanı bu kimi xərclərin çevik büdcə idarəetməsinə müsbət təsirləri özünü biruzə vermişdir.

Bununla yanaşı, Hesablama Palatasının əvvəlki rəylərində də qeyd edildiyi kimi bölgüsü il ərzində həyata keçirilən xərclərin çox olması büdcə planlaşmasının qənaətbəxşliyi barədə suallar yaratmaqla, dövlət vəsaitlərinin icrası prosesində şəffaflıq və hesabatlılıqla bağlı da qeyri-müəyyənliklərə səbəb ola bilər.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası barədə təqdim edilmiş məlumatlara əsasən bölüşdürülməmiş (birdəfəlik təyinatlı) xərclər üzrə 5225,1 mln. manat vəsait nəzərdə tutulmuş, "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununun 19.6-cı maddəsinə əsasən 257,0 mln. manat birdəfəlik təyinatlı xərclər üzrə qənaət məbləğləri Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yönəldilmiş, nəticədə yeni təyinat məbləği 4968,1 mln. manat müəyyən edilmiş, icra isə 4858,7 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu da dəyişikliklərdən sonra müəyyən edilmiş təyinatın 97,8%-i səviyyəsindədir (Cədvəl 35).

Cədvəl 35. Hesabat ilində Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yönəldilmiş birdəfəlik təyinatı xərclər barədə məlumat, mln. manatla

	2020-ci ildə nəzərdə tutulmuşdur	Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fonduna yönəldilmişdir	Ehtiyat Fonduna yönəldilən məbləğin nəzərdə tutulmuş məbləğdə xüsusi çəkisi
Beynəlxalq və respublika səviyyəli tədbirlərin keçirilməsi ilə bağlı xərclər	226,1	66,8	29,5
Yaşayış məntəqələrinə aid olan kommunal təyinatlı infrastrukturların bərpa və yenidənqurulması abadlaşdırılması ilə bağlı xərclər	13,4	8,4	62,7
Maddi-texniki təminatının möhkəmləndirilməsi	12,4	2,7	22,1
Dövlət sifarişləri ilə ali təhsilin maliyyələşdirilməsi və təhsil sahəsində digər tədbirlər	299,2	25,4	8,5
Nəqliyyat, rabitə, informasiya, kommunikasiya sahələrində islahatların aparılması və digər tədbirlər	37,5	10,9	29,1
Əməyin ödənişi xərclərinin tənzimlənməsi və digər sosial tədbirlər	1369,2	37,7	2,8
Maddi-texniki təminatın möhkəmləndirilməsi və əsaslı təmiri	31,2	31,2	100,0
Qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının təşkilatı strukturunun təkmilləşdirilməsi	2,1	1,2	56,0
İslahatlarla bağlı xərclər	880,0	38,2	4,3
Bir sıra dövlət müəssisələrində islahatların aparılması ilə bağlı texniki iqtisadi əsaslandırmanın hazırlanması	4,5	4,5	100,0
Yaşayış məntəqələri ilə bağlı zəruri tədbirlərin maliyyələşdirilməsi	30,0	30,0	100,0

Cədvəl dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

2020-ci ildə birdəfəlik təyinatlı xərclərin ayrı-ayrı istiqamətlər üzrə icra səviyyəsi 20,2%-100,0% arasında dəyişmişdir. Xüsusi çəki göstəricisinə gəldikdə isə, "Xüsusi müdafiə təyinatlı layihələr və tədbirlər" üzrə xərclər, "Əməyin ödənişi xərclərinin tənzimlənməsi və digər sosial tədbirlər", "İslahatlarla bağlı xərclər" adlı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətlərinin payı yüksək olmuşdur (Cədvəl 36).

Cədvəl 36. 2020-ci ildə birdəfəlik təyinatlı xərclərin icrası barədə məlumat, mln. manat

	Təsdiq edilmiş smeta	İcra	İcrada xüsusi çəki, %	Müqayisə	
				məbləğ	faiz
Fövqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması ilə bağlı xərclər	20,0	20,0	0,4	0,0	100,0
Beynəlxalq və respublika səviyyəli tədbirlərin keçirilməsi ilə bağlı xərclər	159,3	153,8	3,2	-5,5	96,5
Müfəssəl ərazi planlaşdırılması sənədlərinin hazırlanması	0,5	0,3	0,0	-0,2	55,9
yaşayış məntəqələrinə aid olan kommunal təyinatlı infrastrukturaların bərpa və yenidənqurulması abadlaşdırılması ilə bağlı xərclər	5,0	5,0	0,1	0,0	100,0
Kommunal, kommunikasiya xidmətləri və digər tədbirlər	59,4	58,5	1,2	-0,9	98,4
Maddi-texniki təminatının möhkəmləndirilməsi	9,6	7,9	0,2	-1,7	82,0
Xüsusi müdafiə təyinatlı layihələr və tədbirlər üzrə xərclər	1600,4	1600,0	32,9	-0,4	100,0
Avropa Birliyinin Qrantı hesabına aparılan xərclər	4,6	1,1	0,0	-3,5	24,5
Ünvanlı dövlət sosial yardımı alan aztəminatlı ailələrin əmlakının, dövlətə məxsus əmlakın və dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatlara məxsus nəqliyyat vasitələrinin icbari sığortası	20,0	20,0	0,4	0,0	99,9
Dövlət sifarişi ilə ali təhsilin maliyyələşdirilməsi və təhsil sahəsində digər tədbirlər	273,8	273,4	5,6	-0,5	99,8
Sosial-iqtisadi və digər zəruri tədbirlərin maliyyələşdirilməsi ilə bağlı xərclər	65,0	62,8	1,3	-2,2	96,6
Nəqliyyat, rabitə, informasiya, kommunikasiya sahələrində islahatların aparılması və digər tədbirlər	26,6	5,4	0,1	-21,2	20,2
Əməyin ödənişi xərclərinin tənzimlənməsi və digər sosial tədbirlər	1331,5	1317,9	27,1	-13,6	99,0
Səhiyyə sahəsində islahatlar	119,0	118,7	2,4	-0,3	99,8
Qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanlarının təşkilatı strukturunun təkmilləşdirilməsi	0,9	0,0	0,0	-0,9	0,0
Qeyri neft məhsullarının ixracı ilə bağlı tədbirlər	20,0	12,6	0,3	-7,4	63,2
İslahatlarla bağlı xərclər	841,8	820,4	16,9	-21,4	97,5

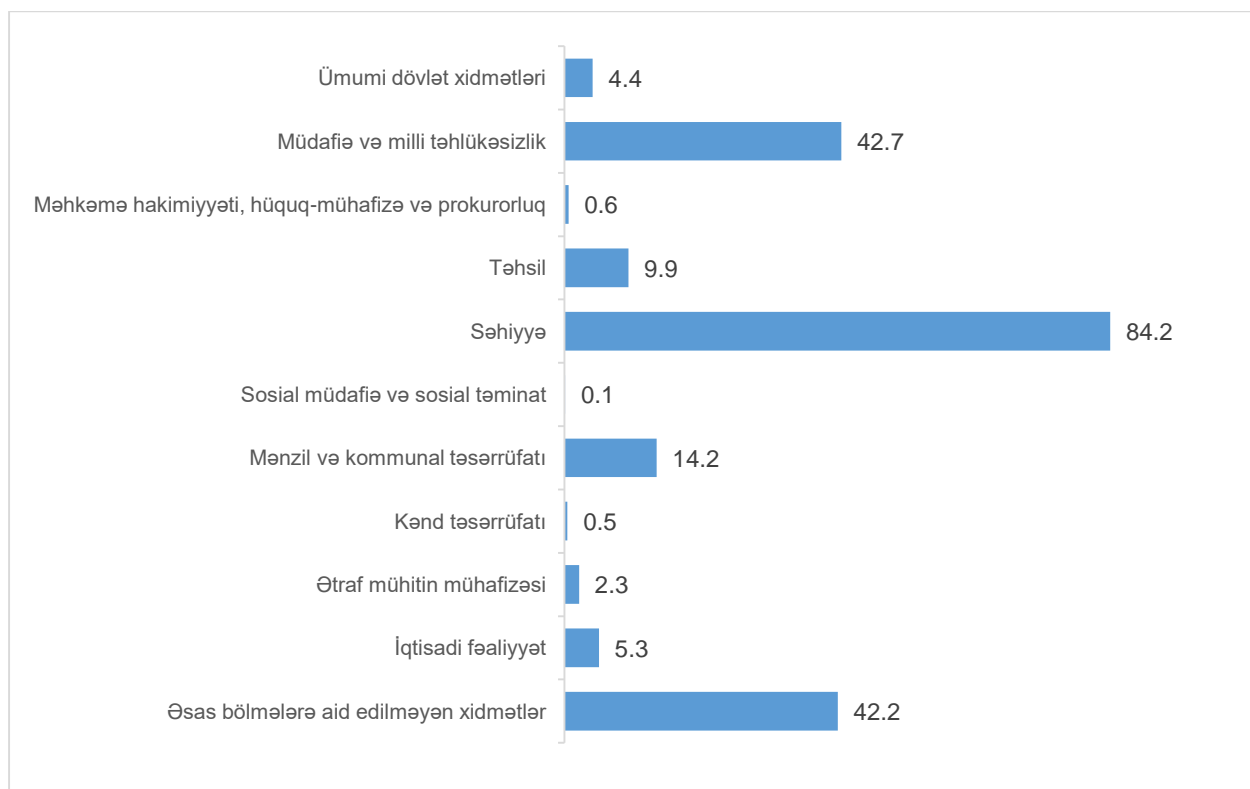
İnsan hüquqları üzrə Avropa Məhkəməsi qarşısında Azərbaycan Respublikasının maraqlarının müdafiəsi və həmin Məhkəmənin qərarlarının icrası, dövlət təltiflərinin hazırlanması	4,0	4,0	0,1	0,0	99,5
Təhlükəsizlik ,sosial-iqtisad və tədbirlərin maliyyələşdirilməsi	170,0	163,3	3,4	-6,7	96,1
İqtisadi dəstək üzrə tədbirlərin maliyyə təminatı	236,6	213,7	4,4	-22,9	90,3
YEKUN	4968,2	4858,7		-109,5	97,8

Cədvəl dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

4.3.2.2 2020-ci ildə funksional təsnifatın bütün bölmələri üzrə birdəfəlik təyinatlı vəsaitlər nəzərdə tutulmuş və 1 bölmə istisna olmaqla icra edilmişdir.

Ayrı-ayrı bölmələrdə icra edilmiş birdəfəlik təyinatlı xərclərin bölmənin ümumi xərclərində xüsusi çəkisi isə 0,5%-84,2% arasında dəyişmişdir (Şəkil 32).

Şəkil 32. Birdəfəlik təyinatlı xərclərin funksional təsnifatın bölmələrində xüsusi çəkisi, %-lə

Şəkil dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

2020-ci ilin icra edilmiş dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş məlumatlara əsasən aparılmış təhlil göstərir ki, *birdəfəlik təyinatlı xərclərin iqtisadi təsnifat üzrə strukturu* da icra prosesində dəyişmiş, ümumilikdə iqtisadi təsnifatın 5 bölməsi (əməyin ödənişi, malların (işlərin və xidmətin) alınması, subsidiyalar, sosial ödənişlər, qeyri-maliyyə aktivləri) xərcləri üzrə icra edilmişdir. İcra edilmiş xərclərdə isə malların (işlərin və xidmətin) alınması xərclərin xüsusi çəkisi daha yüksək olmuşdur.

4.3.2.3 Qanunvericilikdə “birdəfəlik təyinatlı xərclər” anlayışının, istifadə istiqamətləri barədə məlumatların verilməməsi ilə ərzində bu xərclərin yerləşdiyi funksional bölmənin təyinatına aid edilməyən və adına uyğun olmayan istiqamətlər üzrə istifadəsinə şərait yaratmışdır.

✓ “Beynəlxalq və respublika səviyyəli tədbirlərin keçirilməsi” adlı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətindən *Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatına Beynəlxalq miqyasda koronavirus xəstəliyi ilə mübarizə aparılması və xəstəliyin yayılmasına qarşı Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatının həyata keçirdiyi tədbirlərin dəstəklənməsi məqsədi ilə* 8,5 mln. manat ianə;

✓ “Kommunal, kommunikasiya xidmətləri və digər tədbirlər” adlı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətindən *Müdafiə Nazirliyi üzrə hərbi qulluqçular üçün mənzil alınması* üzrə 16,4 mln. manat, *Fövqəladə Hallar Nazirliyi üzrə Şamaxı-İsmayilli-Ağsu rayonlarında baş vermiş zəlzələnin nəticələrinin aradan qaldırılması üçün* 18,6 mln. manat, *5 bələdiyyə və Ekologiya Təbii Sərvətlər Nazirliyi üzrə modul tipli çirkab sutəmizləyici qurğuların onlara aid əmlakla birlikdə bələdiyyələrin mülkiyyətinə verilməsi məqsədilə ümumilikdə* 414,5 min manat, *Bakı Şəhər İcra Hakimiyyəti üzrə sanitariya-gigiyenik vəziyyətlə bağlı xərclər və bu sahədə çalışanların əməkhaqlarının ödənilməsi, 10 ədəd MAN-18350 markalı SK-700 xüsusi avtonəqliyyat vasitələrinin saxlanılma xərcləri, dezinfeksiya işləri üçün* 1,9 mln. manat, *Yasamal şəhər İcra Hakimiyyəti üzrə Sovetskədə 170 ev sahibinə maddi yardım* 3,6 mln. manat, *müvəqqəti mənzil-kirayə xərclərinin ödənilməsi üçün* 863,9 min manat, *Hərbi Prokurorluq üzrə ezamiyyə xərcləri üçün* 45,0 min manat, *Maliyyə Nazirliyi üzrə modul tipli xəstəxanalara dair layihə-smeta sənədlərinin hazırlanması üçün* 54,3 min manat, *Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi üzrə Bakı şəhəri Yasamal rayonunda yeni salınmış "Mərkəzi Park"ın qorunub saxlanması xərcləri üçün* 4,5 mln. manat, *Elektron Hökumətin İnkişaf Mərkəzi üzrə ilin sonunadək fəaliyyətinin tənzimlənməsi məqsədilə zəruri xərclərin ödənilməsi üçün* 2,0 mln. manat, *İctimai Televiziya və Radio Yayımları Şirkəti üzrə 2019-cu ildə ölkə üzrə əməkhaqqı artırılması, yeni lisenziyalı verilişlərin və kinofilmlərin alınması, elektrik enerjisi və yayım xidmətinə görə xərclərin artması nəticəsində maliyyə çatışmazlığının yaranması ilə bağlı* 1,3 mln. manat, *Milli Onkologiya Mərkəzi üzrə şüa avadanlıqlarına, xətti sürətləndirici aparatlara, tibbi və digər avadanlıqlara texniki xidmətlərin göstərilməsi, əməliyyatların profilinə uyğun alət dəstlərinin və ehtiyat hissələrinin alınması üçün* 1,8 mln. manat, *Alternativ və Bərpa Olunan Enerji Mənbələri üzrə Dövlət Agentliyi üzrə ləğvetmə komissiyasının işinə cəlb olunmuş işçilərin cari ilin I rübü üçün ə/h-nin və ona bərabər tutulan sosial ödənişlərin, habelə bir sıra zəruri xərclərinin təmin edilməsi ilə bağlı* 992,0 min manat və *cari ilin sonuna kimi saxlanılması xərcləri və kreditor borclarının tənzimlənməsi məqsədi ilə* 1,6 mln. manat, *Maliyyə Nəzarəti Xidməti üzrə bir sıra yerli və mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında, o cümlədən Azərbaycan Respublikasının xarici ölkələrdəki səfirliklərində təftiş və yoxlamaların aparılması ilə əlaqədar* 33,8 min manat, *Səhiyyə Nazirliyi üzrə "COVID-19" pandemiyası ilə mübarizə tədbirləri şəhər və rayon GEM-nin maddi texniki vəziyyətinin*

gücləndirilməsi məqsədilə 2,8 mln. manat, Qafqaz Müsəlmanları İdarəsi üzrə fəaliyyət üçün maliyyə yardımı üçün 1,0 mln. manat;

✓ “Əməyin ödənişi xərclərinin tənzimlənməsi və digər sosial tədbirlər” adlı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətindən *İcbari Tibbi Sığorta* üzrə *Dövlət Agentliyi* üzrə “COVID-19” pandemiyası ilə mübarizə tədbirləri tibbi ləvazimat və avadanlıq alınması üçün 112,1 mln. manat, COVID-19 pandemiyası ilə mübarizə üzrə tədbirlər ilə bağlı *Milli Sağlamlıq Mərkəzi PHŞ-nin* fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün 25,7 mln. manat, COVID-19 pandemiyası ilə mübarizə tədbirləri ilə bağlı modul tipli xəstəxanaların fəaliyyətinin təmin edilməsi üçün 34,4 mln. manat, *Hərbi Tibb Xidmətinin* tələb olunan tibbi avadanlıqlarla təchizatı üçün 2,8 mln. manat, *FHN-nin* modul tipli hospitalının 1500 çarpayılıq əlavə korpusunun saxlanma xərci üçün 17,0 mln. manat, *Bio-Speedy* markalı test dəstlərinin satın alınması üçün 9,4 mln. manat, *Naxçıvan MR-na* ölkədaxili uçuşlar zamanı səfərlərin testdən keçirilməsi üçün 1,0 mln. manat, COVID-19 infeksiyası ilə mübarizə üçün alınmış avtomobillərin saxlanma xərcləri üçün 253,6 min manat;

✓ “İslahatlarla bağlı xərclər” adlı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətindən *Mədəniyyət Nazirliyi* üzrə xalça alışı üçün 6,0 mln. manat icra edilmişdir.

4.3.2.4 Məlumatların təhlili əsasında Hesablama Palatası birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətlərindən ayrılmış xərclərin bir hissəsinin 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin layihələndirilməsi prosesində nəzərə alına bilən və konkret icraçılar üzrə göstərilə bilən xərclərdən ibarət olduğunu qeyd edir və bunun il ərzində bölgüsü əvvəlcədən müəyyənləşdirilmiş xərclərə əlavə olaraq ayrı-ayrı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətlərindən eyni məqsəd üçün vəsaitin ayrılmasına səbəb olması qənaətidədir.

Hesabat ilində *Müdafiə Nazirliyi* üzrə hərbi qulluqçular üçün mənzil alınması ilə bağlı 16,4 mln. manat, *Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi* üzrə *Bakı şəhəri Yasamal* rayonunda yeni salınmış “*Mərkəzi Park*”ın qorunub saxlanması xərcləri üçün 4,5 mln. manat, *Elektron Hökumətin İnkişaf Mərkəzi* üzrə ilin sonunadək fəaliyyətinin tənzimlənməsi məqsədilə zəruri xərclərin ödənilməsi üçün 2,0 mln. manat, *İctimai Televiziya və Radio Yayımları Şirkəti* üzrə 2019-cu ildə ölkə üzrə ə/h artırılması, yeni lisenziyalı verilişlərin və kinofilmlərin alınması, elektrik enerjisi və yayım xidmətinə görə xərclərin artması nəticəsində maliyyə çatışmazlığının yaranması ilə bağlı 1,3 mln. manat, *Maliyyə Nəzarəti Xidməti* üzrə bir sıra yerli və mərkəzi icra hakimiyyəti orqanlarında, o cümlədən *Azərbaycan Respublikasının* xarici ölkələrdəki səfirliklərində təftiş və yoxlamaların aparılması ilə əlaqədar 33,8 min manat, *Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinin* fəaliyyəti üçün maliyyə yardımı 1,0 mln. manat, *səhiyyə sahəsinə* aid olan digər tədbir və proqramların maliyyə təminatı üzrə 118,8 mln. manat icra edilmişdir.

Bundan əlavə “İqtisadi dəstək üzrə tədbirlərin maliyyə təminatı” adlı birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətindən “*AzərİstilikTəchizat*” ASC üzrə təbii qaza görə yaranmış kreditör borcunun

bağlanması üçün 30 mln. manat və “Meliorasiya və Su Təsərrüfatı” ASC üzrə elektrik enerjisi haqqının ödənilməsi üçün 3,0 mln. manat icra edilmişdir ki, bu xərclərin dövlət büdcəsinin layihəsinin hazırlanması zamanı nəzərə alınıb-alına bilinməməsi ilə bağlı suallar mövcuddur.

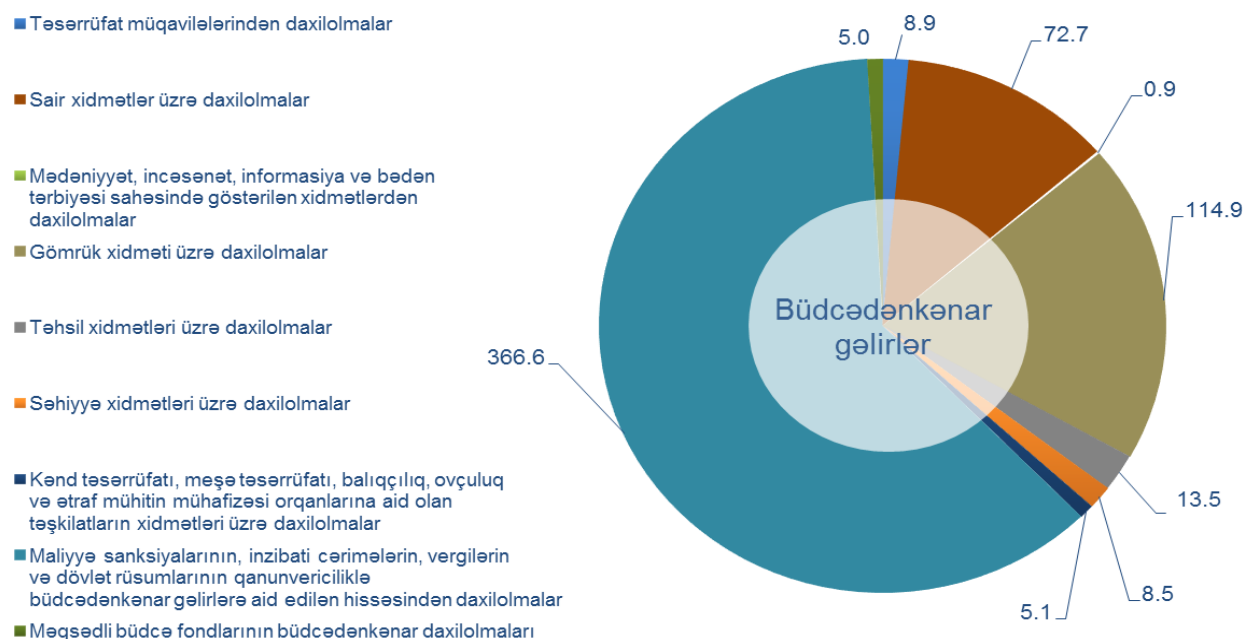
4.3.3 Büdcədən kənar vəsaitlərin icrası

4.3.3.1 Hesabat ilində icra edilmiş büdcədən kənar gəlirlərin məbləği əvvəlki illə müqayisədə artmış, büdcədən kənar gəlirlərin tərkibində maliyyə sanksiyalarının, inzibati cərimələrin, vergilərin və dövlət rüsumlarının qanunvericiliklə büdcədən kənar gəlirlərə aid edilən hissəsindən daxilolmaların payı daha yüksək olmuşdur.

2020-ci ildə büdcə təşkilatlarının iş və xidmətlərin göstərilməsindən, məhsul satışından və digər fəaliyyətlərindən əldə etdikləri büdcədən kənar gəlirləri proqnozlaşdırılmış 804,0 mln. manata qarşı 625,0 mln manat məbləğində icra edilmişdir ki, həmin məbləğin də 28,9 mln. manatı dövlət büdcəsinə silinmişdir. Beləliklə il ərzində icra edilmiş büdcə təşkilatlarının sərəncamında qalan büdcədən kənar gəlirlər proqnozlaşdırılmış məbləğin 74,1%-ni təşkil edərək 596,1 mln. manat məbləğində olmuşdur. Bu, 2019-cu illə müqayisədə 17,2 mln. manat və ya 3,0% çoxdur. Qeyd edək ki, büdcədən kənar gəlirlər icra edilmiş dövlət büdcəsi gəlirlərinin 2,4%-nə bərabərdir.

Qeyd olunan vəsait büdcə gəlirlərinin təsnifatına uyğun olaraq 9 istiqamət üzrə daxilolmalar hesabına formalaşmışdır ki, bunun da 366,6 mln. manatı və ya 61,5%-i maliyyə sanksiyalarının, inzibati cərimələrin, vergilərin və dövlət rüsumlarının qanunvericiliklə büdcədən kənar gəlirlərə aid edilən hissəsindən daxilolmaların payına düşür (Şəkil 33).

Şəkil 33. İcra edilmiş büdcədən kənar gəlirlərin mədaxil mənbələri üzrə bölgüsü, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Adıçəkilən istiqamət üzrə icra edilmiş büdcədənənar gəlirlərin 67,0%-i isə vergi orqanları tərəfindən tətbiq edilən maliyyə sanksiyalarının qanunvericiliklə büdcədənənar gəlirlərə aid edilən hissəsindən daxilolmalar üzrədir.

4.3.3.2 2020-ci il üzrə büdcədənənar xərclərin həm yenidən baxılma, həm də müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən aparılan dürlütləşmələr zamanı azaldılması hesabına təsdiq edilmiş məbləğin ilkin təyinat məbləğindən 16,7% az olmasına baxmayaraq, icra səviyyəsi 84,7% təşkil etmişdir.

2020-ci ildə büdcə təşkilatlarının iş və xidmətlərin göstərilməsindən, məhsul satışından və digər fəaliyyətindən əldə etdikləri gəlirlərdən formalaşan büdcədənənar vəsaitlər üzrə xərcləri (büdcədənənar xərclər) il üçün dürlütləşmiş büdcədənənar xərclərin 84,7%-ni təşkil edərək 591,8 mln. manat məbləğində icra edilmişdir. Bu, 2019-cu illə müqayisədə 18,7 mln. manat və ya 3,3% çoxdur. Qeyd edək ki, büdcədənənar xərclər icra edilmiş dövlət büdcəsi xərclərinin 2,2%-nə bərabərdir.

2020-ci ilin ilkin təsdiq edilmiş dövlət büdcəsində büdcədənənar xərclər üçün funksional təsnifatın 11 bölməsi üzrə ümumilikdə 839,5 mln. manat məbləğində vəsait nəzərdə tutulsa da, "Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununda aparılmış dəyişikliklərə uyğun olaraq həmin vəsait 105,5 mln. manat azaldılaraq 734,0 mln. manat proqnozlaşdırılmışdır. İlkin təsdiq edilmiş dövlət büdcəsində müvafiq xərc nəzərdə tutulmuş 11 bölmədən "Sosial müdafiə və sosial təminat" bölməsi istisna olmaqla, digər bütün bölmələr üzrə xərclər yeni redaksiyada verilmişdir (Cədvəl 37).

Cədvəl 37. Yenidən baxılmış dövlət büdcəsində funksional təsnifatın bölmələri üzrə büdcədənənar xərclərdə aparılmış dəyişikliklər, mln. manatla

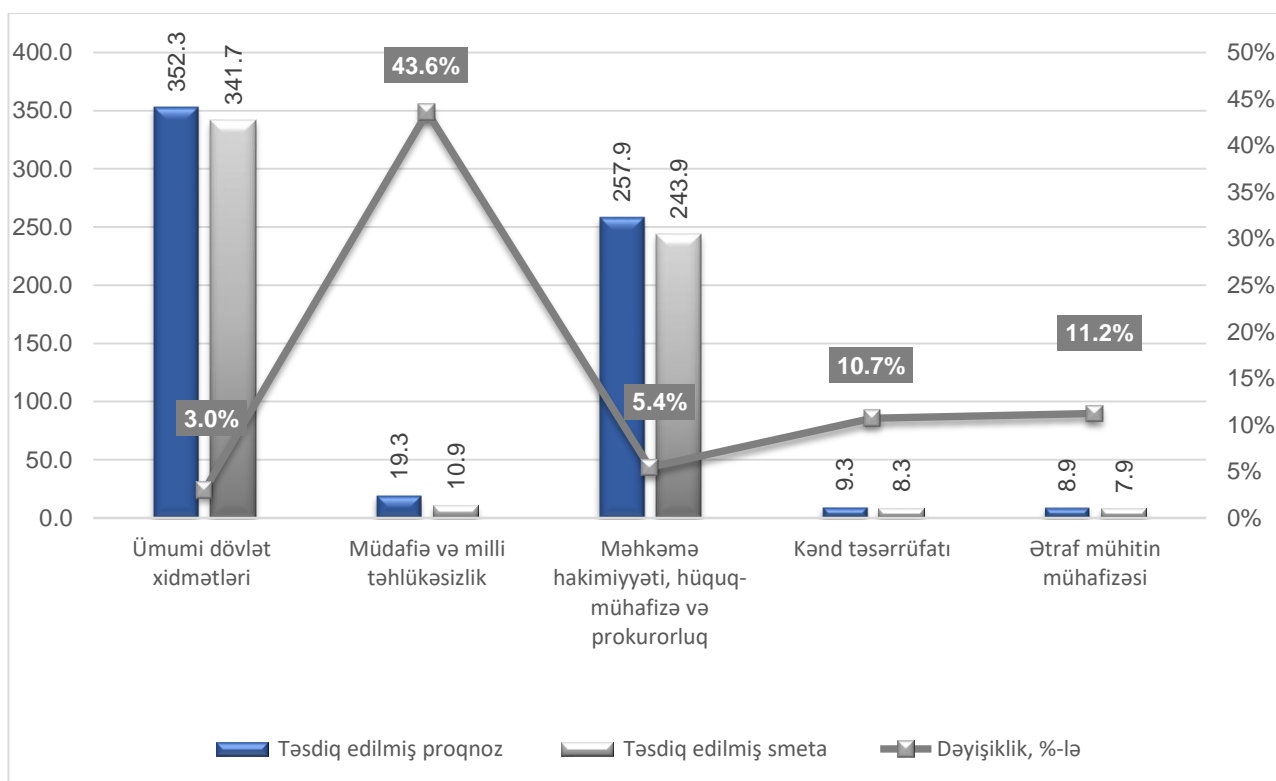
Bölmələr	İlkin təsdiq edilmiş	Yenidən baxılmış məbləğ	Müqayisə	
			məbləğ	faiz
Ümumi dövlət xidmətləri	425,2	352,3	-73,0	82,8
Müdafiə və milli təhlükəsizlik	30,6	19,3	-11,3	63,2
Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq	289,5	257,9	-31,6	89,1
Təhsil	25,7	22,2	-3,5	86,4
Səhiyyə	7,1	6,6	-0,5	92,6
Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət	5,5	4,5	-1,0	81,7
Kənd təsərrüfatı	12,2	9,3	-2,9	76,4
Ətraf mühitin mühafizəsi	11,3	8,9	-2,4	78,8
İqtisadi fəaliyyət	1,2	1,0	-0,3	77,4
Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər	31,0	51,9	20,9	167,4

Cədvəl dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəldən də göründüyü kimi, dəyişikliklər aparılmış bölmələrdən büdcədənkenar xərclər “Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər” bölməsi üzrə 20,9 mln. manat artırılmış, digər bölmələr üzrə isə ümumilikdə 126,4 mln. manat azaldılmışdır. Ən böyük azalma mütləq ifadədə 73,0 mln. manat olmaqla “Ümumi dövlət xidmətləri” bölməsinin, nisbi ifadədə isə 36,8% olmaqla “Müdafiə və milli təhlükəsizlik” bölməsinin payına düşür.

Bununla yanaşı, dövlət büdcəsinin icrası prosesində büdcədənkenar xərclər üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən digər dəyişikliklər də aparılmışdır. Dəyişikliklər nəticəsində funksional təsnifatın 5 bölməsi üzrə büdcədənkenar xərclər ümumilikdə 35,0 mln. manat və ya 4,8% azaldılaraq 699,0 mln. manat təsdiq edilmişdir. Mütləq ifadədə ən böyük azalma 14,0 mln. manat olmaqla “Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq” bölməsi, nisbi ifadədə ən böyük azalma isə 43,6% olmaqla “Müdafiə və milli təhlükəsizlik” bölməsi üzrədir (Şəkil 34).

Şəkil 34. Funksional təsnifatın bölmələri üzrə müvafiq icra hakimiyyəti orqanı tərəfindən il ərzində büdcədənkenar xərclərdə aparılmış digər dəyişikliklər, mln. manatla

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Büdcədənkenar xərclərlə bağlı təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, 2020-ci ildə proqnozlaşdırılmış və icra edilmiş büdcədənkenar xərclərin məbləği 2019-cu ilə müqayisədə artsa da, icra səviyyəsi azalmışdır. Belə ki, bu istiqamət üzrə 2019-cu ildə 573,1 mln. manat vəsait icra edilməklə icra səviyyəsinin 91,5% təşkil etməsinə baxmayaraq, hesabat ilində müvafiq göstərici 84,7% olmuşdur.

4.3.3.3 Hesabat ilində funksional təsnifatın bölmələri üzrə büdcədənənar xərclərin icra səviyyəsi əhəmiyyətli şəkildə fərqlənsə də, iqtisadi təsnifatın bölmələri üzrə icra səviyyəsi daha kiçik intervalla dəyişmişdir.

Funksional təsnifatın ayrı-ayrı bölmələri üzrə dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənənar xərcləri ilə bağlı qeyd etmək olar ki, ümumilikdə 11 bölmə üzrə 591,8 mln. manat xərc icra edilmişdir ki, burada da icra səviyyəsi ayrı-ayrı bölmələr üzrə 14,6%-93,9% arasında dəyişmişdir. Təsdiq edilmiş smeta ilə müqayisədə ən yüksək icra səviyyəsi 93,9% təşkil etməklə "Səhiyyə" bölməsi üzrə, ən az icra səviyyəsi isə 14,6% olmaqla "Sosial müdafiə və sosial təminat" bölməsi üzrə olmuşdur (Cədvəl 38).

Xüsusi çəki göstəricisinə gəldikdə isə, büdcədənənar xərclərdə əsas pay "Ümumi dövlət xidmətləri" (51,8%) və "Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq" bölmələrinə (35,0%) aid olmuşdur.

Cədvəl 38. Funksional təsnifat üzrə dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənənar xərcləri, mln. manatla

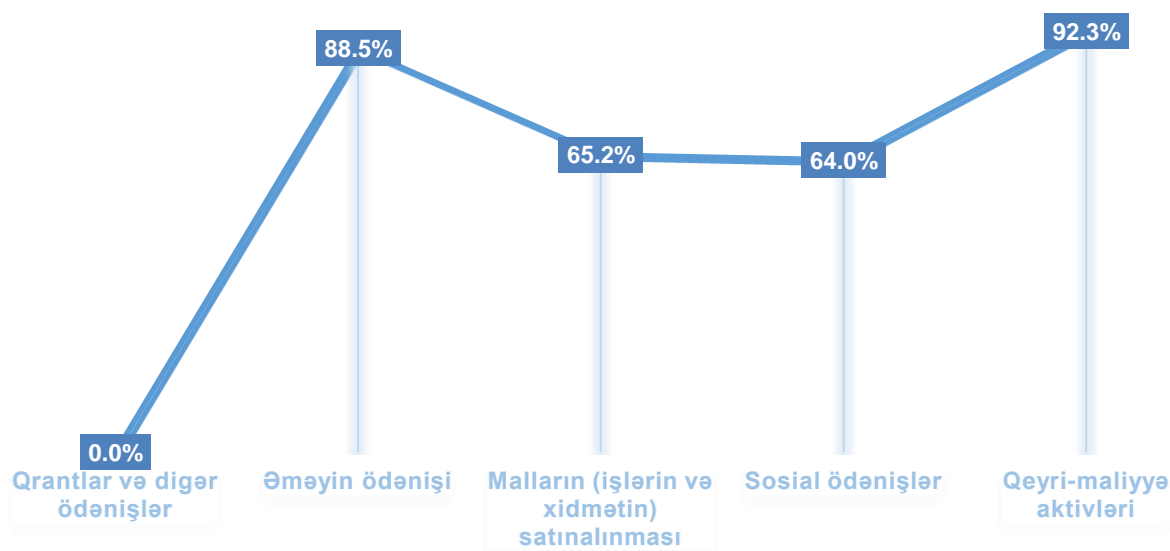
Bölmələr	Təsdiq edilmiş smeta	İcra	İcrada xüsusi çəkisi	Smeta ilə müqayisə	
				məbləğ	faiz
Ümumi dövlət xidmətləri	341,7	306,5	51,8	-35,3	89,7
Müdafiə və milli təhlükəsizlik	10,9	6,1	1,0	-4,8	56,3
Məhkəmə hakimiyyəti, hüquq-mühafizə və prokurorluq	243,9	207,0	35,0	-36,9	84,9
Təhsil	22,2	12,8	2,2	-9,4	57,7
Səhiyyə	6,6	6,2	1,0	-0,4	93,9
Sosial müdafiə və sosial təminat	0,06	0,01	0,0	-0,1	14,6
Mədəniyyət, incəsənət, informasiya, bədən tərbiyyəsi, gənclər siyasəti və bu qəbildən olan digər fəaliyyət	4,5	0,9	0,2	-3,6	20,7
Kənd təsərrüfatı	8,3	5,5	0,9	-2,9	65,5
Ətraf mühitin mühafizəsi	7,9	1,7	0,3	-6,2	21,8
İqtisadi fəaliyyət	1,0	0,3	0,1	-0,6	34,9
Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər	51,9	44,8	7,6	-7,1	86,3
Cəmi	699,0	591,8	100,0	-107,2	84,7

Cədvəl dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

2020-ci ildə büdcə xərclərinin iqtisadi təsnifatının 5 bölməsi üzrə büdcədənənar vəsait nəzərdə tutulmuş, "Qrantlar və digər ödənişlər" bölməsi istisna olmaqla digər 4 bölmə üzrə vəsait icra edilmişdir ki, burada da bölmələr üzrə icra səviyyəsi 64,0%-92,3% arasında dəyişmişdir. Büdcədənənar vəsait icra edilmiş bölmələr üzrə ən yüksək icra səviyyəsi "Qeyri-maliyyə aktivləri"

bölməsinin (92,3%), ən aşağı icra səviyyəsi isə “Sosial ödənişlər” bölməsinin (64,0%) payına düşür (Şəkil 35).

Şəkil 35. İqtisadi təsnifatın bölmələri üzrə büdcədənəkar xərclərin icra səviyyəsi, %-lə

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

İcra edilmiş büdcədənəkar vəsaitin 290,4 mln. manatı və ya 49,1%-i iqtisadi təsnifat üzrə əməyin ödənişi, 204,1 mln. manatı və ya 34,5%-i qeyri-maliyyə aktivlərinin alınması, 89,0 mln. manatı və ya 15,0%-i malların (işlərin və xidmətin) satın alınması, 8,3 mln. manatı və ya 1,4%-i sosial ödənişlərlə bağlı xərclərə yönəldilmişdir.

4.3.3.4 İnzibati təsnifat üzrə büdcədənəkar xərclərin təhlili zamanı əvvəlki illərdə olduğu kimi, hesabat ilində də dövlət büdcəsindən maliyyələşən bəzi təşkilatlar üzrə büdcədənəkar vəsaitin proqnozlaşdırılmasına baxmayaraq icrasının həyata keçirilmədiyi müəyyən edilmişdir.

İnzibati təsnifat üzrə dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənəkar xərcləri üzrə məlumatların təhlili göstərir ki, 2020-ci il dövlət büdcəsində icra edilmiş büdcədənəkar xərclər 50 qurumun büdcədənəkar xərclərini və şəhər və rayonlar üzrə icra hakimiyyəti orqanlarının büdcədənəkar xərclərini əhatə etmişdir.

Məlumatların təhlili göstərir ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi hesabat ilində də bəzi istiqamətlər (Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Daxili Qoşunların Baş İdarəsi, Azərbaycan Respublikasının Milli Televiziya və Radio Şurası, Mineral-Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondu, dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənəkar xərcləri) üzrə proqnozlaşdırılmış büdcədənəkar xərclər icra edilməmişdir.

4.3.3.5 Təhlillər nəticəsində bəzi büdcə təşkilatları üzrə icra edilmiş büdcədənəkar gəlir və xərc məbləğlərinin fərqli olduğu, eyni zamanda dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların və Maliyyə Nazirliyinin büdcədənəkar xərclərlə bağlı təqdim etdikləri hesabatlardakı göstəricilərdə bir sıra qurumlar üzrə uyğunsuzluqların olduğu müəyyən edilmişdir.

Hesablama Palatası tərəfindən Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 may 2018-ci il tarixli 72 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası”na uyğun olaraq Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi hesabatlar əsasında 2020-ci il ərzində büdcə təşkilatlarının icra edilmiş büdcədənəkar gəlir və xərclərinin təhlili həyata keçirilmişdir. Aparılan təhlillər nəticəsində əksər büdcə təşkilatlarının büdcədənəkar gəlir və xərc məbləğləri arasında uyğunluğun olduğu aşkar edilse də, 5 təşkilat üzrə (Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi, Meşələrin Qorunub Saxlanması və Təkrar İstehsalı Fondu, Ətraf Mühitin Mühafizəsi üzrə Dövlət Fondu, Su Bioresurslarının Artırılması, Bərpası və Mühafizəsi Fondu, Xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri və obyektləri) büdcədənəkar gəlirlərin xərcləri nəzərəcarpacaq dərəcədə üstələdiyi, Mineral-Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondu üzrə isə büdcədənəkar xərclərin sıfıra bərabər olduğu halda, büdcədənəkar gəlirlərin “mənfi” rəqəmlə ifadə olunduğu müəyyən edilmişdir.

Bununla yanaşı, Hesablama Palatası tərəfindən dövlət büdcəsindən maliyyələşən təşkilatların büdcədənəkar vəsaitlərdən istifadə barədə təqdim etdikləri hesabatlarda və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 may 2018-ci il tarixli 72 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası”nın 11 nömrəli əlavəsində əks etdirilmiş məlumatlar üzləşdirilmiş, bəzi təşkilatlar üzrə göstəricilərin fərqli olduğu müəyyən edilmişdir (Cədvəl 39).

Təhlilin tərtib edilməsi zamanı 40 büdcə təşkilatı üzrə 515,3 mln. manatı əhatə edən büdcədənəkar xərclər nəzərdən keçirilmişdir ki, bu da ilin sonuna icra edilmiş büdcədənəkar xərclərin 87,1%-ni təşkil edir.

Cədvəl 39. Maliyyə Nazirliyi və büdcə təşkilatları tərəfindən büdcədənəkar xərclərlə bağlı təqdim edilən hesabatlar üzrə aşkar edilmiş uyğunsuzluqlar, min manatla

Təşkilatın adı	Maliyyə Nazirliyinin hesabatına əsasən icra	Təşkilatın hesabatına əsasən icra	Fərq
Mineral-Xammal Bazasının Bərpası üzrə Dövlət Fondu	0,0	971,2	971,2
Azərbaycan Respublikasının Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi yanında Aqrar Xidmətlər Agentliyi	1081,3	1108,8	27,5

Cədvəldə müdafiə, hüquq-mühafizə orqanları üzrə məlumatlar əks etdirilməmişdir.

Cədvəl Maliyyə Nazirliyi və büdcə təşkilatları tərəfindən təqdim edilən hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

4.4 İstifadəsiz saxlanılan büdcə vəsaitləri

4.4.1 Hesablama Palatası həyata keçirdiyi kənar dövlət maliyyə nəzarət tədbirlərinə, eləcə də təqdim olunmuş məlumatların analitik prosedurlarla araşdırılmasına əsaslanmaqla hesabat ilinin dövlət büdcəsindən bəzi qurumlara ayrılan vəsaitlərin onların bank hesabında istifadəsiz saxlanıldığını, eyni zamanda “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 19.5-ci maddəsinin tələblərinin əhatəsindən kənar qalmaq məqsədilə vəsaitlərin akkreditiv hesablara yönəldildiyini qeyd edir və bu meyillərin dövlət büdcəsinin qarşısında hesabat dövrü üçün müəyyən edilmiş funksiyaların yerinə yetirilməməsini şərtləndirməklə vəsaitlərin son nəticəyə təsiri imkanlarını həmin dövr üçün məhdudlaşdırdığı qənaətinədir.

Belə ki, 2020-ci il dövlət büdcəsindən yeni biznes kreditləri üzrə dövlət zəmanətinin verilməsi və faizlərin bir hissəsinin subsidiyalaşdırılması mexanizmi üzrə *Sahibkarlığın İnkişafı Fonduna* ayrılmış 20000,0 min manatın 97,6%-i, zəmanətli kreditlər üzrə faizlərin bir hissəsinin subsidiyalaşdırılması üçün dövlət büdcəsindən ayrılmış 50000,0 min manatın 59,9%-i hesabat ilinin sonuna bank hesabında qalmışdır.

Eyni zamanda, hesabat ilində *Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanəti Fonduna* Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyinin sərəncamında olan mənzillərin güzəştli ipoteka kreditləri vasitəsilə satışı üçün ayrılmış 70,0 mln. manat vəsait üzrə ilin sonuna 50 mln. manat istifadəsiz saxlanılmışdır.

Bakı Nəqliyyat Agentliyinə 320 ədəd avtobusun alınması üçün Agentliyə 110,0 mln. manat vəsait üzrə 78,0 mln. manat Agentliyin hesablaşma hesabında saxlanılmışdır. Bundan əlavə, 2020-ci ildə Agentliyə ayrılmış vəsaitlər üzrə 103,6 min manat, Nəqliyyatın İntellektual İdarəedilməsi Mərkəzinin saxlanması üzrə isə 79,3 min manat bank hesabında qalmışdır.

Bütün bunlar pandemiya şəraitində dövlət tərəfindən dəstək mexanizmlərinin tətbiqi çərçivəsində dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitlərin istifadəçiləri tərəfindən tələbatın və onun icrasının düzgün müəyyən edilməməsi nəticəsində vəsaitlərin müəyyən olunmuş məqsədlərə istifadə olunmayaraq müvafiq bank hesabında saxlanılmasını göstərir.

Eləcə də, Hesablama Palatası tərəfindən həyata keçirilən kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirləri ilə dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitlərin “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 19.5-ci maddəsinin tələblərinin əhatəsindən kənar qalmaq məqsədilə akkreditiv hesablara yönəldilməsi hallarının olduğu müəyyən edilmişdir. Belə ki, 2020-ci ilin dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitlər üzrə *Dövlət Şəhərsalma və Arxitektura Komitəsi* üzrə 3,1 mln. manat, *“Azərbaycan Televiziya və Radio Yayımaları” QSC* üzrə 1,0 mln. manat, *Dövlət Turizm Agentliyi* üzrə 5,7 mln. manat, *“Azərlandşaft” ASC* üzrə 2,6 mln. manat, *(Aqar Xidmətlər Agentliyi* üzrə 11,9 mln. manat 2019-cu il) ilin sonunda vahid xəzinə hesabına silinməyərək akkreditiv hesaba yönəldilmişdir.

Bundan əlavə qurumlar tərəfindən təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, hesabat ilində dövlət büdcəsinin kassa icrasına aid edilmiş, lakin akkredit hesablarda qalmış xərc məbləğləri təqribən 100,0 mln. manatda çoxdur.

Bütün bunlar öz növbəsində dövlət büdcəsi üzrə əlavə resurs mənbəyinə ehtiyacın artmasını, büdcə kəsirinin böyüməsini və kəsirin maliyyələşdirilməsi üçün vahid xəzinə hesabının qalığından və daxili borclanmadan istifadəyə üstünlük verilməsini şərtləndirmişdir.

4.4.2 Dövlət büdcəsinin icrası barədə təqdim edilmiş məlumatlara əsasən büdcə təşkilatlarının depozit və tapşırıqlar üzrə vəsaitlərinin qalıqları ilin sonuna 258,9 mln. manat təşkil etmiş, vahid xəzinə hesabının qalığı barədə Maliyyə Nazirliyi, eyni zamanda qurumlar tərəfindən bu istiqamətdə təqdim olunan məlumatların təhlili bu hesab üzrə qalıqlara aid edilən bəzi qalıq vəsaitlərin vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığına aid edilməli olduğunu göstərir.

Büdcə təşkilatlarının depozit və tapşırıqlar üzrə vəsaitlərin qalıqlarının 2019-cu ilin sonuna 13,6 mln. manat və ya 5,0% azalması fonunda, Dövlət Gömrük Komitəsinin məlumatına əsasən Komitənin müvafiq hesab üzrə qalıqları 72,8 mln. manat azalmışdır ki, bu digər qurumlar üzrə qalıqların 59,2 mln. manat artdığını göstərir. Bu isə bir sıra büdcə təşkilatların büdcəsinin icrası üzrə ilin sonuna xəzinə hesabları üzrə qalıqların “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun 19.5-ci maddəsinin tələblərinə əsasən vahid xəzinə hesabına köçürülməli olduğu halda, dövlət büdcəsinin kassa icrasına aid edilməklə düzgün olmayaraq depozit və tapşırıqlar hesabına yönəldildiyini, başqa sözlə dövlət büdcəsinin faktiki icra məbləğinin hesabatda artıq göstərildiyini və ya bir sıra təşkilatların büdcədən kənar gəlir hesablarına daxil olmuş vəsaitdən ilin sonuna icra edilməyən hissəsinin vahid xəzinə hesabına yönəldilməli olduğu halda, depozit və tapşırıq hesabına köçürüldüyünü qənaətinə gəlməyə əsas verir.

Eyni zamanda, qurumlar tərəfindən təqdim edilmiş məlumatların təhlili əsasında Hesablama Palatası bu qalıqda uçota alınmış bəzi qurumların vəsaitlərinin bu hesabın adıyla ziddiyyət təşkil etdiyini qeyd edir. Belə ki, İcbari Tibbi Sığorta Agentliyi publik hüquqi şəxs olduğu halda, ilin sonun 41,1 mln. manat, Gənclər Fondu publik hüquqi şəxs üzrə 52,9 min manat qalığı büdcə təşkilatlarının depozit və tapşırıq hesabında uçota alınmışdır.

4.5 Debitor borclar

4.5.1 Hesabat ilində dövlət büdcəsinin xərcləri üzrə yaranan debitor borclar əvvəlki illə müqayisədə azalsa da, Hesablama Palatası debitor borcların əsasən ilin sonunda ayrılan vəsaitlər üzrə olduğunu qeyd etməklə büdcə xərclərinə nisbətinin bu borcda nəzərə alınmayan bəzi komponentlərsiz belə 2 rəqəmli ədəddən çox uzaqlaşmamasını dövlət maliyyəsi üçün potensial risk mənbəyi kimi qiymətləndirir.

Büdcə xərcləri üzrə debitor borcların yaranması büdcədən ayrılan vəsaitlərin büdcədən kənara yönəldilərək digər təşkilat və ya şəxslərin istifadəsinə imkan verən hesablaşma vəziyyətini özündə ehtiva edir. Başqa sözlə, debitor borclarının yaranması və uzun müddət bağlanmaması nəticəsində büdcə vəsaitləri iqtisadi dövriyyədən yayındırılır.

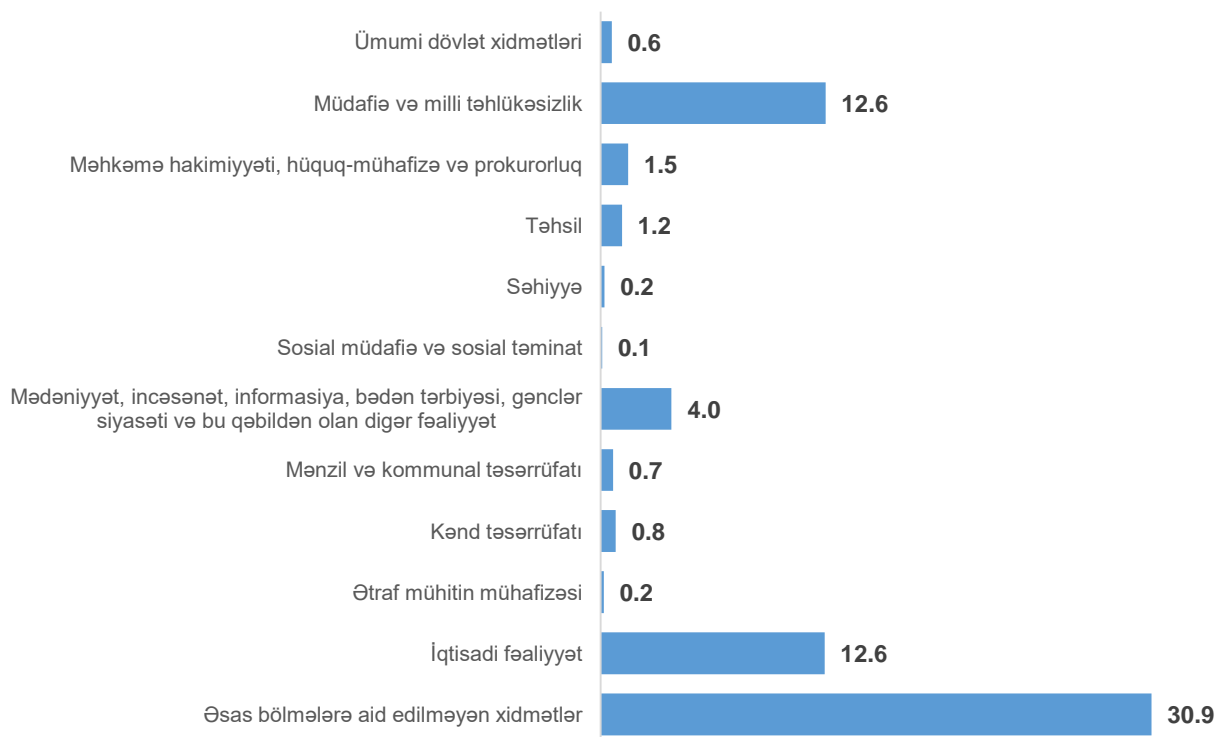
Debitor borc məbləğinin əhəmiyyətli artımı vəsait çatışmazlığına səbəb olmaqla maliyyə dayanıqlılığına təsir göstərə bilən amildir. Digər tərəfdən borc məbləğinin yüksəlməsi borcların bağlanmaması riskini də formalaşdırır. Debitor borclarda artım və ya azalma qurumların maliyyə vəziyyətinə böyük təsir göstərir və qurumların xərclər smetasının icrası bu borcların hərəkətinə nəzarətdən birbaşa asılıdır.

Dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatlara əsasən 31.12.2020-ci il tarixinə debitor borcların məbləği 2052,8 mln. manat təşkil etmişdir ki, bu da 2019-cu illə müqayisədə 60,0 mln. manat və ya 2,8% azdır. Hesabat dövrünün sonuna mövcud olan debitor borcun məbləği 2020-ci ildə icra edilmiş cəmi büdcə xərclərinin 7,8%-ə bərabərdir. Debitor borcların artan yekunla hesablanaraq əks etdirilməsi səbəbindən debitor borcların icra edilmiş xərclərə nisbəti göstəricisi şərti xarakter daşıyır. Belə ki, müvafiq məbləğlərdə əvvəlki büdcə illərindən yaranaraq bağlanmamış debitor borclar da əks etdirilir. Qeyd edək ki, xaricdən cəlb edilmiş kreditlər hesabına həyata keçirilən layihələr və bəzi publik hüquqi şəxslərin vəsaitləri üzrə yaranan borclar bu məbləğə daxil edilmir. Cəmi borcların xərclərə nisbətinin əvvəlki illə müqayisədə azalmasına baxmayaraq bu rəqəmin yuxarıda qeyd edilən komponentlər üzrə borcları nəzərə alınmadan belə 2 rəqəmli ədəddən çox uzaqlaşmaması maliyyə sabitliyi üçün risk olmaqla bərabər əlavə maliyyə mənbələrinin cəlb edilməsi istiqamətində tədbirlərin həyata keçirilməsinə də səbəb ola bilər.

Hesabat ili üzrə təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, funksional təsnifatın 3 bölməsi üzrə debitor borclar cəmi debitor borc məbləğinin 94,6%-ni təşkil edir (Şəkil 36). Belə ki, "Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər" 37,5%, "İqtisadi fəaliyyət" 34,0% və "Müdafiə" bölməsi 23,1% xüsusi çəkiyə malikdir.

Debitor borcların icra edilmiş xərclərə nisbətinə gəldikdə isə, bu funksional təsnifatın bölmələri üzrə bu göstərici 0,1%-30,9% aralığında dəyişmiş, burada da "Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər" bölməsinin payı 30,9%-lə ən yüksək olmuşdur.

Şəkil 36. Funksional təsnifatın bölmələri üzrə debitor borcların icra edilmiş xərclərə nisbəti, %-lə

Şəkil dövlət büdcəsi ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

Qurumlar tərəfindən təqdim edilmiş hesabatların təhlili göstərir ki, “Əsas bölmələrə aid edilməyən xidmətlər” bölməsi üzrə yaranan əhəmiyyətli debitor borc məbləği ilin sonunda müvafiq sərəncamlara əsasən Ehtiyat Fondlardan vəsaitin ayrılması ilə əlaqədardır. Bəzi hallarda isə qurumlar tərəfindən satınalma sahəsində qanunvericiliyin tələblərinə əməl olunmadan vəsait podratçılara tam məbləğdə ödənilir və ya vəsait akkreditiv hesablara yönəldilir ki, bu da bir tərəfdən debitor borc məbləğinin şişməsinə, digər tərəfdən isə bəzi hallarda dövlət büdcəsinin qarşısında duran cari funksiyaların yerinə yetirilməməsinə səbəb olur. Eyni zamanda, mövcud olan debitor borc məbləğinin müəyyən hissəsini əvvəlki illərdə yaranmış qabaqcadan ödəniş məbləğləri təşkil edir. Məlumatların təhlili göstərir ki, bu bir tərəfdən qurumların ləğv edilməsi ilə, digər tərəfdən isə satınalmada qalib olmuş podratçılar tərəfindən müqavilədə göstərilmiş öhdəliklərin yerinə yetirilməməsi ilə bağlıdır.

İqtisadi təsnifat üzrə debitor borcların təhlili göstərir ki, debitor borc məbləği iqtisadi təsnifatın 6 bölməsi üzrə yaranmışdır ki, burada da 2 bölmənin payı daha əhəmiyyətlidir. Belə ki, hesabat ilinin sonuna olan cəmi borc məbləğinin 45,4%-i “Malların (işlərin və xidmətin) satın alınması”, 54,1%-i isə “Qeyri-maliyyə aktivləri” bölmələrinin payına düşür.

Debitor borcların icra edilmiş xərclərə nisbətinə gəldikdə isə, bu iqtisadi təsnifatın bölmələri üzrə bu göstərici 0,1%-19,3% aralığında dəyişmiş, burada da “Qeyri maliyyə aktivləri” bölməsinin payı ən yüksək olmuşdur. Ayrı-ayrı xərc istiqamətlərinə gəldikdə isə bəzi borclar üzrə bu nisbət il üzrə həmin istiqamətdə icra edilmiş xərclərə nəzərən daha əhəmiyyətli olmuşdur. Belə ki, Sair torpaq, tikili və avadanlıqlar üzrə 29,2%, Ərzaq məhsullarının alınması və təminatı üzrə 44,5%, xarici

ezamiyyələr üzrə 80,9% olmuşdur. Eyni zamanda, 3 istiqamət (Nəqliyyat vasitələrinin cari təmir xərcləri, Maşın və avadanlıqlar, Maddi-istehsal ehtiyatları) üzrə borclar il ərzində icra edilmiş xərclərdən daha yüksək olmuşdur. Bu da əvvəlki illərdə yaranan və bağlanmayan borcların olması ilə əlaqələndirilməlidir. Müvafiq istiqamətlərdə debitor borc məbləğlərinin yaranmasının səbəbləri yuxarıda göstərilənlərlə əlaqələndirilə bilər.

Hesabat ilində debitor borcların inzibati təsnifat üzrə strukturu ilə bağlı aparılmış təhlil göstərir ki, ümumilikdə müxtəlif təşkilatları və birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətlərini əhatə edən 98 fəsilə mövcud olmuşdur. Qeyd edək ki, təşkilatlar üzrə debitor borc məbləği 0,3 min manat–584,9 mln. manat aralığında dəyişmişdir. Həmçinin qeyd edilməlidir ki, 2020-ci ilin sonuna mövcud olan debitor borcun cəmi məbləğinin 94,6%-i 15 fəsil üzrə formalaşmışdır.

4.5.2 Hesablama Palatasına təqdim edilmiş məlumatların təhlili təşkilatların və Maliyyə Nazirliyinin debitor borclarla bağlı hesabatlardakı göstəricilərində uyğunsuzluqların olduğunu, bəzi hallarda qurumlar tərəfindən təqdim edilən debitor borc məbləğlərinin xəzinə üzləşmə aktları ilə təsdiq edilmədiyini, bəzi qurumlar üzrə təqdim edilmiş debitor borc məbləği barədə məlumatların Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi hesabatda əks etdirilmiş məbləğlərə bərabər olsa da, iqtisadi təsnifatın istiqamətləri üzrə fərqli uçota alındığını göstərir.

Hesablama Palatası tərəfindən təhlilin hazırlanması zamanı 65 qurum üzrə 1646,7 mln. manatı əhatə edən debitor borclar nəzərdən keçirilmişdir ki, bu da ilin sonuna dövlət büdcəsi üzrə debitor borcların 80,2%-ni təşkil edir.

Eyni zamanda, aparılmış təhlillə debitor borclar barədə qurumların hesabatlarında və Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 15 may 2018-ci il tarixli 72 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası”nın 9 nömrəli əlavəsində əks etdirilmiş məlumatlar üzləşdirilmiş, bəzi qurumlar üzrə göstəricilərin fərqli olduğu müəyyən edilmişdir (Cədvəl 40).

Cədvəl 40. Qurumların və Maliyyə Nazirliyinin hesabatlarında debitor borc məbləği üzrə fərqlər, min manatla

Təşkilatın adı	Qurumun təqdim etdiyi hesabatda	Maliyyə Nazirliyinin məlumatında	Fərq
Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi	9113,3	9159,7	46,4
Səhiyyə Nazirliyi	2978,9	3517,7	538,8
Azərbaycan Meliorasiya və Su Təsərrüfatı Açıq Səhmdar Cəmiyyəti	3744,6	3994,8	250,2
Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi	2072,9	2195,4	122,5
Səhiyyə Nazirliyinin Akademik Zərifə Əliyeva adına Milli Oftalmologiya Mərkəzi	47,6	74,2	26,6

Aqrar Xidmətlər Agentliyi **	8668,2	8671,8	3,6
Dövlət Avtomobil Nəqliyyat Xidməti	36,3	38,9	2,6
Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi Dövlət Dəniz Agentliyi	5,9	7,5	1,6
Dövlət Statistika Komitəsi	4,8	5,4	0,6
Azərbaycan Dəmir Yolları QSC Həkim-Sanitar Xidməti	1,0	0,8	-0,2
Mədəniyyət Nazirliyi yanında Mədəni İrsin Qorunması, İnkişafı və Bərpası üzrə Dövlət Xidməti	1,1	0,8	-0,3
Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyi	3584,7	3587,1	2,4
Nazirlər Kabineti	15,5	0,4	-15,1
Mərkəzi Seçki Komissiyası	37,5	19,1	-18,4
Korrupsiyaya Qarşı Mübarizə üzrə Komissiya	21,0	0,0	-21,0
Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi	7516,5	7509,6	-6,9
Gənclər və İdman Nazirliyi	9109,7	8901,6	-208,1
Xarici İşlər Nazirliyi (diplomatik nümayəndəliklərlə birlikdə)	692	169	-523
Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi yanında Dövlət Tibbi-Sosial Ekspertiza və Reabilitasiya Xidməti	3591,4	2044,1	-1547,3
"AzərtilikTəchizar" ASC	3002,6	0	-3002,6
Azərsu ASC *	42780,8	39155	-3625,8
Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi	160895,9	148193,2	-12702,7
Şirvan Apellyasiya Məhkəməsi	1,2	1,9	0,7
İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Dövlət Vergi Xidməti	15,9	14,1	-1,8

Cədvəldə müdafiə, hüquq-mühafizə orqanları üzrə məlumatlar əks etdirilməmişdir.

* Xarici kreditlər hesabına həyata keçirilən layihələrdən yaranmış borcla əlaqələndirilir.

** Ləğv edilmiş qurum Dövlət Baytarlıq Nəzarəti Xidməti birlikdə

Məlumatların təhlili göstərir ki, bəzi hallarda qurumlar tərəfindən təqdim edilən debitor borcların məbləğləri xəzinə üzvləşmə aktları ilə təsdiq edilmir. Eyni zamanda, bəzi qurumlar üzrə təqdim edilmiş debitor borc məbləği barədə məlumatlar Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi hesabatda əks etdirilmiş məbləğlərə bərabər olsa da iqtisadi təsnifatın istiqamətləri üzrə fərqli uçota alınmışdır.

Əlavə olaraq aparılmış təhlillər göstərir ki, bəzi hallarda büdcədən ayrılan vəsaitlər büdcənin kassa icrasına aid edilməklə uzun müddət istifadəsiz saxlanılaraq iqtisadi dövriyyədən kənarda qalır və mövcud qanunvericiliyin tələblərinə əsasən dövlət büdcəsinin debitor borclarında əks etdirilmir. Uzun müddət bağlanılmayan debitor borclar və yuxarıda qeyd edilən istiqamət büdcə vəsaitlərinin dövlət büdcəsinin qarşısında duran cari funksiyaların yerinə yetirilməməsinə səbəb olmaqla vəsaitlərin son nəticəyə təsiri imkanlarını həmin dövr üçün məhdudlaşdırır.

4.6 Dövlət proqramlarının icrası

4.6.1 Dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda dövlət proqramları və məqsədli tədbirlər üzrə proqnozla müqayisədə icra edilmiş xərclərin məbləği əhəmiyyətli dərəcədə az göstərilmiş, müvafiq məbləğin yalnız 1,8%-ni hüquqi aktlarla təsdiq edilmiş proqramlar təşkil etmişdir.

Məqsədli proqramlar vasitəsilə maliyyələşmənin aparılması məqsədlər, hədəflər və nəticələrin vəsaitlərlə əlaqələndirilərək tələb olunan məbləğlərin daha dəqiq proqnozlaşdırılması ilə yanaşı onların icrasına nəzarət olunması, dövrü olaraq aralıq qiymətləndirmələrin aparılması üçün, son nəticədə vəsaitlərin səmərəli, nəticəli və qənaətli istifadəsi üçün şərtləri də formalaşdırır.

Dövlət maliyyəsi sahəsində həyata keçirilən islahatlar çərçivəsində yeni fiskal institutların tətbiqi məqsədilə son illərdə ölkədə atılan addımlar sırasında orta müddətli maliyyə planlaşdırması və onun bir hissəsi olan nəticələrə əsaslanan büdcəyə keçid istiqamətində görülmə işlər önəmli yer tutur. Nəticəəsaslı büdcənin vacib komponentlərindən biri də xərclərin proqramlar əsasında bölüşdürülməsi ilə bağlıdır.

Qeyd edək ki, 2021-ci ilin dövlət büdcəsinin layihəsinin hazırlanması zamanı ilk dəfə olaraq funksional təsnifatın 3 bölməsi üzrə Orta müddətli Xərclər Çərçivəsi hazırlanmış, burada növbəti və sonrakı 3 il üçün ayrılacaq vəsaitlər və nəzərdə tutulan nəticələr əks etdirilmişdir.

Əvvəlki illər və hesabat ilinin dövlət büdcəsinin layihəsi və icrası ilə birlikdə təqdim edilən izahat və hesabatlarda bu yanaşmanın tətbiqindən əvvəlki dövr əhatə edildiyindən dövlət proqramları və məqsədli tədbirlər üzrə maliyyələşmə məbləğinin tərkibinə funksional təsnifatın bölmələrində bəzi proqram və tədbirlər üzrə, eləcə dövlət investisiya proqramının dövlət büdcəsi və ya dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu hesabına həyata keçirilən xərclər üzrə məbləğlər daxil edilir, maliyyələşmənin və tədbirlər üzrə nəticələrin əlaqələndirilməsi əsasən ümumi şəkildə göstərilirdi.

Qeyd edək ki, 2019-cu ilin dövlət büdcəsinin icrası, 2021-ci ilin dövlət büdcəsinin layihəsi və 2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilən hesabatlarda bu istiqamətdə təqdim olunan məlumatlar nisbətən daha çox verilməklə ayrıca alt-bölmə şəklində əks etdirilmişdir.

Beynəlxalq təcrübənin bu istiqamətdə təhlili göstərir ki, icmal büdcənin, o cümlədən dövlət büdcəsinin xərclərinin əhəmiyyətli hissəsi məqsədli proqramlar üzrə nəzərdə tutulur.

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasına rəyin tərtib edilməsi məqsədilə təqdim edilmiş 2020-ci il "Büdcə zərfi" nə əsasən 2020-ci il və orta müddətli dövrdə Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın başlıca sektorları üzrə Strateji Yol Xəritələrinin icrası, o cümlədən dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş *dövlət proqramlarının və tədbirlərinin maliyyələşdirilməsi üzrə tədbirlərinin* büdcə xərclərinin əsas istiqamətlərindən biri olacağı bildirilmişdir.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda qəbul edilmiş *dövlət proqramlarının və məqsədli tədbirlərin maliyyə təminatı kimi 2020-ci ildə 6454,4 mln. manatın icra edildiyi* bildirilmişdir.

ki, bu da 2020-ci ilin ilkin təsdiq edilmiş dövlət büdcəsi ilə təqdim olunan "Büdcə zərfi"ndə göstərilmiş 10209,9 mln. manat məbləğindən 3755,5 mln. manat və ya 36,8% azdır. Müvafiq sənədlərə əsasən proqram və məqsədli tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üçün ümumi dövlət büdcəsi xərclərinin 37,9 faizi həcmində proqnozlaşdırılsa da, icra məbləği dövlət büdcəsinin icra edilmiş xərclərinin yalnız 24,4%-ni təşkil edərək nəzərdə tutulan məbləğdən 13,5 faiz bəndi az olmuşdur. Dövlət büdcəsinə 2020-ci ildə yenidən baxılaraq xərclərin, xüsusilə məqsədli maliyyələşmələrlə bağlı xərclərin artımı fonunda hesabatda göstərilmiş məbləğin əhəmiyyətli dərəcədə azalması icra sənədlərində Dövlət İnvestisiya Proqramının dövlət büdcəsinin xərcləri hesabına həyata keçirilən hissəsinin bu məbləğə aid edilməməsi ilə əlaqələndirilə bilər.

Təhlil göstərir ki, dövlət büdcəsindən bu istiqamətdə bəzi tədbirlərə vəsaitin ayrılması hüquqi aktlarla (Sərəncamla, Qərarla) təsdiq edilmədən həyata keçirilmişdir. Belə ki, 2020-ci ildə proqram və məqsədli tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə icra edilən 6454,4 mln. manat məbləğində xərclərin yalnız 115,9 mln. manatının və ya 1,8%-nin dövlət və tədbirlər proqramlarının, 6338,5 mln. manatının və ya 98,2%-nin məqsədli təyinatlı tədbirlərin icrası ilə bağlı olduğu qeyd edilmişdir.

4.6.2 Hesabat ilini əhatə edən əksər dövlət proqramları üzrə xərclər dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda ayrıca göstərilməmiş, icra müddəti başa çatmış 2 dövlət proqramı üzrə maliyyələşmə "davamlı inkişafın təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlər" adı altında davam etdirilmiş, 1 proqram üzrə təsdiq edilmiş dövlət büdcəsində xərc nəzərdə tutulduğu göstəriləsə də həmin proqramın icrası barədə məlumat verilməmiş, Hesablama Palatası dövlət proqramları üzrə xərclərin məbləğinin dövlət büdcəsi ilə bağlı məlumatlarda əks etdirilməməsinin bu vəsaitlərin icraçı qurum tərəfindən digər istiqamətlərə yönəldilməsinə şərait yaratmaqla son nəticədə proqramla müəyyən edilmiş hədəflərin reallaşdırılmasında çətinliklər yaratdığı qənaətinədir.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, müvafiq hüquqi aktlarla (Sərəncam və Qərarlarla) təsdiq edilmiş 2020-ci ili əhatə edən və maliyyələşmə mənbələri arasında dövlət büdcəsinin vəsaitləri göstərilən 22 Dövlət Proqramı üzrə məbləğ göstəriciləri dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda ayrıca göstərilməmişdir.

Dövlət Proqramı və ya Tədbirlər Proqramı kimi təsdiq edilmiş və icra müddəti əvvəlki illərdə bitmiş 2 proqram üzrə 2020-ci ildə icra edilmiş 3,6 mln. manat məbləğində xərclər "davamlı inkişafın təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlər" adı altında göstərilmişdir. Qeyd edək ki, təsdiq edilmiş dövlət büdcəsində müvafiq proqramlar "Azərbaycan kinosunun 2008-2018-ci illər üzrə inkişafına dair Dövlət Proqramı"nın və 2019-2023-cü illər üzrə kinonun inkişafına dair tədbirlərin maliyyə təminatı ilə bağlı xərclər və Azərbaycan teatrın inkişafına dair tədbirlərin maliyyə təminatı ilə bağlı xərclər kii qeyd edilmişdir (Cədvəl 41).

Cədvəl 41. Dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda vaxtı bitmiş Proqramlar üzrə “davamlı inkişafın təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlər” adı altında əks etdirilən istiqamətlər

S/S	İcra müddəti başa çatmış dövlət proqramının və ya Tədbirlər proqramının adı	icra müddəti	2020-ci ilin dövlət büdcəsində icra edilmiş xərc istiqamətinin adı	2020-ci ilin dövlət büdcəsində icra edilmişdir, mln. manatla
1	Azərbaycan kinosunun 2008-2018-ci illər üzrə inkişafına dair Dövlət Proqramı	2008-2018	Azərbaycan kinosunun davamlı inkişafının təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlər	2,8
2	"Azərbaycan teatrları 2009-2019-cu illərdə Dövlət Proqramı"	2009-2019	Azərbaycan teatrının davamlı inkişafının təmin edilməsi ilə bağlı tədbirlər	0,8

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Bununla yanaşı, 1 dövlət proqramı “Uşaqların icbari dispanserizasiyadan keçirilməsinə dair 2018-2022-ci illər üçün Dövlət Proqramı” üzrə təsdiq edilmiş ilkin dövlət büdcəsində 4,5 mln. manatın nəzərdə tutulduğu göstərilərsə də, dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatda həmin proqram üzrə məlumatlar əks olunmamışdır. *İcbari Tibbi sığorta üzrə Dövlət Agentliyi* tərəfindən Hesablama Palatasına təqdim edilmiş məlumatlara görə, həmin dövlət proqramı üzrə 2020-ci ildə xərc aparılmamışdır. Lakin bu məbləğ Agentliyə köçürülərək bank hesabında saxlanılmışdır.

4.6.3 Hesablama Palatasının əvvəlki rəylərində də bildirildiyi kimi, dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda göstərilən “məqsədli tədbirlər” anlayışı qanunvericilikdə müəyyənləşdirilməmişdir ki, bu da bir sıra xərclərin, o cümlədən maliyyə yardımlarının, birdəfəlik təyinatlı xərclərin və bəzi qurumların saxlanılma xərclərinin tədbirlər kimi göstərilməsinə səbəb olmuşdur.

Belə ki, aşağıdakı xərclər tədbirlər kimi qeyd edilərək proqram və məqsədli tədbirlərin maliyyələşdirilməsi üzrə məbləğə aid edilmişdir:

Olimpiya idman komplekslərinin və digər idman qurğularının saxlanılması üçün 8,8 mln. manat, *Qafqaz Müsəlmanları İdarəsinə maliyyə yardımı* üçün 1,0 mln. manat, *Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyinin xarici ölkələrdəki mədəniyyət mərkəzlərinin saxlanılması* üçün 5,1 mln. manat, *"Gənclər evi" sosial xidmət müəssisələrinin saxlanılması* üçün 2,3 mln. manat, *"Şahdağ" QSC üzrə zərərin ödənilməsi* məqsədilə 12,0 mln. manat, *universal poçt xidmətləri üzrə zərərin ödənilməsi* üçün 1,4 mln. manat, *yaradıcılıq profilli bəzi ali təhsil müəssisələrinin gəlir və xərcləri üzrə yarana biləcək kəsirin maliyyələşdirilməsi* üçün 1,0 mln. manat, *nizamnamə kapitalının artırılması* üçün 10,0 mln. manat, *xalça alışı üçün subsidiya ilə bağlı* 6,0 mln. manat, *Tədris-Simulyasiya Mərkəzinin yaradılması* üçün 3,3 mln. manat, *teatrlarda tamaşaların hazırlanması ilə bağlı maddi yardımın verilməsi* üçün 0,1 mln. manat, *incəsənət xadimlərinə verilən mükafatların maliyyə təminatı* üçün 0,9 mln. manat, *yaşlı və gənc nəsil yazıçıların, rəssamların və bəstəkarların xüsusi təqaüd fonduna vəsaitin köçürülməsi* üçün 0,6 mln. manat, *dövlət sifarişi ilə təhsil alan bakalavriant və magistratura*

pillələri üçün 273,4 mln. manat, məktəbəqədər hazırlıq qruplarının açılması üçün 30,0 mln. manat, təhsil qrantlarının verilməsi üçün 0,9 mln. manat, xarici ölkələrdə səfirliklərdə təhsil məsələləri üzrə müşavirlərin fəaliyyəti ilə bağlı 0,3 mln. manat, gənc istedadlar üçün xüsusi təqaüdlər üzrə 0,2 mln. manat, tədris laboratoriya avadanlıqlarının alınması üçün 3,0 mln. manat, DİM tərəfindən qiymətləndirmə və imtahanların keçirilməsi ilə bağlı 8,9 mln. manat, “Kurort” Səhmdar Cəmiyyətinin sağlamlıq ocaqlarının istismar xərcləri üzrə 0,2 mln. manat, Azərbaycan Respublikasının Diasporla İş üzrə Dövlət Komitəsi tərəfindən keçirilməsi nəzərdə tutulan tədbirlərin, layihələrin maliyyələşdirilməsi üçün 4,1 mln. manat, nüfuzlu dünya kanallarında informasiya portalında mədəniyyətin təbliği üçün 1,1 mln. manat, dövlət səviyyəsində rəsmi xəbər və informasiyanın ictimaiyyətə çatdırılması üzrə 9,2 mln. manat, əqli mülkiyyət hüquqları üzrə vahid dövlət siyasətinin keçirilməsi üçün 2,9 mln. manat.

Dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda proqram və tədbirlər üzrə əks olunan, həmçinin bir sıra qurumların proqramın icrası barədə təqdim edilmiş eyni zamanda təsdiq edilmiş dövlət proqramı üzrə məlumatların təhlili əsasında aşağıdakıları qeyd edə bilərik:

- Müvafiq ili əhatə edən bəzi dövlət proqramlarında nəzərdə tutulan məqsədlər ümumi şəkildə əks olunmuş, hədəflər kəmiyyət göstəriciləri ilə ifadə olunmamış, dövlət proqramlarında müəyyən edilən hədəflər hər bir il üzrə ayrıca deyil, ümumi proqramın əhatə etdiyi illər üzrə əks etdirilmişdir;
- əksər dövlət proqramlarının maliyyə tutumunun həcmi barədə dövlət proqramlarında hər hansı qeyd aparılmamışdır;
- bəzi dövlət proqramları üzrə dövlət büdcəsinin illik icra hesabatında göstərilən məbləğdən əlavə olaraq digər istiqamətdən də vəsaitin icra edilmişdir;
- bəzi proqramların icra müddəti başa çatdı da, bu istiqamətdə tədbirlərin maliyyələşdirilməsi davam etdirilmişdir;
- dövlət proqramlarının icrasının gözlənilən nəticələri və effektivlik göstəriciləri, eyni zamanda həyata keçiriləcək tədbirlər üzrə potensial risklər əks etdirilməmişdir;
- bəzi hallarda proqramların hesabat ilində icrasının nəticələri digər formatda əks etdirilmişdir ki, bu da onların planlaşdırılmış və nail olunmuş göstəricilərini müqayisə etməyə imkan verməmiş, bəzi hallarda planlaşdırılmış hədəflərlə müqayisədə əldə olunan nəticələrin fərqli olmasının izahı verilməmişdir.

4.6.1. Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası

4.6.1.1 Hesabat ilində də Dövlət İnvestisiya Proqramının layihəsinin “Büdcə zərfi”nə daxil edilməsi zamanı müvafiq hüquqi aktın bəzi tələblərinə tam riayət edilməmiş, bununla yanaşı xarici kreditlər istisna olmaqla Proqram üzrə hesabat ili üçün proqnozlaşdırılmış məbləğin 44,0%-nin bölgüsünün il ərzində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuş, icra prosesində pandemiya ilə əlaqədar bəzi layihələrə ayrılmış

vəsait digər layihələrin icrasına yönəldilmiş, eyni zamanda dəyişiklik edilərək Proqrama yeni layihələr daxil edilmişdir.

Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası ilə bağlı ilk olaraq qeyd edək ki, “2020-2023-cü illər üzrə sosial-iqtisadi inkişafın ortamüddətli prioritetləri”ndə investisiyaların tələb olunan həcm və keyfiyyətinin təmin edilməsi məqsədilə əlverişli investisiya mühitinin yaxşılaşdırılması qarşıda duran əsas vəzifələrdən biri olaraq qoyulmuş, 2020-2023-cü illər üçün dövlət investisiya siyasətinin əsas istiqamətlərini aşağıdakı prioritetlərin təşkil edəcəyi göstərilmişdir:

- İnvestisiya layihələrinin orta və uzun müddətli dövlət proqramları və Strateji Yol Xəritələri ilə müəyyən olunmuş sosial-iqtisadi inkişaf məqsədlərinə və prioritetlərinə uyğunlaşdırılması;
- investisiyaların qeyri-neft sektorunun və regionların inkişafına yönəldilməsi;
- regional investisiya siyasətinin müasir inkişaf tendensiyalarına uyğun olaraq prioritetləşdirilməsi;
- ölkədə investisiya fəaliyyətinin sosial istiqamətinin gücləndirilməsi, insan kapitalına, infrastruktura qoyulan investisiyaların prioritetliyinin təmin edilməsi;
- ölkənin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunması,
- dövlət investisiyalarının prioritetləşdirilməsi zamanı yaşıl texnologiyalara əsaslanan və atmosfərə buraxılan tullantıların tərkibində karbonlu birləşmələrin miqdarının azaldılmasını nəzərdə tutan istehsal sahələrinə üstünlük verilməsi;
- dövlət investisiyalarının elm tutumlu layihələrə yönəldilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin zərfinə əlavə edilən 2020-2023-cü illər üzrə Dövlət İnvestisiya Proqramının istiqamətlər üzrə bölgüsü layihəsi infrastruktur layihələri, sosial yönümlü layihələr, institusional layihələr, müdafiə və hüquq-mühafizə orqanları xərcləri və digər layihələri əhatə etmiş, layihədə dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu və xarici kreditlər hesabına istiqamətlər və onların daxilində sahələr üzrə investisiya xərclərinin nəzərdə tutulan məbləğləri göstərilmişdir. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 12.1.8-ci bəndinin tələblərinə tam riayət olunmayaraq, Dövlət İnvestisiya Proqramının istiqamətlər üzrə bölgüsü mühüm investisiya layihələrini özündə əks etdirməmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikasının 29 noyabr 2019-cu il tarixli 1696-VQ nömrəli Qanunu ilə 2020-ci il dövlət büdcəsinin xərclərindən dövlət əsaslı vəsait qoyuluşuna (investisiya xərclərinə) 4909,0 mln. manat məbləğində vəsaitin yönəldilməsi nəzərdə tutulmuş, bu məbləğə Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin zərfinə əlavə edilən 2020-2023-cü illər üzrə Dövlət İnvestisiya Proqramının istiqamətlər üzrə bölgüsü layihəsində 2020-ci il üzrə nəzərdə tutulan dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (3958,0 mln.manat) və xarici kreditlərin (951,0 mln.manat) tam həcmi daxil edilmişdir.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun tətbiqi ilə bağlı bir sıra məsələlər barədə” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 dekabr 2019-cu il tarixli 877 nömrəli Fərmanının 2-ci bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikası

Prezidentinin 2019-cu il 30 dekabr tarixli 1752 nömrəli Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri) üçün nəzərdə tutulan vəsaitin bölgüsü” təsdiq edilmişdir. İlk olaraq, bu bölgüdə 3116,9 mln.manat dəyərində 63 sifarişçi təşkilat üzrə 238 layihə, 5,0 mln. manat dəyərində “Texniki-iqtisadi əsaslandırmanın, layihə-smeta sənədlərinin hazırlanması, məsləhətçi şirkətlərin, investisiya layihələrinin qiymətləndirilməsi və monitorinqi üçün ekspertlərin cəlb edilməsi” xərcləri və 836,1 mln.manat məbləğində ehtiyat vəsait (bölüşdürülməmiş), habelə 951,0 mln.manat dəyərində Xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr üzrə kreditlərin məbləği əks olunmuşdur.

Təsdiq edilmiş bölgü üzrə Sərəncamın 4-cü bəndi ilə 22 yarımbənddə 17 sifarişçi təşkilat üzrə 452,6 mln.manat məbləğində nəzərdə tutulmuş vəsaitin konkret layihələr üzrə bölgüsünün İqtisadiyyat Nazirliyinə sifarişçi təşkilatlarla birlikdə həyata keçirməsi tapşırılmışdır ki, bu da xarici kreditlər istisna olmaqla dövlət əsaslı vəsait qoyuluşunun 11,4%-ni təşkil edir. Ümumilikdə isə, 2020-ci il dövlət büdcəsində xarici kreditlər istisna olmaqla ayrılan 3958,0 mln.manat məbləğində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan (investisiya xərclərindən) 1739,7 mln.manat, və ya 44,0% həcmnin bölgüsünün il ərzində həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən 2020-ci il ərzində Proqrama daxil olan layihələrin monitorinqinin nəticələri barədə sifarişçi təşkilatlardan daxil olmuş məlumatlar əsasında hazırlanmış “2020-ci il dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri) üçün nəzərdə tutulan vəsaitin bölgüsü”nə daxil olan layihələrin 2020-ci ilin yanvar-dekabr ayları ərzində icra vəziyyəti barədə icmal hesabat”a (bundan sonra - “İcmal hesabat”) əsasən, Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 30 dekabr tarixli 1752 nömrəli Sərəncamı ilə ilkin təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri) üçün nəzərdə tutulan vəsaitin bölgüsü” üzrə 2020-ci il ərzində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 90 sərəncamı ilə bir sıra layihələrə ayrılmış həmin vəsaitlərin konkret təyinatları müəyyən olunmuşdur. Həmin sərəncamda ilkin təsdiq edilmiş bölgüdə nəzərdə tutulan bir sıra vəsaitlərin İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən sifarişçi təşkilatlarla birlikdə həyata keçirdiyi konkret layihələr üzrə bölgüsü də nəzərə alınmaqla, yekun olaraq dövlət investisiya xərcləri 63 sifarişçi təşkilat üzrə bölüşdürülmüş 4909,0 mln.manat xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr daxil olmaqla 571 layihəni əhatə etmişdir ki, bundan 3964,8 mln.manat (80,8%) 363 keçid layihəsi (obyekti), 944,2 mln.manat (19,2%) 208 yeni layihələr (obyektlər) üzrə nəzərdə tutulmuşdur.

İqtisadiyyat Nazirliyinin “İcmal hesabat”ında qeyd olunmuşdur ki, mövcud pandemiya ilə əlaqədar dünyada, eləcə də respublikamızda son dövrdə baş verən mənfi iqtisadi tendensiyalar nəzərə alınaraq, dövlət vəsaiti hesabına həyata keçirilən layihələrin icrasında əhalinin məşğulluğunun maksimum təmin edilməsi, dövlət satınalmalarında idxal mallarının həcmnin minimuma endirilməsi, layihələrin icrasında yerli xammal və materiallardan istifadə edilməsi və xaricə valyuta axınının qarşısının alınması prioritet vəzifə kimi müəyyənləşdirilmişdir. Yaranmış sosial-iqtisadi vəziyyət, eləcə də cari tələblər və zəruri prioritetlər əsas götürülərək icra prosesi zamanı

qarşıya çıxma biləcək maneələr və icranın nəzərdə tutulmuş vaxtda başa çatdırılmasının mümkün olmaması ehtimalları qiymətləndirilməklə bir sıra layihələrə ayrılmış vəsaitlərin yuxarıda qeyd olunan meyarlar əsas götürülməklə digər layihələrə yönəldilməsinin səmərəliliyi bir daha təhlil edilmiş, sifarişçi təşkilatlar tərəfindən bu əsasda hazırlanmış təkliflər nəzərə alınmaqla 2020-ci il dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşunun sifarişçi təşkilat və layihələr üzrə bölgüsündə müvafiq dəyişikliklər edilmişdir. Belə ki, hesabat dövrü ərzində 46 sifarişçi təşkilata 58 layihə üzrə ayrılmış vəsaitin 615,49 mln. manatının digər layihələrin icrasına yönəldilmişdir.

“İcmal hesabat”ın və 2020-ci ilin yanvar və dekabr ayları üzrə dövlət büdcəsinin icrasına dair təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, 2020-ci il ərzində İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən sifarişçi təşkilatların təklifləri nəzərə alınmaqla müvafiq təşkilatlar və layihələr üzrə bölgüdə dəyişikliklər edilərkən Dövlət İnvestisiya Proqramına 12 yeni layihə daxil edimişdir ki, həmin layihələr üzrə dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri) hesabına nəzərdə tutulan xərclər 473,9 mln.manat, maliyyələşdirilmiş vəsait isə 473,4 mln.manat təşkil etmişdir.

Ümumilikdə, “İcmal hesabat”da və “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası barədə Hesabat”da məlumatlarda investisiya siyasətinin prioritet istiqamətləri üzrə 2020-ci il üçün qarşıya qoyulmuş məqsəd və hədəflərə, investisiya layihələrinin icrasından gözlənilən sosial və iqtisadi səmərə göstəricilərinə nail olunması səviyyəsi əks olunmamışdır.

Eyni zamanda, Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilmiş layihələrin icrasına ilkin olaraq 2020-ci ilin əvvəlində nəzərdə tutulan 4909,0 mln.manat məbləğində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu ilə yanaşı 2020-ci il ərzində digər mənbələrdən (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondu, zamanətsiz kreditlər və sifarişçi təşkilatların gəlirləri hesabına) bölgüdəki layihələrdən 10-unun icrasına əlavə olaraq 217,6 mln.manat məbləğində vəsaitin cəlb edilməsi nəzərdə tutulmuşdur ki, nəticədə Dövlət İnvestisiya Proqramının həyata keçirilməsi üçün ümumi proqnozlaşdırılan məbləğ 5126,6 mln.manat təşkil etmişdir. Bundan İnfrastruktur layihələrinə 3463,9 mln.manat (67,6%), Sosial yönümlü layihələrə 882,5 mln.manat (17,2%), Müdafiə və hüquq-mühafizə orqalarına 643,2 mln.manat (12,5%), digər layihələr isə 137,0 mln.manat (2,7%) vəsaitin yönəldilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

Yuxarıda qeyd edilənlərə və Hesablama Palatası tərəfindən dövlət investisiyaları sahəsində aparılan auditlərə əsasən:

- Dövlət investisiya Proqramının tərtibi prosesində prioritet dövlət investisiya layihələrinin siyahısının hazırlanması mərhələsində sifarişçi təşkilatlar tərəfindən sahə üzrə investisiya təklifləri verildikən müvafiq dövlət investisiya layihələrinin lazımi səviyyədə əsaslandırılmaması, layihələrin əsas texniki və iqtisadi parametrlərini müəyyənləşdirmək üçün layihəqabağı araşdırmaların hərtərəfli həyata keçirilməməsi,

- investisiya təkliflərinin səmərəliliyinin qiymətləndirilməsi və ekspertizası aparılarkən müəyyən edilmiş meyarların tam tətbiq edilməməsi,

- texniki-iqtisadi əsaslandırılmaların, hesablamaların və layihə-smeta sənədlərinin qüvvədə olan normativ hüquqi aktların tələblərinə uyğun hazırlanmaması,

- layihələrin icrasının dövlət büdcəsindən və əlavə öhdəliklər yaradan borc mənbələrindən kənar digər maliyyələşdirilməsi imkanlarının dəyərləndirilməməsi qənaətinə gəlmək olar.

4.6.1.2 Dövlət İnvestisiya Proqramı üzrə proqnozlaşdırılmış məbləğ digər mənbələr hesabına il ərzində artırılmış, icra isə ilkin proqnozdan da aşağı olmuşdur. Qanunvericilikdə müəyyən edilmiş bəzi istiqamətlər və dövlət büdcəsinin ayrı-ayrı mənbələri üzrə bəzi investisiya layihələri Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilməmiş, əvvəlki illərdə olduğu kimi Proqramda İnfrastruktur layihələrinin xüsusi çəkisi daha yüksək olmuş, nəzərdə tutulmuş 1 layihəyə vəsait ayrılmamış, bəzi layihələrin icrasında ləngimələr olmuşdur.

2020-ci il Dövlət investisiya Proqramının icra vəziyyəti barədə "İcmal hesabat"a əsasən, Proqramın icrasına bütün mənbələr hesabına 5126,6 mln.manat məbləğində vəsaitin yönəldilməsi nəzərdə tutulmuş, 245,4 mln.manat və ya 4,8% az olmaqla 4881,2 mln.manat səviyyəsində icra olunmuşdur. 2020-ci ildə Dövlət İnvestisiya Proqramının icrasına istifadə olunmuş vəsait 2019-cu ilə müqayisədə (4881,2-6160,9=) 1279,7 mln. manat və ya 20,8% azdır.

Dövlət investisiya Proqramının icrasına 4747,8 mln.manat Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri), 133,4 mln.manat digər mənbələrdən cəlb edilən vəsait istifadə olunmuşdur (Cədvəl 42).

Cədvəl 42. 2020-ci il dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri) üçün nəzərdə tutulan vəsaitin bölgüsü"nə (Dövlət İnvestisiya Proqramına) daxil olan layihələrin icrası üzrə mənbələr üzrə nəzərdə tutulmuş vəsaitin istifadəsi, mln. manat

№	Göstəricilər	Nəzərdə tutulub	Maliyyə-ləşdirilib	Müqayisə	
				fərq məbləği	faiz
1	2	3	4	5	6
1	Bütün mənbələr hesabına	5126,6	4881,2	245,4	95,2
2	Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu hesabına cəmi, bundan:	4909,0	4747,8	161,2	96,7
2.1	Xarici kreditör qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr üzrə kreditlər hesabına	951,0	800,5	150,5	84,2
3	Digər mənbələr hesabına cəmi, bundan:	217,6	133,4	84,2	61,3
3.1	Az. Resp. Prezidentinin Ehtiyat Fondu hesabına	52,5	52,5	0,0	100,0
3.2	Cari büdcə və sair mənbələrdən cəmi	165,1	80,9	84,2	49,0

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Qeyd etmək olar ki, 2020-ci il üzrə Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası üçün nəzərdə tutulan dövlət büdcəsinin əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri (4909,0-4747,8=) 161,2 mln.manat az istifadə

olunduğu halda, digər mənbələrdən Dövlət İnvestisiya Proqramının icrasına 133,4 mln.manat məbləğində vəsait xərc edilmişdir. İlk olaraq, Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilmiş 10 layihənin icrasına digər mənbələrdən 217,6 mln.manat məbləğində vəsaitin cəlb edilməsi nəzərdə tutulsa da, 7 layihənin icrasına 133,4 mln.manat vəsait aşağıdakı mənbələrdən cəlb edilmişdir:

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan 3 (*Gəncə Şəhər İH üzrə 1, "Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi" PHŞ üzrə 2*) layihə üzrə 52,5 mln.manat;
- sifarişçi təşkilatın (*"Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC*) zəmanətsiz borcları hesabına 1 layihə (*20 ədəd UİC sərnəşin vaqonunun, 4 ədəd KİSS markalı elektrik qatarının və istismar avadanlıqlarının alınması üzrə Azərbaycan tərəfinin payı (Credit Suisse) üzrə 27,4 mln.manat;*
- sifarişçi təşkilatların gəlirləri hesabına 2 (*"Aqrolizing" ASC üzrə 1 və "Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyi" PHŞ üzrə 1*) layihə üzrə 53,5 mln.manat.

Digər mənbələrdən vəsait cəlb edilmiş həmin 7 layihənin icrasına dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan ayrılmış 336,1 mln.manat tam istifadə olunmuşdur. Qalan 3 layihənin icrasına digər mənbələrdən cəlb edilməsi nəzərdə tutulan 84,2 mln.manat məbləğində vəsait istifadə olunmamış, 2-sinin icrasına dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan ayrılan 29,5 mln.manat tam istifadə olunmuş, 1-i üzrə nəzərdə tutulan 231,7 mln.manat Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan 144,2 mln. manat, yeni $(231,7 - 144,2 =) 87,5$ mln. manat az istifadə olunmuşdur.

İqtisadiyyat Nazirliyinin "İcmal hesabat"ına və Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi hesabat və məlumatlara əsasən, səhmləri dövlətə məxsus səhmdar cəmiyyətlərinin nizamnamə kapitalının artırılmasına 2020-ci ildə ümumilikdə 106,9 mln.manat məbləğində vəsait yönəldilmişdir ki, bundan 63,0 mln.manat Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərclərindən (28 mln. manat "Aqrolizing" ASC-yə, 35,0 mln. manat "AzərGold" ASC-yə), 3,5 mln.manat "Aqrolizing" ASC-nin ("Aqroservis" ASC-nin) gəlirlərindən ayrılaraq dövlət investisiya xərclərinə daxil edilmiş, "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC-nin nizamnamə kapitalının artırılmasına "Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondundan ayrılmış 40,4 mln.manat isə dövlət investisiya xərclərinə daxil edilməmişdir. Eyni zamanda, dövlət büdcəsinin müxtəlif xərclərindən (xərc istiqamətlərindən) "Azərbaycan Respublikası Dövlət İnvestisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi Qaydaları"na uyğun olaraq investisiya qoyuluşu obyektlərinə (investisiya yönümlü xərclərə) aid olan aşağıdakı məbləğlərdə vəsaitlər müvafiq layihələr Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilmədən istifadə olunmuşdur (Cədvəl 43):

Cədvəl 43. 2020-ci il üzrə Dövlət İnvestisiya Proqramına müvafiq layihələr daxil edilmədən Dövlət büdcəsindən aparılmış investisiya yönümlü xərclər, min manat

S/s	Dövlət büdcəsinin xərc istiqamətləri	Layihələrin sayı	Nəzərdə tutulmuş məbləğ	Maliyyələşdirilib	Qalıq
1	2	3	4	5	6
1	Azərbaycan Resp. Prezidentinin Ehtiyat Fondu	33	155156,0	148945,3	6210,7
2	Dövlət Büdcəsinin Ehtiyat Fondu üzrə cəmi, o cümlədən:	10	59788,0	51625,1	8162,9

2.1	İnvestisiya yönümlü xərclərə	9	19413,0	11250,1	8162,9
2.2	"Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC-nin nizamnamə kapitalının artırılmasına	1	40375,0	40375,0	0,0
3	Bölüşdürülməmiş (bloklanmış) xərclər	4	29015,1	29015,1	0,0
4	Cəmi	47	243959,1	229585,5	14373,6

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

"Büdcə sistemi haqqında" Qanunun 6-cı maddəsi və Nazirlər Kabinetinin 2003-cü il 2 iyun tarixli 74 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş "Dövlət büdcəsinin Ehtiyat Fondunun vəsaitindən istifadə Qaydaları"nda *ehtiyat fondlarının vəsaitləri hesabına həyata keçirilən tədbirlərin Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilərək maliyyələşdirilməsi şərti qoyulmamışdır*. Eyni ilə, "Dövlət İnvestisiya Proqramının tərtibi, icrası və monitorinqi Qaydaları"nda da *ehtiyat fondlarından, cari büdcə və digər mənbələrdən maliyyələşdirilən yeni layihələrin Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilməsi mexanizmi və proseduru təsbit olunmamışdır*.

Ehtiyat Fondlarından və dövlət büdcəsinin bölüşdürülməmiş (bloklanmış) vəsaitindən aparılan investisiya yönümlü xərclərin sosial-iqtisadi inkişaf proqramlarına daxil olmayan və müxtəlif səbəblərə görə cari tələblərdən irəli gələn müvafiq layihələrin həyata keçirilməsinin başlanması ilə əlaqədar olduğu üçün əksər hallarda "Azərbaycan Respublikası Dövlət İnvestisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi" Qaydaları ilə nəzərdə tutulan normativ hüquq aktlara uyğun *layihələndirmə işlərinin sifarişçi təşkilatlar tərəfindən qısa zamanda təmin olunmasında çətinliklərin nəzərə alınması ilə yanaşı, eyni zamanda qeyd etmək olar ki, İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən sifarişçi təşkilatların təklifləri nəzərə alınmaqla 2020-ci il ərzində Dövlət İnvestisiya Proqramına dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu hesabına maliyyələşdirilən 12 yeni layihə daxil edimişdir*.

"Büdcə sistemi haqqında" Qanunun 27.2-ci maddəsinin ("27.2. Büdcədən kənar dövlət fondlarının əsaslı xərcləri yalnız Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil olan layihələrin maliyyələşdirilməsinə yönəldilir") tələbinə əməl edilməyərək 2020-ci ildə Dövlət Neft Fondunun vəsaiti hesabına məcburi köçkünlərin sosial-məişət və məskunlaşma məsələləri ilə bağlı bezi tədbirlərin maliyyələşdirilməsinə yönəldilən 200,0 mln.manat məbləğində vəsait Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilməmişdir. "Məcburi köçkünlərin mənzil-məişət şəraitinin yaxşılaşdırılması"na 2020-ci il üzrə Dövlət İnvestisiya Proqramına yalnız dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan yönəldilmiş 164,9 mln.manat məbləğində vəsaitlər daxil edilsə də, həmin *layihənin* icrasına bütün mənbələrdən, o cümlədən Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilmədən Prezidentin Ehtiyat Fondundan ayrılmış 42,5 mln.manat və Dövlət Neft Fondundan ayrılmış 200,0 mln.manat məbləğində vəsaitlərdən istifadənin ilkin təhlili göstərir ki, Məcburi Köçkünlərin Sosial İnkişaf Fonduna ayrılan həmin vəsaitlər layihənin obyektləri üzrə qarışıq formada (*hər üç mənbədən*) istifadə olunur.

“2020-2023-cü illər üzrə sosial-iqtisadi inkişafın ortamüddətli prioritetləri”ndə məcburi köçkünlərin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi və mənzil şəraitinin yaxşılaşdırılmasının prioritet istiqamətlərdən biri kimi nəzərdə tutulmasını, “Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Fondunun “İllik gəlir və xərclər proqramının (büdcəsinin) tərtibi və icrası Qaydaları”nın 3.1.2-ci yarım bəndinə əsasən Neft Fondunun büdcə layihəsinin tərtibi Azərbaycan Respublikası dövlət büdcəsinin hazırlanması ilə əlaqəli şəkildə Maliyyə Nazirliyi ilə Neft Fondu arasında sıx əməkdaşlıq şəraitində həyata keçirilməsini, 2020-ci il üçün Neft Fondunun büdcəsindən ayrılmış həmin 200,0 mln. manat məbləğində vəsaitlərin dövlət büdcəsinin əsaslı vəsait qoyuluşu və Prezidentin Ehtiyat Fondundan ayrılmış vəsaitlər hesabına tikintisi maliyyələşdirilən obyektlərə yönəldilməsini nəzərə alaraq hesab edirik ki, bu layihənin icrasına bütün mənbələrdən yönəldilən vəsaitlər tam məbləğdə qabaqcadan planlaşdırılmaqla Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilə bilər.

Bunlarla yanaşı, Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi “Büdcə təşkilatlarının büdcədən kənar xərclərinin icrası barədə məlumat”ına əsasən həmin mənbədən 3 təşkilat (*Dövlət Vergi Xidməti, Daxili İşlər Nazirliyi və Dövlət Gömrük Komitəsi*) üzrə təsdiq edilmiş smetalara uyğun olaraq investisiya yönümlü xərclərə (*qeyri-yaşayış binalarının tikintisinə*) yönəldilmiş 134,2 mln.manat məbləğində büdcədən kənar vəsaitlər də Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilmədən istifadə olunmuşdur.

Qeyd olunduğu kimi, Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası prosesində Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 30 dekabr tarixli 1752 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (*investisiya xərcləri*) üçün nəzərdə tutulan vəsaitin bölgüsü”ndə 2020-ci il ərzində bəzi layihələrin çıxarılması, layihələr arasında vəsaitlərin yenidən bölgüsünün aparılması, icra prosesində bölgüdə olan layihələrin qismən maliyyələşdirilməsi halları mövcud olmuşdur. Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası üzrə maliyyələşdirilmiş vəsait ən yüksək müdafiə və hüquq-mühafizə orqanlarına aid layihələr (98,0%), ən aşağı göstərici isə infrastruktur layihələri üzrə (94,0%) olmuşdur (*Cədvəl 44*).

Cədvəl 44. Dövlət İnvestiya Proqramına daxil edilmiş layihələrin istiqamətlər üzrə bölgüsü və onun icra vəziyyəti, min manat

İstiqamətlər	Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu və digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilən layihələr üzrə				Nəzərdə tutulmuş vəsaitlə maliyyələşdirilmiş vəsaitin müqayisəsi	
	nəzərdə tutulmuş vəsait		maliyyələşdirilmiş vəsait			
	məbləğ	xüsusi çəkisi	məbləğ	xüsusi çəkisi	fərq məbləği	İcra faizi
İnfrastruktur layihələri	3463930,5	67,6	3254710,5	66,7	209220,0	94,0
Sosial yönümlü layihələr	882496,4	17,2	862848,3	17,7	19648,1	97,8
Müdafiə və hüquq-mühafizə orqanları	643225,4	12,5	630138,5	12,9	13086,9	98,0

Digər layihələr	136976,8	2,7	133515,3	2,7	3461,5	97,5
Cəmi	5126629,1	100,0	4881212,6	100,0	245416,5	95,2

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Nəticədə Dövlət İnvestisiya Proqramının icrası üzrə ümumi maliyyələşdirilmiş 4881,2 mln. manat məbləğində vəsaitin 3254,7 mln. manatı (66,7%) infrastruktur layihələrinin, 862,8 mln. manatı (17,7%) sosial yönümlü layihələrin, 630,1 mln. manatı (12,9%) müdafiə və hüquq mühafizə sahəsinə aid olan layihələrin, 133,5 mln. manatı (2,7%) isə digər layihələr üzrə istifadə olunmuşdur.

“İcmal hesabat”ın təhlili bütün mənbələr, o cümlədən dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə müvafiq xərclərin 63 sifarişçi təşkilat üzrə 571 layihəni (*xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr istisna olmaqla*) əhatə etdiyini göstərir. Dövlət İnvestisiya Proqramına Yardımlı RİH üzrə daxil edilmiş 84,0 min manat dəyərində 1 layihəyə (*keçid layihəsi olan 120 şagird yerlik Qaraqaya kənd tam orta məktəbinin tikintisi üzrə keyfiyyət zəmanəti kimi ödənişi saxlanılmış vəsaitin ayrılması*) vəsait ayrılmamışdır. Hesabat dövründə maliyyələşdirmə aparılmamış həmin layihə üzrə keyfiyyət zəmanəti kimi ödənişi saxlanılmışdır. (Cədvəl 45).

Cədvəl 45. 2020-ci il ərzində Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilərək dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri və digər mənbələr hesabına maliyyələşdirilən layihələr üzrə nəzərdə tutulmuş vəsaitin sahələr üzrə bölgüsü, min manat

S/s	İstiqamətlər	Hesabat dövründə maliyyələşdirilmiş vəsait		Hesabat dövründə			
		Bütün mənbələr hesabına	o cüml. dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu	yerinə yetirilmiş iş həcmələrinin dəyəri	ödənilmiş vəsait	əhatə edilən layihələrin sayı	o cüml. icrası başa çatmış layihələrin sayı
1	İnfrastruktur layihələri	3254710,5	3204333,7	2913217,2	2989191,7	260	105
1.1	Nəqliyyat	2270053,8	223198,3	1951780,2	2185072,6	77	43
1.2	Kommunal infrastruktur	498057,0	498057,0	501007,0	349003,0	61	17
1.3	Su ehtiyatları və irriqasiya	173162,8	173162,8	172387,4	173162,8	81	28
1.4	Energetika və sənaye	198938,8	198938,8	181061,8	176544,5	17	9
1.5	Ekologiya	1338,8	1338,8	1338,8	1338,8	2	0
1.6	Kənd təsərrüfatı	113159,4	109638,0	105642,0	104070,1	22	8
2	Sosial yönümlü layihələr	862848,3	779848,3	772411,0	669117,4	260	116
2.1	Ümumtəhsil məktəblərinin və peşə liseylərinin təmiri və tikintisi	217665,4	217665,4	219996,4	212534,2	193	92
2.2	Respublikanın ali təhsil müəssisələrinin təmiri və	12500,0	12500,0	1930,1	1949,5	2	1

	tikintisi eləcə də digər elm xərcləri						
2.3	Respublikanın rayon və şəhərlərində səhiyyə obyektlərinin təmiri və tikintisi	76886,2	76886,2	82206,4	76876,8	17	6
2.4	Respublikanın rayon və şəhərlərində əlil və şəhid ailələri üçün yaşayış evlərinin tikintisi	96519,0	96519,0	95974,8	96519,0	3	3
2.5	Mədəniyyət obyektlərinin tikintisi, bərpası və yenidənqurulması	32582,1	32582,1	33570,7	32589,7	15	4
2.6	İdman obyektlərinin tikintisi	45446,5	42446,5	45413,1	45413,1	10	1
2.7	Qaçqınlar və məcburi köçkünlərin sosial-yasayış şəraitinin yaxşılaşdırılmasına dair tədbirlərin maliyyələşdirilməsi	194899,3	164899,3	211116,3	164899,3	1	0
2.8	Digər sosial	186349,8	136349,8	82203,3	38335,8	19	9
3	Müdafiə və hüquq-mühafizə orqanları	630138,5	630138,5	611322,9	620370,8	26	5
4	Digər layihələr	133515,3	133515,3	126934,4	129090,7	25	1
5	Cəmi	4881212,6	4747835,7	4423885,5	4407770,6	571	227

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

“Azərbaycan Respublikası Dövlət İnvestisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi” Qaydalarına əsasən Proqrama daxil edilən layihələrin icrasının monitorinqi və qiymətləndirilməsi, layihələrin icrası ilə əlaqədar görülmüş faktiki işlərin layihə-smeta sənədlərinə uyğunluğu, layihələrin icrasına ayrılmış vəsaitin istifadə vəziyyəti, layihələrin icrasının planlaşdırılan mərhələlərə uyğunluğunun araşdırılması sifarişçi təşkilatlar tərəfindən həyata keçirilir. Maliyyə Nazirliyinin və İqtisadiyyat Nazirliyinin Dövlət İnvestisiya Proqramının icrasına nəzarət (*monitorinq*) hesabatlılıq qaydasında aparılır.

“İcmal hesabat”a əsasən, 2020-ci ildə 259 layihənin icrası və vəsaitlərin istifadəsində geriləmələrə yol verilmiş, icrasının başa çatdırılması nəzərdə tutulmuş 247 layihədən 227-sinin icrası yekunlaşdırılmış, 20 layihədən 11-i pandemiya və 9-u müharibə şəraiti ilə əlaqədar tamamlanmamışdır. İqtisadiyyat Nazirliyi tərəfindən layihələrin icra vəziyyəti nəzarətdə saxlanılması, icrasında və ayrılmış vəsaitlərin istifadəsində geriləmələrə yol verilmiş 259 layihə üzrə işlərin icrasının sürətləndirilməsinə dair 36 sifarişçi təşkilata 64 tapşırıq məktubu ünvanlanması, görülmüş tədbirlər nəticəsində bir sıra layihələrin icrasında müşahidə olunan ləngimələrin aradan qaldırılması,

icrasında gecikmələr davam edən layihələr üzrə 2020-ci ildə ayrılmış vəsaitin digər layihələrin icrasına yönəldilməsi qeyd olunmuşdur.

“İcmal hesabat”a əsasən, dövlət zəmanətli xarici kreditlər cəlb edilməklə həyata keçirilən layihələr istisna olmaqla, Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil olan layihələr üzrə 01.01.2021-ci il tarixə tikintisi başa çatmamış obyektlərin investor-smeta dəyəri ilə icrasına istifadə olunmuş vəsait arasında fərq, yeni növbəti illərdə başa çatdırılması üçün tələb olunan vəsaitin məbləği 16413,8 mln. manat hesablanır.

4.6.1.3 Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə təsdiq edilmiş proqnoz 96,7% səviyyəsində icra edilmiş, xərclərin əsas hissəsi son rübdə, xüsusilə dekabr ayında icra edilmiş, dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan ayırmalarda dövlət mülkiyyətində olan müəssisələrin və publik hüquqi şəxslərin payı əhəmiyyətli olmuşdur.

Dövlət İnvestisiya Proqramının əsas maliyyələşdirmə mənbəyi olan *Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri)* 2020-ci il dövlət büdcəsində “İqtisadi fəaliyyət” bölməsinin “Tikinti və şəhərsalma” köməkçi bölməsində 4909000,0 min manat müəyyən edilmiş, qeyd olunduğu kimi, həmin vəsaitin bölgüsü Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 30 dekabr tarixli 1752 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. Bölgüdə bu vəsaitdən 951000,0 min manat Xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr üzrə kreditlərin məbləğinin təşkil etdiyi göstərilmişdir.

2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası barədə Hesabat və məlumatlara əsasən dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərclərinə 4753,3 mln.manat ayrılmış, 4747,8 mln. manat ödənilmişdir ki, bununla da təsdiq edilmiş məbləğ $(4909,0-4747,8=)$ 161,2 mln. manat az olmaqla 96,7% səviyyəsində icra edilmişdir. İcra edilmiş vəsait 2019-cu ilin müvafiq göstəricisi (6199,4 mln. manat) ilə müqayisədə $(4747,8-6199,4=)$ 1451,6 mln. manat və ya 23,4% azdır.

Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə xərclərin (*Xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr üzrə kreditlərin məbləği istisna olmaqla*) hakimiyyət orqanları və hüquqi şəxslər arasında bölgüsü, onlar tərəfindən istifadə olunan vəsaitin həcmi və xüsusi çəkisi barədə məlumat Cədvəl 46-da verilmişdir.

Cədvəl 46.2019-cu ildə xarici kreditlər istisna olmaqla “Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu” üzrə vəsaitlərin dövlət orqanları və hüquqi şəxslər arasında bölgüsü, min manatla

S/s	Hakimiyyət orqanları və hüquqi şəxslər	Bölgü üzrə müəyyən edilən sifarişçilərin sayı	Maliyyə Naz. tərəfindən 19 nömrəli əlavə üzrə təqdim edilmiş icra	İcrada xüsusi çəkisi, %-lə
1	2	3	4	5
1	Qanunvericilik hakimiyyəti orqanları	1	1999,9	0,1
2	Müdafiə və hüquq mühafizə orqanları	12	616365,8	15,6

3	Mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları	22	864743,9	21,1
4	Yerli icra hakimiyyəti orqanları	11	111984,0	2,8
5	Publik hüquqi şəxslər	5	1115668,6	28,3
7	Dövlət müəssisələri (cəmiyyətləri)	12	1266561,8	32,1
	Cəmi	63	3947323,9	100,0

Cədvəl Hesablama Palatasına təqdim edilmiş məlumatlar və dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı hesabatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib edilmişdir.

Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri barədə məlumat (dekabr 2020-ci il) əsasən xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşdirilən layihələr üzrə kreditlərin məbləği istisna olmaqla sifarişçi təşkilatlara layihələrin icrasına (4909000,0-951000,0=) 3958000,0 min manata qarşı (4753266,2 – 800510,5=) 3952755,7 min manat vəsait ayrılmış, xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşdirilən layihələr üzrə kreditlərin məbləği 951000,0 min manat qarşı 800510,5 min manat təşkil etmişdir.

Maliyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi məlumat əsasən dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə 2020-ci ildə ümumi ödənilmiş 4747834,4 min manat məbləğində vəsaitin (4747834,4-3024862,4=) 1772972,0 min manatı (36,2%-i) IV rübdə ödənilmiş, ilin son ayında ödənilmiş vəsait isə (4747834,4-3510302,0=) 1237532,4 min manat, yeni illik ödənişin 26,1%-ni təşkil etmişdir. Maliyyələşdirilmiş 570 investisiya layihəsindən 362-nin (63,5%-nin) keçid, 208-nin (36,5%-nin) isə yeni layihə olmasını nəzərə alaraq, layihələrin icrası prosesində qurumlar tərəfindən satınalma müqavilələri üzrə işlərin təşkili və icrasına nəzarətin lazımi səviyyədə həyata keçirilməməsi, yerinə yetirilmiş iş həcmlərinin vaxtında rəsmiləşdirilməməsini qeyd etmək olar.

İqtisadiyyat Nazirliyinin təqdim etdiyi "İcmal hesabat"a əsasən Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilən layihələr üzrə 2020-ci ildə yerinə yetirilmiş iş həcmlərinin dəyəri 4423885,5 min manat, bütün mənbələr hesabına ödənilmiş vəsaitin məbləği 4407770,6 min manat təşkil etmişdir.

Hesablama Palatası tərəfindən 2020-cu ildə ayrı-ayrı qurumlarda həyata keçirilən kənar dövlət maliyyə nəzarəti tədbirləri dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə nöqsanların xüsusi çəkisinin əhəmiyyətli olduğunu göstərməklə, xüsusilə sifarişçilər tərəfindən dövlət investisiyalarının planlaşdırılması və podratçıların işinə nəzarət işlərinin qənaətbəxş səviyyədə olmaması hallarına rast gəlinmişdir.

Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası"na əsasən təqdim edilmiş hesabat formasına əsasən dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə debitor borcların məbləği 2019-cu ilin sonuna 35 sifarişçi təşkilat üzrə 681,4 mln. manat, 2020-ci ilin sonuna 31 sifarişçi təşkilat üzrə 664,7 mln manat təşkil etmişdir ki, bu da dövlət əsaslı vəsait qoyuluşuna nisbətə müvafiq olaraq 14,2% və 14,0%-ə bərabərdir. Qeyd edək ki, bundan 2019-cu ildə 2 təşkilat, 2020-ci ildə isə 1 təşkilat üzrə dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu üzrə xərc aparılmamışdır.

Sifarişçi təşkilatlar (*qurumlar*) tərəfindən təqdim edilən məlumatların təhlili əsasında həmin göstəricilərin təsdiqlənməsi ilə yanaşı, 2019-cu uil dövlət büdcəsinin icrasında rəyimizdə qeyd olunduğu kimi, dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri üzrə qabaqcadan ödəniş məbləğlərinin yüksək olduğunu, bu halların xüsusilə də ilin sonunda icra edilən layihələr üzrə diqqət çəkdiyini qeyd etmək olar. Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu (investisiya xərcləri) üzrə böyük məbləğlərdə debitor borc məbləğlərinin yaranmasına qanunvericiliklə nəzərdə tutulan funksiyaların həyata keçirilməsi üçün müəyyən təsərrüfat-hüquqi münasibətlərin təsiri, kreditorlarla (*malsatan və podratçılarla*) münasibətlərdə sənədləşmələrin vaxtında aparılmaması və ya aidiyyəti üzrə təqdim edilməməsi, yeni layihələr üzrə “Dövlət satınalmaları haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununun tələblərinə əməl edilməməsi, həmçinin, investisiya qoyuluşları üzrə çoxlu sayda keçid layihələrinin mövcudluğu, dövlət büdcəsindən maliyyələşmə zamanı dövrlər üzrə bölgüyə əməl olunmaması kimi hallar əsasən səbəb olur.

4.6.1.4 Hesabat ilində xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında nəzərdə tutulmuş layihələr tam icra edilməmiş, əvvəlki ildə xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələrin bəziləri üzrə eyni adlı müvafiq layihələrə Azərbaycan tərəfinin payı kimi qeyd edilməyərək investisiya xərclərindən vəsait ayrılmışdır.

Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təqdim olunmuş məlumatlara əsasən, *Xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr üzrə kreditlərdən 2020-ci il dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş 951000,0 min manat proqnoz məbləğinə qarşı 800510,5 min manat (84,0%) və ya 150489,5 min manat az kredit vəsaitlərindən istifadə olunmuşdur (Cədvəl 47).*

Cədvəl 47. Xarici kreditor qurumlarla birgə maliyyələşmə əsasında həyata keçirilən layihələr üzrə icraçı təşkilatlar tərəfindən kreditlərdən istifadə, mln.manat

№	İcraçı təşkilatlar	2020-ci ildə xarici kreditlərdən istifadə edilməsi nəzərdə tutulan		2020-ci ildə xarici kreditlərdən istifadə edilmiş		Nəzərdə tutulan göstərici ilə müqayisə	
		məbləğ	layihələrin sayı	məbləğ	layihələrin sayı	məbləğ	layihə sayı
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi	460,8	4	409,3	4	51,5	0
2	“Azərbaycan Dəmir Yolları” QSC	208,5	5	204,9	4	3,6	1
3	“Azərsu” ASC	155,6	8	135,5	5	20,1	3
4	“Meliyorasiya və Su Təsərrüfatı” ASC	0,0	1	0,0	0	0,0	1

5	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi və Aqrar Kredit və İnkişaf Agentliyi	78,9	4	30,3	3	48,6	1
6	Ədliyyə Nazirliyi	26,5	2	18,0	2	8,5	0
7	Təhsil Nazirliyi	7,1	1	1,5	1	5,6	0
8	Qaçqınların və Məcburi Köçkünlərin İşləri üzrə Dövlət Komitəsi	0,0	1	0,0	0	0,0	1
9	Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi	13,6	1	1,0	1	12,6	0
10	Cəmi	951,0	27	800,5	20	150,5	7

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Dövlət zəmanətli kredit vəsaitlərinəndən istifadə ilkin olaraq 10 icraçı təşkilatın 27 layihəsi üzrə nəzərdə tutulmuş, faktiki isə 7 icraçı təşkilat tərəfindən 20 layihə üzrə istifadə olunmuşdur. Bununla yanaşı, həmin təşkilatlardan 6-sı tərəfindən dövlət zəmanətli kreditlər cəlb edilərək icra edilən layihələrdən 14-ü üzrə Dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərclərindən 245258,3 min manat məbləğində Azərbaycan tərəfinin payı nəzərdə tutulmuş, bundan 244811,8 min manat ayrılmış və 244225,0 min manat ödənilmişdir.

Dövlət zəmanətli xarici kreditlər cəlb edilməklə həyata keçirilən layihələr üzrə kreditdən istifadə əvvəlki illərdə başa çatsa da, hesabat ilində dövlət əsaslı vəsait qoyuluşundan həmin layihəyə vəsaitin ayrılması hallarına rast gəlinmişdir. Belə ki, "Azərbaycan Dəmir Yolları" QSC tərəfindən Dünya Bankından dövlət zəmanətli kredit cəlb edilməklə həyata keçirilən "Dəmir yolu ticarətinin və nəqliyyatının dəstəklənməsi" layihəsi və həmin layihə üzrə əlavə maliyyələşmə üzrə 91,7 mln ABŞ dolları məbləğində kredit vəsaitlərindən istifadə 2017-ci ildə başa çatsa da, 2018-2020-ci illərdə Cəmiyyətə "Dəmir yolu ticarətinin və nəqliyyatının dəstəklənməsi" layihəsi çərçivəsində Bakı-Böyük Kəşik dəmir yolu xəttində enerji, rabitə-ışarəvermə sistemlərinin layihələndirilməsi, yenidən qurulması, təchizatı və quraşdırılması işlərinə dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərclərindən 116,3 mln. manat, o cümlədən 2020-ci ildə yenidən 50,0 mln. manat məbləğində vəsait ayrılmış və tam istifadə olunmuşdur;

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, hesabat ilində də dövlət investisiyalarının hesabatlılığında uyğunsuzluqlar mövcud olmuşdur.

İqtisadiyyat və Maliyyə Nazirliklərinin hesabat və məlumatlarındakı dövlət investisiya xərcləri hesabına yerinə yetirilmiş iş həcmələrinin dəyəri (4423885,5 min manat) ilə Dövlət Statistika Komitəsinin "2020-ci ilin yanvar-dekabr ayları üzrə Tikintinin əsas göstəriciləri" bülletenində "Əsas fondların istifadəyə verilməsi, əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyalar və tikinti-quraşdırma işlərinə sərf edilmiş vəsait" cədvəlində dövlət mülkiyyəti obyektlərində əsas kapitalla yönəldilmiş

investisiyalardan tikinti-quraşdırma işlərinin məbləği (4823828,1 min manat) arasında (4423885,5-4823828,1=) 399942,6 min manat məbləğində əhəmiyyətli fərq mövcuddur. Bu fərqi "İcmal hesabat"da xarici kreditör qurumlarla birgə maliyyələşdirmə əsasına həyata keçirilən layihələr üzrə kreditlər, ehtiyat fondları, bölüşdürülməmiş (*bloklanmış*) xərclər, büdcədən kənar vəsaitlər, dövlət müəssisə və təşkilatlarının öz vəsaitləri və digər mənbələr hesabına dövlət mülkiyyəti obyektləri üzrə icra olunmuş tikinti-quraşdırma işlərinə yönəldilmiş investisiyaların əks olunmaması ilə izah etmək olar. Bu səbəbdən, habelə Dövlət Statistika Komitəsinin 2020-ci il üzrə tikinti statistikasını bülletenlərində ayrı-ayrı sifarişçi təşkilatlar üzrə məlumatlar əks olunmadığı üçün müvafiq göstəricilərin həmin təşkilatlar üzrə üzləşdirilməsi ilə hesabatlılığın dürüstlüyünün tam obyektiv qiymətləndirilməsi mümkün olmamışdır.

"Azərbaycan Respublikası Maliyyə Nazirliyinin dövlət qurumlarına təqdim etdiyi hesabatların formaları və onların təqdim edilməsi Qaydası"nda Azərbaycan Respublikasının Dövlət Statistika Komitəsinə – 3, 5, 16, 17, 19 (*aylıq dövriliklə*), 21 (*yarım illik və illik dövriliklə*) nömrəli əlavələrin təqdim edilməsi nəzərdə tutulub ki, bura ehtiyat fondlarının xərcləri (*əlavə 18*) və bölüşdürülməmiş (*bloklanmış*) xərclər (*əlavə 10*) barədə məlumat daxil deyil.

Qeyd etmək olar ki, İqtisadiyyat və Maliyyə Nazirliklərinin hesabat və məlumatlarındakı dövlət əsaslı vəsait qoyuluşu xərcləri üzrə icra məbləği (3947323,9 min manat) ilə Dövlət Statistika Komitəsinin "2020-ci ilin yanvar-dekabr ayları üzrə Tikintinin əsas göstəriciləri" bülletenində "2020-ci ildə maliyyə mənbələri üzrə əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyalar" cədvəlində dövlət büdcəsindən dövlət mülkiyyəti obyektlərinə əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların məbləği (4240658,3 min manat) arasında (3947323,9-4240658,3=) 283334,4 min manat məbləğində əhəmiyyətli fərq mövcuddur. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Ehtiyat Fondundan 148945,3 min manat, Dövlət Büdcəsinin Ehtiyat Fondundan 51625,1 min manat və Dövlət büdcəsinin bölüşdürülməmiş (*bloklanmış*) vəsaitlərindən 29015,1 min manat, cəmi investisiya yönümlü xərclərə yönəldilmiş 229585,3 min manat məbləğində vəsaitlər də nəzərə alındıqda bu fərq (283334,4-229585,3=) 53749,1 min manat təşkil edir.

Qeyd etmək olar ki, İqtisadiyyat və Maliyyə Nazirliklərinin məlumatlarındakı dövlət zəmanətli xarici kreditlər cəlb olunmaqla dövlət təşkilatlarının (*icraçı təşkilatların*) həyata keçirdiyi layihələr üzrə istifadə edilmiş vəsaitin məbləği (800,5 mln. manat) ilə Dövlət Statistika Komitəsinin "2020-ci ilin yanvar-dekabr ayları üzrə Tikintinin əsas göstəriciləri" bülletenində xarici mənbələr üzrə dövlət mülkiyyəti obyektlərinə əsas kapitalla yönəldilmiş investisiyaların məbləği (703,5 mln. manat) arasında (800,5-703,0=) 97,5 mln. manat məbləğində fərq mövcud olmuşdur.

Əvvəlki illərdə olduğu kimi, qeyd olunan uyğunsuzluqların yaranmasına bir tərəfdən icraçı təşkilatların vahid formaya uyğun istifadə etdikləri xarici kredit vəsaitlərinin *birbaşa kreditordan podratçılara ödənilən hissədə* aidiyyəti orqanlara və icraçı təşkilatlara tam və ya düzgün təqdim etməməsi, digər tərəfdən isə istifadə edilən xarici kredit məbləğlərinin Dövlət büdcəsinin kassa icrasında öz əksini tapmaması (mövcud qanunvericiliyin tələblərinə əsasən bildirişlər əsasında) şərait yaradır ki, bu da öz növbəsində *beynəlxalq layihələrin icrasına* istifadə edilən kredit

məbləğlərindən istifadənin şəffaflığı və aidiyyəti qurumların tam əsaslı idarəetmə qərarlarının qəbul olunmasında çətinliklər yaradır.

4.7 Dövlət satınalmaları

4.7.1 Hesabat ilində dövlət satınalmalarına cəlb edilmiş vəsaitin məbləği əvvəlki ilə müqayisədə artsa da müqavilələrin sayı azalmış, əvvəlki ildə olduğu kimi say baxımından kotirovka sorğusu əhəmiyyətli çəkiyə malik olmuş, məbləğ baxımından bir mənbədən satınalmalara üstünlük verilmiş, rəqabət mühitini tam əks etdirən satınalma metodunda əvvəlki ilə müqayisədə azalma müşahidə edilmişdir.

Antiinhisar və İstehlak Bazarına Nəzarət Dövlət Xidməti tərəfindən təqdim edilən məlumatlara əsasən 2020-ci ildə ölkə üzrə ümumilikdə 9203 sayda satınalma tətbiq edilməklə 6567,2 mln. manat məbləğində satınalma müqavilələri "Dövlət satınalmaları haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanunu ilə müəyyən edilmiş metodlar tətbiq edilməklə bağlanmışdır ki, bu da 2019-cu ilə müqayisədə satınalmaya cəlb edilmiş məbləğdən 847,2 mln. manat və ya 14,8% çox, sayda isə 2254 və ya 19,7% azdır (Cədvəl 48).

Təqdim edilmiş məlumatların təhlili göstərir ki, 2020-ci ildə keçirilmiş 7776 müsabiqə əsaslı satınalmaya 3500,5 mln. manat vəsait istifadə edilmişdir ki, bu da ötən ilə müqayisədə sayda 1882 satınalma (19,49 %) az və məbləğdə isə 831,6 mln. manat (31,15 %) çoxdur.

Say baxımından 2020-ci ildə satınalmalar arasında kotirovka sorğusu 56,08%, açıq tender 26,23%, təkliflər sorğusu 2,18%, bir mənbədən satınalma metodu 15,5% paya malik olmuşdur.

Məbləğ baxımından satınalmada açıq tender ümumi məbləğdə 32,8%, təkliflər sorğusu 18,82%, kotirovka sorğusu 1,7%, bir mənbədən satınalma metodu 46,7% paya malik olmuşdur.

Cədvəl 48. Keçirilmiş satınalamalar barədə icmal məlumat və onların 2019-cu il ilə müqayisəsi.

Satınalmanın növü	2019-cu il		2020-ci il		Fərq		Fərqləndirici ifadəsi	
	Sayı	Məbləğ, mln manatla	Sayı	Məbləğ, mln manatla	Sayı	Məbləğ, mln manatla	Sayda	Məbləğdə
Cəmi	11457	5 720,02	9203	6 567,20	-2254	847,18	-19,67%	14,81%
Açıq tender	2917	2 156,47	2414	2 152,90	-503	- 3,57	-17,24%	-0,17%
Kotirovka sorğusu	6323	140,94	5161	111,50	-1162	-29,44	-18,38%	-20,89%
Təkliflər sorğusu	418	371,54	201	1 236,10	-217	864,56	-51,91%	232,70%
Bir mənbədən satınalma	1799	3 051,08	1427	3 066,70	-372	15,62	-20,68%	0,51%

Cədvəl müvafiq məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

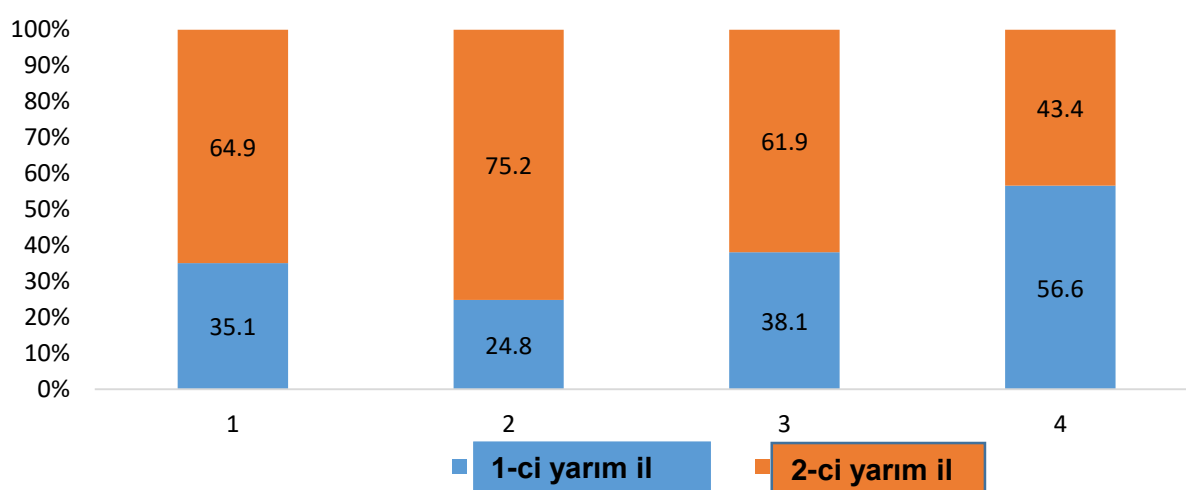
Ümumiyyətlə isə açıq tender üsulu ilə keçirilən satınalmaların son 2 il ərzində dinamikası 2018-ci ildə 2266,4 mln manat dəyərində 2698 sayda satınalma, 2019-cu ildə 2156,5 mln manat dəyərində 2917 satınalma və 2020-ci ildə 2152,9 mln manat dəyərində 2414 satınalma olmaqla azalmağa doğru getdiyi halda, rəqabət mühitini tam əks etdirməyən təkliflər sorğusu şəklində keçirilən satınalmaların son 3 il ərzində dinamikası 2018-ci ildə 176,0 mln manat dəyərində 237 ədəd satınalma, 2019-cu ildə 371,5 mln manat dəyərində 418 satınalma və 2020-ci ildə 1236,1 mln manat dəyərində 201 satınalma olmaqla artmaqdadır.

4.7.2 Hesabat ilində müsabiqə əsaslı satınalmalar əvvəlki illərdən fərqli olaraq məbləğ və say ifadəsində daha çox ilin ikinci yarısında həyata keçirilmiş, 2020-ci ilin ikinci yarısında bir mənbədən satınalma metodu ilə keçirilən satınalmaların sayının çox olmasına baxmayaraq, bu metod üzrə satınalmalara cəlb edilən vəsaitin həcmi ilin birinci yarısı üzrə daha artıq olmuş, bütün satınalma metodları üzrə IV rübdə daha çox satınalmalar həyata keçirilmiş, birmənbədən satınalma metodu istisna olmaqla digər metodlar əsasında bu rübdə satınalmalara daha çox vəsait cəlb edilmişdir.

Təqdim edilmiş məlumatlara görə, il ərzində satınalma metodlarının 35,6%-i ilin birinci yarısında, 64,4%-i isə ikinci yarısında tətbiq edilmişdir ki, bu da ötən ilki göstəricilərə əsasən xüsusi çəkiddə ilin ikinci yarısının xeyrinə 20,3%-lik artım deməkdir. Məbləğ ifadəsində bu göstəricilər 39,7% və 60,3% olmuşdur. Bu da ilin ikinci yarısının xeyrinə 14,7%-lik artım deməkdir.

Müsabiqə əsaslı satınalma və bir mənbədən satınalma metodunun yarım illiklər üzrə bölgüsü aşağıdakı şəkildə verilmişdir (Şəkil 37).

Şəkil 37. Satınalmaların ilin 1-ci və 2-ci yarısı üzrə bölgüsü, %-lə

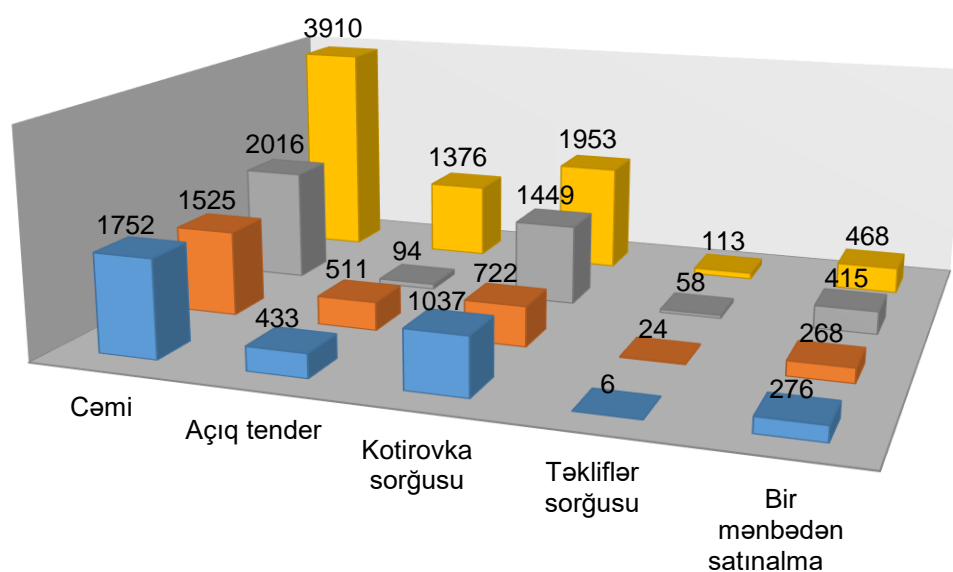

Şəkil müvafiq məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Keçirilmiş satınalmaların say baxımından 2020-ci ilin rübləri üzrə dinamikası aşağıdakı kimi olmuşdur (Şəkil 38).

Şəkil 38. Keçirilmiş satınalmaların say ifadəsində 2020-ci ilin rübləri üzrə dinamikası

■ 2020-ci il I rüb Sayı ■ 2020-ci il II rüb Sayı ■ 2020-ci il III rüb Sayı ■ 2020-ci il IV rüb Sayı

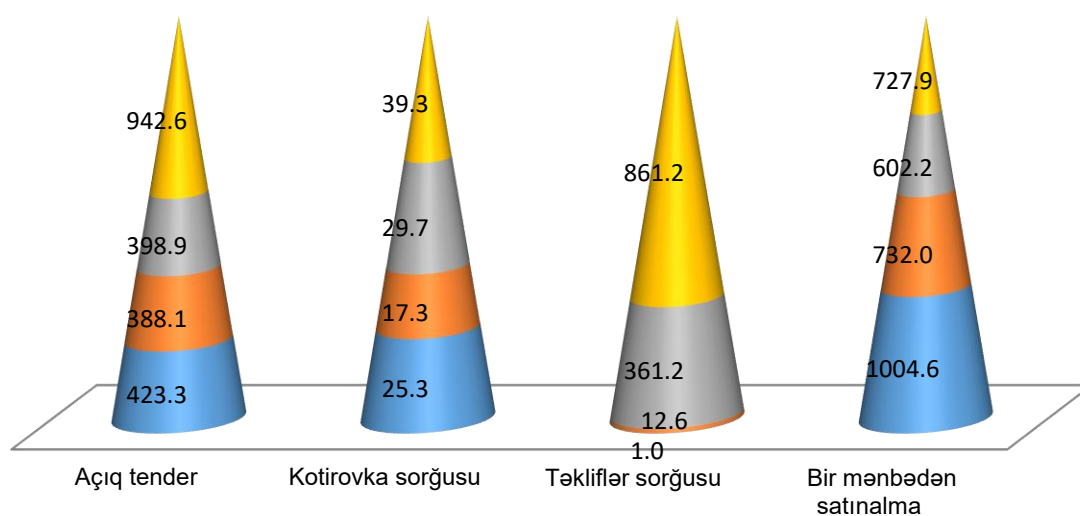
Şəkil müvafiq məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Açıq tender üzrə satınalmaların 43,8%-i və ya 942,6 mln manatı, kotirovka sorğusu üzrə satınalmaların 35,2%-i və ya 39,3 mln. manatı və təkliflər sorğusu üzrə satınalmaların 69,7%-i və ya 861,2 mln. manatı ilin IV rübünü əhatə etmişdir. Bir mənbədən keçirilən satınalmaların 23,7%-i və ya 727,9 mln. manatı ilin IV rübünü, 32,8%-i və ya 1004,6 mln manatı ilin I rübünü əhatə etmişdir.

Keçirilmiş satınalmaların məbləğ baxımından 2020-ci ilin rübləri üzrə dinamikası isə aşağıdakı kimi olmuşdur (Şəkil 39).

Şəkil 39. Keçirilmiş satınalmaların məbləğ baxımından 2020-ci ilin rübləri üzrə dinamikası, mln. manatla

■ 2020-ci il I rüb ■ 2020-ci il II rüb ■ 2020-ci il III rüb ■ 2020-ci il IV rüb

Şəkil müvafiq məlumatlar əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

4.7.3 Hesabat ilində dövlət satınalmalarında məbləğ baxımından əhəmiyyətli paya malik olan tikinti sahəsi üzrə müsabiqəli satınalmaların həm sayı, həm də məbləği əvvəlki ilə müqayisədə artmış, say baxımından isə əvvəlki ildə olduğu kimi xidmət sahəsi üzrə satınalmalar üstünlük təşkil etmişdir.

Hesabat ilində keçirilmiş satınalmalarda 1608 sayla və ya 20,7%-lə "Xidmət" sahəsi (2019-cu il ilə müqayisədə 738 az), 1191 sayla və ya 15,3%-lə "İnventar və avadanlığın alınması" (2019-cu il ilə müqayisədə 632 az), 1452 say və ya 18,7%-lə "Təmir və tikinti" sahəsi (2019-cu il ilə müqayisədə 118 az), 776 say və ya 9,9% ilə "Mal və materialların alınması" (2019-cu il ilə müqayisədə 351 az) və 1319 say və ya 17% ilə "Dəftərxana və təsərrüfat malları" (2019-cu il ilə müqayisədə 294 çox) ən böyük xüsusi çəkilərə malik olmuşlar (Cədvəl 49).

Cədvəl 49. Müsabiqə əsaslı satınalmaların say və məbləğ baxımından bölgüsü və illər üzrə müqayisəsi, mln manatla

Xərc istiqamətləri	2020			2019			Fərq		
	Müqavilə sayı	Məbləğ	Məbləğ üzrə xüsusi çəki	Müqavilə sayı	Məbləğ	Məbləğ üzrə xüsusi çəki	Müqavilə sayı	Məbləğ	Məbləğ üzrə xüsusi çəki
Tikinti	391	1692,3	48,34%	366	887,47	33,30%	25	804,83	15,04%
Mal-material alınması	776	244,5	6,98%	1127	405,49	15,20%	-351	-160,99	-8,22%
İnventar və avadanlıq	1191	209	5,97%	1823	356,98	13,40%	-632	-147,98	-7,43%
Xidmət	1608	585,7	16,73%	2346	321,02	12,00%	-738	264,68	4,73%
Təmir	1061	280,9	8,02%	1204	220,44	8,30%	-143	60,46	-0,28%
Dəftərxana və təsərrüfat malları	1319	135,5	3,87%	1025	108,85	4,10%	294	26,65	-0,23%
Dərman və sarğı materialları	62	93,1	2,66%	59	103,44	3,90%	3	-10,34	-1,24%
Abadlıq	236	74,4	2,13%	235	85,39	3,20%	1	-10,99	-1,07%
Tədbirlər	58	4	0,11%	208	80,76	3,00%	-150	-76,76	-2,89%
Nəqliyyat vasitələri	327	169,9	4,85%	378	69,56	2,60%	-51	100,34	2,25%
Sair xərclər	747	11,2	0,32%	887	29,54	1,10%	-140	-18,34	-0,78%
Cəmi	7776	3500,5	100,00%	8964	2572	100,00%	-1188	928,5	0,00%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

4.7.4 Hesabat ilində təcili tələbatın ödənilməsi ilə əlaqədar bir mənbədən satınalmaların sayı həm məbləğ, həm də say baxımından üstünlük təşkil etmiş, əvvəlki ilə müqayisədə bu səbəb ilə əlaqədar bağlanmış müqavilələrin sayı, həm də məbləği artmışdır.

Bir mənbədən satınalma metodu ilə həyata keçirilmiş satınalmaların say etibarı ilə 49,9%-i və məbləğ ifadəsində 60,8%-i təcili tələbatın ödənilməsi, say etibarı ilə 20,32%-i və məbləğ ifadəsində 3,78%-i malların (işlərin və xidmətlərin) yeganə malgöndərəndə (podratçıda) olması, say etibarı ilə 16,4%-i və məbləğ ifadəsində 15,63 %-i ötən illərdə başlanılmış işlərin davam etdirilməsi, say etibarı ilə 12,61%-i və məbləğ ifadəsində 18,27 %-i ölkənin müdafiə və təhlükəsizliyinin təmin edilməsi ilə bağlı olmuşdur. Bir mənbədən satınalma metodu tətbiq edilməklə bağlanmış satınalma müqavilələrinin say etibarı ilə 0,77 %-i və məbləğ ifadəsində 1,5%-i isə fəvqəladə halların nəticələrinin aradan qaldırılması və açıq tender keçirilənədək tələbatın bir qisminin ödənilməsi məqsədilə həyata keçirilmişdir. Qeyd edilməlidir ki, təcili tələbatın ödənilməsi məqsədilə ilin birinci yarısında 245, ilin ikinci yarısında isə 467 bir mənbədən satınalma metodu tətbiq edilmişdir. 2019-cu il ilə müqayisədə bu tip bir mənbədən satınalma metodunun tətbiqi 149 müqavilə və məbləği 664,1 mln manat artmışdır. Hesablama Palatası tərəfindən aparılmış nəzarət tədbirlərində də bir sıra hallarda kifayət qədər vaxt olsa da təcili tələbatla ehtiyac olduğu səbəb göstərilməklə müvafiq icazə alındığını, işlərin isə əsasən müəyyən vaxt keçdikdən sonra həyata keçirildiyini göstərir.

4.8 “COVID-19” pandemiyası ilə mübarizəyə yönəldilən dövlət vəsaitlərinin analitik prosedurlarla araşdırılması

Rəyə “COVID-19” pandemiyası ilə mübarizəyə yönələn dövlət vəsaitləri barədə aidiyyəti qurumlar tərəfindən təqdim olunan məlumatların təhlili əsasında əldə edilmiş əsas nəticələr daxil edilmişdir. Təhlilin hazırlanması dövründə Hesablama Palatası tərəfindən bu istiqamətdə auditlər də həyata keçirilməyə başlanmışdır ki, daha müfəssəl nəticələr auditlərin başa çatdırılmasından sonra əldə olunacaqdır.

Dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatla əsasən 2020-ci ildə koronavirusla mübarizə tədbirlərinə dövlət büdcəsindən 1985,9 mln. manat yönəldilmişdir. Pandemiya ilə mübarizə tədbirlərinə dövlət büdcəsindən ayrılan vəsaitlər 12 istiqamət üzrə xərc edilmişdir (Cədvəl 50).

Cədvəl 50. Koronavirus pandemiyası ilə mübarizə tədbirlərinə dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsait, mln. manatla

Sıra N-si	İstiqamət	Məbləğ	Xüsusi çəki, %
1	Koronavirusla mübarizə tədbirlərində iştirak edən tibb işçilərinə əlavənin ödənilməsi, zəruri tibbi ləvazimatların və avadanlıqların, dərman vasitələrinin alınması, çarpay fondunun artırılması və ixtisaslaşmış xəstəxanaların fəaliyyətlərinin təmin edilməsi, karantin nəzarətinə götürülmüş şəxslərə karantin müəssisələrində göstərilən xidmətlərlə bağlı xərclərin ödənilməsi	612,5	30,8
2	Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə dəstək məqsədilə özəl sektorda çalışan 243 min nəfərdən çox işçilərin əməkhaqlarının müəyyən hissəsinin ödənilməsi	269,1	13,6
3	107 mindən çox fərdi (mikro) sahibkara maliyyə dəstəyinin göstərilməsi	116,7	5,9
4	Sahibkarlıq subyektlərinə bank kreditləri üzrə dövlət zəmanətinin verilməsi və kredit faizinin subsidiyalaşdırılması, sahibkarlığın inkişafına əlavə dövlət dəstəyinin göstərilməsi	70,0	3,5
5	Xüsusi karantin rejiminin tətbiq olunması ilə əlaqədar işsiz kimi qeydiyyatda olan şəxslərə birdəfəlik ödəmənin verilməsi şərtləri və qaydasına uyğun olaraq 190,0 manat məbləğində birdəfəlik ödəmənin verilməsi	447,9	22,6
6	Əhalinin məşğulluq imkanlarının artırılması məqsədilə əlavə ödənişli ictimai iş yerlərinin yaradılması	21,0	1,1
7	Həyati vacib sərnişindəşım və digər sərnişindəşım fəaliyyəti göstərən hüquqi şəxslərə maliyyə dəstəyinin verilməsi	267,3	13,5
8	Güzəştli ipoteka kreditləri üzrə ayrılan vəsaitin artırılması	90,0	4,5
9	Respublikanın təhsil müəssisələrində normativ təhsil müddətində ödənişli əsaslarla əyani təhsil alan və sosial baxımdan həssas əhali qrupuna aid edilən ailələrin üzvü olan tələbələrin 2020-ci ildə tədris semestrləri (yarımillikləri) üçün təhsil haqqı xərclərinin ödənilməsi	26,1	1,3
10	Əhaliyə güzəştli işıq limitinin 2020-ci ilin aprel-may aylarında 100 kvts. həcmində artırılması	10,0	0,5
11	Digər zəruri tədbirlər	16,0	0,8
12	Koronavirus (COVID-19) pandemiyası ilə bağlı beynəlxalq miqyasda tədbirlərin dəstəklənməsi, o cümlədən	39,3	2,0
12.1	ÜST-ə	17,0	0,9
12.2	UNESCO və ISESCO təşkilatlarına	3,4	0,2
12.3	18 xarici ölkəyə	18,9	1,0
Cəmi		1985.9	100.0

4.8.1 Aparılmış analitik prosedurlarla əldə edilmiş nəticələrə əsaslanmaqla Hesablama Palatası “COVID-19” infeksiyasının yayılmasının qarşının alınması məqsədilə səhiyyə sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin maliyyələşdirilməsi istiqamətində ayrılmış vəsaitin tam istifadə edilmədiyi, həmçinin həmin vəsaitlərin istifadəsi zamanı təsdiq edilmiş qaydalara riayət edilməməsinin nəticəliliyə təsir göstərdiyi qənaətidədir.

Yeni növ koronavirus (“COVID-19”) infeksiyası ilə mübarizə məqsədilə İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyinə 2020-ci ildə ayrılmış 596,5 mln. manat məbləğində vəsaitin 556,8 mln. manatı və ya 93,3%-i icra edilmiş, 39,7 mln. manatı və ya 6,7%-i İcbari Tibbi Sığorta üzrə Dövlət Agentliyinin bank hesabında qalmışdır. İcra edilmiş vəsaitin əsas hissəsi, başqa sözlə 291,6 mln. manatı və ya 52,4%-i dərman, sarğı ləvazimatlarının və materiallarının, vaksinlərin, tibbi maşın və avadanlıqların və digər tibbi vasitələrin alınmasına, 169,5 mln. manatı və ya 30,4%-i koronavirusla mübarizə tədbirlərinə cəlb edilmiş dövlət və özəl tibb müəssisələrinin işçilərinin əmək haqlarına əlavənin, həmçinin könüllü işə cəlb olunmuş şəxslərə xidmət haqlarının ödənilməsinə, 62,5 mln. manatı və ya 11,2%-i qeyri-dövlət tibb müəssisələri tərəfindən göstərilən xidmətlərin haqqının ödənilməsinə, 10,9 mln. manatı və ya 2,0%-i karantin müəssisələrində otel xidmətlərinin göstərilməsinə, 8,4 mln. manatı və ya 1,5%-i ərzaq məhsullarının alınması və digər istehlakyönlü xidmətlərin haqqının ödənilməsinə yönəldilmişdir.

Aparılmış analitik prosedurlar pandemiya ilə mübarizədə iştirak edən tibb işçilərinin əməkhaqlarına müddətli əlavənin müəyyən edilməsi zamanı Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin təsdiq etdiyi müvafiq qayda ilə nəzərdə tutulmayan kontingentə əməkhaqqının 3-5 misli həcmində müddətli əlavənin ödənilməsi, pandemiya ilə mübarizə tədbirlərində iştirak edən tibb işçilərinin əməkhaqlarına 3-5 mislində müddətli əlavənin düzgün hesablanılmaması hallarını müəyyən etmişdir ki, bu da son nəticədə, həmin istiqamətdə ayrılmış vəsaitlərin artıq xərclənməsinə şərait yaratmışdır. Həmçinin karantin rejiminin təmin edilməsi prosesində müəssisələrin fəaliyyət istiqamətinin və tibb müəssisələrinin koronavirusla mübarizədə fəaliyyət dövriliyinin düzgün müəyyənləşdirilməsi ilə bağlı yol verilmiş nöqsanların ümumilikdə vəsaitlərin məqsədli istifadəsi səviyyəsinə də təsirini göstərmişdir.

4.8.2 Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 04 aprel tarixli 135s nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Tədbirlər Planının “İş yerlərinin və sosial sabitliyin qorunması” (*“Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə çalışan muzzdlu işçilərin əməkhaqqının müəyyən hissəsinin ödənilməsi”* və *“Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə fəaliyyət göstərən fərdi (mikro) sahibkarlara maliyyə dəstəyinin göstərilməsi”* kimi iki tədbir üzrə) istiqaməti üzrə nəzərdə tutulan vəsaitlərin icrasının ayrı-ayrı inzibati qurumlar üzrə hesabatlılığında 27,7 mln. manat məbləğində fərq yaranmışdır.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə əlaqədar təqdim edilən sənədlərdə *“Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə dəstək məqsədilə özəl sektorda çalışan 243 min nəfərdən çox işçilərin əməkhaqlarının müəyyən hissəsinin ödənilməsi”* üzrə 269,1 mln. manat, *“107 mindən çox fərdi (mikro) sahibkara maliyyə dəstəyinin göstərilməsi”* üzrə 116,7 mln. manat, ümumilikdə 385,8 mln. manat məbləğində büdcə vəsaitinin icra olunduğu göstərilmişdir ki, bu da bu təyinatlar üzrə dürustləşdirilmiş proqnoz göstəriciləri ilə eynilik təşkil edir (yəni, hesabatlarda dürustləşdirilmiş proqnozların 100,0% icra olunduğu əks etdirilmişdir).

Azərbaycan Respublikasının Hesablama Palatası tərəfindən Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 04 aprel tarixli 135s nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Tədbirlər Planının müvafiq bəndlərinin icrası tapşırılan İqtisadiyyat Nazirliyinin yanında Dövlət Vergi Xidmətində aparılmış auditlə isə *“Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə çalışan maddəli işçilərin əməkhaqqının müəyyən hissəsinin ödənilməsi”* üzrə (243390 maddəli işçiyə) 246,0 mln. manat, *“Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə fəaliyyət göstərən fərdi (mikro) sahibkarlara maliyyə dəstəyinin göstərilməsi”* üzrə (107305 fərdi sahibkara) 112,1 mln. manat, ümumilikdə 358,1 mln. manat məbləğində büdcə vəsaitinin icra olunduğu müəyyən edilmişdir ki, bu da dürustləşdirilmiş proqnozun, müvafiq olaraq 91,4%-nə və 96,1%-nə (hər iki tədbir üzrə ümumilikdə 92,8%-nə) bərabərdir.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin icrası ilə əlaqədar təqdim edilən sənədlərdə *“Pandemiyadan zərər çəkmiş sahələrdə fəaliyyət göstərən sahibkarlıq subyektlərinə dəstək məqsədilə özəl sektorda çalışan 243 min nəfərdən çox işçilərin əməkhaqlarının müəyyən hissəsinin ödənilməsi”* və *“107 mindən çox fərdi (mikro) sahibkara maliyyə dəstəyinin göstərilməsi”* tədbirləri üzrə ümumilikdə icra olunmuş vəsait kimi göstərilən 385,8 mln. manat məbləğində büdcə vəsaitinin 27,7 mln. manatlıq (385,8-358,1) hissəsi İqtisadiyyat Nazirliyi (Dövlət Vergi Xidməti) xətti ilə qeyd olunan təyinatlar üzrə icra olunmadığı halda icra olunmuş kimi göstərilmişdir.

4.8.3 Ödəmə ilə təmin edilmiş şəxslərin sayının əvvəlki illərdə işsiz statusu verilmiş şəxslərin sayından dəfələrlə çox olması qeyd edilən şəxslərin əsas hissəsinin pandemiya ilə əlaqədar xüsusi karantin rejiminin tətbiq edildiyi dövrdə işsiz kimi qeydiyyatda alınmış şəxslərdən ibarət olduğunu qeyd etmək imkanı verir.

“Koronavirus (COVID-19) pandemiyası dövründə xüsusi karantin rejiminin tətbiq olunması ilə əlaqədar işsiz kimi qeydiyyatda olan şəxslərə birdəfəlik ödəmənin verilməsi şərtləri və qaydası”nın təsdiq edilməsi barədə” Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin Qərarına əsasən 2020-ci ildə birdəfəlik ödəmə aprel-avqust və dekabr aylarını əhatə etməklə, xüsusi karantin rejiminin tətbiq olunduğu ərazilər üzrə həyata keçirilmişdir (Cədvəl 51).

Cədvəl 51. 190 manat məbləğində birdəfəlik ödəmənin həyata keçirildiyi aylar və ödəmə ilə təmin edilmiş şəxslər barədə məlumat

Dövr	Birdəfəlik ödəmə ilə təmin edilmiş şəxslərin sayı, nəfərle	Xərc edilmiş vəsait, manatla
Aprel	600 000	114 399 000,00
May	585 497	111 633 785,51
İyun-iyul	282 808	53 921 587,32
Avqust	271 668	51 797 579,22
Noyabr	96 587	18 415 760,42
Dekabr	512 206	97 659 756,99
Cəmi	2 348 766	447 827 469,46

Statistik məlumatlara əsasən məşğulluq orqanları tərəfindən 2017-ci ildə 38481 nəfər, 2018-ci ildə 20088 nəfər və 2019-cu ildə isə 81272 nəfər işsiz şəxs kimi qeydiyyatda alınmışdır. Respublika üzrə xüsusi karantin rejiminin tətbiq edildiyi ilkin dövrdə, yeni aprel ayında Məşğulluq Agentliyi tərəfindən 600 min nəfərə birdəfəlik ödəmə həyata keçirilmişdir.

2020-ci ildə işsiz kimi qeydiyyatda olan, o cümlədən xüsusi karantin rejimində gəlirlərini itirmiş məşğul şəxslərin sosial müdafiəsinin gücləndirilməsi məqsədilə həmin vətəndaşlara yaşayış minimumu həddində birdəfəlik ödəmə verilmişdir ki, bununla bağlı Rəyin 22-ci səhifəsində məlumat təqdim edilmişdir.

4.8.4 Koronavirus (COVID-19) pandemiyası dövründə xüsusi karantin rejiminin tətbiq olunması ilə əlaqədar birdəfəlik ödəmə qanunvericiliyə uyğun yalnız işsiz kimi qeydiyyatda alınmış şəxslərə ünvanlanmış, Hesablama Palatası sosial müdafiə tədbirləri çərçivəsində ödəmələrin gələcəkdə ailə gəlirlərinə əsaslanmaqla təyin edilməsi imkanlarının diqqətdə saxlanılmasının vacibliyi qənaətidədir.

“Koronavirus (COVID-19) pandemiyası dövründə xüsusi karantin rejiminin tətbiq olunması ilə əlaqədar işsiz kimi qeydiyyatda olan şəxslərə birdəfəlik ödəmənin verilməsi şərtləri və qaydası”na əsasən birdəfəlik ödəmənin ünvanlılığı ailəyə deyil, konkret fərdə, yeni işsiz kimi qeydiyyatda alınmış şəxsə aid edilmişdir.

Eyni zamanda qaydada ailə üzvləri deyərəkən əsasən ər və ya arvad nəzərdə tutulmuş, yalnız ünvanlı dövlət sosial yardımı alan ailələrin üzvlərinin birdəfəlik ödəmə almaq hüquqlarının olmadığı

qeyd edilmiş, digər hallarda isə yaşı 18-dən yuxarı olan ailənin digər üzvlərin mövcud şərtlər daxilində işsiz kimi qeydiyyatda alınmaqla ödəmə ilə təmin hüququnun olduğu qeyd edilmişdir.

Hesablama Palatası passiv sosial müdafiə tədbirlərinin tətbiqi zamanı ailə gəlirlərinə əsaslanmaqla və ehtiyacların qiymətləndirilməsi prinsiplərinin tətbiq olunmasını məqsədemüvafiq hesab edir.

4.8.5 Həssas əhali qrupuna aid edilən ailələrin üzvü olan tələbələrin təhsil xərclərinin dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilməsi üçün tələb olunan vəsait proqnozlaşdırılarkən, Təhsil Nazirliyi tərəfindən şəxslərin qruplaşdırılması zamanı “Sosial baxımdan həssas əhali qrupuna aid edilən ailələrin üzvü olan tələbələrin təhsil haqqı xərclərinin ödənilməsi barədə” Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 2020-ci il 13 aprel tarixli 138 nömrəli Qərarında olmayan meyar əsasən əlavə kateqoriya təyin edilmiş, bu kateqoriyaya daxil olan tələbələr üzrə 1,3 mln. manat vəsait proqnozlaşdırılmışdır.

Təhsil Nazirliyi tərəfindən Hesablama Palatasına təqdim edilmiş məlumatlara əsasən proqnoz göstəricisinin formalaşdırılması 3 kateqoriyada qruplaşdırılmış, “3-cü dərəcə əlilliyi olanlar” kimi qruplaşma Qərardan kənar əlavə edilmişdir.

Təqdim edilmiş məlumatlarda 2019/2020-ci tədris ili üzrə ümumilikdə 18200 tələbənin imtiyazdan istifadə edəcəyi və bu zaman yaranacaq xərcin məbləği isə 41,7 mln. manat təşkil edəcəyi göstərilmişdir. Proqnozlaşdırılmış tələbə sayının 800 nəfəri və ya 4,4%-i ünvanlı dövlət sosial yardımı alan ailələrin üzvlərinə, 550 nəfəri və ya 3%-i 3-cü dərəcə əlilliyi olanlara və 16850 nəfəri və ya 92,6%-i isə valideynlərin hər ikisi 1-ci və ya 2-ci dərəcə əlilliyi olan, işsiz kimi qeydiyyatda olan, yaşa görə əmək pensiyası və ya yaşa görə sosial müavinət alan ailələrin üzvlərinə aid edilmişdir. Bu kateqoriyalar üzrə müəyyən edilmiş xərc məbləği isə müvafiq olaraq, 1,8 mln. manat, 1,3 mln. manat və 38,6 mln. manat olmaqla ümumilikdə 41,7 mln. manat təşkil etmişdir.

4.8.6 Qərarla sosial baxımdan həssas əhali qrupuna aid edilən ailələrin üzvü olan və ali, orta ixtisas və peşə təhsili müəssisələri üzrə ödənişli əsaslarla əyani təhsil alan şəxslərin təhsil haqqı xərclərinin ödənilməsinin nəzərdə tutulmasına baxmayaraq, Təhsil Nazirliyi tərəfindən proqnozların yalnız ali təhsil müəssisələrində təhsil almış şəxslər üzrə tərtib edilməsi vəsaitlərin icra vəziyyətinə təsir etmişdir.

Qərara müvafiq olaraq, Təhsil Nazirliyi tərəfindən sosial baxımdan həssas əhali qrupuna aid edilən ailələrin üzvü olan şəxslərin 26,3 mln. manat məbləğində təhsil haqqı xərclərinin ödənilməsi həyata keçirilmişdir ki, bu da müəyyən edilmiş proqnoz göstəricisinin 65,8%-i həcmindədir. Bu

vəsaitdən ali təhsil müəssisələrinə 24,4 mln. manat, orta ixtisas təhsili müəssisələrinə 1,7 mln. manat və peşə təhsili müəssisələrinə isə 0,2 mln. manat köçürülmüşdür.

Təqdim edilmiş məlumatlara əsasən 2019/2020-ci tədris ilinin ikinci semestrində 15209, 2020/2021-ci tədris ilinin birinci semestrində isə 15900 müraciət olmaqla ümumilikdə 20800 təhsil alanın təhsil xərci dövlət büdcəsinin vəsaiti hesabına maliyyələşdirilmişdir.

4.8.7 Koronavirus pandemiyasının mənfi təsirinin azaldılması məqsədilə həyati vacib sərnişindaşıma və digər sərnişindaşıma fəaliyyəti göstərən hüquqi şəxslərə və əhaliyə güzəştli işıq limitinin artırılması üçün ayrılan vəsaitlərin təhlili ilə bəzi təşkilatlar tərəfindən bu vəsaitlərin kənar məqsədlərə istifadəsi hallarına yol verilməklə dəstək məqsədilə ayrılmış büdcə vəsaitlərindən vergi borcları, həmçinin kreditor borcların ödənilməsi və s. məqsədlərlə istifadə olunduğu, həmçinin pandemiya ilə mübarizəyə xidmət etməyən istiqamətə də vəsaitin yönəldildiyi müəyyən edilmişdir.

“Koronavirus (COVID-19) pandemiyasının sahibkarlıq subyektlərinə mənfi təsirinin azaldılması məqsədilə *Bakı Nəqliyyat Agentliyi* tərəfindən “BakuBus” MMC-yə köçürülmüş 7,5 mln. manat məbləğində büdcə vəsaitinin 5,4 mln. manatı və ya 72,6%-i təşkilatın pandemiya zərər çəkmiş təsərrüfat fəaliyyətinin yaxşılaşdırılmasına yönəldilsə də, 2,1 mln. manatı və ya 27,4%-i isə pandemiya ilə birbaşa əlaqəsi olmayan istiqamətlərə, yəni vergi orqanlarının sərəncamları ilə vergi borclarının ödənilməsinə silinmişdir. Pandemiya ilə bağlı ayrılan vəsaitin vergi borclarına yönəldilməsi büdcədən pandemiyanın mənfi təsirini azaltmaq üçün ayrılan vəsaitin istifadə etmədən büdcəyə geri qaytarılması kimi qiymətləndirilir.

“*Bakı Metropoliteni*” Qapalı Səhmdar Cəmiyyətinə 2020-ci ildə dövlət büdcəsindən ayrılmış subsidiyanın məbləği 2018-ci və 2019-cu illərlə müqayisədə, müvafiq olaraq 8800,0 min manat (18,0%) və 9400,0 min manat (19,0%) azalaraq 40000,0 min manat təşkil etsə də “Pandemiya ilə bağlı metro ilə sərnişindaşıma fəaliyyətinə maliyyə dəstəyi” adı ilə əvəzsiz əsaslarla əlavə olaraq 27679,0 min manat məbləğində vəsait də köçürülmüşdür.

Son nəticədə 2018-ci ilin avqust ayından metro nəqliyyatında sərnişindaşıma xidmətinin tarifi bir gediş üzrə 50,0% artması (20 qəpiyə qarşı 30 qəpik), eyni zamanda Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin müvafiq qərarları ilə tətbiq olunan məhdudiyyətlər səbəbindən metro nəqliyyatı ilə sərnişindaşımanın 2020-ci ildə illik istismar təqviminin 30,0-40,0%-i intervalında fəaliyyət göstərməsi şəraitində bu nəqliyyat sahəsinə yönəldilən əvəzsiz köçürmələr çərçivəsində dövlət büdcəsinin maliyyə yükü azalmamış əksinə artmışdır.

Dövlət büdcəsindən əvəzsiz əsaslarla alınmış maliyyə vəsaitlərinin təxminən 25,0 mln. manat civarında olan hissəsi xammal, materialların və təmizlik xidmətlərinin alınması istiqamətləri üzrə xərclənsə də əhəmiyyətli hissəsi debitor borclardan və mal qalıqından ibarət olmuşdur.

Nəticə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, "Pandemiya ilə bağlı metro ilə sərnəşindəşmə fəaliyyətinə maliyyə dəstəyi" adı ilə əvəzsiz əsaslarla verilmiş 27679,0 min manat məbləğində vəsaitin müəyyən hissəsi pandemiya ilə əlaqədar olmayan istiqamətlərə o cümlədən 8320,5 min manatı əvvəllər bağlanmış müqavilələr üzrə öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə və 135,8 min manatı isə vergi ödənişlərinə yönəldilmişdir.

Tədbirlər Planına əsasən əhaliyə güzəştli işıq limitinin aprel-may aylarında 100 kvts. həcmində artırılması nəticəsində "Azərişıq" ASC-nin gəlirlərinin azaldılmasını tənzimləmək üçün vəsaitin ayrılması nəzərdə tutulduğu və bu zərərin orta aylıq məbləğinin 1,9-2,0 milyon manat, Tədbirlər Planında göstərilmiş aprel-may aylarında 3,8- 4,0 milyon manat təşkil etdiyi halda, "Azərişıq" ASC tərəfindən qeyri-əhali kateqoriyası üzrə istehlakın azaldılması hesabına gəlirlərin azalmasını (3,7 milyon manat), əhali kateqoriyasının bəzi hissəsinin ödənişdən imtina etməsi hesabına debitor borclarının (2,9 milyon manat) artmasını (məlumdur ki, bu halda işığa görə debitor borcu ləğv edilmir və sonrakı dövrlərdə ödənilməsi tələb olunur) hesablamalara daxil edilmişdir.

"Azərbaycan Hava Yolları" QSC-yə nəzərdə tutulmuş 230.9 milyon manatın 215,5 mln. manatı "Azərbaycan Hava Yolları" QSC-yə, 15.0 milyon manatı isə Milli Aviasiya Akademiyasına ödənilmişdir.

"Koronavirus (COVID-19) pandemiyası dövründə xüsusi karantin rejiminin tətbiq olunması ilə əlaqədar "Azərbaycan Hava Yolları" QSC-yə sərnəşindəşmə sahəsi üzrə 215,5 mln manat məbləğində maliyyə dəstəyinin 69,6 mln manatı və ya 32,3%-i əmək haqqı və ona bərabər tutulan ödənişlərə, DSMF və işsizlikdən sığorta fonduna ayırmalara, 44,9 mln manatı və ya 20,8%-i kreditor borclarının ödənilməsinə, 20,4 mln min manatı və ya 9,5%-i əsaslı təmir xərclərinə, 19,5 mln manatı və ya 9,1%-i ehtiyat aviahissələrin alınmasına, 15,9 mln manatı və ya 7,4%-i vergi öhdəliklərinin ödənilməsinə, 10,5 mln manatı və ya 4,9%-i yanacaq və sürtkü materiallarının alınmasına, 7,2 mln manatı və ya 3,3 %-i sərnəşin təyyarəsinin lizinq ödənişlərinə (4 ədəd E190 HG), 6,9 mln manatı və ya 3,2 %-i istismar xərclərinə, 5,1 mln manatı və ya 2,4%-i trenajorların alınmasına (pandemiya şəraitində bunun zəruriliyinə ehtiyacın olmasının əsaslılığı real deyildir), 4,2 mln manatı və ya 2%-i zamanətsiz alınmış kreditlərə görə faiz borcunun ödənilməsinə, 3,4 mln manatı və ya 1,6%- İATA (Clearing House- klirinq mərkəzi), 4.6 mln manatı və ya 2,2 %-i rabitə, nəqliyyat və kommunal xərclərinə, 3,1 mln manatı və ya 1,4%-i əməliyyat fəaliyyəti ilə bağlı digər xərclərə yönəldilmişdir.

Bundan əlavə, pandemiya "Koronavirus (COVID-19) pandemiyasının və bundan irəli gələrək dünya enerji və səhm bazarlarında baş verən kəskin dalğalanmaların Azərbaycan Respublikasının iqtisadiyyatına, makroiqtisadi sabitliyə, ölkədə məşğulluq məsələlərinə və sahibkarlıq subyektlərinə mənfi təsirinin azaldılması ilə bağlı bir sıra tədbirlər haqqında" Tədbirlər Planına əsasən Azərbaycan İnvestisiya Holdingi (AİH) publik hüquqi şəxsə ayrılmış 10,0 mln. manat nizamnamə fondunun formalaşması məqsədilə verilmişdir.

4.8.8 Hesablama Palatası apardığı təhlillərə əsaslanaraq kreditlər üzrə subsidiyalaşdırılmaya, eyni zamanda güzəştli ipoteka kreditlərinə ayrılan vəsaitin

bank hesabında saxlanılaraq hesabat dövrü üçün dövlət büdcəsinin qarşısında müəyyən edilmiş funksiyaların yerinə yetirilməməsinə səbəb olmaqla vəsaitlərin son nəticəyə təsiri imkanlarının həmin dövr üçün məhdudlaşdığı qənaətinədir.

Belə ki, 2020-ci il dövlət büdcəsindən yeni biznes kreditləri üzrə dövlət zəmanətinin verilməsi və faizlərin bir hissəsinin subsidiyalaşdırılması mexanizmi üzrə *Sahibkarlığın İnkişafı Fonduna* ayrılmış 20000,0 min manatın 97,6%-i, zəmanətli kreditlər üzrə faizlərin bir hissəsinin subsidiyalaşdırılması üçün dövlət büdcəsindən ayrılmış 50000,0 min manatın 59,9%-i hesabat ilinin sonuna bank hesabında qalmışdır.

Eyni zamanda, *hesabat ilində Azərbaycan Respublikasının İpoteka və Kredit Zəmanəti Fonduna* ayrılmış 90,0 mln. manat vəsaitdən Mənzil İnşaatı Dövlət Agentliyinin sərəncamında olan mənzillərin güzəştli ipoteka kreditləri vasitəsilə satışı üçün ayrılmış 70,0 mln. manat vəsait üzrə ilin sonuna 50 mln. manat istifadəsiz saxlanılmışdır.

4.9 Yerli gəlir və xərclərin icrası

4.9.1 Hesabat ilində yerli gəlirlərin həm ümumilikdə, həm də şəhər və rayonlar üzrə icra səviyyəsi yüksək olmuş, əksər şəhər və rayonlar üzrə gəlirlər artıqlaması ilə icra olunmuşdur.

2020-ci ildə şəhər və rayonların yerli gəlirləri ümumilikdə 764,5 mln. manat proqnoza qarşı 821,4 mln. manat və ya 107,4%, o cümlədən Bakı şəhəri üzrə 324,4 mln. manat proqnoza qarşı 336,7 mln. manat və ya 103,8% səviyyəsində icra edilmişdir.

Şəhərlər üzrə icra göstəricisi 463,3 mln. manat vəsaitə qarşı 490,6 mln. manat və ya 105,9% səviyyəsində olmuşdur. Ən aşağı icra səviyyəsi əvvəlki ildə olduğu kimi Şirvan şəhərinə (98,5%), ən yüksək icra səviyyəsi isə Gəncə şəhərinə (128,6 %) məxsus olmuşdur. Yerli gəlirlərin icra səviyyəsi 6 şəhər üzrə bütün şəhərlər üçün orta icra səviyyəsindən az, 3 şəhər üzrə isə yüksək olmuşdur.

Rayonlar üzrə yerli gəlirlərin ümumi icra səviyyəsi 301,2 mln. manat proqnoza qarşı 330,8 mln. manat və ya 109,8% olmuşdur. Ən aşağı icra səviyyəsi Neftçala rayonuna (95,8%), ən yüksək icra səviyyəsi Kəlbəcər rayonuna (201,9%) aid olmuşdur. 33 rayon üzrə gəlirlərin icra səviyyəsi rayonlar üçün orta icra səviyyəsindən az, 23 rayon üzrə isə yüksək olmuşdur.

4.9.2 Hesabat ilində yerli gəlirlərin icra səviyyəsinin artımı fonunda yerli xərclərin həm ümumilikdə, həm də ayrı-ayrı şəhər və rayonlar üzrə icra səviyyəsi azalmış, bu isə yerli gəlir və xərcləri tənzimləmək üçün mərkəzləşdirilmiş xərclərdən proqnozla müqayisədə daha az vəsait ayrılmasına səbəb olmuşdur.

2020-ci ildə şəhər və rayonların yerli xərcləri ümumilikdə 814,9 mln. manat proqnoza qarşı 703,4 mln. manat və ya 86,3%, o cümlədən Bakı şəhəri üzrə 324,4 mln. manat proqnoza qarşı 293,8 mln. manat və ya 90,6% səviyyəsində icra edilmişdir.

Şəhərlər üzrə yerli xərclərin ümumi icra səviyyəsi 463,3 mln. manat vəsaitə qarşı 414,0 mln. manat və ya 89,4% səviyyəsində icra edilmiş, 3 şəhər üzrə icra səviyyəsi qeyd olunan göstəricidən yüksək, 6 şəhər üzrə isə az olmuşdur. Şəhərlər üzrə ən yüksək icra səviyyəsi Bakı şəhərinə (90,6%), ən aşağı icra səviyyəsi isə Şəki şəhərinə (80,1%) məxsus olmuşdur.

Rayonlar üzrə ümumi icra səviyyəsi 351,6 mln. manat proqnoza qarşı 289,4 mln. manat və ya 82,3% səviyyəsində olmuş, 32 rayon üzrə icra səviyyəsi rayonlar üçün orta icra səviyyəsindən yüksək, 24 rayon üzrə isə aşağı olmuşdur. Ən aşağı icra səviyyəsi 61,3% olmaqla Xızı rayonuna, ən yüksək icra səviyyəsi 94,7% olmaqla Gədəbəy rayonuna məxsusdur.

Hesabat ilində 25 rayon üzrə yerli gəlir və xərcləri tənzimləmək üçün mərkəzləşdirilmiş xərclərdən 50,3 mln. manat vəsait ayrılması proqnozlaşdırılsa da, yerli gəlirlərin yüksək, yerli xərclərin isə aşağı icra səviyyəsi qeyd olunan vəsaitin 23 rayon üzrə 28,3 mln. manat və ya 56,3% səviyyəsində icra edilməsi ilə nəticələnmişdir (Cədvəl 52). Qeyd edək ki, hesabat ilində mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsait 2019-cu ilin icra göstəricisindən 45,3 mln. manat və ya 61,5% azdır.

Cədvəl 52. Yerli gəlir və xərclərin tənzimlənməsi üçün mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsaitin bölgüsü, min manatla.

Sıra №-si	Rayonların adı	Yerli gəlirlər (icra)	Yerli xərclər (icra)	Yerli gəlir və xərclər arasında fərq	Mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsait (təsdiq edilmiş)	Mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsait (icra)
1	Ağdam	5167,0	7015,0	-1848,0	4423,0	2450,0
2	Ağdaş	7434,0	6020,0	1414,0	1157,0	107,0
3	Ağstafa	7194,0	5865,0	1329,0	985,0	0,0
4	Balakən	5044,0	4722,0	322,0	1665,0	471,0
5	Cəbrayıl	1208,0	2624,0	-1416,0	2351,0	1710,0
6	Füzuli	8648,0	8465,0	183,0	2395,0	2395,0
7	Gədəbəy	6564,0	6584,0	-20,0	1348,0	515,0
8	Goranboy	7560,0	6432,0	1128,0	2788,0	100,0
9	Kəlbəcər	2419,0	3513,0	-1094,0	2999,0	1430,0
10	Laçın	3141,0	4564,0	-1423,0	2871,0	1760,0
11	Lerik	3306,0	4548,0	-1242,0	2441,0	1700,0
12	Oğuz	2928,0	4211,0	-1283,0	2340,0	1690,0
13	Qax	4293,0	7245,0	-2952,0	4569,0	3191,0

14	Qobustan	3788,0	3499,0	289,0	411,0	0,0
15	Samux	4312,0	4429,0	-117,0	1509,0	590,0
16	Şuşa	1737,0	1469,0	268,0	958,0	485,0
17	Tər-Tər	5725,0	6537,0	-812,0	2612,0	1360,0
18	Ucar	5287,0	4539,0	748,0	831,0	200,0
19	Xızı	2784,0	1798,0	986,0	361,0	130,0
20	Xocalı	471,0	1480,0	-1009,0	1258,0	1071,0
21	Xocavənd	1038,0	1825,0	-787,0	1444,0	1444,0
22	Yardımlı	2523,0	4071,0	-1548,0	2325,0	1931,0
23	Zaqatala	8839,0	8419,0	420,0	2087,0	704,0
24	Zəngilan	1603,0	2335,0	-732,0	1105,0	920,0
25	Zərdab	3702,0	4895,0	-1193,0	3102,0	1964,0
Cəmi		106715,0	117104,0	-10389,0	50335,0	28318,0

Cədvəl dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

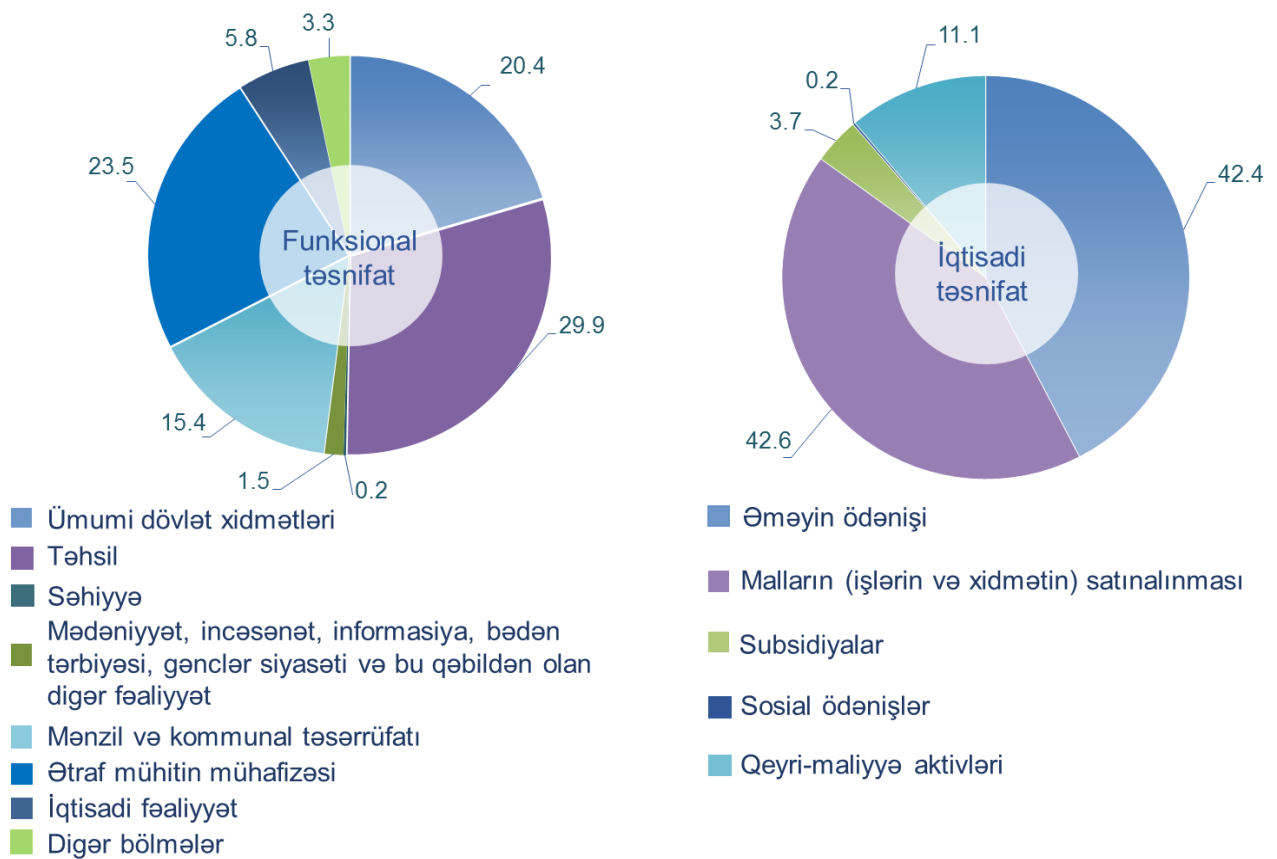
Cədvəldən də göründüyü kimi, hesabat ilində 8 rayon üzrə yerli gəlirlərin yerli xərclərdən artıq icra edilməsinə baxmayaraq, mərkəzləşdirilmiş xərclərdən vəsait ayrılmış, 15 rayon üzrə isə yerli gəlir və yerli xərclər arasındakı fərqdən (kəsir) artıq vəsait ayrılmışdır.

Bununla yanaşı, qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin 11 oktyabr 2018-ci il 440 nömrəli qərarı ilə təsdiq edilmiş Vahid Büdcə Təsnifatına əsasən dövlət büdcəsinin yerli gəlir və xərclərini tənzimləmək üçün mərkəzləşdirilmiş xərclərdən ayrılan vəsait dövlət büdcəsi xərclərinin “Büdcələrarası transfertlər” köməkçi bölməsinin “Büdcələrarası digər transfertlər” paraqrafında əks etdirilməlidir. Lakin, hesabat ilinin dövlət büdcəsi haqqında qanununda, eləcə də dövlət büdcəsinin icrası haqqında qanun layihəsində dövlət büdcəsinin yerli gəlir və xərclərini tənzimləmək üçün mərkəzləşdirilmiş xərclərindən ayrılan vəsait “Büdcələrarası transfertlər” köməkçi bölməsində göstərilməmişdir.

2020-ci ildə dövlət büdcəsinin icrası barədə təqdim edilmiş məlumatlara əsasən, icra edilmiş yerli xərclərin funksional təsnifat üzrə bölgüsündə “Təhsil” (29,9%), “Ətraf mühitin mühafizəsi” (23,5%) və “Ümumi dövlət xidmətləri” (20,4%) bölmələri daha yüksək xüsusi çəkiyə malikdir.

İqtisadi təsnifat üzrə yerli xərclərin 42,6%-i malların (işlərin və xidmətin) satın alınması, 42,4%-i isə əməyin ödənişi xərclərinin maliyyələşdirilməsinə yönəldilmişdir (Şəkil 40).

Şəkil 40. 2020-ci ildə dövlət büdcəsinin yerli xərclərinin funksional və iqtisadi təsnifatın bölmələri üzrə bölgüsü, %-lə

Şəkil dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı təqdim edilmiş hesabat və göstəricilər əsasında Hesablama Palatası tərəfindən tərtib olunmuşdur.

V BÖLMƏ. DÖVLƏT BÜDCƏSİNİN KƏSİRİ VƏ KƏSİRİN MALİYYƏLƏŞMƏSİ VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

5.1 2020-ci ilin sonuna dövlət büdcəsinin kəsiri proqnozlaşdırılmış 3368,2 mln. manata qarşı 1734,6 mln. manat təşkil edərək faktiki büdcə kəsiri proqnozlaşdırılmış göstəricidən 1,9 dəfə az olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin gəlirləri 24124,0 mln. manat, xərcləri 27492,2 mln. manat, *büdcə kəsirinin yuxarı həddi* 3368,2 mln. manat məbləğində təsdiq edilərək, onun maliyyələşdirilməsi özəlləşdirmədən, digər mənbələrdən daxilolmalar (daxili və xarici borclanma, 2020-ci ilin 1 yanvar tarixinə dövlət büdcəsinin vahid xəzinə hesabının qalığı) hesabına həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur.

“Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsində dövlət büdcəsinin gəlirləri 24681,7 mln. manat, xərcləri 26416,3 mln. manat, büdcə kəsiri 1734,6 manat və ya təsdiq olunan yuxarı həddən 1633,6 mln. manat az (48,5% az) qeyd olunmuşdur. Qeyd etməliyə ki, “Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondu”nun gəlirləri (1396,2 mln. manat) Dövlət büdcəsinin gəlirlərinə aid edilməmişdir.

Maliyyə Nazirliyindən təqdim olunmuş hesabat və məlumatlara əsasən, 2020-ci ildə dövlət büdcəsi kəsirinin maliyyələşdirilməsi mənbələri üzrə 1737089,0 min manat vəsait daxil olmuşdur. Həmin vəsaitin 61485,7 min manatı özəlləşdirmədən, 283557,7 min manatı daxili borclanmadan, xaricdən cəlb edilən kreditlər üzrə 800510,5 min manat təşkil etmiş, 2020-ci ilin 1 yanvar tarixinə dövlət büdcəsinin vahid xəzinə hesabının qalığı hesabına kəsirin maliyyələşdirilməsinə 589009,0 min manat vəsait ayrılmışdır.

“Azərbaycan Respublikasının 2019-cu il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununda 2020-ci il 1 yanvar tarixə dövlət büdcəsinin vahid xəzinə hesabının qalığı 2342195,3 min manat göstərilmişdir. 2021-ci il 1 yanvar tarixinə isə dövlət büdcəsinin vahid xəzinə hesabında qalığı 1526094,1 min manat təşkil etmişdir.

Özəlləşdirmədən daxilolmalar

5.2 Hesablama Palatası 2020-ci ildə özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə hesablanmış, lakin dövlət büdcəsinə ödənilməmiş borc qalıqlarının həcmnin nəzərəcarpacaq dərəcədə artımını bu istiqamətdə əhəmiyyətli risklərin mövcudluğu kimi dəyərləndirməklə, borc qalıqlarının ödənilməsi üzrə əməli tədbirlərin görülməsinin zəruriliyi qənaətidədir.

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasına təqdim edilmiş müvafiq məlumatlara əsasən 2020-ci il dövlət büdcəsi kəsirinin maliyyələşmə mənbələrinə aid olan və Əmlak Məsələləri Dövlət

Xidməti tərəfindən təmin edilən özəlləşmədən daxilolmalar 2020-ci il üçün 62000,0 min manat məbləğində nəzərdə tutulmuş, sonradan təqdim edilmiş "Azərbaycan Respublikasının 2021-2024-cü illər üçün Xərclər Çərçivəsi və 2021-ci ilin dövlət və icmal büdcələrinin göstəriciləri" sənədində dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən daxilolmalar 2020-ci ildə gözlənilən məbləği 25,0 mln. manat kimi qeyd edilmişdir. 2020-ci il özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə Əmlak Məsələləri Dövlət Xidməti tərəfindən təqdim edilən rüblük göstəricilərə əsasən 2020-ci il oktyabrın 1-i tarixinə özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə 5761,0 min manat vəsait daxil olmuş, illik daxilolmala isə 61485,7 min manat məbləğində icra edilmişdir ki, daxilolmaların əsas hissəsi dekabr ayı üzrə "Özəlləşdirilmiş müəssisə və obyektlərin yerləşdiyi torpaq sahələrinin birbaşa satışından daxilolmalar" hesabına olmuşdur (Cədvəl 53). Nəticədə dövlət büdcəsinə 2020-ci il üçün nəzərdə tutulduğundan 514,3 min manat və ya 0,8% az vəsait daxil olmuşdur. 2020-ci ildə özəlləşdirmədən daxilolmalar 2019-cu ilin icrasından (93692,3 min manat) 32206 min manat və ya 34,4% az, 2018-ci ilin icrasından (101210,9 min manat) isə 39725,2 min manat və ya 39,2% az olmuşdur.

Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətindən Hesablama Palatasına təqdim olunmuş məlumatlara əsasən, özəlləşdirmədən daxilolmalar özəlləşdirilən dövlət əmlakının növləri və ayrı-ayrı özəlləşdirmə (satış) üsulları üzrə müxtəlif mənbələrdən ibarət olmuşdur. Birgə müəssisələrin nizamnamə kapitalında dövlət payının birbaşa satışından, hərərac və müsabiqələrdə satışından daxilolmalar üzrə 2018-2020-ci illərdə vəsait daxil olmamışdır.

Cədvəl 53. Özəlləşdirilən dövlət əmlakının növləri və ayrı-ayrı özəlləşdirmə (satış) üsulları üzrə 2020-ci ildə özəlləşdirmədən daxilolmaların icrası, min manatla

Özəlləşdirmədən daxilolmaların mənbələri	2019-cu ilin icrası	2020-ci ilin icrası	Müqayisə	
			fərq	Faiz
Özəlləşdirmədən daxilolmalar cəmi, o cümlədən	93692,3	61485,7	-32206,6	65,6
<i>Kiçik dövlət müəssisə və obyektləri, icarəyə verilmiş qeyri-yaşayış sahələri, yarımçıq tikililərin və daşınar dövlət əmlakının hərərac və birbaşa əmək kollektivinə satışından daxilolmalar</i>	18243,0	11820,3	-6422,7	64,8
<i>İnvestisiya müsabiqəsi yolu ilə özəlləşdirməyə yönəldilən müəssisələrin (səhmlərin, hissələrin) satışından daxilolmalar</i>	20015,0	97,5	-19917,5	0,49
<i>Səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilmiş dövlət müəssisələrinin (obyektlərinin) səhmlərinin pul hərəraclarında satışından daxilolmalar</i>	753,1	367,4	-385,7	2,0 dəfə az
<i>Özəlləşdirilmiş müəssisə və obyektlərin yerləşdiyi torpaq sahələrinin birbaşa satışından daxilolmalar</i>	54647,1	49011,8	-5635,3	89,7
<i>Özəlləşdirmə prosesində yaradılmış və səhmləri bütövlükdə yaxud qismən dövlətə məxsus (nizamnamə kapitalında dövlət payı olan) səhmdar cəmiyyətlərin dividendləri</i>	34,1	187,4	153,3	5,5 dəfə çox

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinin sərəncamında olan 814 ədəd və 10462,73 min m² torpaq sahəsindən 2020-ci ildə 7-si və 29,39 min m²-i (0,3%-i) özəlləşdirilmişdir.

Əmlak Məsələləri Dövlət Xidməti tərəfindən Hesablama Palatasına təqdim olunmuş məlumatlara əsasən özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə hesabat dövrlərinin sonuna hesablanmış, lakin dövlət büdcəsinə ödənilməmiş vəsaitlər üzrə qalıqların (*o cümlədən ödəmə vaxtı çatmış borcların*) 2018-ci ildə azalaraq 13898,5 min manat, 2019-cu ildə isə 9490,0 min manatadək azalaraq 01.01.2020-ci il tarixinə bu qalıq 4408,5 min manat təşkil etmiş, Hesabat ilinin sonuna isə qalıq məbləği kəskin artaraq 14042,9 min manat olmuşdur (Cədvəl 54). O cümlədən 10434,1 min manatı kiçik dövlət müəssisə və obyektləri, icarəyə verilmiş qeyri-yaşayış sahələri, yarımçıq tikililərin və daşınar dövlət əmlakının özəlləşdirilməsindən, 758,7 min manatı investisiya müsabiqəsi yolu ilə özəlləşdirməyə yönəldilən müəssisələrin (səhmlərin, hissələrin) satışından, 194,1 min manatı səhmdar cəmiyyətə çevrilmiş dövlət müəssisələrinin (obyektlərinin) səhmlərinin pul hərraclarında satışından əldə edilən vəsaitlər üzrə, özəlləşdirilən dövlət müəssisələrinin (obyektlərinin) və qeyri-dövlət vəsaiti hesabına inşa edilmiş müəssisə və obyektlərin yerləşdiyi torpaq sahələrinin özəlləşdirilməsindən (satışından) dövlət büdcəsinə əldə edilən vəsaitlər üzrə 2656,0 min manat qalıq məbləğlərindən ibarət olmuşdur.

Cədvəl 54. Özəlləşdirmədən daxilolmalar üzrə vaxtı çatmış (hesablanmış), lakin dövlət büdcəsinə ödənilməmiş vəsaitlər üzrə qalıqlar barədə məlumat, min manatla

Sıra sayı	Özəlləşdirmə üsulu	01.01.2018	01.01.2019	01.01.2020	01.01.2021
1	Kiçik dövlət müəssisə və obyektləri, icarəyə verilmiş qeyri-yaşayış sahələri, yarımçıq tikililərin və daşınar dövlət əmlakı üzrə	15118.6	7052	3383.2	10434,1
2	İnvestisiya müsabiqəsi yolu ilə özəlləşdirməyə yönəldilən müəssisələr üzrə	291	6055	856.2	758,7
3	Səhmdar cəmiyyətlərinə çevrilmiş dövlət müəssisələrinin (obyektlərinin) səhmlərinin pul hərraclarında satışı üzrə	660	292.7	169.1	194,1
4	Özəlləşdirilmiş müəssisə və obyektlərin yerləşdiyi torpaq sahələrinin birbaşa satışı üzrə	461.8	498.8	0	2656,0
Cəmi qalıq məbləği:		16531,9	13898,5	4408,5	14042,9

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

2020-ci ilin sonuna özəlləşdirmə prosesində yaradılmış və hazırda səhmləri bütövlükdə yaxud qismən dövlətə məxsus olan səhmdar cəmiyyətlərin sayı 121 olmaqla nizamnamə kapitalında dövlətə məxsus səhmlərin həcmi 123849,8 min manat təşkil etmişdir. Qeyd olunduğu kimi, özəlləşdirmə prosesində yaradılmış və səhmləri bütövlükdə yaxud qismən dövlətə məxsus olan

səhmdar cəmiyyətlər tərəfindən 2020-ci il ərzində ödənilən dividendlər 187,4 min manat təşkil etmişdir.

Ümumiyyətlə, 1 yanvar 2021-ci il tarixə Əmlak Məsələləri Dövlət Xidmətinin sərəncamında balans üzrə əsas vəsaitlərinin dəyəri 37976,6 min manat təşkil edən dövlət müəssisə və obyektləri, nizamnamə kapitalı ümumilikdə 157020,6 min manat təşkil edən 121 səhmdar cəmiyyətin 123849,8 min manat həcmində səhmi, dövlət müəssisələrinin iştirakı ilə yaradılmış 26 birgə müəssisənin nizamnamə kapitalında 8892,2 min manat həcmində dövlətə məxsus paylar, balans üzrə əsas vəsaitlərinin dəyəri 372455,0 min manat təşkil edən Azərbaycan Respublikasından xaricdəki 64 dövlət mülkiyyəti mövcuddur ki, bunlardan 121 səhmdar cəmiyyətinin nizamnamə kapitalındakı 123849,8 min manat həcmində səhmlərinin və 15 birgə müəssisənin nizamnamə kapitalındakı 1378,0 min manat həcmində payların özəlləşdirilməsinə məhdudiyyətlər qoyulmamışdır.

Daxili və xarici borclanmadan daxilolmalar

5.3 Hesabat ili üçün xarici və daxili borclanma üzrə nəzərdə tutulmuş məbləğin 97,8%-i səviyyəsində və yalnız daxili borclanmadan vəsait daxil olmuşdur.

Azərbaycan Respublikası Hesablama Palatasına təqdim edilmiş müvafiq məlumatlara əsasən 2020-ci il dövlət büdcəsi kəsrinin maliyyələşmə mənbələrinə aid olan daxili və xarici borclanmadan daxilolmalar ümumilikdə 290000,0 min manat məbləğində nəzərdə tutulmuşdur. Bu mənbələr üzrə hesabat ilində 283557,7 min manat məbləğində vəsait daxil olmuşdur ki, bu vəsait də daxili borclanma üzrə daxilolmalardan ibarət olmuşdur.

Təqdim olunmuş məlumatlara əsasən Maliyyə Nazirliyi tərəfindən 2020-ci il ərzində nominal üzrə yerləşdirilmiş istiqrazların məbləği 1185,8 mln. manat təşkil etmişdir. Yerləşdirilmiş istiqrazlar üzrə Dövlət Büdcəsinə 1163,2 mln. manat daxil olmuşdur ki, bundan da əvvəlki illərdə buraxılmış istiqrazlar üzrə 879,6 mln. manat (əsas borc) geri ödənilmişdir. Beləliklə 01.01.2021-ci il tarixə büdcə kəsrinin maliyyələşdirilməsinə 283,6 mln. manat vəsait yönəldilmişdir ki, bu isə öz növbəsində 01.01.2021-ci il tarixə dövlət istiqrazları üzrə borcun ümumi məbləğinin 1712,2 mln. manat təşkil etməsinə şərait yaratmışdır.

Eyni zamanda qeyd olunmalıdır ki, hesabat ili ərzində emissiya olunması nəzərdə tutulan dövlət istiqrazları üzrə (1320,0 mln. manat) 1185762,3 min manat məbləğində nominal üzrə istiqrazlar yerləşdirilmiş, həmin istiqrazlar və əvvəlki illərdə emissiya edilmiş istiqrazlara görə dövlət büdcəsindən 99254991,12 manat həcmində faiz və diskont məbləği ödənilmişdir.

Xaricdən cəlb edilmiş kreditlər hesabına daxilolmalar

Xaricdən cəlb edilmiş kreditlər hesabına daxilolmalar üzrə kəsrin maliyyələşdirilməsi məqsədilə büdcədə 951000,0 min manat məbləğində vəsait nəzərdə tutulmuş, faktiki olaraq 800510,5 min manat məbləğində vəsait daxil olmuşdur ki, bu da həmin mənbə üzrə keçən ilki daxilolmadan (985292,3 min manat) 184781,8 min manat azdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, xaricdən cəlb edilmiş kreditlər hesabına daxilolmalar eyni zamanda Dövlət büdcəsinin xərclərində eyni məbləğdə əks etdirilir ki, bu isə öz növbəsində bağlanmış kredit sazişlərində nəzərdə tutulduğu kimi müvafiq dövr üçün nəzərdə tutulmuş məbləğin tam icra edilmədiyi təqdirdə əlavə öhdəlik haqqı yaradır ki, həmin məbləğdə Dövlət büdcəsindən ödənilir.

Dövlət büdcəsinin vahid xəzinə hesabının qalığı

5.4 Hesabat ilində də əvvəlki illərdə olduğu kimi, nəzərdə tutulmadığı halda vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığından büdcə ili ərzində ssuda verilməsi və geri qaytarılması müşahidə olunmuş, büdcə kəsirinə 589,0 mln. manatın və müxtəlif hüquqi aktlara əsasən sərbəst qalıqdan bəzi qurumlara, eləcə də bəzi dövlət müəssisələrinə və publik hüquqi şəxslərə büdcədən ayrılmış və istifadə edilməmiş vəsaitlər ilin sonuna vahid xəzinə hesabının sərbəst qalığının əvvəlki ilə müqayisədə azalmasını şərtləndirmişdir.

2017-ci il 1 yanvar tarixinə 2307200,0 min manat, 2018-ci il 1 yanvar tarixinə 1644600,0 min manat, 2019-cu il 1 yanvar tarixinə 872352,7 min manat, 2020-ci il 1 yanvar tarixinə 2342195,3 min manat təşkil etmiş, bundan büdcə kəsirinin bağlanmasına müvafiq olaraq 2017-ci il üzrə 586730,5 min manat yönəldilmiş, 2018-ci və 2019-cu illər üzrə vəsait yönəldilməmiş, 2020-ci ildə isə 589009,0 min manat vahid xəzinə hesabının qalığından vəsait yönəldilmişdir.

2021-ci il 1 yanvar tarixinə dövlət büdcəsinin vahid xəzinə hesabında qalığı 1526,1 mln. manat və bu məbləğin icra edilmiş büdcə gəlirlərinə nisbəti 6,2% təşkil etmişdir.

Nəticə etibarı ilə qeyd etmək olar ki, dövlət tərəfindən görülmüş tədbirlər çərçivəsində pandemiya şəraitində məşğulluq və sahibkarlıq subyektlərinə mənfi təsirin azaldılması məqsədilə büdcədən publik hüquqi şəxslərə və Fondlara ayrılmış vəsaitin bir hissəsinin təlabatın düzgün müəyyənləşdirilməməsi və büdcədən həmin məqsədə nəzərdə tutulmuş vəsaitin bir, iki tranşla əsasən hesabat ilinin 1-ci yarısında tam ödənilməsi, ödənilmiş vəsaitin isə əsas hissəsinin aidiyyəti hüquqi şəxslər tərəfindən tam icra edilməyərək, vəsaitlərin onların müvafiq bank hesablarında qalmasına şərait yaratmışdır ki, bu isə öz növbəsində Dövlət büdcəsi üzrə əlavə resurs mənbəyinə ehtiyacın artmasını, büdcə kəsirinin böyüməsini və kəsirin maliyyələşdirilməsi üçün isə vahid xəzinə hesabının qalığından və daxili borclanmadan istifadəyə üstünlük verilməsini şərtləndirmişdir.

VI BÖLMƏ. DÖVLƏT BORCU VƏ DÖVLƏT BORCUNA XİDMƏT XƏRCLƏRİNİN İCRASI VƏZİYYƏTİNİN TƏHLİLİ

6.1 Xarici və daxili dövlət borcu

6.1.1 Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi ilə bağlı Qanun layihəsinə təqdim etdiyimiz Rəydə də bildirdiyimiz kimi, hesabat ili üçün dövlət borclanması üzrə limitin yüksək səviyyədə müəyyənləşdirilməsi və il ərzində borclanmanın daha aşağı olması müvafiq hesablamalara əsaslanmadan Qanuna daxil edilməsi qənaətinə gəlməyə bir daha əsas vermişdir.

Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsi ilə bağlı müvafiq qanuna əsasən daxili dövlət borclanmasının yuxarı həddi (limiti) 400000,0 min manat, xarici dövlət borclanmasının yuxarı həddi isə 1000000,0 min manat təsdiq edilmişdir. Xarici dövlət borclanmasının limiti üzrə icra vəziyyətinin dinamikası aşağıdakı kimi olmuşdur (Cədvəl 55).

Cədvəl 55. 2013-2020-ci illər üzrə xarici dövlət borclanmasının limiti və onun icrası, mln. manatla

Göstəricilər	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Limit	750,0	2000,0	1500,0	5000,0	4 500,0	2150,0	1000,0	1000,0
İl ərzində imzalanmış sazişlər	368,7	1749,0	750,3	1251,4	4500,0	680,0	731,0	255,0
Limit üzrə icra, %-lə	49,2%	87,3%	50,0%	25,0%	100,0%	31,6%	73,1%	25,5%
Limitin əvvəlki ilə görə artım (+) və ya azalma (-) faizi	-62,5%	166,7%	-25,0%	233,3%	-10,0%	-52,2%	-53,5%	0%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Hesabat ili ərzində daxili dövlət borclanmasının yuxarı həddi (limiti) 400000, min manat məbləğində müəyyən edilmiş, il ərzində yeni daxili dövlət borclanması 288,4 mln. manat (limitin 72,1 faizi həcmində) təşkil etmişdir.

Bundan əlavə, il ərzində veriləcək dövlət zəmanətlərinin məbləğinin yuxarı həddi (limiti) 1000000,0 min manat məbləğində təsdiq edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında Qanun layihəsi ilə birgə təqdim edilən 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda hesabat ili ərzində 780,0 mln. manat məbləğində (limitin 78,0 faizi həcmində) dövlət zəmanətinin verildiyi öz əksini tapmışdır.

Faktiki icra göstəricilərinə əsasən və hesabat ilinin büdcə layihəsinə tərəfimizdən verilmiş Rəydə qeyd edildiyi kimi, dövlət borclanma limitinin yüksək səviyyədə müəyyənləşdirilməsinin müvafiq hesablamalara əsaslanmadan təqdim edilməsi qənaətinə gəlməyə bir daha əsas vermişdir.

6.1.2 Təqdim olunmuş hesabat məlumatlarına əsasən 01.01.2021-ci il tarixə dövlət borcunun (xarici və daxili) ümumi məbləği 16938,8 mln. manat olmuşdur ki, bu da 2020-ci il üzrə ÜDM-ə nisbətə 23,4%-ə bərabər olmuş, adambaşına düşən borc isə manat ifadəsi ilə 1674,0 manat təşkil etmişdir.

Ümumi dövlət borcu məbləğinin 14996,5 mln manatı (88,5%-i) xarici dövlət borcuna, 1942,3 mln manat isə (11,5%) daxili dövlət borcuna aid olmuşdur (Cədvəl 56).

Cədvəl 56. Dövlət borcunun məbləği, mln. manatla

Borcun növü	1 yanvar 2021-ci il tarixinə		1 yanvar 2020-ci il tarixinə		Fərq (+,-)	
	Borcun məbləği	ÜDM*-ə nisbəti, %	Borcun məbləği	ÜDM*-ə nisbəti, %	Məbləğ ilə	Faiz ilə
Dövlət borcu:	16 938,8	23,4%	16 870,3	20,6%	68,5	0,4%
Xarici dövlət borcu, o cümlədən	14 996,5	20,7%	15 454,7	18,9%	-458,2	-3,0%
Birbaşa xarici dövlət borcu	13 770,6	19,0%	14 144,0	17,3%	-373,4	-2,6%
Şərti öhdəliklər	1 225,9	1,7%	1 310,7	1,6%	-84,8	-6,5%
Daxili dövlət borcu, o cümlədən	1 942,3	2,7%	1 415,6	1,73%	526,7	37,2%
Birbaşa daxili dövlət borcu	1 726,0	2,4%	1 282,3	1,57%	443,7	34,6%
Şərti öhdəliklər	216,3	0,3%	133,3	0,16%	83,0	62,3%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Xarici dövlət borcunun hesabat ilinin əvvəlinə nisbətən azalmasının əsas səbəbi kimi ödənilmiş borca nisbətən istifadə olunmuş borc məbləğinin az olması və 100,0 mln ABŞ dolları məbləğində emissiya edilmiş daxili borclanmadan daxilolmaların xarici dövlət borcunun bağlanmasına yönəldilməsilə əlaqədar olmuşdur.

6.1.3 Hesabat ilində xarici dövlət borcu azalmış, ilin əvvəli ilə müqayisədə kredit sazişləri üzrə cəlb olunması nəzərdə tutulan vəsaitlin məbləği 0,39% artsa da, istifadə olunmuş və dövlət borcu hesab edilən kreditlərin məbləği 2,9% azalmışdır.

Xarici dövlət borcu üzrə 01.01.2021-ci il tarixə kredit sazişləri ilə cəlb olunması nəzərdə tutulan vəsait 12477,9 mln. ABŞ dolları, istifadə olunmuş və dövlət borcu hesab edilən kreditlər üzrə 8821,5 mln. ABŞ dolları təşkil etmişdir (Cədvəl 57).

01.01.2020-ci il və 01.01.2021-ci il tarixlərinə olan məlumatlara əsasən kredit sazişləri üzrə cəlb olunması nəzərdə tutulan vəsaitlin məbləği 48,9 mln. ABŞ dollar və ya 0,39% artaraq 12477,9 mln. ABŞ dollar və istifadə olunmuş və dövlət borcu hesab edilən kreditlərin məbləği isə 269,5 mln. ABŞ dollar və ya 2,9% azalaraq 8821,5 mln. ABŞ dollar təşkil etmişdir. 2020-ci il üzrə ÜDM-a faiz nisbəti müvafiq olaraq 3,44% artaraq 29,28% və 1,8% artaraq 20,7% təşkil etmişdir.

Cədvəl 57. Azərbaycana xaricdən cəlb edilən kreditlər barədə məlumat

Təsviri	01.01.2021 tarixə		01.01.2020 tarixinə olan göstəricilərlə fərq			
	Kredit sazişləri üzrə cəlb olunması nəzərdə tutulan vəsait	İstifadə olunmuş və dövlət borcu hesab edilən kreditlər üzrə	Kredit sazişləri üzrə cəlb olunması nəzərdə tutulan vəsait		İstifadə olunmuş və dövlət borcu hesab edilən kreditlər üzrə	
	mln ABŞ dolları ilə	mln ABŞ dolları ilə	mln ABŞ dolları	%	mln ABŞ dolları	%
Cəmi kreditlərin məbləği	12 477,9	8 821,5	48,9	0,4%	-269,5	-2,9%
2020-ci il üzrə proqnozlaşdırılmış ÜDM-a faiz nisbəti	29,28%	20,7%		3,44%		-0,10%
Adam başına düşən xarici borc (ABŞ dolları ilə)	1233,2	871,8	4,8	0,39%	-31,2	-3,46%
2020-ci il ərzində istifadə edilən kredit:		470,8			-356,3	-43,1%
2020-ci il ərzində xarici dövlət borcuna xidmətlə əlaqədar xərclər		937,1			-202,2	-17,7%
Əsas borc		661,3			-180,4	-21,4%
Faizlər		275,8			-21,8	-7,3%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

6.1.4 Xarici dövlət borcunun valyutalar üzrə strukturunda ABŞ dollarının payı, kreditlərin qaytarılma müddətləri üzrə bölgədə isə 10 ildən 20 ilədək olan kreditlərin xüsusi çəkisi böyük olmuş, eyni zamanda şərti öhdəliklərin həcmində azalma müşahidə edilmişdir.

Hesabat ilində *xarici dövlət borcunun valyutlara üzrə bölgüsündə* müəyyən dəyişikliklər olsa da, faktiki borc məbləğinin əsas hissəsini ABŞ dolları ilə borclar təşkil etmişdir (Cədvəl 58).

Cədvəl 58. Xarici dövlət borcunun valyuta üzrə bölgüsü, mln. ABŞ dolları ilə

Sıra №-si	Valyuta	01.01.2021 tarixə		01.01.2020 tarixinə olan göstəricilərlə fərq			
		Cəlb olunması nəzərdə tutulan	Faktiki xarici borc	Cəlb olunması nəzərdə tutulan		Faktiki xarici borc	
				mln ABŞ dolları ilə	%	mln ABŞ dolları ilə	%
1	ABŞ dolları	9463,7	7 197,5	-140,7	-1,46	-287,9	-3,85
2	Avro	1412,1	758,3	125,4	9,75	65,7	9,49
3	XBH (Xüsusi borclanma hüququ)	1111,4	388,1	45,0	4,22	-56,3	-12,67
4	Yapon yeni	318,0	361,3	17,0	5,65	15,9	4,6
5	Digər	172,7	116,2	2,2	1,29	-7,0	-5,68
	CƏMİ	12 477,9	8 821,5	48,9	0,39	-269,5	-2,96

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəldən göründüyü kimi, 01.01.2021-ci il tarixinə borc portfelinin 01.01.2020-ci il tarixinə olan müvafiq göstəriciləri ilə müqayisədə valyuta üzrə bölgüsündə ABŞ dollarla cəlb olunması nəzərdə tutulan məbləğ 140,7 mln. ABŞ dollar və ya 1,46 % azalaraq 9463,7 mln. ABŞ dollar (xüsusi çəkisi 75,8%) və faktiki xarici borcun məbləği 287,9 mln. ABŞ dollar və ya 3,85% azalaraq 7197,5 mln. ABŞ dollar (xüsusi çəkisi 81,6%) təşkil edir. Avro ilə isə cəlb olunması nəzərdə tutulan məbləğ 125,4 mln. ABŞ dollar və ya 9,75 % artaraq 1412,1 mln. ABŞ dollar (xüsusi çəkisi 11,3%) və faktiki xarici borcun məbləği 65,7 mln. ABŞ dollar və ya 9,49% artaraq 758,3 mln. ABŞ dollar (xüsusi çəkisi 8,6%) təşkil edir.

Kredit sazişlərinin müddət üzrə bölgüsündə 10 ilə qədər və 10 ildən 20 ilə qədər olan dövrlərdə cəlb olunması nəzərdə tutulan borc məbləğinin həcmi müvafiq olaraq 1,01% azalma və 4,14% artım ilə, faktiki xarici borc üzrə isə müvafiq olaraq 6,85% artımla və 10,5% azalma ilə müşahidə olunmuşdur (Cədvəl 59).

Cədvəl 59 . Kredit sazişlərinin müddətlər üzrə bölgüsü, mln. ABŞ dolları ilə

Sıra №-si	Müddət	01.01.21 tarixə		01.01.20 tarixinə olan göstəricilərlə fərq			
		Cəlb olunması nəzərdə tutulan	Faktiki xarici borc	Cəlb olunması nəzərdə tutulan		Faktiki xarici borc	
				mln ABŞ dolları ilə	%	mln ABŞ dolları ilə	%
1	10 ilə qədər	5 741,2	3 796,3	-58,3	-1,01%	243,4	6,85%
2	10 ildən 20 ilə qədər	6 325,3	4 468,7	251,5	4,14%	-521,8	-10,5%
3	20 ildən artıq	411,4	556,5	-144,3	-25,97%	8,9	1,63%
	CƏMİ	12 477,9	8 821,5	48,9	0,39%	-269,5	-2,96%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Xarici dövlət borcu hesab edilən şərti öhdəliklərin həcmi 2020-ci il ərzində 49,9 mln. ABŞ dolları və ya 6,47% azalaraq 721,1 mln. ABŞ dollar təşkil etmişdir (Cədvəl 60).

Cədvəl 60. Kreditlərin qaytarılma mənbələrinə görə bölgüsü, mln. ABŞ dolları ilə

Növü	01.01.2021 tarixə				01.01.2020 tarixinə olan göstəricilərlə fərq							
	Cəlb olunması nəzərdə tutulan	İstifadə olunmuş məbləğ	Əsas borc ödənişi	Faktiki xarici borc	Cəlb olunması nəzərdə tutulanla		İstifadə olunmuş məbləğlə		Əsas borc ödənişi üzrə		Faktiki xarici borcun məbləği üzrə	
					fərq	%	fərq	%	fərq	%	fərq	%
Hökumət tərəfindən cəlb edilmiş kreditlər	12 477,9	11 832,8	3 732,4	8 100,4	-48,9	0,39	422,7	3,7	642,3	20,8	-219,6	-2,64
Xarici dövlət borcu hesab edilən şərti öhdəliklər				721,1							-49,5	-6,42
CƏMİ	12 477,9	11 832,8	3 732,4	8 821,5	-48,9	0,39	422,7	3,7	642,3	20,8	-269,5	-2,96

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Maliyyə Nazirliyi tərəfindən təqdim olunmuş Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq maliyyə-kredit qurumları və xarici banklardan cəlb etdiyi kreditlər haqqında məlumata əsasən 2020-ci il ərzində birbaşa dövlət borcu hesab edilən 50,0 mln. ABŞ dolları və 100,0 mln. ABŞ dolları məbləğində 2 yeni layihə imzalanmışdır (Azərbaycan Respublikasının Ədliyyə Nazirliyi / "Mütərəqqi Ədliyyə Xidmətləri və Müasir Məhkəmə İnfrastruktur Layihəsi üçün" – 50,0 mln. ABŞ dolları və

Azərbaycan Respublikasının Əmək və Əhalinin Sosial Müdafiəsi Nazirliyi / “Məşğulluğa Dəstək Layihəsi” – 100,0 mln. ABŞ dolları). Hesabat ilində cəlb olunması nəzərdə tutulan borc məbləğinin 25,5%-i qədər borc götürülmüşdür.

Cədvəl 61. Xarici borcun icraçılara görə bölgüsü, mln. ABŞ dolları ilə

Sıra №-si	Təşkilatın adı	01.01.2021-ci il tarixə		01.01.2020-ci il tarixinə olan göstəricilərlə fərq			
		Cəlb olunması nəzərdə tutulan	Faktiki xarici borc	Cəlb olunması nəzərdə tutulan		Faktiki xarici borc	
				mln. ABŞ dolları ilə	%	mln. ABŞ dolları ilə	%
1	Maliyyə Nazirliyi	4282,9	3 349,0	11,1	0,26%	-192,3	-5,43%
1.1	<i>Xaricdə yerləşdirilmiş dövlət istiqrazları</i>	3 515,90	2 810,8	0,0	0,0%	-173,5	-5,81%
1.2	<i>Layihələrin maliyyələşdirilməsi</i>	767,0	538,2	11,1	1,47%	-18,7	-3,36%
2	Azərbaycan Avtomobil Yolları Dövlət Agentliyi	3470,2	1 875,4	-108,1	-3,02%	2,8	0,15%
3	Meliorasiya və su təsərrüfatı ASC	491,6	352,2	-135,5	-21,6%	-37,7	-9,67%
4	Azərsu ASC	1295,1	994,5	25,9	1,6%	24,2	2,49%
5	Kənd Təsərrüfatı Nazirliyi	346,9	195,6	5,5	1,61%	4,3	2,25%
6	Azərbaycan Dəmir Yolları ASC	1422,1	983,9	53,9	4,0%	98,1	11,07%
7	NMR Meliorasiya və Su təsərrüfatı Agentliyi	201,9	199,1	0,0	0,0%	-0,3	-0,15%
8	Digər	967,2	871,8	440,6	83,7%	-21,2	-2,37%
	CƏMİ:	12 477,9	8 821,5	48,9	0,39%	-269,5	-2,96%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Dövlət zəmanətli borc öhdəliklərinin həcmnin hələ də kifayət qədər iri həcmli olması hər il müvafiq olaraq şərti öhdəliklərin bir hissəsinin dövlət borcuna aid edilməklə borca xidmət xərclərinin və Təminat Fondunun xərclərinin artımı ilə müşahidə olunur ki, bu isə öz növbəsində öhdəlik risklərini qiymətləndirən və öhdəlik bazarının fəaliyyətini əks etdirən maliyyə göstəricilərini özündə birləşdirən o cümlədən, cari öhdəlikləri ödəmək üçün likvidliyin yetərliyi, borcun orta hədəf ödəmə müddəti, xarici valyutalı borcların arzu olunan səviyyəsi və aktiv daxili kapital bazarı kimi sahələrdə borcun idarə edilməsinin məqsədlərini aydın şəkildə müəyyənləşdirməsini və borcun idarə edilməsinin fiskal və valyuta əməliyyatları ilə əlaqələndirilməsini özündə ehtiva edən meyarların hazırlanması qənaətinə gəlməyi şərtləndirmişdir.

6.1.5 Hesabat ilində daxili dövlət borcunun məbləğində müşahidə edilmiş nəzərəcarpacaq dərəcədə artımı emissiya edilmiş istiqrazlar üzrə büdcə kəsirinin bağlanılmasına və xarici dövlət borcunun azalmasına vəsait yönəldilməsi ilə bağlı olmuşdur.

Təqdim olunmuş məlumatlara əsasən 01.01.2021-ci il tarixə *daxili dövlət borcu* 1942,3 mln. manat təşkil etmişdir (Cədvəl 62).

Cədvəl 62. Daxili borc haqqında məlumat, mln. manatla

Borc öhdəlikləri	01.01.2021 tarixə	01.01.2020 tarixinə olan göstəricilərlə fərq	
	mln. manat	mln. manat	%
Dövlət istiqraz vərəqələri üzrə borcun ümumi məbləği	1712,2	456,7	36,4%
1992-1996-cı illərdə dövlət büdcəsi kəsirinin örtülməsi üçün Mərkəzi Bankdan istifadə edilmiş 69,04 milyon manat məbləğində mərkəzləşdirilmiş kredit resursunu qaytarmaq məqsədilə həmin məbləğdə yerləşdirilmiş qiymətli kağızların və ona hesablanmış faizlərin ödənilməsi üzrə	13,8	-6,9	-33,3%
Daxili dövlət borcu sayılan şərti öhdəliklər	216,3	83,0	62,3%
CƏMİ:	1942,3	526,7	37,2%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Cədvəldən göründüyü kimi dövlət istiqrazları üzrə borcun məbləği hesabat ilinin əvvəlinə nisbətən 456,7 mln. manat həcmində artmışdır. Artımın əsas səbəbi kimi hesabat ili ərzində 283,6 mln. manat məbləğində emissiya edilmiş istiqrazlar üzrə büdcə kəsirinin bağlanılmasına yönələn məbləğ və 100,0 mln. ABŞ dolları həcmində (xarici valyutalı) emissiya edilmiş istiqrazlardan daxilolmaların xarici dövlət borcunun azalmasına yönəldilməsilə bağlı olmuşdur.

Hesabat ili ərzində "Mərkəzləşdirilmiş kredit resursları üzrə Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankının silinmiş əsas borcu məbləğində yerləşdirilmiş 60,8 milyon manat məbləğində qiymətli kağızların və ona hesablanmış faizlərin ödənilməsi üzrə" borc tamamilə ödənilmişdir.

Təqdim olunmuş məlumatlara əsasən Maliyyə Nazirliyi tərəfindən 2020-ci il ərzində nominal üzrə yerləşdirilmiş istiqrazların məbləği 1185,8 mln. manat təşkil etmişdir. Yerləşdirilmiş istiqrazlar üzrə Dövlət Büdcəsinə 1163,2 mln. manat daxil olmuşdur ki, bundan da əvvəlki illərdə buraxılmış istiqrazlar üzrə 808,9 mln. manat (əsas borc) geri ödənilmişdir. Beləliklə 01.01.2021-ci il tarixə büdcə kəsirinin maliyyələşdirilməsinə 283,6 mln. manat vəsait yönəldilmişdir. Beləliklə 01.01.2021-ci il tarixə dövlət istiqrazları üzrə borcun ümumi məbləği 1712,2 mln. manat təşkil etmişdir.

2020-ci il ərzində geri qaytarılmış istiqrazlar üzrə ödənilmiş faiz və diskont məbləği isə 99,3 mln. manat təşkil etmişdir.

Təqdim olunmuş məlumatlara əsasən tərəfimizdən aparılmış təhlillərin nəticəsi olaraq qeyd etmək olar ki, dövlət istiqrazlarının emissiyasının maliyyə planlaşdırılması dövlət büdcəsinin icrasının

xərcləri əlaqələndirilmir ki, bu da öz növbəsində əlavə borclanma və müvafiq faiz ödənişləri yaratmaqla sərbəst qalıq vəsaitlərinə aid edilir. Başqa sözlə 01.01.2021-ci il tarixə 1526,1 mln. manat təşkil etmiş sərbəst qalıq vəsaitinin 2018-2020-ci illərdə yerləşdirilmiş və əsas borcu 2021-ci ildə qaytarılacaq istiqrazların ümumi məbləği 681,5 mln. manat təşkil etmişdir ki, həmin məbləğində daxili bazardan cəlb ediləcək vəsait hesabına təkrar maliyyələşdirilməsi planlaşdırılır.

Lakin qiymətli kağızlar bazarının geniş investor şəbəkəsinə malik olmaması əvvəlki borcların bağlanması məqsədilə həyata keçirilən yeni borclanmanın tədricən çətinləşməsinə və ya faiz artımına gətirib çıxara bilər.

6.2 Xarici və daxili dövlət borcuna xidmət xərclərinin icrası

6.2.1 2020-ci ildə xarici dövlət borcu üzrə faiz və əsas borc ödənişləri üzrə nəzərdə tutulmuş məbləğdən artıq xərc icra edilmişdir ki, bu da Təminat Fondu hesabına (231,2 mln. manat) olmuş, daxili dövlət borcu ilə bağlı faiz ödənişlərinin 100% icra olunması göstərilse də, faktiki icra az olmuş, qənaət edilmiş məbləğ Təminat Fondunun xərclərinin azaldılması ilə əvəzləşdirilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının 2020-ci ildə dövlət borcuna xidmətlərlə bağlı xərclərinin yuxarı həddi 1726161,2 min manat təsdiq edilmişdir. Həmin məbləğin 133148,3 min manatı daxili dövlət borcuna xidmət üzrə ödənişlərə, 1593012,9 min manatı isə xarici dövlət borcuna xidmət üzrə ödənişlərə aid olmuşdur.

Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası barədə hesabatda əsasən 2020-ci ildə dövlət borcuna və öhdəliklərinə xidmət edilməsi ilə bağlı cəmi 1957,3 mln. manat, o cümlədən 2020-ci ilin dövlət büdcəsində bu məqsədlər üçün nəzərdə tutulmuş vəsait hesabına 1726,2 mln. manat, Dövlət borcu və zəmanəti üzrə öhdəliklərin Təminat Fondu hesabına 231,2 mln. manat məbləğində vəsait xərc edilmişdir.

6.2.2 2020-ci ildə xarici dövlət borcuna xidmət üzrə ödənişlər əvvəlki ilə müqayisədə nəzərəcarpacaq dərəcədə artmış, Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondu hesabına xarici dövlət borcu üzrə faiz və əsas borc ödənişləri üzrə nəzərdə tutulmuş məbləğdən artıq vəsait icra edilmişdir.

Təqdim olunmuş hesabat məlumatlarına əsasən *2020-ci ildə xarici dövlət borcuna xidmət üzrə ödənişlər* 1593012,8 min manat təyinatı qarşı 100% icra olunmuşdur ki, bu məbləğ 2019-cu ilin müvafiq icra göstəricisi ilə (713171,0 min manat) müqayisədə 879841,8 min manat və ya 2,2 dəfə çoxdur (Cədvəl 63).

Cədvəl 63. Xarici dövlət borcuna xidmət xərcləri, mln. manatla

Borc öhdəlikləri	2020-ci il			2019-cu ilin göstəriciləri ilə fərq			
	Proqnoz	Ödənilib	Qalıq	Proqnoz üzrə		Ödənilmiş məbləğ üzrə	
	mln. manat			mln. manat	%	mln. manat	%
Xarici dövlət borcu üzrə cəmi, o cümlədən:	1593,0	1593,0	0	879,9	123,4	879,9	123,4
Əsas borc üzrə ödənişlər	1124,1	1124,1	0	658,3	141,3	658,3	141,3
Faiz borcu üzrə ödənişlər	468,9	468,9	0	221,6	89,6	221,6	89,6
Bundan əlavə							
Xarici dövlət borcu üzrə Təminat Fondundan istifadə olunmuş vəsait		231,2					

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

2014 - 2019-cu illərdəki kimi, 2020-ci ildə də dövlət büdcəsində xarici dövlət borcu üzrə ödənişlər yalnız beynəlxalq maliyyə-kredit təşkilatlarından alınan kreditlər üzrə olmuşdur.

2020-ci ildə xarici dövlət borcu üzrə faiz ödənişləri (bank xərcləri daxil) 468885,6 min manat məbləğində proqnoza qarşı 100%, əsas borc ödənişləri 1124127,2 min manat məbləğində proqnoza qarşı 100% icra etmişdir. Bu isə 2019-cu ilin icra göstəriciləri ilə müqayisədə müvafiq olaraq 221544,7 min manat (89,6%) və 658297,1 min manat (141,3%) çoxdur.

Təqdim olunmuş məlumatlara əsasən 2020-ci ildə xarici dövlət borcu üzrə faiz və əsas borc ödənişləri üzrə nəzərdə tutulmuş məbləğdən artıq xərc edilmişdir ki, bu da Dövlət zəmanəti ilə alınan borcların Təminat Fondu hesabına (231,2 mln. manat) həyata keçirilmişdir.

6.2.3 Daxili dövlət borcuna xidmət xərcləri əvvəlki illə müqayisədə azalmış və əsasən faiz borclarına yönəldilmiş, daxili dövlət borcunun tərkibində qənaət edilərək ehtiyat kimi nəzərdə tutulmuş və Təminat Fondunun xərclərinin azaldılması ilə əvəzləndirilmiş məbləğ xarici borc öhdəliklərinin icrasına yönəldilməsinə baxmayaraq, daxili borc üzrə göstərilmişdir.

2020-ci ildə *daxili dövlət borcuna xidmət üzrə ödənişlər* 133148,3 min manat təyinatə qarşı 100% icra (133148,3 min manat) olunmuşdur ki, bu məbləğ 2019-cu ilin müvafiq icra göstəricisi ilə (172616,8 min manat) müqayisədə 39468,5 min manat və ya 22,9% azdır (Cədvəl 64).

Cədvəl 64. Daxili dövlət borcuna xidmət xərcləri, mln. manatla

Borc öhdəlikləri	2020-ci il			2019-cu ilin göstəriciləri ilə fərq			
	Proqnoz	Ödənilib	Qalıq	Proqnoz üzrə		Ödənilmiş məbləğ üzrə	
	mln. manat			mln. manat	%	mln. manat	%
1	2	3	4	5	6	7	8
Daxili dövlət borcu üzrə cəmi, o cümlədən:	133,2	133,2	0,0	-39,4	-22,8%	-39,4	-22,8%
Əsas borc üzrə ödənişlər	13,0	13,0	0,0	-5,0	-27,8%	-5,0	-27,8%
Faiz borcu üzrə ödənişlər	120,1	120,1	0,0	-34,5	-22,3%	-34,5	-22,3%

Cədvəl müvafiq hesabat məlumatları əsasında Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanmışdır.

Təqdim olunmuş məlumatlara görə, 2020-ci ildə daxili dövlət borcu üzrə faiz ödənişləri dövlət büdcəsində nəzərdə tutulmuş 120151,3 min manata qarşı 120151,3 min manat, əsas borc ödənişləri isə 12997,0 min manat proqnoza qarşı 12997,0 min manat təşkil etmişdir ki, bu 2019-cu ilin icra göstəriciləri ilə müqayisədə müvafiq olaraq 34463,5 min manat (22,3%) və 5005,0 min manat (27,8%) azdır.

Cədvəldən göründüyü kimi daxili dövlət borcu öhdəliklərinə xidmət xərci ilə bağlı əsas borc üzrə nəzərdə tutulmuş 13,0 mln. manata qarşı 100% (13,0 mln. manat), o cümlədən 6,1 mln. manatı mərkəzləşdirilmiş kredit resursları üzrə Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankının silinmiş əsas borcu məbləğində yerləşdirilmiş 60,8 mln. manat məbləğində qiymətli kağızların (istiqraz vərəqələrinin) ödənilməsi üzrə və 6,9 mln. manatı 1992-1996-cı illərdə dövlət büdcəsi kəsirinin örtülməsi üçün Mərkəzi Bankdan istifadə edilmiş 69,04 milyon manat məbləğində mərkəzləşdirilmiş kredit resursunu qaytarmaq məqsədilə həmin məbləğdə yerləşdirilmiş qiymətli kağızların ödənilməsi üzrə xərc edilmişdir.

2020-ci ilin dövlət büdcəsinin layihəsinə tərəfimizdən verilmiş Rəydə daxili dövlət borcu ilə əlaqədar faiz xərclərində əlavə ehtiyat məbləğinin olmasının bildirildiyi kimi təqdim olunmuş məlumatlara əsasən müəyyən edilmişdir ki, daxili dövlət borcu ilə bağlı faiz ödənişləri büdcədə nəzərdə tutulmuş 120151,3 min manata qarşı 100% icra göstərilməsinə baxmayaraq faktiki icra faiz ödənişləri üzrə 99286,2 min manat olmuşdur. Daxili dövlət borcuna xidmət xərclərində faiz ödənişləri və digər xərclər üzrə faiz ödənişlərində müvafiq olaraq qənaət edilmiş, ehtiyat kimi nəzərdə tutulmuş və Təminat Fondunun xərclərinin azaldılması ilə əvəzləşdirilərək 20,9 mln. manat məbləğində vəsait xarici borc öhdəliklərinin icrasına yönəldilməsinə baxmayaraq, daxili borc üzrə icra kimi Hesabatda qeyd edilmişdir.

Bütün bunlar isə öz növbəsində dövlət istiqrazları üzrə borc öhdəliklərinin və müvafiq olaraq faiz və diskont ödənişlərinin artdığı bir şəraitdə “Azərbaycan Respublikasında dövlət borcunun idarə edilməsinə dair orta və uzun müddət üçün Strategiya”nın tələblərinə uyğun olaraq dayanıqlı və idarəolunan dövlət borcu səviyyəsini qorumaq məqsədilə qiymətli kağızlar bazarının inkişafı hədəflərinin müəyyən edilməsinin, investor şəbəkəsinin genişləndirilməsinin, azad rəqabət mühitinin formalaşmasının, gözlənilən risklərin proqnozlaşdırılması və risklərin idarəedilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsinin aktuallığını şərtləndirməyə əsas vermişdir.

6.2.4 Pandemiyanın neqativ təsirlərinə baxmayaraq dövlət (ictimai) maliyyəsinin ən yaxşı təcrübəsi olaraq müəyyən edilən nümunələr əsasında aparılmış təhlil borc dayanıqlılığını ifadə edən göstəricilər üzrə tələb olunan meyarlar çərçivəsində müsbət meylin davam etdiyini göstərir.

Borc dayanıqlılığı. COVID-19 pandemiyası fonunda dünyada daha da aktuallaşan problemlərdən biri borc dayanıqlılığıdır. Dövlət borcunun idarə edilməsi xüsusilə borcun uzun müddətli dövrə dayanıqlılığını təhlil etmək üçün istifadə edilən göstəricilər aşağıdakı cədvəldə verilmişdir (Cədvəl 65).

Cədvəl 65. Borc dayanıqlılığının qiymətləndirilməsi ilə bağlı analitik göstəricilər

	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
1.Strateji valyuta ehtiyatları/ÜDM, %-lə	67,6	72,9	98,3	100,7	93,7	102,9	117,2
<i>Tələb: ÜDM-ə maksimal nisbətə yaxın olması müsbətdir</i>							
2.Strateji valyuta ehtiyatları/bir aylıq idxal	31,0	26,0	28,0	30,0	31,0	33,6	40,0
<i>Tələb: Ən azı 3 aylıq idxalı əvəz etməlidir</i>							
3.Strateji valyuta ehtiyatlarının ÜDM-ə nisbəti – Məcmu dövlət borcunun ÜDM-ə nisbəti, %-lə	56,4	51,5	78,0	76,4	73,1	82,3	93,8
<i>Tələb: Müsbət olması</i>							
4.Məcmu dövlət borcu/ÜDM, %-lə	11,2	28,3	22,3	24,2	20,6	20,6	23,4
<i>Tələb: inkişaf etmiş ölkələrdə ÜDM-in 60%-dən, inkişaf etməkdə olan və aşağı gəlirli ölkələrdə 40%-dən yüksək olmamalıdır*</i>							
5.Daxili borc/ÜDM, %-lə	2,6	8,5	2,0	1,5	1,6	1,7	2,7
<i>Tələb: 20-30</i>							

6.Dövlət borcuna xidmətlə bağlı xərclər, mln.manatla/ixrac, mln.manatla	2,2	6,0	12,1	6,4	6,8	4,6	7,5
<i>Tələb: 15% (aşağı), 20% (orta), 25% (yuxarı)**</i>							
7.Dövlət borcuna xidmətlə bağlı xərclər/Dövlət büdcəsinin gəlirləri	2,1	4,0	10,1	9,2	9,9	6,3	7,0
<i>Tələb: 25% (aşağı), 30% (orta), 35% (yuxarı)**</i>							
8.Dövlət büdcəsinin balansı/ÜDM, %-lə***	-0,5	-0,5	-0,4	-1,5	-0,3	-0,3	-2,4
<i>Tələb: 3%-dən yüksək olmamalıdır</i>							

Mənbə: Cədvəldə göstərilən hesablamalar Dövlət Statistika Komitəsi, Maliyyə Nazirliyi, Mərkəzi Bank, Dövlət Gömrük Komitəsinin internet səhifələrində yer alan statistik məlumatlar əsasında hesablanmışdır.

*Beynəlxalq Valyuta Fondunun "Fiskal icmal: Fiskal siyasətin balanslaşdırılması riskləri", aprel, 2012

** Beynəlxalq Valyuta Fondunun "Xarici borcun Statistika" Qaydaları (2013), Beynəlxalq Valyuta Fondunun "Dövlət sektoru borcunun Statistika" Qaydaları (2011), Rusiya Federasiyası Hesablama Palatası tərəfindən hazırlanan "Borc göstəriciləri" cədvəlində verilən metodologiyalar əsasında hesablanmışdır.

VII BÖLMƏ. TÖVSIYƏLƏR

2.1.1-ci nəticə üzrə

1. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa büdcədən maliyyə yardımı alan təşkilatlar anlayışının daxil edilməsini, eyni zamanda bu Qanunun 18.3-1-ci maddəsi ilə müəyyən edilmiş hesabatların yeni Vahid Büdcə Təsnifatına uyğunlaşdırılmasını;

2. Dünyanın bir çox ölkələrində dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı məlumatların (məxfi məlumatlar istisna olmaqla) açıq şəkildə elektron büdcə sistemi ilə təqdim olunması təcrübəsinin artıq mövcud olduğunu, eləcə də qonşu post-sovet ölkələrində də ali audit orqanının dövlət vəsaitləri ilə bağlı istənilən məlumat bazasına, xüsusilə də xəzinədarlıq orqanlarının elektronlaşmış əməliyyatlarına birbaşa real vaxt rejimində daxil olması imkanlarının yaradıldığını nəzərə alaraq “Dövlət qurumlarının dövlət xəzinədarlığı məlumatlarına real vaxt rejimində çıxışının təmin edilməsi Qaydası”nın təkmilləşdirilməsini;

2.1.2-ci nəticə üzrə

3. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununa əsasən təsdiq olunmuş müvafiq dövlət büdcəsinin layihəsi ilə bağlı Qanunda göstərilən məlumatlarla müqayisədə icra ilə bağlı Qanunda göstəricilərin əhəmiyyətli dərəcədə az olduğunu nəzərə alaraq, dövlət büdcəsinin icrası ilə bağlı qanun layihəsində təqdim edilən məlumatların (xüsusilə proqnozla icranın müqayisə edilməsi üçün) artırılması məqsədilə “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun 20.6-cı maddəsinə əlavələrin edilməsini;

2.2.1-ci nəticə üzrə

4. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun “Büdcə qaydası” (11-1) maddəsinin təkmilləşdirilməsi zamanı Hesablama Palatasının rəyində 2.2.1-ci nəticədə əks olunanların nəzərə alınmasını, eyni zamanda büdcə qaydasının hesablanması zamanı istifadə edilən göstəricilərin “Büdcə zərfi”nə daxil edilməsi məqsədilə Qanunun 12-ci maddəsinə müvafiq dəyişikliklərin olunmasını;

5. İcma büdcənin neftdən asılılığının müəyyənləşdirilməsi üzrə transfertin məbləğinin də qaydada birbaşa müəyyən edilməsini;

2.3.4-cü nəticə üzrə

6. “Büdcə sistemi haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanununda həm “kassa menecmenti” anlayışına dair, həm də ümumiyyətlə bu mexanizmi tənzimləyəcək məsələlərə dair müvafiq əlavələrin edilməsini;

3.1.1-ci nəticə üzrə

7. *Beynəlxalq təcrübədə dövlət maliyyəsinin idarə olunmasının sistemini qiymətləndirən PEFA-nın tələbləri nəzərə alınmaqla ən azı hər növbəti və sonrakı iki büdcə ili üzrə konkret hədəflər və onlarla əlaqəli kəmiyyət göstəricilərinin də mütləq qaydada göstərilməklə büdcə-vergi strategiyasının qəbul edilməsi və icrası vəziyyəti (o cümlədən, icra prosesindəki kənarlaşmalar, onların səbəbləri və aradan qaldırılması tədbirləri qeyd olunmaqla) barədə hesabatlılıq sisteminin yaradılmasını;*

3.1.2-ci nəticə üzrə

8. *Bu məsələnin ölkə iqtisadiyyatı üçün böyük əhəmiyyət kəsb etdiyini, eləcə də bir qurumun səlahiyyətləri və informasiya resursları ilə məhdudlaşmadığını rəhbər tutaraq vergi güzəşt və azadolmalarının, xüsusilə də stimullaşdırıcı güzəştlərin tətbiqilə əldə olunan faktiki nəticələrin gözləntilərə cavab verməsi səviyyəsinin qiymətləndirilməsi istiqamətində praktiki əhəmiyyət kəsb edən işlərin aparılması üçün aidiyyəti icra hakimiyyəti orqanlarının (iqtisadiyyat, maliyyə, vergilər nazirliklərinin) iştirakı ilə illik iş planı əsasında daimi fəaliyyət göstərən müvafiq işçi qrupunun formalaşdırılmasını, inzibətçiliğin optimallaşdırılması ilə yanaşı dövlət büdcəsinin gəlirləri və xərcləri arasında ahəngdarlığın gücləndirilməsi üçün Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli, №2469 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər"ə uyğun olaraq hazırlanması Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinə tapşırılmış "2021–2025-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişaf Strategiyası"nın tərkib hissəsi kimi büdcə-vergi strategiyasının və konkret hədəflərin kəmiyyət göstəriciləri qeyd olunmaqla aidiyyəti mərkəzi icra hakimiyyəti orqanları (maliyyə, iqtisadiyyat (vergi) və gömrük) üzrə illik tədbirlər planının tərtib olunmasını;*

3.1.6-cı nəticə üzrə

9. *Dövlət büdcəsinə yaranan artıqödəmələrin prosedur qaydalar çərçivəsində pul vəsaitləri şəklində qaytarılması ilə bağlı icra göstəricilərinin büdcə hesabatlılığında əks etdirilməməsinin təkmil beynəlxalq təcrübədə qəbul edilmiş meyarlara uyğun olmadığını nəzərə alaraq qanunvericiliyin təkmilləşdirilməsini;*

3.2.1.2-ci nəticə üzrə

10. *Nəticədə göstərilənləri, eləcə də təkmil beynəlxalq təcrübələrin öyrənilməsini və nağdsız hesablaşmaların həyata keçirilməsini tənzimləyən qanunvericilik aktlarının stimullaşdırıcı müddəalarına yenidən baxılmasını, o cümlədən pul vəsaitlərinin dividend şəklində nağdlaşdırılması əməliyyatları üzrə də müəyyən məhdudiyyətlərin müəyyənləşdirilməsini;*

3.2.2.9.-cu nəticə üzrə

11. Borc öhdəliklərinin bir hissəsinin Fondun vəsaitləri hesabına qarşılanması və bunun növbəti illərdə davam etməsi ehtimalının yüksək olmasını nəzərə alaraq Fondun nəzərdə tutulan daxilolmalarının ətraflı təhlil edilməklə real qiymətləndirməsi və nəzarət mexanizmlərinin gücləndirilməsini;

4.1.5-ci nəticə üzrə

12. Büdcə idarəetməsində çevikliyi təmin edərkən hesabatlılıq və şəffaflığı səciyyələndirən göstəricilərin yaxşılaşması, büdcə etibarlılığının və aktuallığının qorunması və daha da inkişaf etməsi, eləcə də ölkəmizin beynəlxalq reytinglərdə mövqeyinin yaxşılaşması məqsədilə "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 18.4, 18.5, 19.6-cı maddələrinə yenidən baxılaraq qabaqcıl təcrübəyə uyğunlaşdırılmasını;

4.3.1.4-cü nəticə üzrə

13. Dövlət büdcəsinin layihəsinin təqdim edilməsi zamanı bu xərclərin bölgüsünün aparılmadığını və bölgüsünün il ərzində həyata keçirildiyini diqqətə almaqla büdcə açıqlığının və şəffaflığının artırılması məqsədilə publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsaitin büdcənin icrası barədə hesabatda ayrıca göstərilməsini;

14. dövlət büdcəsindən publik hüquqi şəxslərə vəsaitlərin ayrılması üzrə konkret çərçivələrin və mümkün dövlət sifarişlərinə dair normaların müəyyən olunmasını, dövlət sifarişlərinin əsaslandırılması mexanizmlərinin qurulmasını;

15. dövlət büdcəsinin icrası prosesində vəsaitlərinin dəyərsizləşməsinə yol verilməməsi, səmərəli istifadəsinin təmin olunması, növbəti illər üzrə büdcə xərclərinin proqnozlarının əsaslılığının gücləndirilməsi məqsədilə publik hüquqi şəxslərə ayrılan vəsaitlərin hesabat ilində icra edilmədən həmin qurumların bank hesabında saxlanması qərarının alınması ilə bağlı tədbirlərin həyata keçirilməsini, publik hüquqi şəxslərə dövlət büdcəsindən ayrılmış vəsaitlərin yalnız xəzinə müşayiəti ilə icra edilməsinin təmin olunmasını və ilin sonuna qalan qalıqların hər-hansı formada dövlət büdcəsinə köçürülməsi ilə bağlı əlavələrin "Publik hüquqi şəxslər haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununa əlavə edilməsini;

16. Vergi Məcəlləsində publik hüquqi şəxslərin gəlirlərinin mənfəət vergisindən müddətsiz olaraq azad olunmasını nəzərdə tutan müddəaların məhdudlaşdırılması və həmin güzəştin müddətli şəkildə tətbiq olunmasını;

17. Beynəlxalq təcrübədə də tətbiq edilən yanaşmaları istifadə etməklə publik hüquqi şəxslərin dövlət nəzarət orqanının (Hökumətin) razılığı ilə büdcəsini (təhsil müəssisəsinin büdcəsi istisna olmaqla), ştat cədvəlini və əmək haqqı fondunu (işçilər siyahısı və ali təhsil müəssisəsinin əmək haqqı fondu istisna olmaqla) təsdiq etməklə bağlı, işçilərin maddi təminatı üçün maliyyə mənbələrinin həddinin Hökumətlə razılaşdırmaq məcburiyyətinin olmasını;

4.3.1.5-ci nəticə üzrə

18. *Paylarının (səhmlərinin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərin fəaliyyətində əsas və əlavə səmərəlilik göstəricilərinin hesablanması, proqnoz (hədəf) göstəricilərinin və Fəaliyyət Səmərəlilik Əmsalları üzrə illik hesabatların hazırlanmasını və dərc edilməsini;*

4.3.2.3-cü və 4.3.2.4-cü nəticə üzrə

19. *Birdəfəlik təyinatlı xərclər anlayışının və istifadə istiqamətlərinin normativ-hüquqi aktlarda müəyyən edilməsini, eyni zamanda, qanunvericilikdə ("Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikası Qanununda və ya növbəti il üçün təsdiq edilən dövlət büdcəsində) birdəfəlik təyinatlı xərclər üçün dövlət büdcəsinin ümumi və funksional təsnifatın bölmə xərclərinə münasibətdə hədlərin müəyyən edilməsini;*

20. *Dövlət büdcəsindən tələb olunan vəsaitə ehtiyacın düzgün hesablanması və proqnozlaşdırma prosesi üzrə inzibatçılığın gücləndirilməsi ilə birdəfəlik təyinatlı xərc istiqamətlərindən yalnız gözlənilməyən təsirlərin qarşısını alınması və aradan qaldırılması istiqamətində maliyyələşmənin aparılmasını;*

21. *Büdcə etibarlılığının gücləndirilməsi, eyni zamanda ölkəmizin beynəlxalq reytinglərdə mövqeyinin yaxşılaşması məqsədilə "Büdcə sistemi haqqında" Azərbaycan Respublikasının Qanununun 19.6-cı maddəsinə yenidən baxılaraq büdcədə aparılan dəyişikliklər üçün çərçivənin məhdudlaşdırılması və bu hallar üzrə konkret şərtlərin müəyyən edilməsini;*

4.5.1-ci və 4.5.2-ci nəticə üzrə

22. *Büdcə xərcləri üzrə debitor borclarının analitik göstəricilərinin büdcənin icrası barədə hesabatlarda göstərilməsi üçün əlavə hesabatların və ya mövcud hesablara əlavə göstəricilərin əks etdirilməsi məqsədilə onlara yenidən baxılmasını;*

23. *30 gündən daha gec tədarük olunan mallar üzrə avans ödənişlərinin aparılmasının (müəyyən edilmiş istiqamətlər və kiçik müəssisələrlə bağlanmış müqavilələr istisna olmaqla) qadağan olunmasını;*

24. *Debitor borclara cari nəzarətin gücləndirilməsi və onların davamlı təhlili, qurumlar tərəfindən kontragentlərlə işin düzgün idarəedilməsini;*

4.6.1.1-ci və 4.6.1.2-ci nəticə üzrə

25. *"Azərbaycan Respublikası Dövlət investisiya Proqramının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi Qaydaları" ilə təsbit olunmuş əsaslar və həmin qaydaların tələblərinə tam riayət olunmasını;*

26. *Dövlət investisiyaları üzrə səmərəliliyinin və faydalılığının planlaşdırma, ayrılma və icra mərhələləri üzrə artırılmasını,;*

27. investisiya layihələrinin maliyyələşdirilməsi planlaşdırılarkən icraçı təşkilatların öz vəsaitləri (gəlirləri) və digər mənbələr üzrə vəsaitlərin cəlb edilməsi imkanlarının qiymətləndirilərək tam nəzərə alınmasını;

28. başa çatmamış tikililər üzrə tikinti-quraşdırma işlərinin vaxtında yerinə yetirilməsinin və layihələrin əsassız olaraq növbəti illərə keçməsinin qarşısının alınmasını,

29. başa çatmamış tikililərin həcmi çox olan sifarişçi təşkilatlara vəsait ayrılması məsələsinə diqqət yetirilməsini,

30. "Qaydalar"da nəzərdə tutulmuş meyarlar üzrə nəticəliliyinin qiymətləndirilməsi əsasında layihələrin Dövlət İnvestisiya Proqramına daxil edilməsini.

4.6.2-ci nəticə üzrə

31. Nəticədə göstərilənləri nəzərə alaraq, məqsədli proqramlar vasitəsilə maliyyələşmənin dövlət büdcəsində xüsusi çəkisinin artırılması, hər bir Proqram üzrə maliyyələşmə mənbələrinin (büdcə və qeyri büdcə vəsaiti olmaqla) əks olunması, dövlət büdcəsinin layihəsində və dövlət büdcəsinin icrası barədə Hesabatlarda həmin tədbirlərə ayrılan vəsaitlərin ayrıca göstərilməsini, icra müddəti başa çatmış və oxşar mahiyyətli Proqramlara dövlət büdcəsindən vəsaitlərin ayrılmaması, Proqramların icrası barədə hesabatların keyfiyyətliliyinin yüksəldilməsi və kənarlaşmalar barədə məlumatın verilməsi istiqamətində işlərin görülməsini;

32. Dövlət proqramları ilə bağlı məlumatların təhlili proqramların vahid yanaşma əsasında tərtib olunması və nəticəliliyin ölçülməsi məqsədilə hazırda qüvvədə olan demək olar ki, bütün dövlət proqramlarının Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 6 mart tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Dövlət proqramlarının tərtibi, icrası, monitorinqi və qiymətləndirilməsi Qaydası"na uyğunlaşdırılmasını;

6.1.4-cü nəticə üzrə

33. Dövlət zəmanətli borc öhdəliklərinin həcmnin hələ də kifayət qədər iri həcmli olması hər il müvafiq olaraq şərti öhdəliklərin bir hissəsinin dövlət borcuna aid edilməklə borca xidmət xərclərinin və Təminat Fondunun xərclərinin artımı ilə müşahidə edilməsini, bunun isə öz növbəsində öhdəlik risklərini qiymətləndirən və öhdəlik bazarının fəaliyyətini əks etdirən maliyyə göstəricilərini özündə birləşdirən o cümlədən, cari öhdəlikləri ödəmək üçün likvidliyin yetərliyi, borcun orta hədəf ödəmə müddəti, xarici valyutalı borcların arzu olunan səviyyəsi və aktiv daxili kapital bazarı kimi sahələrdə borcun idarə edilməsinin məqsədlərini aydın şəkildə müəyyənləşdirməsini və borcun idarə edilməsinin fiskal və valyuta əməliyyatları ilə əlaqələndirilməsini özündə ehtiva edən meyarların hazırlanmasını;

6.1.5-ci nəticə üzrə

34. Nəticədə qeyd olunanları və daxili dövlət borclanmasının əhəmiyyətli dərəcədə böyük olmasını və artım istiqamətinin davam etməsini nəzərə alaraq emissiya ediləcək dövlət istiqrazlarının maliyyə planlaşdırılmasının dövlət büdcəsinin icrası ilə uyğunlaşdırılmasını;

6.2.3-cü nəticə üzrə

35. Dövlət istiqrazları üzrə borc öhdəliklərinin və müvafiq olaraq faiz və diskont ödənişlərinin artdığı bir şəraitdə dayanıqlı və idarəolunan dövlət borcu səviyyəsini qorumaq məqsədilə qiymətli kağızlar bazarının inkişafı hədəflərinin müəyyən edilməsini, investor şəbəkəsinin genişləndirilməsini, azad rəqabət mühitinin formalaşmasını, gözlənilən risklərin proqnozlaşdırılmasını və risklərin idarəedilməsi sisteminin təkmilləşdirilməsinin aktuallığını.

Yuxarıda qeyd olunan araşdırmaların və analitik təhlillərin nəticələrini ümumiləşdirərək Hesablama Palatası belə qənaətə gəlir ki, Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisinə təqdim edilmiş “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanun layihəsi və dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabat qanunvericiliyin müvafiq tələblərinə uyğun hazırlanmış və təqdim olunmuşdur.

Hesablama Palatası, eyni zamanda, Rəydə dövlət büdcəsinin gəlirləri, xərcləri və dövlət büdcəsinin kəsiri ilə bağlı qeyd olunmuş məqamlar da nəzərə alınmaqla “Azərbaycan Respublikasının 2020-ci il dövlət büdcəsinin icrası haqqında” Azərbaycan Respublikası Qanununun layihəsinə baxılmasını tövsiyə edir.

Hesablama Palatası tərəfindən Qanun layihəsinin və dövlət büdcəsinin icrası barədə illik hesabatın Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisində müzakirə edilməsi tövsiyə olunmuşdur.

Rəy Hesablama Palatası Kollegiyasının 19 may 2021-ci il tarixli AHO/4-3.2-2021-44 nömrəli Qərarı ilə təsdiq edilmişdir.

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI**HESABLAMA PALATASININ****SƏDRİ****VÜQAR GÜLMƏMMƏDOV**